BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
7 E
24

D. V. 8. 4.

68
7 E
24

M. ANTONII NATTAE ASTENSIS

Opera.

De Immortalitate animæ libri V.		pag. 1.
In Domini Natale,	Oratio.	38
De Quadrageſimali ieiunio,	Oratio.	52
De pœnitentia,	Oratio.	59
In feſtum diem Paſchatis,	Oratio.	71
De fuga ſæculi, & ſtudio religionis, ad Nouitium Monachum,	Liber.	83
De perfecta vita,	Liber.	97
De Poetis,	Liber.	100
Metra Poetica,	Liber.	114

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

AL DVS

VENETIIS, M. D. LXIIII.

M. ANTONII NATTAE ASTENSIS

Opera.

De Immortalitate animae, Libri V.

In Domini Natale, Oratio. [illegible]

De Quadragesimali ieiunio, Oratio. [illegible]

De poenitentia, Oratio. [illegible]

In festum diem Paschatis, Oratio. [illegible]

De fuga seculi, & sanctiore religione, ad Nonnullum Monachum, Libri. [illegible]

De pulchritudine, Libri. [illegible]

De Poetis, Libri. 106

Artis Poeticae, Libri. 114

VENETIIS, M. D. LXIIII.

SANCTISSIMO D. N. PAPAE PIO IIII.

Marcus Antonius Natta Aſtenſis ſalutem *& humilem ſui commendationem.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

EXTAT VETVS *conſuetudo tibi non incognita Pontifex Maxime* PIE, *quabi, qui in diſciplinarum & ingenuarum artium ſtudijs verſantur, lucubrationes ſuas ſummis dedicant Principibus; quidam exiſtimantes ſcripta ſua magis ſuſpici, ſi ad ſummos viros miſſa, & eorum iudicio probata viderentur: alij per hac aditum ad amicitiam & familiaritatem quærentes: alij quemlibet alium fructum de huiuſmodi oblatione petentes: nec intereſſe creditum eſt, cuius eſſet materia, quod ſcriberetur, modò non turpis eſſet & infamis. Hinc (vt ab Hermolao Barbaro collectum eſt diligenter) Iulius Pollux ad Commodum Cæſarem de Grammatica: Vitruuius ad Auguſtum de Architectura: Oppianus ad Antonium de Piſcibus: Diophanes ad Deiotarum Regem de Agricultura ſcripſerunt. Hæc paulò altius repetita, quorſum tendant, iam perſpicuum eſt; manifeſtius tamen erit, ſi dicatur; quàm ſilentio prætereatur: paucis tamen agendum puto. Ego tam & ſi ab ineunte ætate iuris ſcientiæ me addixerim, omnemq́ ferè ætatem in ea conſumpſerim; tùm reſpondendo de iure meis ciuibus, tùm magiſtratus gerendo, ta-*

men neſcio quo diuino impulſu (non enim poſſum aliter dicere) alia ingenuarum artium ſtudia pariter ſequutus ſum: maximè autem mihi cœleſtia ſacramenta, & quæcunque ad animæ pertinentia ſalutem, placuerunt. Itaque ea addiſcere curæ fuit, nec addiſcere modò, ſed etiam literis mandare: quòd illo modo plenius rem cognoſci, & tenacius hærere animo arbitrabar: & de his quidem, quos antea ediderim libros, prætereo, ne ambitiosè id facere uidear. Nunc autem, quum aliquot alios libros iiſdem de rebus iampridem confectos emittere in uulgus uellem, uiſum eſt eos ad te mittere, uel maieſtati tuæ potius conſecrare: vt ſub tui nominis auſpicijs illuſtrentur, & fœliciſsimæ tuæ fortunæ flatu proueharitur. Adijce, quòd materia quoque ipſa me huc vltro vocare videbatur. Nam hic orationes adſunt in Natiuitatem Domini, & in eiuſdem Reſurrectionem. Item de quadrageſima: De fuga ſæculi, & ſtudio religionis: De pœnitentia: De vita perfecta libri ſinguli: Præterea de immortalitate animi quinque libri conſpiciuntur. Copioſius hoc in argumento verſatus ſum propter uarias diſſentientium Philoſophorum ſententias, quorum alij immortalitatem omnino negabant: alij ad tempus concedebant: alij ambigebant. Neceſſe igitur fuit argumenta argumentis comparantem veluti collatis ſignis dimicare, & quaſi ferro viam ſternere veritati. Luſimus etiam metro quædam piè ac religiosè. Omnia ferè ad Chriſtum ſpectant, cuius es Vicarius & Clauiger ſummus: Omnia ſub te ſunt humana, ſumma etiam Regum culmina pedibus tuis proſternuntur. Non eſt alius quiſquam inter homines, qui ampliori poteſtate fungatur: Quodcunque ſolueris ſuper terram, ſolutum erit & in cœlis. Vnum & idem facis cum Chriſto tribunal, omnia iudicans, à nemine mortalium ipſe iudicandus. Hinc non abſurdè uiſus dixiſſe Poeta quidam ad Pium ſecundum prædeceſſorem tuum tibi cognominem. Non Deus es, nec homo: innuens ſupra hominis conditionem aſſurgere, qui talem tantamq; à Chriſto collatam gereret poteſtatem. Itaque nulli magis libri

de religione compoſiti, quàm tibi debentur, quorum etiam cenſor eſſe potes, & debes. Nullæ quidem à me ſententiæ, ſed à ſanctis deſumpta patribus omnia, ea præſertim, quibus religionis noſtræ myſteria continentur: ordinem tamen in dicendo ſequutus ſum, qualem uolui. Conatus ſum etiam nitore uerborum illuminare ſingula, & ex arte Rhetorum facere aptiora. Nam licèt aliorum ſententijs (vt Fabius diſſerit) adijcere oratorium robur, omiſſa ſupplere, effuſa ſubſtringere, recipiuntq; omnia (quantùm ego ſentio) proprietatem & lucem Romanæ linguæ: quem morem magni illi interpretes ſacrarum literarum antiquitus tenuerunt Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, & is, qui eandem Petri cathedram, quam tu nunc obtines, inſedit, Gregorius. Num tamen, quod conatus ſum, aſſequutus fuerim, me latet: hoc unum ſcio, ſtudium non defuiſſe, & magnum eſſe, materiam dicendo exæquare. Sed, ut id ſe ſe habeat, ſpero ſub tui nominis auctoritate lucubrationes has noſtras gratioſiores multis fore: quod, vt contingat vberius, peto à te atque adeò obſecro, vt eas benigna & hilari fronte ſuſcipias, eisq; tribuas, non quantùm earum merita poſtulant, ſed quantùm humanitas tua depoſcit, quæ quàm cordi tibi ſit, vel ipſa nominis tui ſignificatione indicatur: non enim fruſtrà Pontificale aſcendens ſolium, Pij tibi denominationem aſſumere voluiſti. In fine harum literarum, Deum Optimum Maximum comprecor, vt ſanctitatem tam fœliciter augeat, gregiq; ſuo diutius conſeruet: Vale.

MARCI ANTONII NATTAE ASTENSIS,

DE IMMORTALITATE ANIMI,

LIBRI QVINQVE.

Procœmium.

EFFLAGITARVNT de me ſæpius familiares quidam & amici, ut ſepoſitis paululum his, quæ in fide traduntur, aliqua de immortalite animorum literis mandarem: nihil ſibi hoc munere fore gratius oſtendentes. Ego autem & ſi illis uiris de me optimè meritis omnia cupiebam: utrum tamen præſtarem id, quod petebatur, diu multumque dubitaui. Nam & ſi uniuerſarum penè gentium & nationum conſenſum, omnia religionum iura: legum ſanctiones pro immortalitate ſtare uidebam, ubi tamen ad Philoſophos uentum eſt, qui rationum ponderibus cuncta ſibi tentanda & exploranda cenſebant, uarias & inter ſe contrarias & repugnantes extitiſſe ſententias, magnisque colluctationibus rem agitatam fuiſſe, reperiebam, unoquoquo ſuam ſententiam approbare uariis argumentis & ſuadere cæteris conante: ita, ut non ſolùm ſinguli, ſed uniuerſæ inter ſe ſectæ hac in re diſſentirent. Pythagorei, Platonicique, & omnium antiquorum Theologorum manus, alijque innumerabiles immortalitati aſſentiebantur. Leucippus, Democritus, Epicurus, & huius uiri ſectatores, humanos animos caducos eſſe & fluxos & fragiles ſtatuerunt: & unà cum corporis ſenſibus tanquàm & ipſi corporeum eſſent aliquid, extingui arbitrabantur: Ariſtoteles ambiguè loquutus exiſtimatur. Alexander uerò inter Peripateticos illuſtris mortem animarum auſus eſt ponere, & de Ariſtotelis ſententia hoc dicere uult uideri. Quid de Stoicis dicam? qui ueluti quidam arbitri conſtituti animam quidem ultra corporis uitam protendi, aliquando tamen interire exiſtimant: quod conuenit cum illis, qui Dæmones quidem longæuos, mortales tamen opinantur. Magnis certè contentionibus & prælijs utrinque certatur: cui rei occaſionem præbuit ipſa anima, quæ medium quoddam amplecti uidetur: nam dum mortali iungitur corpori, mortalis exiſtimatur: dum autem aſſimilatur Deo, immortalitatis oſtendit imaginem: homo enim utitur ſenſibus alimentaque & incrementa ſuſcipit, uitamque agit in pleriſ-

que pecudis ritu, ſed & aliud etiam facit, quod diuinam reſpicit maieſtatem, quia & intelligit, & intelligere ſe nouit, & ueritatem rerum diligenter perſcrutatur, & inuenit: & quum terrenum ſit animal, inſtrumenta uaria fabricauit, quibus cœleſtium corporum motus comprehendere potuit, & profundo ſe mari credere, & ad extrema mundi penetrare, remedijs etiam ſe ipſum multis contra morbos, feras, periculaque alia multa armauit, quæ omnia ad diuinam propè naturam accedere cenſentur. hinc quum communia habeat aliqua cum beluis, aliqua cum Deo, cæterisque formis cœleſtibus, ambiguum illud naſcitur, cuius anima ipſa ſit magis partis, & unde uis illa intelligendi, cognoſcendique oriatur. Præterea quanta imminet illa diſceptatio, quam multis ſententiarum fluctibus exagitata, ut ſuperſtes anima ſit corpori ſuo, quid agat nudata corpore, quid'ue patiatur, & quò recedat. Hæc omnia tractare rectè atque examinare, ita ut diſcuſſis omnibus, quæ in utranque partem afferuntur, ad ueritatis ipſius demonſtrationem perueniatur, quis non magnæ operæ, ſummæ induſtriæ, præſtantis ingenii eſſe exiſtimabit? Quæ quum ita ſint, ego tamen poſt diutinam meditationem accinxi me operi, exiſtimans hunc meum laborem utilem multis fore, qui huic immortalitati animorum, aut non omnino, aut imbecillius aſſentiuntur. Nam ſi oſtendero hanc immortalitatem & auctoritatibus ſummorum uirorum, & euidentium rationum multitudine comprobari, quis erit tam præſentium rerum illecebris captus, qui dum cogitat ſe obita hac corporis morte remanere, & pro his, quæ geſſit in corpore, uel pœnas uel præmia relaturum, non ſtudeat rectius uiuere, & indies fieri melior, ac non pœniteat ſecus, quàm decuerit uixiſſe? quod porrò tam acuit in quibuſdam inſaniam uoluptatum, quàm dum illa ſubit cogitatio, breui temporis puncto ſibi fore uiuendum, poſt hac omnia extinctum iri, nihil ſui ſupereſſe. quid tam nutrit hominum audaciam ad facinora, quàm id, quod putant, ſi impune ea tulerint, fruentur bonis ſcelere adeptis. Sin autem deprehenſi pœnas capite luant, tamen breui illo ſuppliciorum ſpatio ſe omnibus moleſtijs liberatos, nec aliquid amplius paſſuros, ſed perinde deſinere, ac ſi nunquam uiuere cœpiſſent. Hæc immortalitatis meditatio poteſt hos à uitijs retrahere, & ad uirtutem impellere. Omnium enim Poëtarum ac ueterum Philoſophorum ore, uulgi denique opinione celebratum eſt, malos apud inferos pœnas pendere maleficiorum, qua de re immortalitas animæ celebratur: nã qui ſupplicio cruciatuque uexatur, is profectò uiuit. Sed quid tam excitare homines poteſt ad laborum dolorumque patientiam, quã expectatio poſt mortem ſummæ remunerationis pro rebus rectè & ordine geſtis, & fortiter toleratis. non enim adeò infœlix eſt humana conditio, ut mali duntaxat torqueantur, boni uerò non remunerentur, imò tantò magis hoc fiet, quàm illud, quantò uehementius conuenit uirtutes amare, quàm uitia odiſſe, & fauorabilius eſt liberalitate, quàm ſupplicio uti. Hæc licet immortalem ſe fore ſperantem expectare: Sin autem

omni

omni ex parte occidimus; uix eſt, ut quiſquam laboribus & periculis, aſperisque & formidoloſis rebus obijcere ſe debeat, & excipere uenientes. Fuit etiam calcar quoddam & fax mihi ad hanc ſcriptionem ſenectus, nam & ſi omnem ætatem deceat cogitare quid nam poſt mortem contingat, multò tamen magis hoc cõgruit ſenectuti. enimuerò iuuenis plerunque ſperat ſe diu uicturum, ſtultè forſitan, ſed ſperat tamen: ſenex autem ne illud quidem habet, ut ſperet: iam iam enim mortem, quæ longius abeſſe non poteſt, in foribus eſſe ſuſpicatur, ad quemlibet leuis morbi ſtrepitum perhorreſcit. Itaque uidendum eſt ei, quis poſt mortem ſit, quo'ue euadat, & quum immortalem ſe cognouerit meliore ſui parte, optandum eſt & curandum, ut poſtquam hæc deliquerit, tribuat ei uniuerſitatis huius Dominus pro eius clementia & ſingulari bonitate refrigerij ſedem, quietis beatitudinem, luminis claritatem. & quanquam religionis noſtræ dogmata hac in re abundè ſufficere poterant, nec ab his ſit latum (ut dicitur) unguem diſcedendum: ubi tamen eadem naturali conſentiunt rationi, nihil eſt, quod illuſtrius ualeat expectari, omnis muſſitandi mora aufertur. Non igitur inanem ſumit operam, qui immortalitatem fortiter oſtendit, quæ tantùm utilitatis affert credita, quantùm exitij ſi abijciatur. Mouit me etiam amicorum ſtudium, ut ſcriberem, cui ſi defuiſſem, ueritus ſum, ne ſuperbiæ crimen incurrerem, ſi eorum deſideria contempſiſſem, uel deſidiæ, ſi id laboris fuga nolle uiſus fuiſſem. Nam quod ad ingenij mei mediocritatem attinet, ſatis eſt unumquenque præſtare pro copia, quod poteſt, quod abundè declarat ſeruus ille Euangelicus, cui quum à Domino creditum fuiſſet unum talentum negociandi gratia, fraudi fuit, quod uel unum illud talentum occultaſſet, ac non penès nummularios uſuris ſubieciſſet, nec excuſari meruit, quòd cæteri conſerui, qui ſuperlucrati fuerant, plura talenta ad quæſtum accepiſſent, & ita profectò res ſe habet, ut inſpiciatur magis, quod quiſque ſtudij afferat, quàm quod habeat facultatis: inopia enim meretur ueniam, negligentia pœnam. Hinc deprecor, ne me quiſpiam exiſtimet nominis aut gloriæ cauſſa edere hoc opus uoluiſſe, quaſi uoluerim ob hunc odorem cunctorum oculos ad me trahere, quod talia ſciam: nihil enim nouum aut recens dicturus ſum, nihil quod quiſquam iure mirari debeat: alienis inſtiti ueſtigijs: nec hæc inuenta mea ſunt, ſed collecta tantummodò & qualicunque dicendi facultate exornata. Itaque hæc doctrina mea non eſt mea, ſed eruditiſſimorum uirorum, qui multis ante me ſæculis floruerunt, & talia ſibi inueſtiganda duxerunt. Illuſtrationes tamen quædam & illuminationes à me forſitan proficiſcetur, quas ſpero non ingratas eruditis oculis futuras; reliqua ueteribus debentur. De his autem rebus pluribus ante annis cum Athanaſio plenè & copioſè diſputaui, ideo ſatis fuerit illius collocutionis meminiſſe, quod quum faciam polliceor, me non iiſdem uerbis, iiſdem tamen ſententiis uſurum & eundem ordinem ſeruaturum: hoc enim magis ſeruiat claritati. Res igitur ſic acta eſt, ut nunc narrabitur.

MARCI ANTONII NATTAE ASTENSIS,

DE IMMORTALITATE ANIMI,

LIBER PRIMVS.

Dialogi perſonæ,

MARCVS, ATHANASIVS.

MARCVS.

CVVM die quodam domi in Bibliotheca reſiderem cogitabundus ſuper nonnullis Philoſophicis quæſtionibus, totuſque in illis eſſem. Ecce aduenit Athanaſius adoleſcens multis amicitiæ & familiaritatis uinculis mihi coniunctiſſimus, ingenuarumque artium ſtudioſiſſimus, & utriusq; linguæ peritiſſimus, quem cum lõgo interuallo uidiſſem, complexusque eſſem, tum poſt primos congreſſus & mutuam ſalutationem aſſedimus. Tum ille. Mediolanum (inquit) negociorum explicandorum gratia (ut noſti) profectus ſum, eaque res longius opinione me detinuit: nam uix toto hoc anno me explicui. Vt autem huc primò adueni, intellexi Andrietam matrem tuam ſeptimo abhinc die diſceſſiſſe, & (ut par erat) commotus ſum: ea autem de cauſa nunc ad te, ut uiſerem, quem per annum non uidiſſem, ſimul & illud cogitans, quòd tali tempore amici præſentia, dolorem quodammodo ſubleuat, quem alterius diſceſſus intulit. Credo autem te obitum matris moderatè tuliſſe. MAR. Rectè exiſtimas mi Athanaſi. Quis enim ego, qui iraſcar Deo, quòd ſecum potius eam, quàm mecum eſſe uellet? aut quid omnino ſuccenſeam, ſi amantiſſima mei mater ætate iam & laboribus feſſa ad optatam requiem peruenit. Fateor me quibuſdam naturalibus doloris ſtimulis agitatum, quum mihi carendum eſſe eius conſuetudine uiderem, cum qua plures annorum decadas conſumpſiſſem. Ipſa, quum decennis ipſe patrem amiſiſſem, uicem patris mihi & fratribus exhibuit, tum in cura rei familiaris, tum in ex-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO E.

hortatione ad optimas diſciplinas capeſſendas, ad quas quotidie incendebat ſuppeditatis magiſtris: quo autem cultu & ueneratione fuerit erga diuina, non te latet: ſumma etenim uirtutum omnium pietas eſt in Deum: hanc qui habet, cæteras omnes habet uirtutes, quicunque caret, uirtutum potius nomina & ſimilitudinem poſſidet, quàm ipſas uirtutes. Itaque quum recolo matrem piè iuſteque uitam egiſſe, dolorem abijcio, & cogor illius fœlicitate gaudere, ut pium decet filium: credo enim illam iam Beatorum ſedibus receptam, uel breui receptum iri, ubi ſi aliquid exeunti terrenæ ſordis inhæſerit, purgatorijs flammis delerit. ATHA. Hoc ualde extenuat (ut dicis) luctum eorum, qui dolent, ob diſceſſum ſuorum, dum cogitant pro uita honeſtiſſimè acta hinc diſcedentes non ad eandem, ſed ad longè meliorem uitam tranſiſſe: non enim dolendum eſt de eorum commodis, ſed potius lætandum. Quòd ſi mortem illorum nobis incommodam putamus, illud iam erat præcogitandum, ne nos cura recens laceraret, homines natos fuiſſe, & hominibus ſemel hæc eſſe relinquenda, & incertum, quo die, uel hora potius: multos enim inexpectatò mors opprimit. Hoc præclarè uidit Ambroſius (nam dum Mediolani ago, curæ fuit huius uiri libros perlegere, qui ea in ciuitate Epiſcopatum magnificentiſſimè geſſiſſet) Is in altero libro de bono mortis, ſic inquit. Gentiles Philoſophi aduerſus mortem plerunque ſe conſolantur: uel de communitate erumnæ, uel de iure naturæ, uel de animæ immortalitate. Denique, quid abſurdius, quàm quod omnibus ſcias eſſe præſcriptum, quaſi ſpeciale deplorare? hoc eſt animum ſupra conditionem extollere? Legem communem non recipere, naturæ conſortium recuſare, mente carnis inflari, & carnis ipſius menſuram neſcire. Quid abſurdius, quàm neſcire, quid ſcis, & affectare, quod non ſcis? aut quid imprudentius, quod ſcias futurum eſſe, id ferre non poſſe? MAR. Sint iſta. ATHA. Illud uerò ſapientis dicunt non expectare, ut dolori medeatur dies, ſed quod allatura erat dies ratione repræſentare, quum doloribus calamitates mutari nequeant, & calamitoſum nihil incidat, quod non ſit è conditione humanæ naturæ. Quapropter illa præclarè ſe habent, quæ tali in re à Philemone & Menandro prolata ſunt, & à Plutarcho commemorata in conſolatione ad Apollonium, & ab eruditiſſimo uiro latinis auribus donata, ea non refero, quia notiſſima ſunt tibi. MAR. Noſco Græca: Latina tamen carmina referri à te uellem, ſi memoria tenes: delectat enim me ualde, ubi aliquid bene è Græcis conuerſum uideo. ATHA. Geram tibi morem. Nam memoriæ carmina ipſa mandaui. Illa tibi ſunt ex Philemone.

Si quid remedi lacrymæ afferrent malis:
Minorque ſemper fieret lugentis dolor,
Auro parandæ lacrymæ nobis forent.
Sed nil herc iſtæc proſunt: res ipſæ nihil

Mo-

Mouentur iſtis: ſiue tu ſemper fleas,
Seu nunquam, eandem pergere inſiſtent uiam,
Quid his iuuamur ergo? nihil certè: at dolor
Vt ipſa fructus arbor, ſic lacrymas habet.

Audi nunc Menandrum.

Nam ſi te alumne genitrix quum peperit tua,
Hac ſorte es unus omnium in lucem æditus:
Tibi cuncta, ut euenirent, quæ uelles bona:
Idque annuit magnorum quiſpiam Deum:
Iure optimo indignaris: ualdè enim is tibi
Fallax repertus, quòd, ſi eiſdem legibus,
Quibus nos omnes (tragicis ut uerbis loquar)
Aequè patentem cunctis aërem trahis:
Ferenda ſunt hæc leuius, & omnis rectius
Ratio habenda, denique hæc ſumma eſt, puta
Hominem eſſe te, quo nullum animantium omnium
Extolli, itemq; deprimi citius ſolet,
Ipſumq; id haud iniuria: minimarum enim
Id uirium eſt: & maximis ſemper ſtudet,
Plurimaq; ſecum commoda conterit cadens.
Tu uerò & magna non amiſiſti bona.
Et mediocria ſunt ipſa ea, quæ pateris mala,
Ergo & modeſtè alumne, quod reliquum eſt, feras.

MAR. Hæc, quæ Græci hi Poëtæ monent facere, prudentiæ eſt ſummæ. Sed tamen minus ſolantur, propterea quòd plerique, uel hoc ipſum lugendum eſſe dicunt, nos ea natos conditione, ut mala perpeti ſit neceſſe: expediebat enim nulla potius eſſe mala, quam eſſe aliqua, & eò confugere, ut æquanimiter ferantur. Tormenta quis optat? nemo, optat tamen ſapiens (ſi patiendum eſt) pati fortiter, ſed mallet illis carere. Itaque minus efficax hæc ad tollendum luctum oratio. Illa uerò con ſolatio optima meminiſſe eos, qui ex hac uita exceſſerunt, alia meliori uita detineri: non eſſe extinctos, ſed uitam ducere, & eam uitam, quæ uerè eſt uitalis, hoc omnem exhaurire luctum poteſt rectè cogitatum atque tractatum. ATHA. Et ſi optima eſſet conſolatio, quam dicis, non tamen effugienda uidetur ea, quæ ſumitur ex erumnis, & laboribus, & alijs incommodis, quæ in hac uita frequentiſſima ſunt. nam ſi miſera eſt hæc uita, harum miſeriarum finis in morte reperitur, quæ finis eſt uitæ. Itaque in laude mortis ponitur, quòd nos eruit à præſentibus calamitatibus, quod etiam proſequitur Ambroſius in eodem libro de bono mortis, ubi etiam tradit hoc diuinum eſſe inſtitutum: Mortem (inquit) Deus homini non pro pœna, ſed pro remedio dedit, licèt & ipſa pœnalis ſit. Adæ nanque peccanti dictum eſt pro pœna. Maledicta terra in opere tuo, & cætera. Pro remedio autem additum eſt, donec

reuertaris in terram, de qua ſumptus es. Mors ergo pro remedio, quaſi malorum finis præſcripta eſt. Sed quid eſt, quod ais Marce ad omnem luctum exhauriendum nihil tam prodeſſe, quàm ſi meminerimus eos, qui ex hac uita exceſſerunt, non eſſe extinctos, ſed alia meliori uita detineri? Sermo hic noſter indicat animos hominũ eſſe immortales, quod an ita ſit, in dubium reuocari ualet. MAR. Imò tu quid ais Athanaſi? quæ te intemperiæ tenent, ut hæc proſeras? Immortalitas ne animorum, apud te in dubium reuocatur? ecquid te mouet Chriſtus Saluator noſter? Euangelium? Fidei ſymbolum? in quo profitemur expectare uitam æternam. An tibi uita uideturæterna, ſi extinctis corporis ſenſibus nihil ex homine remanet, nihil ſupereſt incolume, ſed omnia ſimul & ſemel intereũt? Vtrum te id facere dicam ſtoliditate, an incredulitate? neutrum uellem, ſed ſi alterutrum eligendum ſit, mallem ſtoliditate, nunc uereor ne in cauſa ſit incredulitas neſcio unde ſuſcepta. ATHA. Accuſas me uehementer Marce, ſed noli quæſo indicta cauſa me condamnare; nam uel te ipſo iudice uincam: Chriſtianus ſum Marce: ſcio quid me credere oporteat, ut ſalutem aſſequar. Itaque firmiter animorum immortalitatem teneo, quæ è Chriſtiana eſt diſciplina, & ſacris undique literis prædicata. Hæc animorum immortalitas fidei noſtræ eſt fundamentum, quod, qui eruit, cætera tollit omnia: hanc ego immortalitatem certiſſimam habeo, neque me ab hac fide cuiuſquam docti, uel indocti ratio remouebit, ſed nunc non agitur de fide mea. MAR. Quid igitur nunc trepidas? ATHA. Non trepido, nam dubius in fide infidelis eſt, & ut planius tibi oſtendam ſententiam meam, non opinione teneo immortalitatem, ſed fide: nam hoc ipſo inter ſe differunt fides, & opinio: quòd fides aſſentitur rebus incognitis firmiter: opinio autem ita amplectitur unam partem, ut titubet tamen, ne altera pars aliquando ſit potior. MAR. At aiebas modò (ſi rectè percepi) in dubium reuocari animorum immortalitatem. ATHA. Aio equidem, ſed non penes Chriſtianos, ſed penes Philoſophos, & alios pleroſque ueteres, qui luce Euangelij nondum diffuſa inter gentes & nationes uerſabantur, & cœcis opinionum tenebris plerunque inuolnebantur. MAR. Haud mentiris: nam quondam hac de re inter eos, quos memoras, magnum & bene longum fuit certamen. Veruntamen quum inculcatum tibi ſit te eſſe immortalem, idemque de cæteris hominibus ſentias, quid uis amplius? ATHA. Dicam planè ſi potero quid uelim, quoniam hactenus nondum percepiſti. Ego fixa fide animorum immortalitatem (ut dixi) complector, ſed num naturali ratione oſtendi poſſit requiro propter magnas, & diutinas contentiones, quæ aliquando fuerunt, non quod fides mea ab his rationibus pendeat, ſed ex his creſcat, augeatur, corroboretur. Sin autem nullæ erunt, uel ſint aliquæ inualidæ, quæ tantum pondus nequeant ſuſtinere: fides nihilominus inconcuſſa mane-

 bit.

bit: innititur enim diuino teſtimonio, quod omni humano ingenio maius eſt. nec peccare me arbitror, ſi fidei meæ adiumenta undique conquiro. Vnum eſſe quendam, qui cuncta hæc condiderit, qui humanis præſideat rebus, prouidentiamque gerat omnium, increatum, immenſum, omnipotentem, quem Deum uocamus, immobili dogmate profitemur. Veruntamen quum hoc eſſet, uoluerunt ſapientiſſimi uiri, iidemque ſanctiſſimi, qui ſupra nos fuerunt, rationibus è media Philoſophia petitis hoc idem oſtendere, & è dignitate ſua hoc eſſe arbitrabantur: non quo fidem eruerent credentium, ſed ut corroborarent. Quid tam mirum, quàm corporum reſurrectio? quæ uidetur nulla humana ratione comprobari poſſe? attamen audiui doctiſſimos homines, qui in eccleſia Chriſti nos præceſſerunt, multa argumenta, multaſque ſimilitudines collegiſſe, quibus iſtud & diuinæ potentiæ pronum, & ſapientiæ congruū, & clemētiæ aptum demonſtrarent. Semper maiores noſtri fidei dogmatibus rationes ex humanæ ſapientiæ fonte deductas aptarunt, ut ea firmius crederentur, ſi à rebus cognitis, & uſitatis non abhorrerent. Nunc, ut ad propoſitam reuertar quæſtionem, quæro de te utrius es ſententiæ, an eius, quæ immortalitatem animorum poſſe humanis rationibus probari contendit, uel alterius, quæ negat: quid horum duorum magis placet? quo te confers? quod ſequeris? reſponde quæſo. MAR. Vis hoc tibi dici. Ego immortalitatem animorum probari poſſe rationibus arbitror, & tam ualidis rationibus, ut conuelli nequeant, habes ſententiam meam. ATHA. Si ita ſentis, peto à te pro amicitia noſtra, proque familiaritate, ut rationibus his, quibus uidebitur, eam mihi oſtendas. Fides iam præceſſit mea, hanc rationes ſubſequantur: fac ut gaudeam: gaudebo etenim, ubi eam tali uidero inſtructam comitatu. Noli mihi quæſo hanc fœlicitatem inuidere. MAR. Ita me urges Athanaſi, ut mihi iam tibi denegare ſit religio. Itaque negocium aggrediar pro uiribus, quod ſi forſitan re ipſa deficiam, ſtudium tamen in te meum perſpicies. Solent temeritatis culpam ſubire quicunque rem ſuſcipiunt imparem ſuis humeris, quamuis laude dignam. At uide Athanaſi, qui ſim, qui malo (ſi ita contigerit) temerarius exiſtimari ineptè dicendo, quàm quicquam de beneuolentia in te mea imminutum uideri tuæ nō obſequendo cupiditati. ATHA. Laudo ualde, quòd me non ſpernis, ſic non te ſpernat Chriſtus, qui à nemine ſpernendus ipſe, nec cæteros ſperni iubet. MAR. Aggredior equidem ſtudioſè quæſtionem efflagitatam. Vereor tamen aliquando, ne ſi quod cupis effecero, nimis longum ſit, nam qui pro animorum immortalitate contendunt, quorum magna eſt copia, tam multiplicia, tamque uaria efferunt argumenta, ut ſi cuncta explicare uoluero, uix hic dies ſuffecturus ſit. ATHA. Si longitudinem adducis Marce tui cauſa, potes, ſi quid fuerit prætermiſſum, in alium diem differre, idq; tunc explicare: ſed ſi moleſta non fuerit dicenti, cur mihi ſit audienti? nam quantum ad hodiernum attinet diē,

multum adhuc eius supereſt, quod ſi prius occiderit, quàm ſermo noſter, nihil erit negocij progredi luminaribus allatis. MAR. Rationes Athanaſi uarias habeo, & multiplices (ut dixi) ad oſtendendum, quod requiris, quarum quædam ita ſunt perſpicuæ, ut cogant quodammodo fateri rem ita ſe habere: aliæ autem ſuadent tam efficaciter, ut ſaluo pudore reſiſti non poſſit. Te tamen admoneo, ut fidei priores partes penes te eſſe patiaris, ſicut modo pollicitus es; quamuis enim rationes ipſas magni momenti eſſe duco, tamen ita ſtatuo poſteriori loco eſſe ponendas. Fides & ſcientia, & ſi in eo conueniunt, quòd utraque firmat ſententiam ſuam, nec de ea ambigit, differunt tamen, quòd fides credit inconcuſsè uerum eſſe, id de quo audit, quamuis occultum ſit, & uelatum: ſcientia autem iudicat conſtanter uerum eſſe, quod perſpicit tanquam id perſpiciat nudatum, & omnibus integumentis euolutum: quæ ſi nutat in eo, quod perſpicit, & ulterius quærit, non ſcientia fuit, ſed (ut tu dicebas) opinio. Itaque quum humanæ rationes uendicent ſibi ſcientiam, quæ tamen in pleriſque uacillat, tutius eſt omnino committere ſe fidei, quæ diuinis innixa oraculis nunquam fallit, quàm humanæ ſcientiæ, quæ quamuis ſi ſcientia eſſet, non falleret, nec fallere poſſet, tamen in ambiguo ſæpius relinquitur, ſcientiæ ne, an opinionis nomen mereatur. Vt autem ad immortalitatem ueniam, de qua agitur. Multa ſunt hac de re diuinarum literarum teſtimonia, & tam aperta, ut non egeant interpretatione. Illud quoque, quod circa Iob geſtum eſt, hanc eandem immortalitatem animorum edocet, ſed paulò occultius, ut non ab omnibus animaduertatur. ATHA. Me quoque inter eos numera, qui non animaduertunt. Itaque explana, (niſi moleſtum eſt)
V. quomodo id ſe habeat. MAR. Quum Deus, Iob uirum rectum & iuſtum Satanæ tradidiſſet, ut eo quemadmodum uellet uteretur, modò animam eius ſeruaret: & Satanas hac poteſtate accepta liberos eius interfeciſſet, ſubſtantiamque omnem perdidiſſet, poſtremò ulcere peſſimo à planta pedis uſque ad uerticem percuſſiſſet, ita, ut ſedens in ſterquilinio teſta ſaniem raderet, hæcque omnia uir inuicti animi placidè tuliſſet cum illo præclaro elogio. Dominus dedit, Dominus abſtulit. Nolens Deus hanc eius patientiam irremuneratam relinquere, duplicia ei omnia reddidit. Habebat prius (ut ſcriptum eſt) ſeptem millia ouium, tria camelorum, quingenta boum iuga, quingentas aſinas, ac familiam multam nimis, reſtituta ſunt illi quatuordecim millia ouium, & ſex millia camelorum, & mille iuga boum & mille aſinæ. Vt autem ad liberos uentum eſt, non ſic. Reſtituti ſunt ſeptem filij & tres filiæ, quot antea habuerat, quaſi illos priores in morte corporis non amiſerit, ſed præmiſerit: non redditus fuiſſet duplicatus liberorum numerus, niſi hi, quos prius ſuſceperat, computentur, qui non, ut reliqua animalia uiro perierant, ſed adhuc manebant ſuperſtites. Tenes ne? ATHA. Teneo, & hoc ſatis argutè ex hiſtoria illa collectum

iudi-

iudico. M A R. Fides igitur noſtra pro uiribus immortalitatem complectatur, quemadmodum religionis noſtræ iura poſtulant; ſumus enim fidelium, non ſapientum nomen conſequuti, qui non poſſumus etiam ſapientes gentibus extra poſitis uideri, ut qui ſtultitiam crucis (quod magnum eſt myſterium) prædicamus. A T H A. Faciam quod mones Marce, cum ſponte mea, tum auctoritate tua inductus, ſed ſcis ne quid me impulit, ut rationes quoque audire cuperem. M A R. Si dixeris. A T H A. Audi. Ego ſuperioribus menſibus, dum Mediolani agerem, incidi in libellum Philoſophi ſiue Mediolanenſis, ſiue Mantuani (non enim ſatis de patria hominis memini) In eo libello acerrimè hac de re diſputatur. Sed adeò obſcurus ille, & tam ſordidis uerbis contextus, ut uix milleſimam eius partem intelligerem. In ſumma attentius conſiderās, collegi, uelle humanam animam in morte corporis non ſupereſſe, ſed pariter extingui: ſententiæque ſuæ Ariſtotelem auctorem facit. Ex eo die exarſi cupiditate, ſcire quid hoc rei eſſet, & ad te tunc potiſſimùm reſpiciebam, quem exiſtimabam huic muneri idoneum fore. Sciebam nanque te inueſtigare hæc & ſimilia ſolere. Opportunè autem accidit, ut ſermo, quem ab initio habuimus, huc nos deduceret, & anſam quodammodo huic quæſtioni præberet. Ideo occaſione hac elatus, non defui huic meæ cupiditati, ut uides. Cognoui iam te contrariam ſententiam his, quæ in libello illo dicuntur, inducere. Itaque expecto nunc rationes illas è fonte naturæ deductas, de quibus modò dicebas; magnum ſanè earum munus, magnus fructus, ſi animorum docuerint immortalitatem. M A R. Vellem, ut libellum illum, de cuius obſcuritate & ſordibus conquereris, intellexiſſes. Nam ſi te dicente cognoſcerem argumenta, quibus ſcriptor ille innititur, ut animas hominum puteteſſe mortales, ualidius inſurgerem, & ueluti collatis ſignis dimicarem, & toto (ut exiſtimo) campo fugarem, quanquam non me latet, quæ pro illa parte dicuntur: ſed noſti diſputantium nonnullorum morem, qui negant ſuis argumentis eſſe reſponſum, etiam quum reſpondeatur: quid futurum putas, ubi quorundam forſitan, quæ ille ſcripſit, argumentorum nulla fuerit habita mentio? Sed antequam progrediar, num faciendum id putas, quod in omni ſermone faciendum Ariſtoteles præcepit? A T H A. Quid nam hoc? M A R. Si unum nomen in multiplici ſit ſignificatione, prius inter diſputantes conuenire cenſet oportere: qua in ſignificatione id capiatur, ne diuerſitas intelligendi, errorem inducat; animam autem multipliciter capi ſcire te arbitror. A T H A. Scio animæ nuncupatione & aërem ſignificari, & uentum, & flatum, & ſpiritum. Animam etiam pro aqua poſuit Plautus paulò inuſitatius.

Ni ego illi puteo, ſi occepſo, animam omnem intertraxero.

At non de hac agitur, ſed de ea, quæ uitam tribuit corporibus. M A R. Sed ne de plantarum quidem, aut beluarum anima, ſed de humana eſt ſermo, ac ne de humana quidem, unde cum plantis & beluis commu-

nem

nem habemus; hac enim parte extincto corpore interit, ut quæ corporea ſit, ſed unde rationis eſt compos, quærimus num intereat, uel perpetuò uiuat. Atha. Sic habet. Mar. Græcia unum tantum nacta eſt nomen, quo anima rationis compos uocatur: etenim pſichen illi uocant. Nos duo habemus uocabula, animam ſcilicet & animum: quæro quid inter iſta intereſſe cenſeas, quæ tam exiguo diſtant literarum ſono? Atha. Si Grammaticis credimus, anima eſt, qua uiuimus, animus quo ſapimus: uel anima eſt uitæ, animus conſilij. hinc dicunt poſſe uitam ſine animo exiſtere, ut in furioſis uidemus, ſed non ſine anima. Hæc illi ponunt in ſuis theſauris, & cenſent eos, qui caſtigatius loquuntur, id ſequi oportere. Veruntamen ubi ad magnos uenio ſcriptores, inuenio eos his uocabulis promiſcuè uti: nam id etiam, quod rationis eſt compos, animam uocant. Auguſtinus in libro de Spiritu & anima, ſeu quiſquis fuit, qui librum illum condidit, cenſet pro uarietate uirium & actionum diuerſa nactam eſſe uocabula. Dum ergo tribuit uitam corpori, anima eſt: dum uult, animus: dum ſcit, mens: dum recolit, memoria: dum iudicat, ratio: dum ſpirat uel contemplatur, ſpiritus: dum ſentit, ſenſus: nam inde ſenſus anima dicitur pro ijs, quæ ſentit, unde & ſententia nomen accepit. Mar. Quid ergo nunc faciendum cenſes? Atha. Potes uti promiſcuè his uocabulis: nihil intererit hoc in ſermone animum ne, an animam dicas: re enim intellecta in uerborum uſu faciles eſſe debemus. Mar. Sed num intelligis, quæ animi uires? quanta potentia? niſi fortaſſe parua hæc exiſtimas, intelligere, meminiſſe, uelle: quæ tria animo tributa ſunt, & eius tam propria munera, ut quum aliquid illorum trium ſignificare uolumus, animi nomine utamur. Et ut ad primum ueniatur, quòd intelligentiam animus uocabulo ſuo comprehendat, hinc diſci poteſt, quòd quum auditores rogamus, ut dicendis intelligentiam accommodent, petimus, ut animaduertant, uel animum adhibeant. Accipi etiam animum pro memoria, quæ cuſtos & theſaurus rerum perceptarum eſſe dicitur, uel illud Virgilianum indicat.

Omnia fert ætas, animum quoque,

ideſt memoriam Seruio interprete. Nam poſtmodum ſequitur.

Nunc oblita mihi tot carmina,

& meritò id quidem. Nam primum uulnus memoriæ ſenectus infligit. Sed animi quoque nomine memoriam ſignificari uulgaris quoque ſermo oſtendit. Nam, quum petimus ab amico, ut cuiuſpiam rei ſit memor, dicimus, fac, ut hoc in animo habeas. Reſtat uoluntas, quam etiam animum uocari dubitat nemo. Vnde illud,

Sin alios fines, aliamque capeſcere gentem
Eſt animus, poſsuntque ſolo decedere noſtro.

Nonne Poëta hîc animum pro uoluntate poſuit? Sic comœdiæ loquuntur. Noſti Terentiana illa. Mala mens, malus animus. Item. Animus ergo te idem, ac fuit. Et alibi. Timet omnia, patris iram, ac animum

amicæ,

amicæ, ut ſit ſuæ. De hoc igitur animo incumbit diſputatio, utrum corrupto corpore ipſe quoque corrumpatur, uel num abeat incolumis, cum ſuis tantis diuitijs & facultatibus. Nam hactenus nemo dixit euadere nudum tanquam naufragum, ſed aut penitus interire putant, aut incolumen his ſuis retentis manere. ATHA. Vera loqueris. MAR. De immortalitate igitur animi loquendum eſt nobis, unde propriè eſt animus, ideſt, unde uult, intelligit, reminiſcitur, non unde uitam tribuit corpori: nam hæc eius uis & poteſtas interit ex corporis defectu. ATHA. Hæc in confeſſo nobis ſunt. MAR. At hanc animi immortalitatem à multis agitatam olim fuiſſe perſpicuum, alijs eam aſtruentibus: alijs negantibus. Nec mirùm uideri debet rem ſummis contentionibus inter eruditos fuiſſe tractatam. Cognitio nanque finis unumquenque maximè ſolicitat, nam propter eum cætera mouentur. Quid hac in re putas, quæ propriè ad nos pertinet? Etenim ſi cum extinctione ſenſuum corporalium animus unà extinguitur, finis apparet naturæ noſtræ. Sin autem ſupereſt, finis huius tantùm uitæ oſtenditur. Ego uerò quum exiſtimem, poſtquam homini mors aduenerit, ſupereſſe aliquid, idque, quod in illo fuit maximum, quæſo, ut patiaris me paulò fuſius & uberius de hoc ipſo diſputantem, aut ne petiſſes, ut id explicarem: Ego enim me tibi non offerebam. Agitur enim (nimirum) res maxima, ſpes ſcilicet immortalitatis noſtræ, quam tenentes iucundius uiuemus; cogitatio nanque ea incumbet, nuſquam occidere, quod in nobis eſt optimum, ſed meliorem in ſtatum reponi, nos nunc corporibus immiſtos famulari non morti, ſed perpetuæ uitæ, quæ poſt uarios caſus, laboreſque plurimos ſuperatos læta aderit alio in ſæculo, & beatos reddet. Accedat, quod, ut nuperrimè dictum eſt, nihil æquè ad mœrorem, quem ex propinquorum & amicorum morte ſuſcepimus, propulſandum pertinet, quàm ſi intellexerimus illos uiuere, quos ueluti mortuos deploramus. Sed & dolorum præterea mortiſque contemptus paratur, quod fortitudinis maxime eſt proprium, dum hac amiſſa meliorem ſubſequi uitam creditur. hinc itur audacius in prœlia, & nullum diſcrimen pro patria, pro ciuibus, pro legibus, pro fide Chriſti metuitur, imò nec ſupplicium ullum recuſatur. Quòd (ut cæteros omittam) Martyres noſtri locupletiſſimè oſtenderunt. Nunquam enim illi eculeos, uncos, ſartagines, ardentes laminas, ferreos ungues, beſtias, cruces, & alios duriſſimos cruciatus ſubire uoluiſſent, ſi præſenti uita extincta, nullam aliam ſupereſſe crediſſent. Rectiſſimè dictum eſt, principium eſſe ad iuſtè recteque uiuendum animi immortalitatem: contrà uerò occaſionem ſuggerere prauitati quicumque humanos animos unà cum corporibus ruere, prædicarent. Hoc uidentes Sapientes uiri, qui Reſpub. legibus inſtruxerunt, hanc animi immortalitatem ciuibus ſuis propoſuerunt, ad quam natura omnes ferè rapimur: non enim ueram ſolùmodo, ſed utilem etiam ciuitatibus hanc opinionem arbitrabantur. Aggrediar ergo id quærere. Ego

nanque ualde approbo, quòd retento ſemper religionis noſtræ decreto anima uelit noſcere (quantum fieri poteſt) ſe ipſam, quia id poſtulat ratio & utilitatis & ordinis. Ordinis quidem, quia, quod nos ſumus, primum eſt nobis. Turpiter quæruntur aliena, ubi propria ignorantur. Vtilitatis uerò, quia intelligentes immortalitatem noſtram, eamque penè oculis captantes, rectè uiuere ſtudebimus. Huc autem reſpicere debet ſcientia noſtra: multæ ſciendi cauſæ (inquit dinus Bernardus) ſunt enim qui ſcire uolunt eo fine tantùm, ut ſciant, & turpis curioſitas eſt. Alij ſcire uolunt ut ſciantur ipſi, & turpis uanitas eſt. Alij, ut ſcientiam ſuam habeant uenalem ad pecuniam, uel honores reſpicientes: & turpis quæſtus eſt. Sed & ſunt quidam ab his diuerſi, qui ſcire expetunt, ut alios doceant, & charitas eſt, uel, ut habeant, quo dirigere uitam ſuam habeât: & prudentia eſt. Hanc ultimam cauſſam teneamus, fixamque cordi habeamus. Quicunque enim immortalem ſe intelliget, & poteſt illud Poëticum effari.

Non omnis moriar, multaque pars mei Effugiet Libitinam,

Nonne mouebitur, ut magis futura curet, quàm præſentia? rationem potius ducat eorum, quæ nunquam, quàm quæ aliquando intereunt? Propone tibi nunc alia ex parte eos, qnos ſpes deſtituit futurorum: an non illud dicunt? Breuis hæc nita, puncti inſtar, uel ſi aliquid puncto poteſt eſſe breuius, umbræ eſt tranſitus, & ueluti flos heſternus marceſcit. Rapiamus ergo, dum licet, indulgeamus nobis, expleamus cupiditates noſtras quacunque poſſumus, donec hac luce fruimur: nam poſtea non aliud nec maius nec deterius ſequetur, nec præſentia manebunt. Hæc incredulorum eſt oratio, qua impellunt ſe ipſos ad omnia, etiam cum iniuria ſociorum; non enim tantùm uerbis, ſed (quod eſt grauius) factis etiam ipſis loquuntur. Et hæc quidem habeo de immortalitate dicere, quantum hæc boni afferet credita & humanis indita mentibus: rurſus quantum afferre ualeat mali, ſi non aſſeueratur. Veruntamen an id uerè ita ſe habeat inueſtigādum eſt diligenter: nam ueritas homini ſanæ mentis chariſſima eſt omniū, & aduerſus inimicos eius omni ſtudio, conatuq; defendenda: amicitiæ etiam omni proponenda: præſertim, qunm de ea re agitur, quæ uitam totam humanam dirigit. Sciri autem id poſſe, quod quæritur rationibus inductis, uel tu ipſe exiſtimas, qui hanc diſputationem efflagitaſti: non enim hoc eſt ex illo rerum genere, quorum impoſſibilis ſit cognitio, & quæ penitus humanæ mentis aciem effugiant: nam ſi id ita ſe ſe haberet, fruſtra eſſet omnis inquiſitio, & ſtultè in eo opera poneretur: fatendum eſt tamen, quòd rationes, quibus animi immortalitas demonſtratur, ſapientum magis uirorum, quàm rudium, & indoctorum pectoribus elucent. Hi autem nihil altius ſpeculanter, & ob aſſuetudinem corporum uix quicquam corpore uacans qneunt cogitare: illi autem longè acie mentis prouecti res à materia facilè diuellunt, & intelligentes aliquid eſſe incorporeum, haud difficulter qualis animus poſito cor-

to corpore eſſe poſſit, meditando conſequi ualent: hortandi autem eſſent hi, qui minus ingenio ualent, & non ſatis magnarum artium inſtituti ſunt diſciplinis, ut fidem adhiberent illis, qui & inueſtigando & experiendo multùm in talibus pollent, & oculo acutiore (ut ſic loquar) uident. Nolo hac in re multus uideri. Etenim immortalitatem cognoſci poſſe, uel illud apertè indicat, quòd cognoſcitur, ſicut poſterius oſtendetur. quòd autem omnes non æquè demonſtrationum ſunt capaces, hoc facit differentia, quæ intercedit magna inter peritos & imperitos: nam hi ne excogitant quidem, quæ apud ſapientes manifeſtiſſima ſunt & receptiſſima. multum poteſt in cognoſcendis rebus exercitatio, multum uehemens, aſſiduaque meditatio, nam ubi intenderis ingenium ualet. Et de his quidem ſatis. Sed ne longiori utar ſermone, ad rem ipſam propius accedam. contrarias uideo ſententias: etenim cum in homine plus aliquid ineſſe crederetur, quàm quod oculis capiatur, animus ſcilicet motus habens quoſdam, qui ad inueniendum celeres ſint, ad excogitandum acuti, ad explicandum uberes, ad memoriam firmi, ad uoluntatem liberi, quæſitum fuit ab antiquis ſæpius, num is tali præditus facultate, unà cum corporibus occideret, an uerò immortalium conditione in æternum uigeret. hi quidem aiunt, moritur, illi, non moritur. hinc acris inſurgit pugna & contentio. Et plurimi quidem ingeniorum uela, ut æternitatem probarent, tenderunt, rationibusque inductis, & ſibi & cæteris illud ſuadere nitebantur. Noſtri uerò, qui diuinis magis nituntur oraculis, quàm rationibus, tam firmiter credunt durare in æternum animas, quàm corpora quotidie uident interire. Quamobrem ita parati ad iſtam diſputationem accedere debemus, non ut ullæ rationes fidem nobis procreent, ſed ut fides noſtra rationes ipſas adiuuet atque confirmet. Tu uerò aſſeris, quod nuper quidam magnus Philoſophus libello edito multa contrariam in partem ſatagit aſtruere, uni præcipuè innixus Ariſtoteli, quem ſententiæ ſuæ auctorem facit ac magiſtrum. Facilè patior delirare aliquos, tergiuerſari, & tanquam de tranſuerſo incurrere, quo plus cæteri, qui contradicunt egregiæ probatæque ſcientiæ & uitæ uiri auctoritatis nanciſcantur. Ariſtoteles exiſtimatus eſt hac de re ſuam occultaſſe ſententiam, quod ex eo facilè deprehenditur, quòd alij affirmant, eum tenuiſſe immortalitatem animarum, alij negant. Hæc autem contentio ſatis indicat rem eſſe in ambiguo, quum utraque pars uerbis Ariſtotelis innitatur. Sed quicquid ille ſenſerit, nempè illud liquido conſtat nobiliſſimas Philoſophorum diſciplinas, quæ maxima in gloria uiguerunt, pro immortalitate ſtetiſſe. Intelligis iam (ut opinor) me de Pythagoricis & Platonicis dicere, ſed ante hos omnes antiquiſſimus Mercurius Aegyptius, qui ob admirabilem ſapientiæ magnitudinem ter maximi cognomen accepit, eiuſdem fuit ſententiæ. Deus (inquit) ex duabus naturis immortali ſcilicet & mortali unam compegerat, atque ita hominem in aliquo quidem immortalem, in aliquo mortalem fabricabat,

ut utriuſque particeps omnia uidens, omnium fieret indagator, ut utrique ſatisfaciens origini, poſſet mirari atque adorare cœleſtia, & incolere atque gubernare terrena. His uerbis uetuſtiſſimus ille ſapiens damnaſſe illos uidetur, qui hominem totum morte ipſa deleri crediderunt. Thales quoque Mileſius, ut Laërtins refert, idem ſenſit. Adde eodem præter Pythagoram, & Platonem è ueteribus Zoroaſtrem, Orpheum, Socratem, Xenocratem, Xenophanem, Crantorem, Chryſippum. Homerum quoque uetuſtiſſimum poëtam, qui non hoc carminibus ſuis tam continenter incluſiſſet, niſi id uulgò creditum,& receptum fuiſſet. Non prætereo Phocylidem uetuſtum & ipſum ſcriptorem, qui mortalium uitam inſtituit præceptis, idque poëticè ſingulis ferè uerſibus, quod temporibus illis ſummæ ſapientiæ exiſtimabatur. Ille hanc ipſam animorum immortalitatem aſtruxit, dum inqnit ad hanc ſententiam.

Corpora morte iacent, animos ſed uiuere credas.

E Platonicis, quanquam id eſſet totius ſectæ decretum, tamen nominatim appellare poſſumus hos, quorum maxima ingenia extiterunt, multaq; ſcriptis tradiderunt, Iamblichum, Plotinum, Porphyrium, Proclum, Ammonium, Alcinoum, Plutarchum, ſed ex his etiam, qui Ariſtotelem ſequuntur, præſtò eſt Theophraſtus, Themiſtius, Philopponus, Simplicius (hi Græci omnes) & ex Arabum gente prodit Auicennas, Algazel,& ſuperans ferè cunctos ingenio & diligentia Auerroes. Et ut ad Latinos ueniam. Cicero immortalitatem animorum aſtruxit in Tuſculanis quæſtionibus latiſſimo illo ſuo ore, quo latinæ eloquentiæ fons exundantiſſimus habetur: Macrobius quoque non ſpernendus auctor, & Seneca pollens acumine ingenij in conſolatione ad Martiam, & in opuſculo, quod de diuina prouidentia fecit, nec non Lactantius Firmianus, Conſtantij Cæſaris præceptor, qui riuulus Ciceronianæ eloquentiæ putatur: eadem cõplexi ſunt, Boëtius quoque in Philoſophica conſolatione, & alibi ſæpius eiuſdem ſententiæ aſſertor fuit. Reliquam Philoſophorum,& Theologorum multitudinem enumerare quis poſſit? ſatis eſt hanc ſententiam, auctoritatibus ſummorum uirorum eſſe munitam. Iſti etiam, qui humaniores ſequuti ſunt literas, nonne idem tenuerunt? quos equidem prætereo ne ex omni grege aucupari auxilia uidear. Non poſſum tamen præterire clariſſimum hiſtoriarum ſcriptorem Criſpnm Salluſtium, qui in proœmio belli Iugurthini animnm incorruptum, æternum, rectorem humani generis uocat, cnncta habentem, neque à quoquam habitum, quum cætera corporis & fortunæ bona fluxa, & fragilia eſſe dicat: illa etiam præ dicat magnificè. ATHA. Quæ? MAR. Quemadmodum (inquit) genus humanum compoſitum ex corpore & anima eſt, ita res cunctæ ſtudiaq; omnia, alia corporis, alia animi naturam ſequuntur. Igitur præclara facies, magnæ diuitiæ, ad hæc uis corporis, & alia huiuſmodi omnia breui dilabuntur. At ingenii egregia facinora, ſicuti anima, immortalia ſunt. Et quoniam Plato furorem diuinitus immiſſum omni humanæ

præfert,

præfert ſapientiæ, non omitto Pythiam Delphicam, Sibyllas, & alios innumeros uates Græcos, & Barbaros immortalitatem animæ prædicaſſe. Sibyllæ etiam ultimum Dei iudicium in omne hnmanum genus exercẽdum prædixerunt. ATHA. Magnas undique collegiſſe te uideo copias pro immortalitate. MAR. Facio id equidem ſtudioſè: nam plurimùm ad ſuadendum pollet illuſtrium auctorum multitudo, quia uerisimile ſit id eſſe uerius, in quo plurium oculi conſpirant. Itaque quod frequentiori eruditorum calculo receptum eſt, id ferè omnes ſequimur: hoc in iure ciuili obtinet, hoc in naturalium rerum inquiſitione, in re medica, aſtrologica, cæteris denique ingenuis artibus. Quid in doctrina Chriſtiana? nonne quod communi patrum decreto ſtatutum fuit, id tenendum eſt, priuata autem dogmata, qui ſequuntur, hos ut hæreticos horremus? neque cum his menſam, aut ſermonem communem habemus, aut alia in re communicamus, quod olim penes gentes aquæ & ignis interdicto fiebat. Plurium ergo iudicium firmius, quanto magis uniuerſorum? nam uniuerſos homines exceptis paucis immortalitatem tenuiſſe confirmo. Vnde autem emerſerit hic error quorundam putantium humanam animam in morte corporis non euadere incolumen contra omnium gentium opinionem, contra publicarum legum auctoritatem, contra maiorum cæremonias, omniumq; religionum iura, dicam breui ſi potero. Hoc malum in Græcia ortum eſt ab his, qui primi philoſophari cœperunt, & ſingula rationum momentis tentare noluerunt: hi quum nihil altius ſaperent, pronum iter ſenſuum ſequuti ſunt, & nihil in mundo incorporeum eſſe dixerunt: hinc quum de animæ ſubſtantia diſputatio incumberet, corpus eſſe uel aliquam eius partem eſſe poſuerunt: alii aërem, alii feruidum ſpiritum, alij cor, alij cerebrum, alij ſanguinem putauerunt. Quid dicam de his, qui lucem, qui ignem, qui ſcintillam ſtellarum, qui ſpiritum tenuem per totum corpus diffuſum aſtruxerunt? nec defuerunt, qui temperationem eſſe quandam ex quatuor principiis conflatam affirmarent, nimirùm deinceps ſi hanc ſententiam ſequentes mori animam exiſtimauerunt, hac Anaxagoras ſtetit, hac Democritus, hac Leucippus, alij quidam, Anaximenes, Heraclitus, Empedocles, Critias, Parmenides, demum Epicurus, Dicæarchus, & qui horum diſcipli nam ſequuti fuerunt. Addi his poteſt è iunioribus Gregorius Nicenus. Arabes quoque (ne id tantummodo Græcorum uitium putes) Alpharabius Auampaces, Albubacher ſententia ſua perimunt animos, & ueluti capite mulctant. Eos etiam, qui dixerunt, optimum eſſe homini non naſci, proximum quàm citiſſimè aboleri, mortem animarum credidiſſe ſermo ipſe indicat: nam ita dixerunt, quaſi poſt hanc uitam nihil ſit, ſed cum ea omnia extinguantur, & nihil eſſe, uel in nihilum redigi, quietem arbitrabantur, ſi tamen ulla poteſt eſſe quies nihil ſentientis. Demonax Cyprius arduus & ipſe Philoſophus, ſed minimè arrogans, cuius uitam Lucianus in literas miſit, interrogatus, quid de animo ſentiret, num eſ-

ſet immortalis? Reſpondit, immortalis, ſed ut omnia. Sic iſte quoque non abire, ſed obire animum ſenſit, nihil animis plus auſus eſt tribuere, quàm cæteris, quorum interitum uidebat. Stoici, quod genus erat Philoſophorum acutum & uehemens, & in Dialecticis ualde exercitum, animos poſt corporis mortem diù durare dicebant, aliquando tamen extingui, non oſtendentes tamen quot durent ſæcula: quod de quibuſdam animalibus traditum eſt, quæ diutiſſimè conſtat uiuere. Hi meritò improbandi uidentur, nam quum ſuſcipiant, quod difficillimum eſt in præſenti controuerſia, animos durare poſt corpora, illud, quod facilius concedi potuit & debuit, durare eos in æternum, negant, quum tamen extinctionis ſubitæ nullam afferant cauſam. At nec ſanæ mentis hominibus ſuaderi unquam potuit, animam, unde rationis eſt compos, in aliquo eſſe corporum genere, ut quæ ſit omni corpore præſtantior. Ipſa præterea quomodo corpus? quum non habeat ſpatio diffuſam molem, quod neceſſariò reliqua corpora recipiunt; non habeat etiam illas primarias qualitates, quæ cunctis inſunt corporibus: non enim, quod in nobis ſapit & intelligit, longum eſt aut latum, non calidum aut frigidum, & cætera huiuſmodi. Sed & illud oſtendit animam non eſſe corpus, quòd pleraque intelligit ſine corpore, & quòd aduenien s corpori ipſum non auget, nec recedens imminuit. ATHA. Vellem de Ariſtotele tibi aliquid liberet dicere, quid ſcilicet eum de animi immortalitate ſenſiſſe ipſe credas: hunc enim humanæ ſapientiæ regulam, hunc admirabilium rerum ſingularem inuentorem, hunc Philoſophiam ab alijs inſtitutam perfeciſſe exclamant. Itaque non poſſumus hunc tam magnum Philoſophum præterire, ut eius ſententia non exquiratur. MAR. Magnus ſine controuerſia fuit hic Philoſophus, ſed obſcurus ſermone, adeo, ut magna opus ſit cura, ut intelligatur: hac autem in re ita perplexè loquutus eſt, ut utraque pars Ariſtotelem ſententiæ ſuæ patronum faciat. Ego (ut ab initio dixi) ambiguum fuiſſe, & ſuam de induſtria occultaſſe ſententiam arbitror. Nam ſi apertus eſſe uoluiſſet, duobus aut tribus uerbis id facere potuiſſet: diceret ſimpliciter humanam animam eſſe mortalem, ſi ita uidebatur, uel immortalem, ſi contra exiſtimabat, nunc ſuſpenſo gradu incedit, & quædam uerba reliquit, ut utrunque ſenſiſſe uideatur. Faciam autem ſic. Nam exponam loca, quibus utraque pars pro ſua innititur ſententia, deinde liberum tibi relinquam, ut iudices quid ille ſenſerit, & in quam partem declinarit. An ſi id fecero, tibi ſatisfaciam? ATHA. Nihil te commodius facere poſſe arbitror, quàm ſi hoc feceris, & liberum unicuique relinquas, re in medium poſita, opinari de Ariſtotele quid ſibi uoluerit. MAR. Ergo adducemus loca non tamen omnia, ſed quæ magis urgent. In primis, quòd putauerit animam non diutius uiuere quàm corpus, illud indicat, quòd in ethicis auſus eſt dicere, ultimum terribilium eſſe mortem, nec poſt eã uideri bonum aliquod uel malum ſupereſſe mortalibus. hoc ille non poſuiſſet, ſi immortalitatem

tem

tem eſſe placuiſſet: mors enim potius eſſet in uotis, ſi duraret poſt eam animus, & hac ianua ad potiorem tranſmitteretur uitam, quod Cleombrotus quidam feciſſe narratur, quem aiunt lecto de immortalitate Platonis libro ſe de muro præcipitem dediſſe. Rurſus in eiſdem Ethicis ait idem fortem uirum exponentem ſe morti ſe ipſum orbare maximis bonis, quibus eſt dignus. Hic ſi immortalem animam credidiſſet, nonne illa potius dixiſſet, forti uiro maxima propoſita eſſe poſt mortem præmia, ut qui pro æquitate pugnans occũbere uoluiſſet? hanc enim habent omnes fortitudinis acuendæ cauſſam, quòd uir fortis non tam amittere uitam, quàm commutare uideatur, deteriorem ſcilicet meliori: nam quam ille proponit gloriam, & ea ſperat hominum pectora incendi ad fortitudinem, frigidum eſt ſolatium: quid enim pertinet ad quemuis poſt mortem gloria, quam, ſi totus moritur, non ſentiet? Sed & alij huius Philoſophi ſermones oſtendunt ipſum immortalitatem abieciſſe, quale illud eſt, quod aſſerit uoluntatem eſſe impoſſibilium, & inter exempla immortalitatem recenſet. Idem in eiſdem libris moralibus autumat mortuum non eſſe fœlicem, quia fœlicitas (inquit) penes nos eſt operatio, qua caret mortuus. Cur præterea, quum de hac ipſa fœlicitate uerba facit, quòd eſt ueluti ſignum ad ſagittam, ubi omnes collimant: fœlicitatem tantùm proponit hominis uiuentis; nullo habito ſermone eius, quæ poſt mortem continget? An oblitum rei tantæ dicemus? uel ueriſimilius ſit nullam putaſſe? Sed in Oeconomicis ipſe quoq; ait, homines ſola propugnatione aſſequi ſempiternitatem. Et hic quoque oblitus uidetur (ſi ita dicendum eſt) immortalitatis. Et hæc quidem & ſimilia afferunt loca, qui exiſtimant Ariſtotelem contra immortalitatem ſtetiſſe. E contrario autem Auerroes, Simplicius, Themiſtius, & bona pars Peripateticorum aſſerit Ariſtotelem acceſiſſe animarum immortalitati. Multiplices afferunt locos, in quibus id uoluiſſe putatur, quos nos conſultò omiſimus, ne nimis protrahatur ſermo. Sed fortiſſimè id ſentire creditur in ſecundo de generatione animalium, capite tertio, ubi propoſita quæſtione, quæ ſit forma hominis, quo generante, quo in tempore, quomodo inſit homini genito, reſpondet, intellectum extrinſecus accedere, ut qui per ſe ipſum ſubſiſtat, nec actionem habeat à corpore pendentem, dicitque eum nullo corporis inſtrumento fabricari, remque diuinam uocat. Præterea in libro primo de partibus animalium, capite primo, ait animam rationalem eſſe abſtractam à materia ſimpliciter, ideo à Phyſico non eſſe conſiderandam. Amplius tertio de anima de utroque loquens intellectu agente ac poſſibili, affirmat intellectum uerè eſſe ſeparatum, à corpore ſcilicet, eaque de cauſſa eſſe immortalem. Idem ſeptimo ethicorum, quaſi in extremo libri, dum inquirit, cùr nulla res eadem nos ſemper delectat, quia (inquit) non eſt ſimplex noſtra natura, ſed ineſt aliquid aliud, quo corruptibiles ſumus. His uerbis oſtendere uidetur ineſſe nobis alterum, quod penitus corruptionis ſit expers. Age, uideamus & illud eiuſ-

dem

dem in ſecundo de anima, ubi aſſerit intellectum, qui in contemplatione uerſatur ſeparari à ſenſu, ſicut perpetuum à corruptibili. Adde etiam, quòd in primo ethicorum proſpera & aduerſa poſterorum & amicorum cenſet ad defunctos quadam ex parte pertinere, ut ex is uel fœlices ſint uel infœlices. Sed in policitis Heroibus aſſignat poſt mortem inſulas for tunatas, ubi Beati exigunt æuum, quin etiam cenſet eis ſacrificandum: He roes autem uocari animas uirorum fortiũ nemo negat. Ariſtotelẽ etiam compoſuiſſe librum quendam, cui titulus eſt Eudemus, & Laërtius teſtatur in Ariſtotelis uita, & Themiſtius in libris de anima, & Plutarchus in conſolatione ad Apollonium: illo in opere apertiſſimè aſtruit animarum immortalitatem, ut tergiuerſationi non ſit locus. Expoſitis iam, quæ utrinque de Ariſtotele dicuntur, & perſpectis eius ſententijs, potes ne mihi dicere, cuius fuerit partis? quo ſe inclinarit? ATHA. Difficulter id quidem poſſem: magnoque opus foret ad cogitandum ſpacio. MAR. Ego quid mihi ſemper uiſum fuerit expoſui, cuius quidem ſententiæ habeo ſocios. Sunt enim & alij non ineruditi uiri, inter quos Ioan nem Scotum Theologum primarium numero, qui proſpicientes Ariſtotelem hac in quæſtione uariè ſcripſiſſe, & modo huc, modo illuc acceſſiſſe, ambiguum fuiſſe exiſtiment, & leuiter utranque opinionem attigiſſe, nec in earum altera immoratum, ut ſolet, quum aſſertionem ſuam pro bare, & aliorum improbare conatur, cuius etiam rei ſuſpitionem commo uet Plutarchus, qui in libro, in quo colligit Philoſophorum placita, dum ſententias ponit eorum, qui tenuerũt animæ mortem, & aliorum; qui tenuerunt perpetuam uitam, Ariſtotelem prætermittit, quum tamen mul tis alijs in rebus, quid de anima Ariſtoteles ſenſerit expoſuiſſet. Dubius igitur (ut mihi uidetur) hac in re fuit, nec dici poteſt, quòd dubitans rei ſcientiam haberet, illud tantùm ſciebat ſe dubitare, & unde ad dubitandum impelleretur. Dubium autem Ariſtotelem fuiſſe non tantùm ex uarietate ſcriptorum colligere licet, ſed ex eo quoque, quòd libro primo de anima intellectum aſſerit, nihil forſan perpeti poſſe: illud forſan non eſt fidentis hominis uerbum, ſed titubantis. Rurſus duodecimo methaphiſices quæſtionem mouet, nec diſſoluit, ſed poſterius dicit determinandam, quaſi antea in phyſicis non determinarit. Hæc faciunt, ut unà cum quibuſdam alijs Ariſtotelem ambiguum fuiſſe opiner. ATHA. Quid ſi tibi uim adhibere poſſim, & cogam, ut alterutrum pronunties, quid dices? MAR. Dicam te Tyrannum eſſe, ſi id feceris. ATHA. Non id te rogo, ſed ut dicas de Ariſtotele, in quam magis partem inclinarit: potes enim id dicere utriſque locis perſpectis. MAR. Non times Athanaſi. ATHA. Quid. MAR. Ne te parum æquum exiſtimem, quòd mutes multùm de conditionibus. Nam ea lege dicere cœperam de Ariſtotele, ut utriſque locis propoſitis liberum auditori iudicium relinquerem, quid ſibi uir ille uoluerit. ATHA. Sic eſt. Nihilominus potes dicere, quod te flagito. MAR. Ego (ſi dicendum eſt) Ariſtotelem magis

gis

gis ad immortalitatem flexiſse exiſtimo. Nam loci, qui pro immortalitate faciunt, mihi ualidiores & firmiores uidentur: pluribus autem contrarijs locis hominis compoſiti ſtatum non ſimplicis, ſeu diſiuncti, qui in intellectu ſolo conſiſtit Ariſtoteles ſpectaſse uidetur. Exiſtimant quidam Ariſtotelem animarum mortem apertè non poſuiſse, ueritum ne accedente accuſatore Iudicum ſententijs ſubijceretur, & pœnas daret, quod mihi tamen uериſimile non uidetur. Nam qui illum anteceſſerant Democritici, & qui poſtea ſequuti ſunt Epicurei, idem ſentientes, nihil unquam eo nomine à Iudicibus paſſi ſunt. Accuſatus poſtmodum impietatis fuit ab Eurymedonte Hierophanta communi illa Philoſophorum inuidia, quòd de Dijs non rectè ſentiret; quod ſanè iudicium, cogitans, quid ſimili de cauſa Socrati contigiſſet, ſubterfugit, & in finitimam Chalcidem clam euaſit, ubi poſt triennio extinctus eſt. Editos libros ſuos & non editos dicebat, ita, ut ne ipſi quidem ſua obſcuritas ignota eſſet, ſed eam potius de induſtria affectaſſe uidetur. ATHA. Omittamus iam quæſo hunc Philoſophum, de quo multa dicta ſunt, uoluit ille non apertus eſſe hac in controuerſia, ſed latêre, ideò latebras illi ſuas relinquamus, & ad reliqua progrediamur. MAR. Rectè mones: non enim unius opinioni, quanuis præcellentis tantum deferendum eſt, ut lex naturæ habeatur, uideamus quo nos ratio ducat, & id, quod ipſa ſuaſerit, quandoquidem philoſophari cœpimus, putetur eſſe firmiſſimum. ATHA. Sic agendo cenſeo.

D. MARCI

MARCI ANTONII
NATTAE ASTENSIS,
DE IMMORTALITATE ANIMI,
LIBER SECVNDVS.

In hoc 2° lib. conatur de- monstrare animorum immortalitatem, [illegible] egregiis ac efficacibus, ar- gumentis; [illegible] ad initio usque ad finem.

MARCVS.

PRINCIPIO illud officere puto, ne credatur immortalitas animi, quia difficile eſt admodum homini ſenſibus prædito, qui ipſis ſenſibus ducibus aſſueuit rerum notitiam capere, & corpore aſſiduè corpora noſcere, & intra corpora quotidiana conſuetudine uerſari, cogitare deinceps & meditari qualis ſit animus, ubi de corpore exierit: quomodo (inquiunt) ſine his corporis partibus, quas ſemel inſedimus, explere poterimus officium intelligendi? hoc, (dicet aliquis) nequeo ſubijcere cogitationi, hoc explicare mihi durum. Quid de Angelis ipſis, qui nunquam corporibus ſociati, num molle dictu, quomodo exiſtant, quo munere fungantur? Ego uerò animos ipſos trucidato ac debilitato corpore uigere uideo, quin inſtrumenta corporis diſtringere mentium potius aciem, quàm acuere dicuntur. Itaque & Democritus & plerique alij oculorum ſe ſe orbarunt aſpectu, quo plus animo cernerent, & Appius in cæcitate corporis lumine utens, rationis Senatum Romanum ad accipiendas fœderis conditiones incitatum flexit, fœdamque Pyrrhi pacem & inutilem eximia orationis ſuæ grauitate diſcuſſit. Oſtendunt hæc animum ipſum, unde intelligimus, nihil accipere à corpore, nec ab ullo eius inſtrumento, ſi quidem remotis corporis ſenſibus longè melius ſpeculatur. Quin multa uera aſtruit cõtra ſenſuum opinionem, plura etiam percepit, ad quæ ſenſus non accedunt, ueluti res corpore uacantes. Item & generatim res intelligit ab omni perſonarum, temporum, locorum conditione auulſas: hæc omnia percepit, quæ ne uana quidem imagine ſibi poſſet effingere. Ego uerò etiam hæc, quæ leuiora poſſunt uideri, arbitror rectius peragi, ſi corporis ſenſus uel omnino abſint, uel quàm minimum adhibeantur. Nam nec Poëtam puto poſſe graues ſonanteſque uerſus uoluere: nec Oratorem uberem grandiloquamque eloquutionem fundere, niſi ei rei toto animo ſeruiat, ablegatis

gatis quodammodo corporis ſenſibus: licet in Homero id cernere. Nemo hoc Poëta fuit eloquentior, nemo in pangendo carmine fœlicior, quia, ut opinor, clauſis oculorum feneſtris totus intus habitabat, nec externarum rerum uiſus illum à carminis intentione poterat auocare. Quum igitur mens, ratio, ingenium, intelligentia, cognitio, & ut uno uerbo amplectar, humanus animus, non ſit ulli alligatus corporeo inſtrumento, ſed à ſe ipſo ſubſiſtat, & per ſe opus ſuum moliatur, quid ad eum pertinet extinctio ſenſuum? Videmus quòd quantò animus abſtrahit ſe magis à corpore, & ad corpore uacantia attollitur, tanto amplius perficitur, & dicemus eum corrumpi, quum à corpore penitus ſeparatur: & non hoc mouebit, quod nihil ex eo corrumpatur, in quo magis perficitur, non poſſe eandem rem ad perfectionem ſimul corruptionéq; tendere? Fatendum eſt autem, quòd corrupto corpore, corrumpetur quoque is intelligendi modus, quo nunc utimur, ſed ſuccedet alius melior & nobilior, quo directo & abſque ullo circuitu naturam rerum omnium attinget, nihil differens ab Angelis in hoc intelligendi munere. Similiter animus ſecluſus à corpore gaudebit, & amabit ſicuti corpore incluſus, hoc tamen intereſt, quòd nunc cum perturbatione, tunc imperturbatus mouebitur. Vnde enim perturbationes animorum, quos nunc in corde patiuntur? nempe ex humorum acceſſione, uel deceſſione, quæ tunc nulla erunt, erunt autem tantùm affectus in nuda uoluntate, nam uoluntatem quoque ſuam hinc auferet animus tanquam corpori non cohærentem ullo uinculo, ſed liberam & ſolutam. Vide autem quàm nihil à proſpectu corporum animus patiatur, nam non recipit in ſe, ut contraria, quæ in rebus ipſis ſibi inuicem aduerſantur. Contraria ſunt frigus & calor, humor & ſiccitas: nam mutuò ſe expellunt, ſed in intelligentis recepta animo non ſunt contraria: nam non ſe illuc expellunt, imò ſubſequuntur, quia altero cognito, alterius elucet cognitio. Ergo quum purus ſit animus ab omni corporis contagione, nihilq; corporeum ſecum ſerat, cur nõ manebit, & proprio fungetur munere, ubi à corpore fuerit diſſociatus? Non enim ut deſtructo oculo amittitur uis uidendi, quia diſtructum eſt id unde illa ſubſiſtebat, ſic uis intelligendi perijt deſtructo corpore: quoniam hæc de eo non pendebat, deſinit quidem animus deſtructo corpore eſſe illius forma, non tamen deſinit eſſe ipſe, quod per ſe prius erat. Et hoc eſt argumentum, quo potiſſimùm Auguſtinus innititur in libro, quem de hac re ſcripſit, nam quum animus (inquit) ſit per ſe ipſum uita, non capit uita interitum, ſicut nec lux obſcuritatem, fortitudo imbecillitatem, ueritas falſitatem: corpus autem in eo differt, quòd non à ſe ipſo, ſed ab alio ſumit uitam, ideſt ab animo: nimirùm igitur ſi illo recedente extinguitur tanquam à uita deſeratur, animus autem, qui uitam per ſe habet non poteſt extingui, quandoquidem nemo ſe ipſum deſerat. Hæc ab Auguſtino. Cogita quæſo Athanaſi, tecum ſæpius reuolue (nihil enim eſt, quod efficacius dici queat) nam ſi animus

in corpore manens ipſum conſeruat & continet ne effluat, ne tabeſcat, quanto magis ſe ipſum conſeruabit, quum uitam non à corpore pendentem conſequutus ſit. hoc idem uidit D. Bernardus ſcribens in cantica canticorum (quid enim illa altitudo ingenij non uideret?) Vita (inquit) anima eſt, uiuens quidem, ſed ſe ipſa, & per hoc non tam uiuens, quàm uita, ut propriè de ea loquamur. Inde eſt, quòd infuſa corpori uiuificat illud, ut ſit corpus de uitæ præſentia non uita, ſed uiuens. In hoc autem gerit anima ſimilitudinem quandam cum Deo, quod non ſolùm eſt uita, ſed etiam uiuificans; ſequitur etiam, ut ſit immortalis, quoniam, quum ſibi ipſa uita ſit, ſicut non eſt, quo cadat à ſe, ſic non eſt quo cadat à uita. Hinc ſummè etiam cogor Virgilium commendare, non ſolùm ob carminis maieſtatem, ut multi, ſed etiam ob eximiam ſcientiam: Nam eadem ſentiens uocat animas uitæ nomine, ut illud indicat.

Et ni docta comes tenues ſine corpore uitas
Admoneat uolitare cauæ ſub imagine formæ,
Irruat, & fruſtra ferro diuerberet umbras. Et rurſus
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.

An quia ex ea parte, qua uergimus ad beluas, occidimus, iccirco interire credendum eſt, unde ſempiternis ſpiritalibus formis communicamus? & putandum, quod quum hominem plurimis eximijsque muneribus ornarit Deus, patiatur deinde collabi totum? aut uelit ſubito fato extingui flagrantes animorum faces, quas imaginis ſuæ nota inſculptas terrenæ molis corporibus ſuapte manu adegiſſet? Eſt nanque humanus animus ab omni materiæ ſorde purus, & quicquid tale eſt, id proximum Deum habet auctorem, nimirum igitur ſi id opus ſit perpetuum, quod quicunque diuinum dixerit, rectè nominauerit: id enim non materia alicubi deſumpta formauit, ſed Dei ſpiritus. Videmus corporeas res corrumpi ob hoc ipſum, quod è materia rudi, fragili, & commutabili eductæ fuerunt & conflatæ, & (ut ſic dixerim) dolatæ: ergo quum, quod in illis eſt cauſa corruptionis, ceſſet in humana mente, quæ ab omni materiæ contagione abeſt procul, hanc incorruptam inuiolatamque, & ab omni mortis aculeo liberam manere, dicendum eſt. Non me latet, quòd unumquodque animal ſimile ſui generat, nam & Leo Leonem, & equus equum, & canis canem procreat, non autem aliud diuerſi generis alteriusque formæ animal: ſic dicerem, quod homo, qui ſapiens eſt animal, generaret alium hominem ſapientem, ſi tanta uis intelligendi, cognoſcendi, inueniendi, reminiſcendi de ſeminis potentia gigni confingique poſſit, nam cor, cerebrum, iecur, ſanguinem, bilem, pituitam, oſſa, neruos, uenas, & reliquam membrorum formam atque texturam, unde habeamus, & quemadmodum fabricata ſint, uideor poſſe exponere. Illud nanque conſtat, ui ſeminis deducta & efficta eſſe ex his quatuor naturis, quæ principia ſunt ſubcœleſtium omnium, ſed non pari ratione poſſum dicere id, quod in homine ſapit, intelligit, meminit, uult, eſſe

con-

concretum & confectum. Quomodo autem ualet id, quod eſt corpus è turgida cõſtans mole, efficere illud, quod ſuperius eſt multo & nobilius, omnique uacat corpore? Fuit aliquis, qui humanæ uocis ſonos, qui infiniti uidebantur, paucis literarum notis terminauit. Magnum negocium, fœlix inuentum, nam de hoc inuento ſcribimus, & abſentes compellamus, & cuiuſcunque rei certiores facimus. ſed num id quæſo inueniſſe illum arbitraris ex eo, quod aliquod in ſe ipſo igneum, uel aqueum, uel flabile, uel terrenum poſſideret, at horum proprietates nihil tale efferunt? nam quod igneum eſt, calorem: quod aqueum, humorem: quod flabile, ſpiritum: quod terrenum, ſoliditatem ſuppeditare poteſt, non etiam occultæ rei inueſtigationem. Aduenit igitur extrinſecus fœtu iam in utero matris formato id, quod rationis eſt compos, & res eſt diuina, ut Ariſtoteles dicebat, generans autem tantùm diſponit materiam, in qua id fieri ſolet. Maiores noſtri multa uitæ adiumenta, ornamentaque inuenerunt: negare non poſſumus eorum inuentis uitam tutiorem cultioremque non fuiſſe redditam: nam & fruges, & ueſtitum, & tecta, & multa contra feras præſidia oſtenderunt: uaria præterea artificia, uarias diſciplinas attulerunt: quomodo hæc ab illis inueſtigata, patefactaque dicemus? Mentis (inquies) agitatione, bene eſt, ſed mens à quo id ſumpſit? credo equidem à ſe ipſa, nam ſi dicis à corpore: quomodo potuit corporeum aliquod, quod intellectu caret, tantùm uim intelligendi cognoſcendique creare? ſi à ſe ipſa igitur hoc ſola poteſt, neque hanc cum corpore communem habet actionem: quid prohibet igitur igne corporis extincto diſcedere, diſcedentemque manere? nam dum etiam in corpore aſtaret, penſum ſuum ſine ullo corporis inſtrumento egregiè euoluebat. Licèt autem ſcientiam anima in multis imperfectam habeat, & in quibuſdam hæſitet, nonnulla penitus ignoret, eſt tamen tantæ capacitatis, ut etiam infinita intelligere queat. nam uniuerſo genere cognito, omnes eius partes, omnia ſingularia ſub eo contenta intelligentiæ ipſius ſubijciuntur, etiam ſi innumerabilia ſint, ueluti quicunque intelligit omne corpus naturale eſſe mobile, intelligere poteſt hoc idem in infinitis ualere corporibus: & qui nouerit lineam ex punctis conſtare, omnes lineas etiam numero infinitas intelliget, cunctas noſcens eiuſdem eſſe rationis. Ipſum etiam infinitum, quod ſit, intelligit, diſtinguens ipſum à finito. Animam igitur, quæ quorundam infinitam recipit cognitionem, non maximæ eſſe uirtutis, & finiri ipſam tempore putabimus? Dixi de ſcientia, & inueniendi facultate. At memoriæ uis, nonne pariter miranda uidetur? Reſpice Poëtas, Oratores, Iuriſconſultos, Philoſophos, Theologos, Medicos, & non hos ſolùm, ſed leuiorum etiam artium opifices contemplare: quanta hi in ſuo quiſque artificio meminerunt? quàm parata habent pleraque? quàm in promptu? ſingulari etiam quidam memoria extiterunt, Mithridates, Themiſtocles. L. Scipio Aſiaticus, & qui à Pyrrho miſſus Romam legatus eſt Cyneas,

Sce-

Sceptius, Metrodorus Philoſophus, qui artem etiam memoriæ inuentam iam diù à Simonide Lyrico conſummauit, & ſemel audita iiſdem uerbis reddebat. Num ſatam aut concretam ex aliquibus credimus elementis tantam memoriam inſitam humanæ menti? uel num fundum aliquem putamus reſidere in animo capaciſſimum, ubi, quæ memoria digna eſſe ducimus, reponantur, & quum opus fuerit depromantur? uel num animum tanquam ceram imprimi credimus rebus his, quas recordari operæpretium eſt, & deinceps ad recordationem ſignatarum illic rerum ueſtigia inſpicimus? Stulta hæc & abſurda eſſe quis nō uidet? Vnde igitur ea uis? apparet, ſi corporale tale aliquid eſſe non poteſt, eſſe incorpoream: quòd ſi abſtracta eſt à corpore, nihil officit ipſi corporis mors, imò proficit, quòd ſoluta corporis uinculis magis perficitur. Illud quoque occurrit mortem nihil aliud eſſe, quàm compoſitorum diſſolutionem: ubi enim natura opus ſuum, quod coagmentauit, diſſoluit, & partium alia aliò recedit, conſequitur rerum interitus, nec aliud accidit, quam in ſyllaba, quæ diſiectis huc illuc & diſſipatis literis, ex quibus conficiebatur, interit: ſed non ita in animo rationis compote, nam nemo poſſit dicere, unde & quibus ex partibus ſeparabilibus compoſitus ſit hominis animus: non enim habet figuram, non colorem, non ſpatioſam magnitudinem, non denique aliquid, quod tractari & diuidi ualeat: ſimpliciſſimus eſt igitur, ex quo conficitur morti non eſſe obnoxium. Videmus quicquid eſt in corpore, quomodo unumquodque eorum deſinat, quo recedat, nihil manet in ſuo ſtatu, ſed abeunt, retroque cedunt ſingula: ſiue terrenum ſit illud, ſiue humidum, ſiue aëreum, ſiue igneum. Itaque quum quodlibet eorum, quæ in corpore ſunt, reuertatur ad ſuum & aliud interimat aliud, commutetque in aliud atque diſperdat: nihil mirùm eſt, ſi corporis ſenſus illis diſcedentibus, è quorum coniunctione oriebantur, ad interitum deducantur. Animam uerò rationalem, quam nullæ efficiunt compoſitæ partes, ſi quis dixerit diſſolui, is non ſatis attentus uidetur. Nam quum contrariorum contrariam oporteat eſſe rationem, ſi quod compoſitum eſt, diſſoluitur, ſequitur, ut quod ſimplex eſt, non diſſoluatur. Non enim quod ſimplex eſt, aliorum conuentu formatur, ſed per propriam agit formam, & ui ſua uiget, ideò non diſſoluitur, quia nihil ſe ipſum diſſoluit. Ex his ſequitur, quòd neque commutari, neque (ut dici ſoles) alterari poteſt: nam alteratio quum interimit, nihil plus agit, quàm quòd formam aufert relicta materia: hoc autem compoſitæ tantùm res patiuntur. Vides Athanaſi quot & quales afſero rationes, ut tibi immortalitatem demonſtrem. An habes aliquid quod refellas? ATHA. Non habeo. MAR. Vrgent ergo. ATHA. Et ualde quidem, ſed hoc præcipuè, quòd quum humana anima ſit forma ſimplex, indiuidua, non alligata materiæ, habet hoc, ut neque diſſolui poſſit, neque diuidi, neque diſperdi. De his dubitauerit nemo, qui rerum naturam perſpicere, & rationum conſequentiam norit contexere.

MAR.

MAR. At nunc adducam aliud, quod non modò tibi, qui uarijs inſtructus es diſciplinis, ſed rudis etiã & imperitus quilibet intelligere queat, ita ſe rem habere, ut dicimus. Itaque permitte quæſo Athanaſi, ut fingam me tecum habere ſermonem, ut cum rudi quodam & illiterato homine, qui de hac re doceri uelit. ATHA. Finge, ut libet, nam facilius id fingere potes, quòd non longè abſum ab homine illo rudi, quem inſtruendum ſuſcipis. MAR. Imò uolo, ut ſemoueas doctrinam omnem reconditam, & ita reſpondeas interrogationibus meis, ſicut quilibet plebeius è medio foro arreptus, modò idem ſanæ ſit mentis & ſobrius. ATHA. Ita ero, ut eſſe me uis. Sed quid affers? MAR. Dic mihi. ATHA. Quid? MAR. Agitur de animo ſeu mauis de anima rationali, utrum morti ſuccumbat, uel mori neſciat. ATHA. Ita eſt. MAR. Vide ſi de hac re mecum conſentis, quòd nihil corrumpitur, niſi habeat infeſtum, & inimicum aduerſarium, denique aliquod, quod eo potentius ſit, & potentioris illius uim patiatur. ATHA. Manifeſtum id quidem. MAR. Sin autem aduerſarium nihil patiatur, incorruptum manebit. ATHA. Conſentaneum id quidem. Sed quid eſt, quod aduerſarium non patiatur. MAR. Cœlum & ſidera (ut exempli cauſſa aliquid dem) non enim inueniuntur contraria quædam, unde illis corporibus noceri poſſit, propterea incorrupta ſunt. ATHA. Sic eſt. MAR. Quid de hominis animo exiſtimas? aduerſarium num habet aliquando uel non habet? Neceſſe eſt alterutrum: nihil poteſt eſſe tertium. ATHA. Quis aliter dicere poteſt? MAR. Si dicis aduerſarium non habere, confecta res eſt: animus eſt immortalis: nihil enim ſe ipſum deſerit, nec deſerere poteſt: non reperietur aliquid, quod ſe ipſum deſtruat, niſi intus uel extra immineat contrarium quoddam, à quo hoſtilia patiatur ATHA. Accedo. MAR. Videndum eſt tamen Athanaſi ne aliquo improuidè feramur. Nam forſitan habet humanus animus aduerſarium aliquem, qui eum morti tradat, & nos id ignoremus. Scrutemur igitur diligenter, ſi aliquod huiuſmodi ſit, quod nos turpiter lateat. ATHA. Scrutemur. MAR. Quis igitur is erit aduerſarius? quo nomine? qua ui? qua figura? Num erit calor, aut frigus, humor, aut ſiccitas? ATHA. Minimè: hæc enim uentri, non etiam menti nocere ſolent. MAR. At forſitan animus ferro, ligno, lapide, aut qualibet alia duriſſima materia percuti ualet, & percuſſus interit. ATHA. Ridicula narras. Quis enim unquam frangi, findi, collidi, forari humanam intelligentiam uidit? quid tu huc corpora affers? certè nullius corporis ictus non pertingit eam naturam, quæ nullo corpore ſe tenet. Quomodo id audiri æquis auribus ualet exitium & finem animo importare corporeum aliquod, quum corporum potentia ſit infirmior, & origo abiectior, & ordo humilior? MAR. Ergo tenes corpora nullum animo afferre detrimentum? ATHA. Teneo firmiter, & utraque (ut aiunt) manu. MAR. Nec ego diſſentio, attamen dictis tuis addendum uidetur. ATHA. Addas licèt. MAR.

Hoc

Hoc unum addo, fieri poſſe, ut corporis aliquod inſtrumentum, quo peruenimus ad ea, quæ Græci uocant phantaſmata (latinè uiſa Cicero appellat, nos uſitatiore uerbo imaginationes poſſumus nuncupare) ſine quibus intelligere non ualemus, uitietur, ac ne tum quidem mens noſtra aliquid ipſa patitur, quanuis iter ad intelligentiam ferens intercipiatur. ATHA. Perge porrò, nam his aſſentior. MAR. Si hunc aduerſarium non admittimus, quem nam alium habebit animus? Vereor interdum ne rudis ille homo, cuius geris imaginem, inopiam annonæ pertimeſcat, quæ nunc omnibus impendet populis, & fame tabeſcere animum arbitretur. ATHA. Quid ais? Ridiculoſiora adhuc profers. Nemo eſt tam rudis, qui non percipiat famem non contingere, niſi animali ſtomachum & inteſtina habenti: animal enim tunc interit egeſtate aridi & humidi, niſi cibo & potu ſubueniatur. Sed nunc non agitur de animali quopiam, ſed de hominis animo, ea in parte, qua intelligit & ſpeculatur. Interroga quemuis etiam indoctiſſimum uillicum, nuſquam dicet, quòd intellectus humanus panem comedat uel uinum potet, ſed homo ipſe unde eſt animal, hæc ſumat, ut inanitatem expleat ſtomachi & inteſtinorum, quod niſi faciat, perit. MAR. Ergo fateris animum non poſſe extingui fame. ATHA. Quid ni fatear? Quis adeò ſtultus eſt, qui contrà aſtruat? Poteſt fames animal extinguere, ſed non lumen ingenij, mentem, conſilium, prudentiam, & cætera, quæ nec cibum nec potum requirunt. Poſſet quidem fames occaſionem præbere ad animi interitum, ſi pariter cum corpore interiret, ſed non proxima eſſe cauſſa. MAR. Vera dicis. Sed quid nunc perſpicio? ATHA. Quid eſt? MAR. Videor nanque perſpicere aduerſarios quoſdam attroces, quos animus quorundam patitur. ATHA. Quinam hi? MAR. Iniquitates, fraudes, ſcelera, quæ contrahit animus. An non ea uitia dicimus? ATHA. Quid ni? MAR. Mala ſunt ergo, ſi quidem uitia ſunt. ATHA. Sic eſt. MAR. Num igitur his uitijs animum interire putas? Sic autem cogita, uel potius dic, nũ uideas eos, qui adulteria, ſtupra, ſacrilegia, furta, rapinas, peculatus, cædes, proditiones, & alia ſcelera admiſerunt, interire ob hæc animi mala? ac non potius poſt quædam patrata alijs inſiſtere, & peiora etiam patrare? ATHA. Interire ne putem homines ſceleratos poſt ſcelus? Non ita eſt. Nequaquam ſcelera perimunt, aut lætifera ſunt. Nam ſcelerati homines iucundius etiam uiuunt, quàm antea, atque adeò diu poſt expletam libidinem, præſertim ubi plures aduerſarios necauerunt: certè magna undique ſcelerum redundat copia, quæ coarctaretur, ſi ſimulac animus perperam quippiam uel cogitatione uel opere aggrederetur, ſubitò ueluti peſtifero iniuſtitiæ contractu tabeſceret: nihil uerò minus accidit, quandoquidem plures impios & nocentes floridiorem agere uidemus ætatem. MAR. Quid ergo agunt ſcelera illa, quibus impletur animus, ſi interitum non afferunt? ATHA. Id quidem manifeſtum. Vitiant ſcelera bonam, (ut ſic dixerim) animi habitudinem, ac fœdant pulchritu-

dinem,

dinem; perinde ac ſi quis in egregiam ſtatuam miro artificio fabricatam ex ebore uel candido marmore deductam, lutum uel ſordes inijciat. Eſt enim anima imago Dei pulcherrima, quæ ſceleribus deprimitur, fœdatur, non etiam deletur. MAR. Iam ad exitum peruentum huius argumenti, quo rudem etiam quemuis ſuaderi poſſe arbitror, nam ſi propria animi mala animum non diſſoluunt, unde porrò, quomodo, à quibus diſſolutio orietur? num à uirtutibus? ſi dixero, abſurdiora dicere tibi uidebor, quàm proximè fecerim. Etenim uirtutes, quæ ſumma ſunt in homine bona, & bonum faciunt habentem, nunquam nocerent: neceſſe eſt autem malum eſſe quodcunque rem delet: quo igitur malo animus tolletur, ſuo ne an alieno? alieno non conuenit, ſuo non poteſt, ergo nunquam tolletur. ATHA. Inuulnerabilis ergo eſt animus, ut audio. MAR. Inuulnerabilis certè, nam ſubſtantiam gerit inuictam, & impenetrabilem & magis inuulnerabilis ille, quàm Achilles, qui aliquo loco uulnerari potuit, magis quàm Cygnus uel Ceneus, qui & ſi à ferro erant tuti; alijs tamen modis potuerunt extingui. Omnia, quæ infra lunæ globum reſederunt, mortalia ſunt, non permanent diu, præter animos ſummo Dei munere hominum generi datos. Proſequar autem iam ſermonem cœptum, te amplius non interrogans, ſed perpetua utens oratione. ATHA. Gratum id fuerit, nam libentius audio, quàm dico. MAR. Si ſuperiora repetere uoluerimus, concludere iam poſſumus animum eſſe immortalem. Nam quicquid interit, altero duorum interit, aut ob aduerſarij potentiam, aut defectu rei neceſſariæ. Sed animus aduerſarium experitur nullum, à quo ſoluatur: non etiam interit defectu rei neceſſariæ, quaſi egeat corpore, quum ſine eo per ſe ſubſiſtat: facit hoc tamen, dum ineſt corpori, ut uitam ei præſtet, regatque ac moderetur, ueluti mundum Deus, quæ ceſſant omnia, ubi ab eo ſeparatur. Animaduertere quoque poſſumus, quòd robur animi immobile manet, & cum tempore ſemper procedens magis uireſcit, contrà uerò corpus ægrotat ſæpius, & flexu ætatis ſegnius in dies redditur & uetuſtate putreſcit. Et hoc eſt, quod Apoſtolus uoluit, dum inquit. Exterior noſter homo quotidie corrumpitur, interior de die in diem renouatur: quem autem interiorem uocet hominem, quem exteriorem perſpicuum, nam exterioris hominis nomine corpus ſignificat, interioris animum, & hunc meliorem fieri die, illum deteriorem. Argumentum ſanè probabile in uno extinctionis, in altero durationis. Nonne perſpicis etiam memoriã rerum geſtarum diutiſſimè manere? id nempe efficitur ingenio humano. Quomodo ergo credibile eſt, ut decidat illud ipſum, quod alienis rebus lucem memoriæ diuturnam, & uitam ſæculorum penè omnium miniſtrat. Quomodo ſi geſta animi manent, animus ipſe peribit? Incorruptum cœlum, incorrupta putantur eſſe & ſidera, quæ in illo uoluuntur, & nos humanos animos omni cœlo nobiliores corruptioni patere putabimus? Videmus etiam in hac humili anguſtaque terrarum ſede nonnul-

la, quæ in perpetuitatem tendere uideantur. Cogita Riphæos montes, Pyrenœa iuga, Caucaſum, Olympum, Apenninum, & de fluminibus propone tibi Nilum, Iſtrum, Eufratem, Gangem, Tanaimque niualem. Nec prætericris.

Eridanum, quo non alius per pinguia culta

In mare purpureum uiolentior influit amnis.

Hæc ab initio mundi condita cum eodem progrediuntur, nec eorum formidatur interitus, niſi ubi ſuprema mundo aduentarit dies, & deſtruat, qui fabricauit: ergo ita ſe habent hæc, ut nunquam caſura: quod autem in terris maximum eſt omnium & præſtantiſſimum, & quod unum eſt nobis cum alijs immortalibus mentibus cognatum, id breuiſſimo tempore extinguetur? Et ſi ſuperior cunctis mundanis rebus eſt animus, alia manebunt, ipſe in nihilum dilabetur, quanto rectius dicetur, quòd nullo unquam æuo finietur? Illud etiam quæro, quale aut quantum maneat his locis uirtuti prœmium? num in honoribus, opibus, copijs, nomine, gloria, uoluptatibus, erit eius præmium? At hæc anguſta ſunt & caduca ſæculi bona, quibus contemnendis uim ſuam uirtus elucere putat, & ſæpius uideas probos affligi aduerſo fortunæ flatu, improbos, attolli ſecundo: ergo ubi decumbimus, captumque leto caput ponimus, ſi tunc animus pariter interiturus, ueluti uapor quidam diflatur, uirtus inhonorata relinquetur, nullo optato fine uirtutis opus natura concluſerit, id quoniam abſurdum eſt, dicendum poſt mortem corporis animum permanere, ut uirtutis ſuæ præmium, quod hoc non tulit in ſæculo, cœleſtis Imperatoris munere alibi conſequatur. Quantam præterea ingenuit nobis natura cupiditatem quietis & beatitudinis perfruendæ? quæ non paratur in hoc ſæculo, nam quo plures opes, honores, imperia, diuitias, copias ingeſſeris, tanto uaſtius hiat humanus animus, ut neque expleri, nec ſatiari poſſit. Dici itidem uix poteſt quanta innata ſit homini libido intelligendi & cognoſcendi, at nunc tanquam in aliena republica peregrinantes paruam quandam particulam è multis (& quod deterius eſt) niſi obſcurè & inuolutè, niſi per reflexiones quaſdam & ænigmata, nec omnibus modis, quibus cognoſci poteſt, cognoſcimus, & rectè dictum eſt ultimas rerum differentias eſſe nobis incognitas: ſi mortalis animus, ergo hic affectus à natura, quæ artificiosè ſolerterq; procedere ſolet, fruſtra homini impoſiti atque inuſti, quod quoniam dici minimè conuenit, immortalis habendus eſt animus: & ut affectus ueteres expleat, neceſſe eſt paratum locum, unde corporis uinculis leuatus plena luce ſpectet, & omnia in omnibus intelligat, & ſumma quiete perfruatur. Quid? quòd homo ex cunctis animantibus ſolus ueri Dei notitiam habet? quam non haberet, niſi in illo ineſſet diuinum quiddam, & quod diuinum eſt, quis morti dixerit obnoxium? ſolus æternitatem intelligit, intellectæ amore flagrat, quia ſcilicet hoc naturæ eius præcipuum debetur: ſolus ad cœlum arrectus ſublimi corporis ſtatu, quaſi nihil illi rationis eſſe debeat cũ

terra,

terra, ſed ſuperna ſint expectanda. Videmus, quòd unum quodque animal cognoſcit id, quod ad uſum ſuum pertinet, cætera non agnoſcit, hinc bruta animalia margaritas & aurum non cognoſcunt, quia nihil iſta ipſis uſui ſunt, hæc pretioſa cognitioni hominis ſubduntur, ad cuius uſum & ornatum parata fuerunt. Similiter, quòd homo tentat aſſiduè cognoſcere Deum, & id maximè expetit, hoc oſtendit, quòd aliquando Deo fruetur, quaſi ad id factus ſit, hæc autem fruitio in hac uita non contingit, contingere autem alibi neceſſe eſt, ne fruſtra huius fruitionis ſit appetitus: ergo ponendum in morte corporis animum non obire, ſed abire. Quod uerò non ſolùm Deum nouit, ſed diligit etiam atque colit, nonne id fit ueluti impellente natura & oſtendente, unde ortus ſit meliore ſui parte, quo'ue ſit redeundum, hoc habet lex naturæ, ut unumquodque ad cognatum ſibi & ſimile rapiatur. Sicut enim paruus ignis ad maiorem ignem, & gutta aquæ ad maiorem aquam accedere ſolet, & ei ſe adiungere, ſic intelligentiæ noſtræ paruæ Deo coniungere ſe affectant, quem ſupremum & infinitum eſſe intellectum perſpiciunt. Sumus (ut ſic dixerim) cointellectuales Deo, licèt longè impari conditione: hæc omnia, niſi dicamus animam perpetuò uiuere, fruſtra illic ineſſent. Illud quoque non leue creditur argumentum immortalis animi, quòd ſit particeps diuinationis: non enim ſolùm perſpicit præſentia, ſed etiam quæ futura ſunt præuidet, uel in ſomno, quum ſopitis corporis ſenſibus magis uiget, uel in uigilia ſacro quodam furore correptus, qualem Sibyllæ habuerunt, & filia Priami Caſſandra, & ex uiris penes Græcos Melampus, penes Romanos Martij quidam fratres. Multos etiam habuerunt Iudæi diuino afflatos ſpiritu, qui futura prædicerent, noſtra etiam religio utroque in ſexu infinitos. Quum igitur capax diuinationis ſit humanus animus, diuinus habendus eſt: non enim diuinaret, quid euenturum ſit in incertis caſibus, niſi diuinum in ſe quid poſſideret, unde diuinationis nomen eſt ductum: & quod diuinum eſt, mortem effugere conſentaneum. Bruta animantia naturæ acta impulſu applicant ſe tantùm præſentibus, nihil proſpicientes admodum in poſterum: ſignificant tamen actibus ſuis futura quædam, non ea præſagiunt, neque præuident, nec exemplo terreor formicæ. nam illa etiam, quæ nondum experta eſt hyemem, colligit frumenta, & reponit, quod oſtendit parſimoniam ibi eſſe naturalem. Vellem etiam ſcire ab his, qui animos morte ueluti capite mulctant, an unquam uiderint ſubſtantias incorporeas intellectu uigentes interire: Negabunt ſe uidiſſe, ego contra uideo ſubſtantias huiuſmodi non interire tales enim facimus Angelos, & Dæmones, cum his habemus intellectum incorporeum communem: hoc æquè agimus utrique. Quomodo igitur illi immortales, nos mortales? Nam quorum opera ſunt communia, communem quoque conuenit eſſe naturam. Vis ne aliud adijci argumentum? Nam ueritas illuminari etiam atque etiam gaudet. Huc

mihi pariter ſpecta, quæ ſit conditio eorum, quæ in mundo interire dicuntur, nam ita intereunt, ut ex eorum interitu aliud nouum producatur. Hinc illud in ſcholis Philoſophorum uulgatiſſimum, ex corruptione unius ſequi alterius generationem. Sed ſi animus corrumpitur, quid nam ex eius corruptione fiat requiro? Nihil uideo aliud conſequi, quod generetur. Ergo non communi corruptionis lege includitur id, quod non habet, quod corruptionem ſequi ſolet. Vlterius (ut dictum eſt, & latius eſt dicendum) ſi animos efficit Deus à ſemetipſo nullis intermedijs cauſſis, quæ uia ad eorum corruptionem patet? Nam quicquid corrũpitur, id ex inferioribus iſtis gignitur cauſſis, quarũ defectu ipſum quoque, quod gignitur deficit, at Deum immediatum animorum auctorem deficere nemo dixerit. Solùm igitur relinquitur, ut corrumpantur animi ſola Dei uoluntate, qua & creantur, at id unde docetur? dicendum potius nolle corrumpi animos, quos propinquiſſimos ſibi eſſe uoluit ſimilitudine ſua, & imagine eis inducta. Nam animos referre quandam Dei ſimilitudinem prædicatur ab omnibus, quum animorum ſubſtantia ſit intellectus: & Deum non alia notione capimus, quàm, ut ſit intellectus purus ab omni concretione ſolutus. Diuini igitur intellectus imago ſunt animi, impar illa quidem imago, ſed imago tamen. Nullus autem artifex imaginẽ ſuam ſponte deleat, niſi forſitan in faciendo aberrauit. Durare igitur animos, ut imaginem Dei à Deo ipſo conditam dicendum eſt, præſertim, quum de contraria artificis uoluntate non doceatur. Magnum immortalitatis argumentum putat Plato, hanc quam anima habet cum Deo ſimilitudinem in libro, quem de morte Socratis conſcripſit: quærit enim cuius anima ſit magis ſimilis, corporis ne, an Dei? quum apparuiſſet ſimiliorem eſſe Deo, hinc colligit Plato eſſe immortalem, quod ſanè argumentum Porphyrius latius explicauit in primo ad Boëthum, cuius uerba hæc ſunt. Firmam certamque rationem eam Plato putauit, quæ à ſimilitudine aliquorum uim accepit. Nam Deo immortali ſimilis anima eſt: quomodo etiam ipſa ſicut exemplar ſuum immortalis non erit? Quum enim duo quædam apertè opponantur: quærit, cui oppoſitorum adhæreat anima, qui optimus demonſtrationis modus in his rebus inuenitur. Et quanuis à prima ætate uſque ad ſenectutem multa contra rationem faciamus peccantes, tamen, quia uerè rationali Deo in multis ſimilis anima eſt, rationalis eſſe ab omnibus creditur. Quum igitur duo apertè opponi concedantur, immortalis uidelicet atque diuina natura, & terreſtris atque corruptibilis: dubitatur autem à nonnullis, cuius partis anima ſit: à ſimilitudine putauit Plato ueritatem eſſe quærendam. Et quoniam non ſenſibili & mortali corpori, ſed uiuo & immortali Deo ſecundum operationes ſimilis eſt: hinc ſimilitudinem etiam in ſubſtantia quandam habere, ac inde immortalem eſſe ratiocinatur. Nam, ut quæ irrationabilia ſunt, ſtatim à diuina ſubſtantia, quum ſint caduca & inſtabilia, longè abeſſe uidentur, ſic certè con-

ſequens eſt, quæ operatione intelligendi conueniunt, ea immortalitate quoque ſubſtantiæ conuenire. Quoniam enim ſubſtantia conueniunt: iccirco etiam operatione conueniunt. Fluunt enim à ſubſtantia operationes: ac quædam eius ſunt emanationes. Nam ſi ſimillima Deo anima eſt, quid opus eſt pluribus uerbis ad demonſtrandam immortalitatem eius? Non enim diuinis operationibus uteretur, niſi etiam ipſa diuina eſſet. Nam & ſi quum in caduco mortalique corpore defoſſa ſit, continet tamen & uiuificat illud, diuinam ſuam oſtendens ſubſtantiam, nec pondus corporis eam omnino deijcere poteſt. Quomodo ſi è corpore liberabitur, aurea ſua ſpecies non perfulget? Aut quomodo ipſa immortalis non erit, cuius præſentia corpus non moritur? Habes rationem immortalitatis, quam à ſimilitudine Dei affert Plato, plenius etiam expoſitam per Porphyriū. Quid? quòd manes ſæpius uiſi, auditæ uoces defunctorū?

Ipſa ſed inſomnis inhumati uenit imago
Coniugis, Et
In ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi.

Sed & Creuſæ, & Polydori, & Achillis umbras legimus apparuiſſe aliquid indicantes uel petentes. Non fingerent hæc Poëtæ, niſi uulgo receptum eſſet animos eorum, qui uita exceſſerunt, apparuiſſe multis, & præmonuiſſe, & futura prædixiſſe: animos autem ſuperſtites agere quædam & ſuperſtites negare, furioſi uidetur. Nec aliter grauiſſimi uiri, quibus nefas eſſet mentiri prodiderunt. Superſedeo uti exemplis, quæ infinita ſunt in Chriſtianorum literis ueritus longitudinem orationis. Quis enim poſſit dicere quoties Maria Domini mater, Petrus & Paulus Apoſtoli, & reliquæ ſanctæ animæ de cœleſtibus uenientes ſeſe dederint in conſpectum mortalibus, eosq; magnis de rebus docuerint: non magis id ſermone quiſpiam perſequi poſſit, quàm numerare fluctus maris, & arborum frondes. Sed apud gentes & nationes eadem fieri contingebat. Et ut mittam cætera, refert Plinius nepos in epiſtolis idolum ſenile catenis onuſtum Athenis uiſum eſſe à multis, & demùm Athenodoro Philoſopho, quod trepidantibus cæteris imperterritus ipſe aſpexit, & quid ſibi uellet intellexit. Idolum autem uocat umbram animi iam ſoluti. Notum eſt illud de patre, qui morte iam obita oſtendens ſe filio, docuit ſolutionis Chirographum, contra cuius fidem creditor ueniebat, petens iterum, quod fuerat ſolutum. Plotinus inter Platonicos illuſtris in libro, quē de hac re ſcripſit, cenſet exempla de hiſtoria ſumenda, ſi quem auditorum oporteat, non ſolùm rationibus, ſed etiam ſenſibus erudiri: ſic enim fieri fidem ex utroque: hiſtoriam autem aſſerit talibus rebus abundare, ueluti quum Deorum oracula iubent animas quorundam iniuria lœſas placari, uel alios meritos honores reddi defunctis tanquam talia ſentientibus: multos præterea, qui dum hic agerent, benefici fuerant erga genus humanum, eoſdem iſtis derelictis aſſerit in eodem benefaciendi ge

nere perſeueraſſe. At plerique hæc irrident, nec fidem adhibent. Placet ne igitur fortiſſimam omnium probationum, quæ experimentis conſtat, & ab effectu nos ad certam deducit cauſſam tollere? Vnde ergo Phyſici hauſerunt ſubſtantias abſtractas orbium motrices, ipſum primum motorem, niſi ab operatione? quæ præterea prudentia eleuare iſtorum fidem, quæ contingere à grauibus & eruditis uiris teſtatum eſt? eadem opera poſſunt omnem hiſtoriæ fidem euacuare: quod ſi fieret, humana uita ingenti ſcientiæ parte nudaretur. Sunt quidam, qui ueritate ipſa coacti: hæc uiſa negare non audent, ſed ea dicunt fieri arte Dæmonum: hi ſi fatentur Dæmones hæc facere poſſe, cur non facilius credant eadem poſſe animos ſeparatos, cupientes opem ferre conſiliorum ſuorum propinquis & amicis, quos uiuentes dilexerant. Ridiculi magis illi, qui atræ id aſcribunt bili, quæ, ut ad quædam acria & uehementia hominum diſponat corpora, non tamen uſque eo attollit mentes, ut præſcias faciat futurorum, & per quàm abſurdum ſimul dicere hæc uiſa malencholicis duntaxat contingere. Quòd ſi dicis hos, qui uitam hanc exuerunt, non ſæpe apparere, ſuisq; conſulere, rem non improbabis. nam ſi uel unum mortuorum dederis ſemel apparuiſſe aſſumpto umbratili corpore, compelleris dicere reliquos omnes, qui eiuſdem naturæ ſunt eiuſdemq; formæ, eandem habere facultatem, ideò fore ſuperſtites: ſatis eſt his iſtam cauſſam tuentibus, tale quid aliquando extitiſſe. Quòd autem rarò apparent, hæc affertur cauſſa, quia tantùm animi illi interiores motus perpetuò manentes exercent, nec cura eſt prima illis extranearum & tranſeuntium actionum, quia non expedit, non datum eſt, non lex diuina id requirit: hominibus conuenit homines auxiliari, & ubicunque per ſubſtantias ſeparatas agendum eſt, non deſunt Angelorum, Dœmonumque miniſteria. Vident Beati illi animi aſſiduè ſupremum illud & unicum ens, eoque ſpectaculo ſaturantur & perficiuntur, & ut demus id non prodeſſe cæteris, prodeſt tamen id illis, pertinetque eorum ſtatus ad huius uniuerſitatis integritatem, & decorem, dominantisque Dei gloriam: ſi quandoque tamen ipſi ad humana deſcendunt, uel ob hoc ipſum, ut oſtendatur humanos animos poſt mortem remanere, id fit extra ordinem ſingulari diuinæ prouidentiæ iuſſu. Mouere etiam quemlibet poteſt ad immortalitatem animi tenendam, omnium gentium conſenſio, quæ tot ſeculis permanſit: non enim conuenerunt inter ſe homines & collocuti ſunt, & ut id ſtatueretur decreuerunt. Quod igitur opinantur homines, qui ubique ſunt ſponte ſua, id uerum cenſendum eſt, quoniam non orietur tanta conſenſio, tamque diu permaneret, niſi natura, & ipſa profectò euidentia & perſpicuitas eo deduceret: hoc etiam ex eo uidere licèt, quòd optimus quiſque animorum immortalitatem amplectitur. Leues autem quidam & uitijs inquinati, corporibusque ipſis immerſi huic ſententiæ uidentur diffidere: Thales inter Ppiloſophos Epicurus fuit. Sectatoresque eius, qui de magiſtri præcepto uoluptatis cauſſa omnia moliebantur.

liebantur. Quorum igitur iudicium accipiendum? quis non dixerit eos, qui optima ſunt natura optimoq; ingenio, magis uerum cernere & ſpeculari? Videas etiam in ſepulchris inſcribi uerſus, quibus pronuncietur corpora ibi ſitorum humo tegi: animas uerò in loca piorum profectas, hæc non modo noſtri, ſed gentes etiam faciebant: talia multa apud Græcos ſunt epitaphia, quædam etiam latina: qua in re illud urbanum Demonactis Philoſophi, quod iaculatus eſt in Admetum quendam malum Poëtam. Is enim cōpoſuerat carmen unicum, quod latinè ſic ſonat.

Terra habet inuolucrum hæc Admeti: aſtra ipſe petiuit,

Hoc quum recitaſſet Demonacti gloriabundus, addidiſſetq́, teſtamento cauiſſe, ut poſt mortem eius ſepulchro inſcriberetur. Tum ridens ille, tam pulchrum eſt (inquit) Admete hoc epigramma: ut iam inſcriptum eſſe uelim. Gallos auctor eſt Valerius in libro de inſtitutis antiquis pecunias dare mutuas conſueſſe, quæ illis apud inferos redderentur. Stultum uidetur, ſed tamen ex eo colligi poteſt illis gentibus adeò perſuaſum fuiſſe animos hominum poſt hanc uitam ſupereſſe, ut in illa etiam ſtulta exirent. Sed & illud indicat eos putaſſe animorum immortalitatem, quòd poſt ſolemnia tumuli quæque peracta uale dicebant, ut Seruius memorat Grammaticus: ſtultum eſt enim ſi dicamus exanimo corpori nihil ſentienti dixiſſe, præſertim quòd iam in cineres & fauillam conuerſum uidiſſent. Tria genera, dum de probabili loquuntur, faciunt Sapientes, unum dicunt, quod eſt probabile & uerum, & hoc maximè excellit, aliud quod uerum eſt & non probabile: tertium quod eſt probabile & non uerum. In pirmo igitur genere probabilis & ueri ponenda eſt hæc, de qua nunc agitur immortalitas animi, quam populorum accipit conſenſus, leges publicæ approbant, maximorum Philoſophorum ſancit auctoritas, religionum iura confirmant. Hæc, quam ſpē immortalitatis non tendunt? quis adeò ſempiternæ mortis formidine oppreſſus, ut tot tantiſque iudicijs non moueatur, & ad huius rei plenam credulitatem ſententiamque non deducatur? Animus etiam ipſe humanus de ſe (ut inquit Cicero) præſentit in poſterum, & uenientia ſæcula ad ſe cenſet pertinere. hinc teſtamentorum diligentia, hinc inſtituendi cura hæredem, qui abeuntibus nobis perſonam ſuſtineat uicariam, hinc liberorum propagationes, qui memoriam noſtri nominis diutius conſeruent, hinc rectè etiam factis ſtudemus, id agentes, ut de nobis poſteritas bene ſentiat ac loquatur: multaque alia gloriæ cauſſa molimur, quaſi in ſempiternum animus tempus ſpectet, nec ſit breui geſtorum fama contentus. Impellimur ad hæc natura duce, quæ oſtendit quodammodo non omnia noſtra unà cum uita effluere, & breui æui ſpatio diffiniri. Hæc ſunt & alia multa, quibus olim præſtantiſſimi & eruditiſſimi uiri, immortalitatem animi prædicabant, quæ me ualde commouent, non ſolùm quòd à talibus profecta ſunt uiris, quos nemo noſtrum induſtria, uigilantia, ingenio, doctrina ſequitur, ut proximus eſſe poſſit, ſed quòd ita rem explicant

plicant & demonſtrant, ut in hoc argumentandi genere nihil dilucidius & euidentius proferri queat. Et ego quidem ſic affectus ſum, ut dixi. Tibi uerò quomodo ſatisfactum ſit ignoro. Nam forſitan in artifice eſt uitium, quanuis materia ſit proba. Me iuris ciuilis ſcientia ſecernit à populo, & efficit, ut aliquid in turba eſſe uidear: huic enim à primordio ætatis enixè operam dedi, at Philoſophica hæc ſero, & non niſi tranſeundo aſpexi. Itaque nihil mirabor, ſi tibi nunc minus placuero, & perfectius aliud requiras. Nam forſitan minus commodè perſequutus ſum, quæ uera eſſe profiteor.

MARCI

MARCI ANTONII
NATTAE ASTENSIS,
DE IMMORTALITATE ANIMI,
LIBER TERTIVS.

MARCVS.

NOLI expectare Marce à me ingenium, eloquentiam, copiam, acumen, uimque dicendi, doctrinam denique tuam commendari: nam ſi te coram laudauero, non effugiam adulationis ſpeciem, quam turpiſſimam iudico. Illud breuiter dicam te ita dixiſſe, ut ſi ueteres illi, de quorum fontibus hæc manaſſe dicis reuiuiſcerent, potuerint delectari æmulatione ſtudiorum ſuorum; necnon in ſententia, quam de immortalitate animi habuerunt, eloquutione tua confirmari. Me uerò adeò mouerunt, ut immortalitatem hanc, quæ apud me nunquam dubia fuit, certiſſimam habeam. Veruntamen, quum conſidero alios contrariam tenuiſſe ſententiam, exiſtimo huc non ſine ratione prouectos. Poſſent enim illi (ſi adeſſent) aduerſus te illud Virgilianum proferre.

> Et nos tela pater, ferrumque haud debile dextra
> Spargimus, & noſtro ſequitur de uulnere ſanguis.

Itaque gratiſſimum feceris, ſi expoſueris, quæ argumenta pro ſe illi adduxerint, quibus inducti cogitationibus illud ſenſerint, & quomodo refellantur oſtendas. Intereſt enim tua id facere, quo plenam referas uictoriam, ordo etiam hoc poſtulat, ut quum noſtræ copiæ fuerint firmatæ aduerſariorum euertantur. MAR. Si rectè animaduertiſti ad ea, quæ antea dicta fuerunt, uiſus ſum mihi inter diſſerendum quædam eorum argumenta deieciſſe. ATHA. Ita eſt, ſed poſſunt eſſe alia, quibus nondum occurriſti. MAR. Faciam iam, quòd te uelle uideo, præſertim quum non multùm mihi laborandum ſit: ex ſuperioribus enim pendent omnia. Oppugnatur autem hæc animorum immortalitas eo argumento, quòd ſi immortales ſunt animi, conſequi infinitam eorundem multitudinem neceſſe eſt: ſi quidem æternus ponitur mundus, & ani-

marum tranſmigratio de corporibus in corpora, ſicut de domo in domū negatur, aſſumunt autem, ut conceſſum, infinitatem rerum eſſe uitandam. Sed hoc argumentum meruant hi, quibus æternitas mundi placet. Nos autem, qui ut mundi generationem cœpiſſe, ita defuturam dicimus, uim argumenti huius nullam eſſe concludimus: quanquam ſi de hoc contendendum eſſet, uiderem omnino, quàm uitioſum eſſet infinitatem ponere rerum materiæ cohærentium: at infinitatem eorum ponere, quæ à materia longiſſimè effugerunt, haud forſitan intolerandum uideretur. Sic enim laudamus Deum, qui ſine controuerſia incorporeus eſt, quòd infinitus ſit ille, & nullis limitibus circunſcriptus. Poſſum etiam dicere, quòd finem habebit animarum procreatio aduentante magno mundi anno, quem reuolutis multis ſæculorum millibus aduenturum traditum eſt, tum quum cuncta ſidera eodem unde ſemel profecta ſunt, redierint, eandemque cœli deſcriptionem retulerint: neceſſe enim tunc fuerit ſub iiſdem ſtellarum motibus, quæ prius fuerant, iterari, & denuo referri noua generatione ceſſante, & ut cum Poëta dicam.

Alter erit tum Tiphys, & altera, quæ uehat Argo
Delectos heroas, erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Sed hoc non ſine cauſſa propugnaculum deſero, nam hanc ſæculorum in idem redeuntium inſtaurationem, atque huius magni anni conuerſionem, uideo uulgo reijci: quamuis magnorum Philoſophorum auctoritate nitatur. Mouet alios quoque, ut contradicant, quòd omnis anima eſt in corpore, & cum corpore. Non enim exterior præſidet corpori, ueluti figulus rotæ: eques equo, ſed intus reſidens tanquam in naui gubernator, ergo nulla ſine corpore. Fallax argumentum: eſt quidem anima rationalis (de hac loquimur, quæ proprio magis nomine animus nuncupatur) apta corpori, ſed tamen ſine illo eſſe poteſt, imò (quemadmodum Plato aſſerit) melius eſt illi animo, qui extra corpus, quàm ei, qui degit in corpore, quatenus tunc non noxia corpora tardant.

Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.

Poteſt animus dicere corpori, quæ dicta ab Oenone ſūt ad Pariden.

Nec me faginea, quòd tecum fronde iacebam.
Deſpice, purpureo ſum magis apta toro.

Non eſt habendus animus deſpicatui: proprerea quòd inſideat corpori, nam aptior adhuc eſt, ſi exierit, & diuerterit: appetit ille quidem ſociari rurſus corpori (hæc enim naturalis illi ſedes) ſed incorrupto corpori, & agili & lucido, & obſequenti, & tali qualem reſurrectionis die religio noſtra prædicat habiturum. Nec uerò animus abſcedens à corpore poteſt dici imperfectus, tanquam pars, quæ fuerit deſtituta à reliquis ſibi coniunctis partibus, & careat toto: nam & ſi corporis ſenſus conſtituant unà cum anima rationali, animal (ut ita dixerim) humanum, non tamen concurrunt ad hominis conſtitutionem, ſed ſola id anima rationalis peragit

agit, quæ à beluis ipſum diſiungit. Etenim propter unam rationem homo eſt homo, non propter motum & ſenſum, quæ ſibi communia ſunt cum cæteris animantibus. Quapropter ubi deſerit corpus, non imminuitur hominis dignitas, ſed etiam augetur, quandoquidem grauem & importunum relinquit ſocium multis perturbationibus, procellisq; obiectum, & ſibi ſæpius rebellantem. Ipſa autem ab eo ſecluſa ualidius & perfectius ſuo intelligendi fungitur munere: ex quo etiam uehementiſſimè lætatur. Vt enim homo ex animo & corpore conſtet, tamen potentiſſima eius pars, etiam dum hìc agit, in animo exiſtit. Quamobrem quum ſuperſit, quod in eo potiſſimùm fuit, & eum à beluis diſiungit, ipſe dicitur uiuere: imò dixere quidam, quòd uerus & perfectus homo eſt ille, quem corpore nudatus animus repræſentat. Iſte eſt, quem Apoſtolus (ut dictum eſt) hominem interiorem uocat. Nec mirùm uideri debet: nam inſpicitur in unoquoque, quod in eo ualidiſſimum eſt & potentiſſimum, & ei tribuere nomen & uim totius ſolemus, ueluti quum maior pars populi aliquid geſſit, uel Principes ciuitatis fecerunt, ciuitatem dicimus feciſſe. Sed de hoc hactenus, reliqua uideamus. Anima (aiunt) cum corpore naſcitur, & cum corpore intereat, neceſſe eſt. O ridiculum ſermonē, quaſi uerò inter hæc duo nihil interſit ad id, quod quæritur: corpus enim concretum, & diuiduum, & ex contrariis etiam naturis conflatum, quorum nihil patitur anima, ideò unum ſubiacet ruinæ, alterum minimè. Ac ne illud quidem concesſerim, animam humanam naſci ſimul cum corpore: id enim quod fingitur in utero, prius eſt animal quàm homo: corpori iam formato accedit intellectus, mens, ratio, natura ex imperfecto paulatim ad perfectum (ſicuti ſolet) progrediente. Supereſt, ut aliud refellatur, quo aduerſarij utuntur. Anima (inquiunt) rationalis non intelligit, niſi per imaginariam cogitationem ſeu (ut Græci uocant) per phantaſma. Cicero huiuſmodi imagines animis ſignatas atque impreſſas uiſa appellat, quo deinceps uocabulo nos utemur, ut latino. Neceſſe eſt (inquiunt) intelligentem uiſa ſpeculari. Quid tum? hoc oſtendit animā eſſe mortalem: nam uiſum non poteſt contingere ſine imagine: imago non eſt ſine ſenſu, nec ſenſus ſine corpore: ex quo fit, ut anima extra corpus non intelligat, & non intelligens non fungeretur propria actione, & qui tollit actionem propriam rei, rem etiam aufert, quia nihil ocioſum rerum natura eſſe patitur: ergo non eſt dare animam extra corpus ſubſiſtentem, & uidetur hoc rectæ argumentationi (ut aiunt) eſſe conſentaneum, ut quum idolorum ſpectaculum, ſine quo intellectus non agit, nequeat a corpore ſeparari, ne animam quidem eſſe ſeparabilem. Hæc illi afferunt, quæ facillimè dilunntur. Fateor nanque non intelligere rationalem animā ſine imaginibus, ſed ea, quæ ſubiiciuntur ſenſibus, & quorum ſenſus ſunt capaces: deficiente enim ſenſu, qui ſpecies à rebus acceptas defert imaginariæ cogitationi, perit omnis ſcientia: quam ſenſus ille ſeu anima illius miniſterio percipere poterat: unde, qui natus eſt in

cœcitate, nunquam colorum diſcet lumina: deficit enim id, per quod ſcientia contingebat: ſed alia, quæ nullo ſenſu capiuntur, & incorporea & abſtracta uocamus, poteſt anima rationalis intelligere per ſe ſine ullo ſenſuum uſu & imaginariis actibus, his non eget ad illa percipienda: atque ita ponimus, quòd duplem habet anima intelligendi rationem, unam per corpus, aliam per ſe ipſam: ſicuti etiam duo quædam eius intelligentiæ ſuppoſita ſunt, corpora ſcilicet, & ea, quæ uacant corpore: corpora, ut intelligat, corporis utitur inſtrumento: alia corpore uacantia ſi percipere curat, non eſt ubi aliò confugiat, quàm ad ſeipſam: & hac in re non ſolùm ſumit ſibi ad intelligendum ea, quæ prorſus ſeparata ſunt à corporibus ſponte ſua, ſed etiam quædam ſeparat ipſa. Quamobrem rectè Sineſius in libro de Somniis, inquit, quòd homo ſæpe, ſed non ſemper intelligit per uiſa: nec inconuenit, quòd homo habeat duplicem intelligendi uiam, una, qua utitur ad corporea, altera ad incorporea: quoniam, ut ipſe ex his duobus conflatus eſt, ita diuerſus ad hæc, & illa fertur: & ſæpè accidit, ut res egeat pluribus actibus, ut aſſequatur id, ad quod nata eſt, quod uno tantùm conceſſo aſſequi non poſſet. Et anima quidem ſic agit iuncta corpori. Sed quid ubi diſiuncta eſt? intelligit etiã corporalia nullis ſenſibus, nullis uiſis commota, quo more? eo ſcilicet quo Angeli & Dæmones utuntur, nec tunc anima ipſa miratur ſe ita intelligere, nec à ſe alienum putat: recolit enim, quòd dum obtenebrata eſſet in corpore, multa & magna per ſe ipſam percipiebat nullo corporis ſubleuata miniſterio: diſpar erit quidem intelligendi modus ab eo, quo nunc utimur, par tamen in eo, quòd proprii corporis non egebit auxilio, ut intelligat. Ac mea quidem ſententia magis congruit animæ rationis compoti, ut ſuaptè ui & facultate intelligat: nam ille alius intelligendi modus per uiſa imaginaria, non adeò naturalis uidetur: illi enim accidit, quia iungitur corpori, quòd intelligentiã in pleriſq; potius implicat, quàm explicat, nam ſenſus ſæpè fallaces, nec minus cogitationes hominum uanæ: ut non ab re à magnis Philoſophis dictum ſit, melius fore animæ, ſi corpori non iungeretur: omnes autem perfectiorem animæ ſtatum extra corpus fatentur, de his loquor, qui immortalitatem ſuſcipiũt, nam alteri unum tantùm animæ ſtatum agnoſcunt. Magna hæc deliratio. Sed uis ne audire aliud, in quo iſtius hæreſis defenſores magis etiam delirant? Noſti inter Philoſophos naturalium cauſſarum ſcrutatores fuiſſe, qui dicerent ſedem humani animi eſſe cor, alij cerebrum putauerũt. Frequentior pars ſanguinem poſuit, hinc Poëta dixit de quodam inter prœlia occiſo, Purpuream uomit ille animam. Vtrum horum uerius non diſcutio, ſed cor uarijs caſibus infici, & corrumpi poſſe conceditur, cerebrum etiam diſpergi & fœdari, ſanguinem effluere & rigeſcere, & ad extremum omnia hæc interire: quod quum contigerit, dicunt nonnulli animam pariter extingui. Hæc rectè dicerentur, ſi ſubſtantiam animæ in corde, cerebro, ſanguine, uel eorum uno ponerent: ſed ſi uolunt mem-

bra

bra illa ſedem eſſe animæ, melius diceretur animam ſede ſublata illinc aſſurgere, non autem interire. Inter eos, qui animorum mortem tenuerunt, Ariſtoxenus fuit muſicus ſanè egregius, idemque Philoſophus. Ille artem, cantusque ſuos ad hæc etiam tranſtulit, ſimilitudinemque talem induxit, ut oſtenderet, unde animus oriretur, & quomodo deſineret: Vt enim (inquit) in lyra nerui, ad numeros ſuos aptè intenti concentum efficiunt ſonorum, quem muſici Harmoniam uocant: ſic ſingularum corporis partium firma coniunctio membrorumque omnium conſpirans in unum uigor, motum illum ſenſibilem elicit, efficitque hæc temperatio, & ueluti modulatio quædam, ut animus ipſe exiſtat, & ſicut in fidibus ubi interceptum aliquid eſt aut relaxatum, canendi ratio turbatur, & omnis illa harmonia ſuperior tollitur, ita in corpore, quum membrum aliquod ab alijs uitium duxerit, diſſident uniuerſa, corruptisque omnibus atque turbatis ſenſus occidit, animusque deletur. Hoc concinnè ſanè & muſicè, ſed impoſſibile eſt rem ita ſe habere. Non enim fides ſua ſponte canentes Harmoniam illam concitare poſſunt, niſi ipſæ antea externa aliqua ui fuerint concitatæ, at nullo membrorum opus eſt pulſu, ut animus moueatur, qui per ſe ſe ipſum quieſcentibus corporis partibus mouetur, & tanta quidem celeritate, ut uno temporis puncto cœlum ambulet, maria peruolet, terras colluſtret, longè lateque ſummota ſibi admoueat, ac præſentia reddat. Ergo uana ratio Ariſtoxeni fuit, qui niſi ſuo artificio tantopere delectatus fuiſſet, facilè peruidere poterat, nulla concordia uel compage elementorum effici potuiſſe, ut intelligeret, ſaperet, meminiſſet, niſi fortaſſe ne mentem quidem ſenſit ſe ſe habere, qua ſimilitudinem excogitauerat. Tantùm profectò abeſt, ut corpori conſonare omnino, aut uelit aut debeat, ut ſæpius eidem diſſonet & repugnet, uel dum uoluptates, quas ſenſus affectant, contemnit, uel dolores, quos refugiunt, amplexatur. Nonne etiam tanto melius excogitaſſe aliquid, & tanto uerius inueniſſe uidemur, quanto magis mentis aciem auocauerimus à corpore? ſegregataque carnis ſocietate animum ipſum ſecum eſſe coëgerimus? ex quo ſatis apertè colligitur officio membrorum conſpirante, uim illam intelligendi & cognoſcendi non creari, quum ea uis retundatur potius terrenis obſepta corporibus, quàm ab illis ulla ex parte iuuetur. Eſt quidem animus harmonia, ſed ſuarum uirium & uirtutum, non partium corporis: ſicuti etiam non eſt numerus, licèt numero, id eſt, ordine & proportione conſtet. Iſte eſt Ariſtoxenus, quem in hoc ſuo argumento irridet Cicero. Nam quum muſicam profiteretur, eique rei præcipuè operam daret, hæc (inquit) magiſtro concedat Ariſtoteli, canere ipſe doceat: bene enim illo Græcorum prouerbio præcipitur. Quam quiſque artem norit, in hac ſe exerceat. Video te in riſum commotum: ſed meritò irriſus eſt ille. Etenim ſi uerè & fortiter philoſopharetur, uel illud uidiſſet, quòd anima eſt ſubſtantia quædam mouendo & regendo corpori accommodata. Harmonia autem per ſe nihil

hil eſt, ſed ineſt alteri, & eſt ueluti aduentitium quoddam: differunt ergo, & unum & idem eſſe non poſſunt. Quæ præterea unquam harmonia aliquod mouit corpus, quod animam facere uidemus? Si diceret, quòd anima per harmoniam corporis illi coniungitur, aſſentirer: ſed non ideò efficitur, ut anima ipſa ſit illa, de qua loquitur, harmonia corporis, ſeu temperatio, ſeu complexio, ut quidam etiam alij præter Ariſtoxenum uoluerunt: nunquam enim corporalium multorum concurſus efficiet aliquod incorporale, nunquam creabit intelligentiam, quam ipſa nulla ex parte habent. Et de cæteris quidem nihil miror, ſubit autem mirari de Galeno, qui doctiſſimus extitit, & princeps in re medica habetur. Is enim in libello, quòd animi mores temperationem corporis ſequantur, de hac animæ immortalitate ambigit, & dicit ſe non uidere cur larga ſanguinis effuſio, & epota cicuta, uel nimium frigus, aut immodicus calor in cerebro, aut corde receptus, habeant uim ſeparandi portionem animæ rationalem à reliquis duabus partibus mortalibus. Ego uero dixerim non habere illa uim hanc ſeparandi, ſed habere uim tamen extinguendi ſenſum & motum, quibus anima per corpus utebatur: his autem extinctis ſola portio rationalis relinquitur, quum commori non poſſit: ubi enim tria ad nexum copulata ſunt, duobus abeuntibus uel extinctis mutatur numerus, & unum fieri incipit, non deſtituens priora, ſed ab illis deſtitutum. Illud autem, quod Galenus proſequitur toto illo libro, animi mores ſequi ex corporis temperie, ut concedatur id perpetuò eſſe uerum, tamen hoc animæ immortalitati non repugnat: itaque hæc diſceptatio relinquenda uidetur, fatendum eſt nihilominus quibuſdam morbis & corpore malè affecto impediri animam, quominus uiribus ſuis, quibus prædicta eſt, utatur. hinc furor & dementia, & diſſipientia, & deliratio, & immenſa rerum obliuio, & ſimilia quædam fluũt, quæ rationis uſum interpellant, excutiunt, obturbant: quemadmodum è conuerſo prudentia in pleriſque maior eſt & ſapientia ex corporeo quodam bono, ſiue ſit illud tenuitas ſanguinis & puritas, ſiue ſpiritus caliditas, ſiue aliud quodlibet. Quapropter non improbo Ariſtotelem, qui in problematis aſſeruit carne molles meliori eſſe ingenio, quàm duros: poteſt enim hæc diuerſitas corporum efficere, & corporum quidem multam perſpicimus uarietatem, qua inter ſe differunt. Animarum uerò, quæ incorpoream obtinent naturam, qualis aut quanta ſit differentia & diſſimilitudo inter unam & aliam in ſui creatione, haud facilè dixerim. À primo quidem anima eſſe perhibetur, ueluti tabula raſa, in qua nihil eſt inſcriptum, poſtmodum ſociata corpori intelligit ſenſibus ducibus uarias ſibi formans imagines, ex quibus ad ratiocinationem ſeu cognitionem ſit gradus, dum uiſa diuidit & componit, & ex aſſumptis elicit concluſiones. Is autem cognoſcendi & intelligendi modus, ubi ſeparatur à corpore, interit, ut iam dictum fuit, alius autem inſurgit nobilior, quo tunc utitur: qualis autem ſit, poſterius (ſi tempus appetet) forſitan aperie-

aperietur. Veruntamen, dum anima iuncta adeſt corpori, multa ex corporis affectionibus agit & patitur, & illa conſequuntur, ut pro corporis habitu melius, uel deterius uires ſuas exerceat. Rurſus urgent quidam quærentes utrum animus, quem facimus immortalē egeat conſeruatore Deo an non? Si negauerimus, abſurdum putant: Si etiam quærunt rurſus, quomodo natura ſua immortalis exiſtat animus, qui alio eget conſeruante. Reſpondetur, animum conſequi immortalitatem non à ſe, non enim ſe ipſum genuit: ſed ab eo, qui illum condidit, nec repugnat aliquid è conditione naturæ ſuæ eſſe immortale, & conſeruatore indigere, quia illo modo conditum ſit: ſicut cœlum, quod natura incorruptibile eſt; adhuc tamen eget Deo, qui quod dedit, conſeruet. Omnia namq; creata, ſicut prius non fuerant, ita eſſe deſinerent, & in nihilum, unde ſumpta ſunt, reuoluerentur, niſi præſentia facientis aſiſteret, & eadem ui, qua ſunt condita, tenerentur. Vrgent adhuc nec remittunt, & ſimulant mirari, quòd immortalis animus iungatur mortali corpori. Debuit enim & ipſum immortale creari, quod futurum erat habitaculum immortalis animi. nam ſimili argumento oſtenditur, cœlum eſſe æternum, quod æternarum ſit habitaculum ſubſtantiarum, ſic locus ipſe reſpondet æternitati eius, quod recipitur, nunc uidetur natura animo non longæuo, ſed (quod auctius eſt) immortali, ſubieciſſe corpus breui periturum: ut eo diuerteret, non ut commoraretur, quod quoniam exiſtimatur abſurdum, conijcitur animum cum corpore unà interiturum, ut par ei locus aſſignatus uideatur. Hæc illi latiſſimis explicant uerbis, adeò locus iſte magnum occupat in dicendo locum: nos autem paucioribus egimus, nihil tamen, quod ad rem attineat, prætermittentes. Sed tamen hæc non rectè obijciuntur. Etenim, ut concedam animum eſſe in corpore, non tamen corpus illius eſſe propriè locum concedo, quandoquidem non ſuſtinetur animus à corpore: ſed ipſe illud ſuſtinet, & ei regendo præſidet & moderatur, & is eſt animus, qui corpus informet. Cur autem quod immortale eſt, iunctum fuerit mortali, cuilibet occurrere poteſt id eſſe factum, ut plena ratione mundus conderetur. Creauerat ſummus rerum opifex immortales Deos (ut ueteres loquebantur, nos Angelos uocamus) ſola mente & intelligentia conſtantes. Creauerat quoque bruta animantia mortalia, ſenſibus corporis congruis prædita. Reſtabat ad plenæ generationis cumulum, ut tertium quoddam formaretur, quod neutrum foret, utriuſque tamen eſſet particeps, ideſt, quod partim immortale eſſet, partim mortale. Itaque formatus eſt homo, medius inter Deos & bruta animantia, utraque complexus extrema: nam datum eſt illum habere cum dijs communem immortalem mentem, & cum animantibus brutis commune corpus mortale, ut nodus quidam è diuerſis duobus colligatus. Ex hoc perſpicitur uis etiam diuinæ potentiæ, quæ res inter ſe maximè diſtantes copulauit. Quid enim tam diſtans eſſe poteſt, quàm corporeum ab incorporeo, quàm uiſibile ab inuiſibili, quàm terrenum

renum à cœleſti, quàm tenebroſum à luminoſo, quàm denique, quòd materiæ pollet denſitate ab eo, quod omni caret tumore? At hæc duo inter ſe diſiunctiſſima tam ſuaui uinculo, tanta pace, concordiaque Deus agglutinauit, ut nunquam cupiant (ſi fieri poſſet) diſſociari. Etenim (ut ait Apoſtolus) Ipſi nos primitias Spiritus habentes ingemiſcimus, & nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri. Succedit nunc argumentum aliud, ſed leue uel nullum potius, quo Lucretius utitur:

Quòd ſi immortalis noſtra foret mens...

Non tam ſe moriens diſſolui conquereretur.

Sed magis ire foras ueſtemque relinquere, ut anguis Gauderet.

Equidem commemorare poſſum multos pios & ſanctos religionis noſtræ uiros, qui fauſtum ſibi & iucundum illum diem auſpicabantur, quo ueluti aues è cauea liberum in cœlum emitterentur: non enim decet, nec fas eſt, niſi iuſſu ſupremæ poteſtatis exire, nec gaudent ueſtem relinquere (ut ait Lucretius) ſed cupiunt ſe ſuperueſtiri (ut ait Apoſtolus) quod ſperant ſibi aliquando contingere maxima cum gloria, tum ſcilicet quũ ultimo iudicij die reſurgent. Quot præterea ueterum infidelium mortem forti animo contempſerunt in bello, & in morbis, & in carcere, & ubicunque hæc ſe eis obtuliſſet? Vulgus autem hominum fortaſſe diſſolutionem hanc perhorreſcit, non quòd animus de ſe non præſagiat in poſterum, ſed quia eos mouet hæc uita magis, quàm altera: hæc enim uidetur, illa creditur: hæc in uſu eſt, illa in cogitatione tantùm, huic aſſueuimus, illam nunquam experti ſumus: hæc mouent humanos ſenſus, quos exuere & penitus deponere libenti animo, ubi uſus tulerit, rationem, ut optimam ducem ſequentes ſummæ eſt prudentiæ, quæ pleriſq; non contingit. Illud etiam ſcrupulum inijcit religionis noſtræ hominibus ſumptum ex Apoſtolo, qui ad Timotheum ſcribens, & de Deo uerba faciens, ſolus (inquit) habet immortalitatem. Si ſolus: ergo nulli alij immortales ſunt: ergo ne animi quidem erunt immortales: repugnant enim hæc nullos eſſe immortales, & quoſdam eſſe immortales. Hoc turbat aliquos, qui non intelligunt, quòd Deus dicitur ſolus habere immortalitalitem, quia à ſe ipſo habet immortalitatem, cætera, quæ immortalia exiſtunt, non habent niſi eo largiente. Sicut enim ſi uiderem in urbe hac (liceat ſic fingere) quendam ſummum uirum, qui opes aſſiduè fluentes & inexhauſtas poſſideret, & eas quotidie ciuibus ſuis & aduenis diuideret, ſolum hunc diuitem uocarem, cæteros dicerem mendicos, non quo ipſi non eſſent diuites, ſed quia diuitias haberent alio largiente, eſſent autem quantum in eis eſſet pauperes, & quia non ſufficientes haberent diuitias, quas omnibus poſſent impartiri. Sic dicendum eſt de Deo, quòd ſolus habet immortalitatem, quia non aliunde ſuſcepit, ſed à ſe ipſo habet: unde non tam immortalis ipſe eſſe, quàm æterna eſſe immortalitas dicendus, à qua cæteræ immortalitates fluunt: noſtri animi participes ſunt huius immortalitatis illo dante, & non ſunt ſi-

ne

ne immortalitate, ſed non ſunt ipſa immortalitas: hinc propriam quidem habent immortalitatem, ſed alijs elargiri non poſſunt. Clamant quotidie Sacerdotes in templis ad Deum, dum rem faciunt diuinam. Tu ſolus Sanctus, tu ſolus Dominus, tu ſolus Altiſſimus. Si ſolus ille ſanctus: ergo inter homines nulli ſancti? fuerunt & ſunt plures huiuſmodi, & latè patet ſanctorum numerus, ſed non ſunt ipſa ſanctitas, ſicut ille, ſed huius tantùm ſanctitatis alieno munere participes. Sunt autem, qui ſoli Deo tributam immortalitatem putant ab Apoſtolo, quia ſolus eſt immutabilis ille, qui ait penes Malachiam Prophetam. Ego Dominus & non mutor: nihil enim illi naturæ accedere, uel decedere poteſt, ut proficiat in melius, uel deficiat in deterius, uel ut incipiat habere, quod prius non habebat, & deſinat non habere, quod prius habebat. Vnus eſt ille ſolus, nullas in ſe recipiens partes, non habet in ſe, quæ ad numerum diuidat, nec quæ ſimul componat: uerè unus, non unitus: & quod eſt uerè unum, neceſſe eſt, ut immutabile ſit. Sed quantum ſint mutabiles animi noſtri, dum manent in corpore, quid attinet dicere, quod in ſe unuſquiſque quotidie experitur? incurſant enim animos cupiditates, ſpes, gaudia, terrores, dolores, multiplices uirtutes, & uaria uitia, memoria & obliuio, ex aliis ad alia fit aſſiduè tranſitus: ubi autem quid mutatur, perit id, quod prius erat, & ingreditur aliud, quod non erat. Itaque ſi tot mortes, quot mutationes, ubi immortalitas? Vera nanque immortalitas ſicut mutationem non habet, ita nec finem. Agnoſcant itaque animi hîc manentes, non modicam ſibi deeſſe immortalitatis partem: ſoli Deo cedant integram perfectamq; immortalitatem, apud quem, ut utar Apoſtoli uerbis, non eſt tranſmutatio, nec uiciſſitudinis obumbratio. Quum autem exeuntes è corporibus in beatam illam cœleſtem peruenerint patriam, ſi immutabiles ſunt, id magno Dei contingit munere. Similiter ſi qua ſunt alia, quæ non mutentur, non id illis propria tribuit natura, ſed aliena indulget gratia, ſolus igitur immortalis Deus, quia ſolus undique immutabilis eſt à ſe ipſo, nullo largiente, ſolus ille ſummam & abſolutam habet immortalitatem, cætera quandam habent ſuis finibus circumſcriptam. De hac ſumma & abſoluta immortalitate loquutum Apoſtolum exiſtimamus. Expoſui ferè omnia, quæ ab aduerſariis obiiciuntur, & quibus illi pro ſua cauſſa potiſſimùm innituntur: his reſponſum fuit, ut uides: nonnulla etiam alia adducunt, quæ prætermiſi, quoniam leuiora exiſtimaui. En tibi immortalitatem, de qua quærebatur, & quam oſtendi poſſe, diſputando diximus. Omnia autem, quæ dicta ſunt, referantur ad unam notitiam conditionis noſtræ. Quid igitur ſumus? Corpore ſumus fragili, animo ſtabili, hoc quod uidetur, paruo finitur tempore, aliud, quod non uidetur, nullo: demum in uaſis fictilibus theſaurum incorruptibilem geſtamus. ATHA. Tu uerò pro immortalitate acriter pugnaſti ueluti collatis ſignis, ita, ut toto aduerſarios campo fugaſſe uidearis. Cogor autem mirari, unde id ſit, quod quum tam firmæ

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

efficaceſq; rationes animi immortalitatem oſtendant, & quæ contra obii ciantur, tam ualidè refellantur, quòd plures reperti fuerint etiam ex Philoſophantibus, qui contrarias partes ſequerentur. MAR. Ego quidem initio dixi id malum à primis Philoſophis inductum, qui magno nomine in Græcia extiterunt: hi enim, quum omnia corpora eſſe putarent, animam quoque humanam in eorum numero poſuerunt: hinc quod erat cõſequens, tenuerunt, eam finiri, quum homo è uita excederet. Sed alias quoque cauſſas afferre poſſum, quæ magis propriè ad quoſdam pertinent, ut minus mirum ſit multos deinceps eſſe ſequutos. Nam ut omittam diuinæ prouidentiæ inſtituto errorem latè uagari, quo ueritas aduerſarios habens magis illuſtraretur & eniteſceret, & captiuam ueluti ducẽs falſitatem triumpharet: ut hoc inquam omittam, quod aliàs latius attigimus, ruditas ingeniorum & infirmitas plerunque in cauſſa huius erroris fuit: nam plerique, & ſi principio uera uident, tamen ubi ad diſceptationem uentum eſt, & contraria audiunt, neſcientes ea diſſoluere, quòd ingenio ſuo ſint ſuperiora, à ueritate deſciſcunt, quod non rectè fit: ſtultum eſt enim ſi nequeas obiecta refellere, ſapientum opinionem relinquere: & quolibet linguæ uentilabro circunferri. Talis fortaſſe Plinius extitit naturalis conditor hiſtoriæ, ubi contra hunc perpetuum animorum ſtatum plura garrit.. Affectus etiam in alteram pendens partem non ſinit hominem liberè iudicare. Putas ne Sardanapalum opulentiſſimum Aſsyriorum Regem de immortalitate aliquid cogitaſſe? qui aſsiduè Veneri & Baccho indulgebat, qui laſciuia, qui delitijs fœminas omnes ſuperabat, qui iuſſit in eius ſepulchro inſcribi, Ede, bibe, lude: & quum te mortalem noris, exple præſentibus delitiis animum, poſt mortem nulla uoluptas: huic, qui ſimiles ſunt, rident ubi audiunt.

Eſſe aliquos manes, & ſubterranea regna.

Hi ſunt, qui (ut uerbis utar Catonis penes Salluſtium) falſa credũt, quæ de inferis, memorantur diuerſo itinere malos à bonis loca tetra, inculta, fœda, atque formidoloſa habere: dicunt enim mortem omnia diſſoluere, ultra neque curæ, neque gaudio locum eſſe. Itaque præſentibus fruuntur quantum poſſunt: nec mirum eſt ita illos ſentire: pecorum uitam degunt, & humanam animam nihil ab ea, quæ in pecudibus eſt, differre exiſtimantes, utranque pariter in ipſa morte euaneſcere, arbitrantur. Quoſdam diſciplinæ, cui ſe addixerant, uis rapuit. Itaque quicunque ex Epicuri grege fuerunt, aut ijs interitus animæ tenendus, aut ſuſceptæ Philoſophiæ nomen amittendum. Non mirum, Lucretium mortem animæ tenuiſſe, non etiam Lucianum, ambo ex eodem poculo biberant, ambo magiſtrum Epicurum ſequebantur. Nam ſi tenuiſſent diſceſſum animæ à corpore eſſe in alia loca migrationem, non extinctionem, maximo & grauiſſimo præceptoris oraculo repugnaſſent, quo mortem cenſuit nec ad uiuos, nec ad mortuos pertinere, quoniam alteros non attingeret, alteri non eſſent. Illud tamen in praua ſententia Luciani egregiũ, quod

quod ne uolens quidem obliuiſci poſſum: Nam dum Dialogos fingit mortuorum, illa, quæ uulgo credebantur, de Minoe, de Charonte, de Cocyto, de Stigia palude, portenta ſanè poëtica, irridet uel potius gentium ea in re erroribus inſultat. Quid? ſiquis Ariſtotelicæ ſe ipſum dediderit diſciplinæ, admirans huius Philoſophi ingenium, acumen, facundiam, eruditionem, & audierit Ariſtotelem extinctionem animi poſuiſſe, non auctoritate tanti uiri, atque adeò tanti nominis gloria adductus eodem trahatur? quod Alexandri Aphrodiſei contigit temporibus, qui floruit Antonino Imperante. Is enim quum placita Ariſtotelis iã diu occultata & incognita, tum primùm protraxiſſet in medium, & prædicaret animam humanam apud Ariſtotelem morti eſſe obnoxiam, multorum mouit aſſenſum, ut eadem crederent. Accipiebant enim ab Alexandro, qui unicus tunc Ariſtotelis interpres habebatur, eam eſſe Ariſtotelis ſententiam, & Ariſtotelem, ut ueritatis Iudicem amplectebantur. Obeſt igitur plerunque auctoritas, nam ubi incidit in errorem, alios etiam incautos errare cogit. Et hæc quidem nunc occurrunt, quibus exiſtimem, cur olim multi crediderint humanam animam unà cum corpore pereuntem. Placet etiam mihi, quòd Iulius amicus & familiaris noſter in hac peripatetica philoſophia, quæ propè ſola hodie celebratur, multùm diuque uerſatus, idemque medicus nobiliſſimus exiſtimabat. Is nãque aſſerebat priſcos Philoſophos atræ bilis uitio captos in maximis & notiſſimis rebus erraſſe & deliraſſe: ueluti eos, qui non plura, ſed unum tantùm in mundo ponebant. Item eos, qui nihil eſſe in mundo, ſed uideri tantùm prædicabant, & alios, qui nullum eſſe Deum aſtruebant, & illos quoque, qui continuum infinitam pati ſectionem negabant: atram enim bilem, tam & ſi ingenioſos faceret, tamen dum pluſquam ſatis eſt premeret, concitare in opinionum inſaniam: nec ſinere eundem à ſuſcepta ſemel ſententia diuelli. In horum numero (ſi bene recolo) etiam eos reponebat, qui ut pecudis, ita hominis animam euaneſcere aſſeuerabant. Atha. Feſtiuum eſt ſanè, quòd amicus ille noſter cenſet, incidere homines in opinionum inſaniam atræ bilis uitio. Sed num tu id ſequeris? Mar. Sequor equidem, nolim tamen huius ſententiæ ueritatem periculo nominis mei præſtare, ſed ad ipſum te dimitto auctorem: ego enim tibi ſuadeo, ut quamprimùm conuenias uirum, ut te planius doceat, quod & quantum ſit hoc atræ bilis uitium, quod conijcit in inſanam doctrinam etiam eos, qui ætate ſua opinione ſapientiæ clari fuerunt. Eſt ille non ſolùm Philoſophiæ, ſed etiam medicinæ literis inſtructiſſimus. Quamobrem poterit tibi cunctas atræ bilis actiones copioſè & dilucidè effari. Atha. Optimè mones, itaque id exequar captato temporis articulo. Noſti enim, quàm ſit ualdè in ægrotorum curatione occupatus. Mar. Noui quod dicis: nam ad eum confugiunt omnes tanquam ad medicinæ quendam Deum, & ego fœlicem eius operam in me meiſque aliquando expertus ſum. Itaque obſeruato hominem, ut

uacuum aggrediaris. Interim uenit in mentem Carneadis Academici, qui aduerſus Zenonis Stoici libros ſcripturus helleboro ſe ipſum purgaſſe dicitur, helleboro autem conſtat atram bilem expelli: hanc ille exiſtimaſſe pariter uidetur poſſe hominem in falſas & ridiculas opiniones inijcere, ſi corrupta & uitioſa eſſet, Porphyrius quoque de ſe tradit, quum aliquando in meditatione ſemetipſum interficiendi eſſet, id animaduerſum à Plotino præceptore fuiſſe, ac dixiſſe illud mentis ſanæ non eſſe ſtudium, ſed animi atra bile concitati furorem, iuſſumque ab urbe diſcedere, quod quum feciſſet, loci mutationem ſibi profuiſse. Traditum eſt quoque de Eurylocho Elienſe ingenij acerrimi Philoſopho, qui Pyrrhonem audiuerat, miris modis atra bile uexatum fuiſſe, aliquando autem ſic percitum eo morbo, ut quum in Elide uarijs & diuerſis multorum quæſtionibus agitaretur, ac reſpondendo eſſet fatigatus, pallium abiecerit, & Alpheum fluuium tranauerit. Ferunt quoque ſic indignatum interdum aduerſus coquum, ut arrepto ueru cum carnibus uſque in forum fuerit illum perſequutus. Exiſtimant quidam Phauorinum Academicum ſequuti hanc affectionem aſſe Heroicam, proferunt in exẽplum, Herculem, Aiacem, Alchemœonem, Athamantem, Bellorophontem, qui omnes furentes inducuntur. Mihi furor ita placet, ſi is contingat, qui in Phædro à Platone laudatur. Sed de his ſatis ſuperque dictum ſit.

MARCI

MARCI ANTONII
NATTAE ASTENSIS,
DE IMMORTALITATE ANIMI,
LIBER QVARTVS.

MARCVS.

NVNC ergo Marce póſtquam animorum immortalitatē præclara oratione, & docuiſti, & defendiſti, & cauſſam erroris eorum, qui contrariam ſententiam complexi ſunt, aperuiſti, uellem, ut reliqua perſequaris. MAR. Quæ tandem reliqua? ATHA. Quia hic quæri poſſe uideo, qui ſit animorum ſtatus recedentium, quæ uita, quæ conditio manendi, quæ in loca profectio, nam mors contingit homini diuiſione duarum primarum partium, quæ coniunctæ illum conſtituebant, hac corpus, illac animus. Et corpori quidem, quid contingat exanimo, nihil attinet dicere: palàm enim ſunt omnia, iacet illud immobile, & mox reuertetur in terram, & reliqua elementa unde ſumptum fuerat. Sed illud ſcire uellem, nunquid aliquid referat ſepulchrum habeat nec ne. Dixit enim Poëta quidam non ignobilis ſepulchrum corporis eſſe portum. Exiſtimabant antiqui eos, qui inhumati iacebant, ubi inferos petiuiſſent, errare per multum tempus circa Stygiam paludem, nec prius quieſcere, quàm propinquorum & amicorum ope nacti eſſent legitimam uel imaginariam ſepulturam: erat autem imaginaria, quæ abſente corpore fiebat eiſdem cœremonijs ſeruatis: tunc enim tranſmiſſa palude ad quietis loca proficiſcebantur. MAR. Fabuloſa hæc ſunt Athanaſi, quæ memoras à prudentibus nunquam credita, quanuis Poëtarum ore ſuauiſſimè canerentur. Ego nihil intereſſe puto, ſepultus quis, an inſepultus iaceat. Quòd ſi aliquid intereſſet, malè actum fuiſſet cum Martyribus noſtris illis temporibus, quibus hæc religio omni tormentorum genere oppugnabatur, nec poterat expugnari. Tum enim Martyrum corpora laniata, & lacerata uel feris obijciebantur, uel in mare proijciebantur, uel flammis aduſta & in cineres conuerſa uentorum flatibus permittebantur; ipſos autem morte iam obita nihil incommodi

tuliſſe,

tuiſſe, perſpicuum, quin nec ethnici ipſi ſoliciti uidentur fuiſſe de ſepulchro. Hinc illud Poëticum memoratur.

Facilis iactura ſepulchri. Et illud

Tegitur cœlo, qui non habet urnam.

Demonax Philoſophus, cuius aliquoties in ſuperioribus memini, quum in extremis ageret, & diſcipuli quærerent de ſepultura. Nolite (inquit) de hoc eſſe curioſi: odor me ſepeliet. Sic oſtendit uir prudens ſe de hoc genere non laborare. Vehementius & longè fortius Theodorus Cyrenaicus Philoſophus, cui liberius loquuto, quum Lyſimachus Rex crucem minitaretur. Horribilia iſta (inquit) minitare purpuratis tuis, Theodori quidem nihil intereſt, humi an ſublimè putreſcat: pertinet hoc ad propinquos & amicos ſuperſtites, præcipua autem cura hæredum eſſe debet, ut reddatur terræ corpus, & quaſi operimento matris obducatur. Tantam autem dignitatem putatur habere humanum corpus, quòd ſibi coniunctum habuit animum, rem ſanè ſacram, cœleſtem atque diuinã, ut illud mandare ſepulchro, nè à uolucribus & feris diripiatur, inter pietatis opera numeretur. Hinc fabula illa notiſſima de eo, qui quum humanum cadauer proiectum uidiſſet, humareque uellet, dum effodit ſepulchrum, inuenit, theſaurum, quaſi Dijs pro mortuo gratiam referentibus. Et humanitas quidem tumulari mortuorum corpora poſtulat, quamobrem fuſis prœlio hoſtibus reddebant uictores occiſorum cadauera ſuis repetentibus ad ſepulturam, idque adeò peræquè ab omnibus obſeruabatur, ut ſi ſecus fieret, uiolari ius gentium exiſtimaretur. Ipſa admonet natura parcendum eſſe ijs, qui iam fato ſuo functi ſunt, & amplius nocere non poſſunt, & ut Poëta inquit.

Nullum cum uictis certamen, & æthere caſſis.

Illud tamen tenendum, ſi intumulatus quis iacuerit, nec nocere id corpori, quod caret omni ſenſu, nec animo, qui illud relinquens aufugit, nec mouere debet corruptio, quæ etiam rite conditum, multisque obuolutum integumentis ſequitur. ATHA. Audiuiſſe tamen & legiſse potes quoſdam inimicorum ſæuiſse in cadauera, eaque laniaſse, nec paſsos ſepulchro mandari. MAR. O magnam ſtultitiam: quid enim proficit cadaueris laniatio? quid in cloacas proiectio? Etenim quicunque ulciſci illatam contumeliam cupit, id potiſſimum agit, ut quàm acerrimum inimico inurat dolorem, ſed in laniatione cadaueris ubi dolor? ubi gemitus ſentientis? non enim ſi dolet animus ſine corpore, ita è conuerſo dolet corpus ſine animo: quid igitur iuuat ſæuire in mortuorum cadauer? quod L. Sylla fecit, C. Marij cadauere exhumato, num ut miſerum faciat? ſed ubi nullus ſenſus eſt, ibi miſeria contingere non poteſt.

Ter circum iliacos raptauerat Hectora muros,

quem Hectora? uerius, quod Hectoris fuit raptaſti. Nam ipſe Hector iam deſeruit locum, longè hinc auolauit. Imprudens ergo Achilles, ſi tunc ſe lædere Hæctorem putabat, qui tamen inſimulatus à Græcis, quòd

Hectorem

Hectorem Priamo reddidiſset,ſapienter reſpondit penes Pacuuium: Corpus Priamo reddidi,Hectora abſtuli. Ciceroni immiſſi ab Antonio milites poſt auulſum humeris caput, manus etiam abſciderunt,eas in Antonium ſcripſiſse improperantes. adeò ſtolida crudelitas, ut ſæuiat, etiam ſi nihil proficiat. Quid enim? num diffingi abſciſſione manuum aliquid potuit eorum, quæ ſcripta fuerunt? Imprecatur Virgiliana Dido iam moritura Aeneæ plurima. Extremum illud eſt. Sed cadat ante diem: hoc cadere ante diem poteſt aliquid habere pœnæ: nam eripitur uita, & cum ea cætera omnia, quæ delectabant, at illud, quod ſequitur uanum. Mediaque inhumatus arena. quid ſi humatus eſset, num melius haberet? idem Poëta

Scilicet ut Turno contingat regia coniux,
Nos animæ uiles, inhumata infletaque turba.
Sternamur campis.

Vt enim ſterni campis miſerum ſit, num inhumatũ proijci erit miſerum? aut etiam infletum relinqui? quaſi uiuentium lachrymis poſſit mortuus excitari. Præclarè Lucanus in Pompeianæ necis deſcriptione. Nam quum occiſus Pompeius fuiſset ab Aegyptijs,ad quos bello uictus à Cæſare, auxilij gratia confugerat: & æthera poſt mortem, (ut ille uoluit) conſcendiſset.

Vidit quanta ſub nocte iaceret Noſtra dies.

Erat enim ingenti Stellarum lumine circunfuſus: at iacet inſepultus in littore abſciſso etiam capite, non ille quidem, ſed eius truncus: at moleſtè fert minimè, ideo ſubditur.

Riſitque ſui ludibria trunci.

Ridenda hæc potius ſapientibus uidentur, quàm flenda: quid enim attinet inferre uim cadaueri? Primùm ſenſu omni caret: deinde ſi cupis corruptum uidere, expecta paululum, iam ipſum natura diſſoluet cum odore etiam tetro, nec ſecus tuo accidet corpori, quàm illius. Natura affectum eſt corpus friuolum & tabidum, ut hominibus potior eſſet animi cura quàm corporis. Simul & illud perſpice, ſi humana corpora eſſent incorrupta, quomodo omnia plena eſſent cadaueribus, nulla ſepulchra eorum multitudinem capere ualerent:aut ſi inſepulta manerent,omnem terræ ſuperficiem occuparent. Ineptè autem quiſquis dixit, ſepulchrum corporis eſſe portum. Nam, ut in eadem perſtem ſimilitudine, quæro num portus ad nauem pertineat potius, an ad nauigantes? Ego exiſtimo potius ad nauigantes pertinere. Similiter dixerim, portum, ideſt locum quietis & ſecuritatis ad animum potius pertinere, dum in corpore reſidet, & eius præſidet regimini, & in eo quodammodo nauigat: ſed ubi abijt de corpore, non magis corpus inanimum curat ſepulchrum, quàm nauis portum, cuius eadem eſt cauſſa, ſiue in portu maneat, ſiue iactetur fluctibus, & mergatur: ſenſu enim omni uacua eſt. Improbatur igitur rectiſſimè, quod in corpus mortuum quiſque ad eius iniuriam molitur:

tur: quanto autem magis conuenit omni in cadauera fungi benignitate?

Et tumulum facere, & tumulo ſuperaddere carmen?

Excequijs præterea, ludis, canticis, certaminibus, & omni reliqua funebri pompa, quam mos patruus requirit, memoriam defunctorum decorare? quod etiam pertinet (quod multo eſt faciendum magis) ad acuendam uiuentium uirtutem. Magnum eſt enim gloria incitamentum laborum. Olim extruebantur ſepulchra in uijs publicis, nunc Chriſtiano ritu teguntur defunctorum corpora in cœmiterijs eccleſiarum uel tẽplis: quæ loca ſanè ſunt conſecrata. Cur id fiat, à Theologis noſtris requires, ne uidear, quæ illorum ſunt uſurpare. Credo autem id factum fuiſſe, quia locus ipſe ſacer admonet, ut pro defunctis fundamus preces ad Deum, quo citius illi à purgatorijs pœnis exoluantur. Imaginaria autem ſepultura, quam Græci Cænotaphium uocant, ideſt inane, uel uacuum ſepulchrum, quo ueteres frequentiſſimè utebantur; in uſu penes nos eſſe deſiit: ſed quid ago? Neſcio enim quomodo ab immortalitate animorum, de qua propoſita fuit quæſtio, defluxit ſermo ad corporum ſepulturam. ATHA. Ego in cauſſa: nam dum expecto ſcire quid contingat corpori poſt mortem, & an aliquid incommodi ſuſcipiat, ſi intumulatum iaceat, huc delapſi ſumus, ut de corporum ſepultura loqueremur. Sed ſit hæc, ſi ita uidetur, digreſſio uel aberratio ab inſtituto. Ex hoc tamen colligitur mortem pio bonoque uiro non eſſe metuendam, quæ malum non afferet, ſed mali finem: nam ubi præſtituta die hæc aduenerit, non patietur corpus aliquid omni ſenſu emortuum: animi etiã uires acriùs uigent. Verùm, ut redeamus unde defluximus, poſtquam damnata eſt eorum opinio, qui mortalem faciunt animum, & nihil homini putant poſt ſupremum plus eſſe, quàm fuerit ante primum diem, immortalitatemque complectitur pro uiribus: ſupereſt nunc, ut dicas, quod immortalitati eſt proximum, uel connexum potius & coniunctum, ubi exceſſerit animus à corpore, qualem agitet uitam, qui ſit eius ſtatus & potiſſimùm explicandum tibi diligenter, ad quæ loca proficiſcatur. MAR. Rectè mones: nam plerique ab hac ſententia immortalitatis fugiunt, quòd nullum eſſe locum in hoc orbe putant, quo animi, ſi poſt mortem corporis manent incolumes, recipiantur. Abſurdum eſt enim, ſi animorum ſeiunctorum nullus eſt locus, dicere, quòd ſuperſint, quandoquidem nihil ſit, quòd alicubi non exiſtat: quomodo autem id colligant, exponam, niſi tibi moleſtum ſit. ATHA. Imò hoc maximè cupio audire. MAR. Neceſſe eſt (inquiunt) animum ubi à corpore deceſſerit, aliquo eſſe loco, nam nullo dici non poteſt, nam, ſi tunc exiſtat de corpore fugiens; agit aliquid, nam aliter eſſet ocioſus, quod non admittitur: agit autem, ergo alicubi exiſtit, agens nanque agit ubi exiſtit. Non etiam poſſumus tribuere ſubſtantiæ finitæ, quod propriè conuenit infinitæ: Deus nanque, quia ſubſtantiæ eſt infinitæ, eſt omni in loco & extra omnem locum, hoc, quod tanti eſt, animo non competit: quo igi-

tur

tur erit in loco? Hic ego ſi tergiuerſari uellem, poſſem dicere me neſcire, quod interrogatur: Multa enim rerum ignorantia, multa caligo nos premit, ut non omnia, quæ cupimus, ea ueluti ſcientes abſoluamus: Dicis neceſſe eſſe animum diiunctum alicubi uel nullibi exiſtere: concedam neceſſarium id eſſe, non tamen poſſe de loco decernere, ſatis mihi ad immortalitatis demonſtrationem, quòd exiſtant exeuntes: ſtellas has, quas fatemur eſſe, neceſſe eſt pares eſſe aut impares. Roga utrum horum ſit, dicam me non numeraſſe, nec numerari à quopiam mortalium poſſe, ideo neſcire pari ne ſint, an impari numero, nec ſequi continuò me neſcire ſtellas, imò ſcio: non enim ſi non omnia, quæ in re ſunt, & uellem ſcire, teneo, ideo adimendum mihi eſt, quod ut certum ſcio. Ego tamen hac in re reſpondere uolo, quòd maiorum tradit auctoritas, & ratio omnis ſuadet: alicubi igitur animorum eſſe ſtationem dicendum eſt: ita tamen, ut non ſedeant tanquam in loco, ſed diffiniantur tamen loco: nam ita eſt eorum aliquis ibi, ut non ſit alibi: non enim infinitam tribuimus eis ſubſtantiam & uirtutem. In qua ergo uniuerſi parte locamus? Sunt qui dicant extra cœlum hoc, quod perſpicimus, non extare; quia forſitan nullum locum cœlo ſuperiorem arbitrantur, & hanc extremam oram, determinationemque mundi habent. In cœlo autem, ubi uoluuntur ſidera, ne hic quidem animos hos collocant: ad quam enim rem ibi collocentur? habent enim orbes illi motores proprios & ſibi congruẽtes: at propter ſtellam, ne hoc quidem dici poteſt, quum habeat ſtella quæque duces ſuos, nec animis ſibi coniunctis quicquam decoris, aut perfectionis acquirat: ergo illic fruſtra erunt, nihil agent, nihil molientur, quis hoc dixerit? non enim ſi nobilis ſit locus, ideo ocioſos recipere debet, imò tantò minus debet, quanto nobilior: nam quodcunque opus non habet proprium, fine caret, qui mouet agentem, ideo ocioſum manet, ſed in rerum natura nihil eſſe ocioſum omnis Philoſophia exclamat, ergo illic ſuperuacaneè animi non erunt: at in regione ſublunari. Si damus his igitur igneum uel aëreum locum, non rectè faciemus. ille enim Dæmonum locus, ut Philoſophorum etiam placita ſequamur. Differentia nanque & diſtincta ſubſtantiarum abſtractarum conuenit eſſe habitacula: non etiam illic manerent propter aliquod uniuerſi bonum, quod oſtendi poſſit, nam ad omnia inferiora Dæmonum poſſunt ſupplerè miniſteria. Hoc argumento commoti quidam, quum non reperirent locum congruum, in quo animos collocarent, huc adducuntur iterum, ut immortalitatem negent, nam ſi ſunt, aliquo morari loco putant ſibi concedendum, ſed nullum habent locum, nullum habitaculum, quod haberent, ſi eſſent immortales, igitur ne ſunt quidem. Hæc illi obiectantes num tibi nihil, uel aliquid dicere uidentur? ATHA. Mihi uerò aliquid, itaque expecto quid ad iſta. MAR. Mihi uerò ita loqui uidentur, quaſi ſit quiſquam, qui immortalitatem animis tribuat, & non eiſdem locum aſſignet, intra quem uerſentur. Variæ autem hac in re extitere ſen-

tentiæ, non ſolùm Doctorum, ſed etiam indoctorum, nec paucorum tantùm, ſed nationum quoque & populorum, nec in Chriſti eccleſia modò, quæ animorum immortalitatem præcipuè complexa eſt, ſed uetuſtiſſimis quoque temporibus res agitata eſt, & penes alios diuerſarum religionum ritibus imbutos. Illud modò uidendum & diligenter inquirendum, quæ uerè, quæ falsò proferantur, ut unis dimiſſis, altera teneantur. Et uulgò quidem olim credebatur, animos poſt corpoream hanc functionem ſubterranea habere habitacula, ibiq; malos pœnis cruciari ingentibus pro ſceleribus, quibus uiuentes ſe ſe contaminaſſent, ſi qui tamen expiabiles & delebiles contraxiſſent labes, hos purgari, neceſſe erat.

Ergo exercentur pœnis, ueterumq; malorum
Supplicia expendunt: aliæ penduntur inanes
Suſpenſæ ad uentos, aliis ſub gurgite uaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.

Vt Virgilius noſter memorat. Vbi autem purgati eſſent, tranſmittebantur tunc ad Elyſium, ideſt, locos lætos & amœna uireta.

Fortunatorum nemorum, ſedesq; beatas,
Largior hîc campos æther & lumine ueſtit
Purpureo, ſolemq; ſuum, ſua ſidera norunt.

Hæc etiam loca incolebant hi, qui honeſtè & laudabiliter æuum tranſegerant, & ut idem Poëta inquit.

Hic manus ob patriam pugnando uulnera paſſi,
Quique ſacerdotes caſti, dum uita manebat,
Inuentas aut qui uitam excoluere per artes,
Quique ſui memores alios fecere merendo.

Nec tacuit Poëta actiones eorum: nam prioribus indicat teneri ſtudiis: dum inquit,

Quæ gratia currum
Armorumque fuit uiuis, quæ cura nitentes
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.

Eadem canit Ouidius quarto tranſmutationum libro.

Errant exangues ſine corpore & oſſibus umbræ,
Parsq; forum celebrant, pars imi tecta tyranni,
Pars aliquas artes antiquæ imitamina uitæ
Exercent, aliam partem ſua pœna coërcet.

Eodem deſcendere omnes è cunctis Orbis partibus teſtatur, nam deſcribens loca illa inferna, quo recipiuntur animæ, ita loquitur.

Mille capax aditus, & apertas undique portas
Vrbs habet, utq; fretum de tota flumina terra,
Sic omnes animas locus accipit ille, nec ulli
Exiguus populo eſt, turbam'ue accedere ſentit.

Atha. Quoniam de Elyſio incidit ſermo, uis ne quid de illo legerim penes Homerum exponam. Mar. Me utaris licet ex uoluntate.

Atha.

A T H A. Elyſium hunc campum beatarum animarum ſedem, promittit Proteus Menelao, ubi uitæ huius ſtadium decurrerit penes uetuſtiſſimũ Poëtam Homerum, cuius uerſus ita latinè ſonant.

Elyſium in campum mittent extremaq́; terræ
Te ſuperi magni, ſedem fortis Radamanti.
Illo uita loco facilè traducitur æuo,
Non ibi tempeſtas, non nix, non frigus imber.
Sed Zephyri blandè ſpirant, aurasq́; ſalubres Oceanus mittit.

Arbitratur Strabo Homerum poſuiſſe Elyſium in extremis Hiſpaniæ partibus, unde Zephyrus ſpirat. Plures tamen apud inferos poſuerunt. M A K. De Homero tu dixiſti. Sed quomodo altiſonam Pindari non lyram, ſed buccinam omittimus? qui & ipſe uetuſtus piorum animis apud inferos exiſtentibus, non longè diſſimilia, imò ferè eadem tribuit, ut à Plutarcho relatum eſt in cõſolatione ad Apollonium. Dicam autem ſoluta oratione, Poëticis tamen utens illius uerbis. Illis (inquit) fulget deorſum Solis, quando hìc eſt nox, iubar, & roſea prata illorum ſunt ſuburbium, turiferis arboribus umbroſum, & aureis onuſtum fructibus, & hi quidem equeſtribus ludis, illi pedeſtribus ſe exercent, alij tibiis oblectantur, illic omnis florum pullulat opulentia: odorq́; optatiſſimarum rerum per totum effunditur campum perpetuò. Ipſi uaria etiam odoramenta miſcentes & ualde ſplendido igne incendẽtes Deorum altaribus imponunt. Vides quæ Poëtæ afferunt non longè à ſenſibus diſcedentes, quamuis ſcirent diſiunctos à corpore animos corporeis carere ſenſibus: transferunt humanas delitias ad latebras inferioris terræ. Nec deerat inferis niger Rex, hunc Plutonem uocabant, uxoremq́; eius Proſerpinam Cereris è Ioue filiam, & Canem illi aſsignabant tricipitem Cerberum, iudices Aeacum, Minoen, Radamanthum Iouis filios: nauitam ſtigiæ paludis Charontem: flumina Phlegetonthem, Cocythum, Lethen, Acharontem, Furias tres ſpeculatrices & uindices ſcelerum, Alecto, Thiſiphonem, Megœram, quas etiam Eumenides nuncupabant. Sic gentes olim inferorum regna ſe habere arbitrabantur: quorum tamen pleraque ſunt Poëtica: nec à grauibus uiris credita. Illa uulgaris erat opinio, cui aſſentiebantur ferè omnes, animas humanas finita uitæ huius militia tetram illam petere inferorum lacunam, non autem aſcendere aliò arbitrabantur, quod maxime ex his, quæ ſepulchris inſcribebantur, coniicere datur. Lege epigrammatum Græcorum, quæ in mortuos condita ſunt, libellum. Illic plurima de inferis mentio, quaſi locus ille eſſet animis exeuntibus deſtinatus, de cœlo aut altera regione uix ſermo. Lege Poëtas, & alios ſcriptores latinos, non alia ferè loca inuenies defunctorum manibus, quàm inferiora terræ tributa. Si quos tamen antiquitas ob eximiam uirtutem, uel præſtantia erga genus humanum merita, uel ob ambitionem in Deos retulit, hos ſupra ſidera collocabant, hisq́; templa, & ſtatuas & ſacrificia ſtatuebant, hinc Hercules, & Bacchus, & plerique a-

lii in cœlum uenerunt, & diuinos honores meruerunt, quod etiam fecit in Daphnide ſuo Virgilius, notum eſt etiam, quemadmodum lõgo poſt interuallo Imperatores ſuos uita functos Romani conſecrabant, & diuorum nomine nuncupabant, eadem omnia illis tribuentes, quæ dijs cœleſtibus ſolebant: & (ut ſummatim dicam) neminem in cœlum recipiebant nationes & populi, niſi qui, aut in æternorum Deorum eſſent ordine, aut è mortalibus procreati, diuinitatem poſtmodum adepti fuiſſent, qui ſanè exiguus erat numerus, reliquos inferorũ regna colorẽ arbitrabãtur. Hic Clazomenius quidã rogatus ab amicis, Athenis ne mallet ubi di uerſabatur, an in patria ſepeliri. Nihil (inquit) mea refert, nã ad inferos tã tũdẽ eſt uiæ. Nota etiã illa uox Leonidæ Regis Thermopylis. Prãdete Spartani apud inferos cœnaturi; atque hæc ad eos dicuntur, qui pro uniuerſæ Græciæ libertate pugnabant, ut intelligatur apud gẽtes nullã cœleſtis domicilii cogitationẽ fuiſſe. Atha. Quid de Iudæis dicis? quid ſentiebant? Mar. Hoc quod interrogas facit, ut minus mirum ſit de alijs gentibus, quandoquidem. Iudæi ueteres, quibus uera erat cognita religio, eadem aſſeuerarent. Non loquor de impijs tantùm, ſed de his etiam, qui iuſtitiæ opinione clari erant. Vnde enim illa Iacob uox? Deſcendam ad inferos filium meum lugens? Ezechias quoque Rex denuntiata ſibi à Propheta morte, nonne illud protulit? Ego dixi in dimidio dierum meorum, uadam ad portas inferi: nondum enim Agnus cœleſtis profuſione ſui ſanguinis aulam illam ſupernam gaudiorum pleniſſimam patefecerat. Credo naturæ factum inſtinctu, ut homines omiſſis fabuloſis conſentirent animos poſt mortem ſubterranea petere loca, quia ita ueritas, quam nos ſequimur, ferebat. Philoſophi autem, qui ſapientiæ opinione elati incedebant, in falſas iere ſententias. Horum acutiſſimi Stoici ſummum bonum in una uirtute ſtatuentes, imperitorum animos corporis reliquijs oblitos, & ea de cauſſa imbecilliores redditos humi uolitare. Sapientum uerò animos, quales Philoſophorum ſunt, in ſublimem euadere locum, & ad igneam uſque regionem penetrare: illicque non ſemper, ſed diutiſſimè, tamen permanere aſſeuerabant. Quicunque autem Pythagoræ & Platonis diſciplinam ſequuti ſunt, malos in terræ infimo ingentia perſol uere ſupplicia, ſicut cæteri, dixerunt, & eos pariter, qui ſordibus fœdati ſunt mediocribus, purgatorijs ſubijciunt pœnis, donec concreta labes eximatur, tunc purgatos aiunt ad ætheream peruolare regionem, & uſque eo aſcendere, donec leuitatem & calorem naturæ ſuæ congruum inuenerint, tum conſiſtere ueluti paribus examinatos ponderibus, magnarumque capere ſpectacula rerum, ingentibus gaudijs perfuſos: eodem peruenire rentur illos, qui minimum contagionis cum corporibus habentes, & à ſocietate carnis, quantum fieri potuit, diſcedentes puri mundique hinc exierunt. Hac à ſententia non ualdè aberrat ille, qui in Senecæ libris conſolationem ſcripſit ad Martiam, quæ unicum filium adoleſcentem amiſerat, ſiue is Seneca, ſiue alius auctor fuit. Nam in extrema

trema pagina his ferè uerbis mulierem alloquitur. Non eſt Martia, quòd ad ſepulchrum filij rui curras. Peſſima enim & illi moleſtiſſima iſtic iacent oſſa, cineresque non magis illius partes, quàm ueſtes, tegumentaque alia corporum. Integer ille nihilque terris relinquens fugit, & torus exceſſit, paululumque ſupra nos commoratus, dum expurgat uitia, ſitumque omnem mortalis æui excutit, deinde ad excelſa ſublatus inter fœlices currit animas, excipitque illum cœtus ſacer noua luce gaudentem. Mitatur uicinorum ſiderum meatus, nec ex coniecturis, ſed ex uero peritus in arcana naturæ progreditur, iuuatque ſæpius profunda terrarum & iam relicta ex alto deſpicere. A T H A. Verè iſte ſequutus eſt (quiſquis fuit) in hac conſolatione ſententiam Pythagoreorum & Platonicorum, ſed neſcio quomodo uideatur corpus mortuum ualde negligere, & oſſa, quæ uocat peſſima & moleſtiſſima. M A R. Magno in errore uerſati ſunt Philoſophi, quamuis ſtudio flagrantiſſimo eſſent & ingenio politiſſimo, ſed nihil miror. Intumuerant illi opinione ſapientiæ ſuæ, & quæ maxima ſunt myſteria, à ſapientibus abſcondit Deus, & reuelauit paruulis. Hanc Philoſophorum ſententiam ſequutus eſt etiam Cicero Latinorum omnium eloquentiſſimus. Ille in Scipionis ſomno animos cenſet à Deo datos hominibus ex ſempiternis ſtellarum ignibus, aitque eos, qui patriam conſeruarint, adiuuerint, auxerint, ubi è corporis uinculis euolauerint, in cœlum reuerti, & peruenire in circulum ſplendidiſſimo ſplendore inter flammas præditum, quem Graij Lacteum orbem nuncuparent, tanquàm in naturalem ſedem, & ſuam domum, idque ocius facturos eos, qui dum eſſent corporibus incluſi eminebant foras, & ea, quæ extra erant, contemplantes à corpore ſe abſtraxiſſent: alteros uerò, qui uoluptatibus ſe dediſſent, earumque ſe quaſi miniſtros præbuiſſent, & impulſu libidinum iura Deorum & hominum uiolauiſſent, corporibus elapſos circum terram uolutari, nec in cœlum, niſi multis ſæculis exagitatos reuerti. Hæc ibi ille, & eadem ferè dicit in Tuſculanis quæſtionibus Platonem ſuum imitarus. Luculentiſſimè etiam eadem reuoluit in conſolatione de obitu filiæ. Non omnibus (inquit) ijdem illi ſapientes arbitrati ſunt eundem curſum in cœlum patere. Nam uitijs & ſceleribus contaminatos deprimi in tenebras, atque in cœno iacere docuerunt: caſtos animos, puros, integros, incorruptos bonis etiam ſtudijs atque artibus expolitos leui & facili lapſu ad Deos ideſt ad naturā ſimilem ſui peruolare. A T H A. Hæc Philoſophica Lucanus poëta diſſentiens à Virgilio proſequutus eſt etiam uerſibus. M A R. Quid hic Poëta? A T H A. Miror te eſſe oblitum, nam partem huius carminis paulò ante memoraſti, dum de Pompeij trunco loquereris. Carmen ipſum integrū teneo, ſi uis audire. M A R. Dic ſi libet dicere. Nolo hunc omitti, quem ſecundum Poëtam quidam faciunt, & clariſſimū ſententijs Quintilianus uocat. Interſectus (ut non debuit) à Nerone fuit adhuc iuuenis, hinc opus ſuum inemendatum imperfectumque reliquit. Sed quid tandem ait

Plato in Timeo

iſte

iſte ſecundarum partium in cantico poëtico auctor? ATHA. Ille haud diſſimilia ſuperioribus enuntiat, Stoicorum tamen ſententiæ propinquius. Ecce do tibi carmina. Nam deſcribens locum, quem Pompeius poſt necem petijt; ſic inquit.

Sequitur conuexa tonantis.
Qua niger aſtrigeris coniungitur axibus aër,
Quodque patet, terras inter, lunæque meatus
Simidei manes habitant, quos ignea uirtus
Innocuos uita patientes ætheris imi
Fecit, & æternos animam collegit in ignes.
Non illic auro poſiti: nec thure ſepulti
Perueniunt. Illic poſtquam ſe lumine uero
Impleuit, ſtellasque uagas miratur, & aſtra
Fixa polis, uidit quanta ſub nocte iaceret
Noſtra dies, riſitque ſui ludibria trunci.

MAR. Video hunc Poëtam eadem ſenſiſſe, quæ Philoſophorum antea quique præcipui. ATHA. Dici aliter non poteſt. MAR. O mi Athanaſi, quàm ualde uereor, quæ illi huic ſententiæ ſubijciuntur, eloqui. ATHA. Quid uereris? MAR. Vereor inquam ne ſi quod addunt dixero, non uideatur ueriſimile hæc illos dixiſſe: abſurdiora enim proferunt. ATHA. Quæ? Num quæ ab eiſdem ponebantur de tranſmigratione animarum, nam peractis aliquot annorum millibus humanas animas tranſire in beluarum corpora, & beluinas in humana tradebant, atque ita demum è uiuis mortuos, & è mortuis prodire uiuos. Hæc ſunt illa abſurdiora, quæ ab his proferri putas. MAR. Iſta ipſa. Nam quid abſurdius fingi potuit? Quid minus ueriſimile dici, quàm qui nunc ſunt homines beluas fore: & quæ nunc ſunt beluæ, homines futuros? quis credere poſſit uiros ſapientiæ ſtudioſos, tam excellentibus ingenijs armatos in hunc errorem incidiſſe, niſi legiſſet? ATHA. At hæc ſententia, ſi neminem alium legiſſem, mihi incognita eſſe non potuit ex Ouidio, qui illam luculenter expreſſit uerſibus. MAR. Dic quæſo uerſus, poſtquam inter Poëtas uerſamur, & ueluti in Senatu exquirimus eorum ſententias qualeſcunque ſint: delectant enim illi in abſurda etiam ſententia; tantùm ualet compoſitis pedibus fluere. ATHA. Inducit ille ultimo tranſmutationum libro Pythagoram ſua prædicantem dogmata cum exhortatione ad mortis contemptum: inquit enim ſic.

O genus attonitum gelidæ formidine mortis,
Quid ſtyga, quid tenebras, quid nomina uana timetis,
Materiam uatum, falſique pericula mundi?
Corpora ſiue rogus flamma, ſeu tabe uetuſtas
Abſtulerit, mala poſſe pati non ulla putatis;
Morte carent animæ, ſemperque priore relicta
Sede nouis domibus uiuunt, habitantque receptæ,

Omnia

Omnia mutantur, nihil interit, errat, & illinc
Huc uenit, hinc illuc, & quoſlibet occupat artus
Spiritus, æquè feris humana in corpora tranſit.
Inque feras noſter, nec tempore deperit ullo.
Vtque nouis facilis ſignatur cera figuris.
Nec manet, ut fuerat, nec formam ſeruat eandem.
Sed tamen ipſa eadem eſt, animam ſic ſemper eandem
Eſſe, ſed in uarias doceo migrare figuras.

MAR. Vides in quàm intolerabilem errorem inciderint præclara ingenia. Sed num uno falſo poſito, plura abſurda ſequuntur? ATHA. Sic dicitur. MAR. Ergo ex hac tranſmigratione animarum humanarum in beluarum corpora, ſequitur illa abſtinentia animalium, nam prohibebant ueſci alijs animalibus, ne fortè quis aut parentes ſuos, aut amicum, aut familiarem, aut colonum manducaret, ſeu animas eorum ex illis corporibus deturbaret. ATHA. Hoc non tacuit idem Poëta Ouidius. Nam in commemoratione illius Pythagorici dogmatis, hæc ſubijcit

Ergo ne pietas ſit uicta cupidine uentris,
Parcite (uaticinor) cognatas cœde nefanda
Exturbare animas, ne ſanguine ſanguis alatur,
Quumque boum dabitis cæſorum membra palato,
Mandere uos ueſtros ſcite & ſentire colonos.

MAR. Arguté id quidem, quòd uoluerint animas colonorum tranſire in boum corpora, quæ curabant uiuentes, atque præ agricolandi ſtudio magniſaciebant. ATHA. Irrides iſta, ſed hoc non irridendum uidetur, quod prohiberent homines à carnium eſu, quia per hunc pingueſcere animas & tardiores fieri arbitrabantur: pinguis enim uenter (ut eſt in Græcorum prouerbio) non gignit ſenſum tenuem. MAR. Non reprehendo, quòd iuſſerint abſtinentiam à carnibus, ſed quòd huius rei cauſam attulerint, ne inciderent fortè homines carnibus pecudum ueſcentes in propinquorum hominum comeſtionem. Quid autem irridere tibi hæc uideor: non ego primus id facio. Nam, ut alios omittam, nonne Laberius mimographus illud in ſcena protulit? audire mala multa ex bonis, deinde in Philoſophos.

Vt nunc de mulo hominem, & de muliere colubrum
Faciant, & ex diuerſis diuerſa alia.

Sed ut omittam de hac ridicula transmigratione animorum dicere, & ut tranſeam ad reliqua, ego, quæ de animorum immortalitate, de eorum pœnis & præmijs Pythagoræ & Platonis ſectatores dixerunt, ea paulò ante uideor expoſuiſſe. De Pythagoræ autem ipſius libris nihil poſſum ſumere. Ipſe etenim nihil ſcripſit, & ſuis præcepit ne quid ſcriberent, ſed memoriæ mandarent, occulta nanque eſſe cupiebat, quæ de diuinis inter ſapientes agitabantur, quin etiam ea, quibus uita hominum ad rectius uiuendum inſtruebatur, figuratis loquutionibus uelabat, qualia

ſunt. Hirundinem ſub eodem tecto non habeto. Stateram ne tranſilito. Ne per uiam publicam ambulato, & ſimilia. Et iſte quidem ſic habebat. Ipſe autem Plato exiſtimatur Pythagoram in diuinis ſequutus. Nam Architam Tarentinum Pythagoreum iam antea audierat. Multa autem ſcripſit, & ut ueniam ad id, de quo agitur, ſparſim plurimis locis ſcriptorum ſuorum humanas animas ab omni interitus iniuria liberat, maximè autem hoc agit in decimo de Repub. & in Gorgia, & in libris legum ſancit legem contra eos, qui hoc audent inficiari, quin etiam proprium de hac re confecit librum, qui Phædro inſcribitur. Socrates enim ibi inducitur, qui in carcere eo die, quo ſibi moriendum uidebat, hanc in partem acerrimè diſputat aſtante diſcipulorum cœtu. Quàm multa autem de grauiſſimis iniuſtorũ pœnis, & de maximis iuſtorũ præmijs diſſerit: nuſquam autem omittit purgari eos, qui leuiter deliquerũt, donec patientes ea quæ tales pati oportet, meruerint purgati melioris loci mutationem, eos uerò, qui extrema iniuſtitia detinentur, ut qui animum ſuum periuriis, fraudibus, ſtupris, cœdibus, rapinis undique & profũdius cõquinauerint, quod maximè reges & tyranni, & in imperiis poſiti facere cõſueuerunt propter peccandi licentiam, nunquam triſtiſſimis illis & horrendiſſimis pœnis liberari, ut potè, qui ſanari non poſſunt. Nonne hæc apud Platonem legiſti? ATHA. Non memini me legere, ſed poſthàc diligenter huius uiri ſcripta lecturũ ſpero. Extat Dialogus incerti auctoris, qui falsò Platoni inſcribitur. Illic idem Socrates inducitur aſſiſtere cuidã morituro, & id ipſum ægrè ferenti, quòd moriatur, quem ut animaret ad mortem Socrates, uitæ primùm narrat incõmoda, deinde, quæ cõtingũt animis, ubi corpus exuerint apud inferos, de campis elysijs, de Plutonis regno, de Sisyphi ſaxo, Danaidum urnis, & alijs ſceleratorum pœnis, eadem ferè omnia, quæ Poëtæ: ea Socratis dicit ſe à quodam Gobria mago didiciſſe, qui uiderat ipſa inſculpta Deli in tabulis æneis, quum præpoſitus fuiſſet ad cuſtodiam Inſulæ per id tempus, quo Xerxes magna manu Græciam inuaſit: ad extremum ea dicit Socrates ſe non affirmare: illud unum certò ſcire, quòd omnis anima ſit immortalis: & quicunque piè uixerit, ubi ab his locis diſceſſerit, ſiue infra, ſiue ſupra feratur, fœlicem fore. Hæc eadem Plutarchus Chœronenſis, qui eiuſdem ſcholæ ſectator fuit, non dubitat aſſeuerare, quanuis aliis imaginibus id effinxerit, in libro, quo de Deorum in ſceleratos ultione diſputat, eamque nunquam ſeram fuiſſe, nec eſſe, mirabiliter edocuit. Inter cætera uerò ait pœnas, quæ hîc impiis hominibus emendationis gratia imponuntur, ſimiles eſſe Barbarorum pœnis. Nam apud Perſas eorum quos emendari dignos cenſent, ueſtes & tiaras uellicant & flagellant. Illi autem lachrymantes finem fieri ſuppliciorum orant. Sic hæ, quæ infliguntur pœnæ in pecunia, uel corporibus, tactum non habent acutum, nec ipſum apprehendunt uitium, ſed ſunt earum plurimæ, ut ipſi opinantur & ſentiunt. At ubi ad inferos intemperans impurusque proficiſcitur, nudatam afferens animam omnibus

bus inuolucris atque in tegumentis: nec habens unde ſe ſubtrahere, & ſcelera tegere ac uelare ualeat, ſed omnino ab omnibus & per omnia cognitus, hunc diuina ultio apprehenſum oſtendit primùm parentibus & progenitoribus bonis, ſi qui tales ſunt, tanquam uilem & degenerem. Sin autem praui fuerint, tunc conſpiciens illos in tormentis & conſpectus traditur doloribus & ſuppliciis, quæ magnitudine & uehementia tantùm hæc exuperant, quæ in carne perferuntur, quantùm res ueræ à ſomniis differunt perſpicuitate. Hæc Græcus ille penè ad uerbum dicit. Nec aliter religionis noſtræ alumni ſentiunt. Pone (inquit Chryſoſtomus) (ſi placet) ignem, & ferrum, & beſtias, & ſi quid eſt his crudelius, attamen hæc neque umbra ſunt, imò ludus & iocus ad illa tormenta: hæc quæ hîc patimur, quando uehementiſſimè intentantur, tunc maximè leuia fiunt, celeriterque liberant corpore non ſufficiente ad tantam uehementiam ac prolixitatem pœnæ. Illic autem non ſic, ſed ſumma erunt ſupplicia: nec imminuetur animæ ſubſtantia ob ſuppliciorum grauitatem. Immortalis ipſa in immortales cruciatus proijcitur. Quæ ſi uera ſunt (ut ipſe exiſtimo) optandum eſt, ut quemadmodum inter Perſas ſuis induti ueſtimentis percutiebantur homines, ideo uerbera leuius affligebant: ſic dum ſumus in corpore, pœnæ in nos influant pro flagitijs, quæ admiſimus: potiusquam cum anima nuda eas luamus: hoc enim pertinet ad magnitudinem ſuppliciorum ſubleuandam. nam quin culpam par pœna ſequatur (niſi Dei miſericordia aduenerit) uitare non poſſumus. ATHA. Tu quidem forti es animo, qui pœnas nunc tibi pro ſceleribus tuis infligi à Deo exoptas. MAR. Ea quidem de cauſſa, quam dixi, nã ſcitum eſt illlud,

Ferre minora uolo, ne grauiora feram.

Hoc optans non tam fortis, quàm ſapiens exiſtimari debeo. Senſus repugnant, & præſentaneum recuſant ſupplicium, quia minus, quæ longè abſunt, ſpeculantur, at ratio huc deducit: nam ita nunc indignatur Deus aduerſus delicta, ut miſericordiæ etiam ſuæ recordetur, imò ipſa indignatio miſericordiæ eſt: nam caſtigat omnem filium, quem recipit, punit, ne durius puniat, iraſcitur, ne uehementius iraſcatur. Ego igitur ſic opto. Si qui autem differri uolunt, timendum eſt, ne illa pœnæ dilatio ueluti fœnerato capiatur. Sed de his forſitan poſterius. Sed quid prætereo uetuſtiſſimum horum omnium magnaque olim auctoritate magiſtrum? ATHA. Quem dicis? MAR. Mercurium Aegyptium. ATHA. Eum ne, qui ter maximi nomen adeptus eſt? MAR. Illum ipſum. Anteceſſit iſte multis ætatibus cunctos Græciæ Philoſophos. Miror in tanta illa uetuſtate ſæculis adhuc rudibus & nõdum expolitis, tria in illo maximè, ut hoc reſpondeat illi cognomento ter maximi. ATHA. Quæ tria? MAR. Miror ingenium, eloquentiam, & in pleriſque arduis ueritatis inuentionem: nam omnia uera uidiſſe nunquam dixerim. ATHA. Quid igitur ille hac in re? Iuuat enim uerba eius (ſi tenes) audire. MAR. Audiſti ab initio, quemadmodum immortalitatem animi poſuerit. Repetit idem in

libro, qui Aeſculapius inſcribitur, addens quo fine hæc immortalitas claudatur. At quæ uerba torquet in incredulos? quas ſententias effundit? Ita enim ibi ipſe loquitur. Multos (inquit) ſpes, timorque mortis ueræ rationis ignaros excruciat. Mors enim efficitur diſſolutione corporis labore defeſſi & numeri completi, quo corporis membra in unam machinam ad uſus uitales aptantur: moritur enim corpus, quando hominis uitalia ferre poſſe deſtiterit, hæc ergo eſt mors, corporis diſſolutio, & corporalis ſenſus interitus. De qua homines ſolicitudinem ſumunt ſuper fluam: aliam autem neceſſariam prætermittunt ex ignorantia, uel incredulitate. Hic quum Aeſculapius colloquutor interrogaſſet Mercurium, quid ignorant homines, aut eſſe diffidunt. Tum ille. Audi igitur ò Aeſculapi. Quum fuerit animæ à corpore facta diſceſſio, tunc arbitrium examenq; meriti eius tranſiliet in ſummi Dæmonis poteſtatem, isq; eam, cũpiam, iuſtamq; præuiderit, in ſuis competentibus locis manere permittet. Sin autem delictorum illitam maculis, uitiisq; oblitam uiderit, deſuper ad ima deturbans, procellis, turbinibusq; aëris ignis & aquæ ſæpius diſcordantibus tradet, atque inter cœlum & terram mundanis fluctibus in diuerſa ſemper æternis pœnis agitata, raptabitur: ut in hoc obſit animæ æternitas, quòd ſit immortali ſententia æterno iudicio ſubiugata. Ergo ne his implicemur, uerendum, timendum, cauendumq; eſſe cognoſce. Increduli enim poſt delicta cogentur credere, non uerbis, ſed exemplis, nec minis, ſed ipſa paſſione pœnarum. Habes, quæ de malorum ſupplicijs contra incredulos ſcribit Mercurius; ſubdit poſtea de iuſtorum præmijs in hunc modum. Iuſto (inquit) homini in Dei religione, & in ſumma pietate præſidium eſt. Deus enim tales ab omnibus tutatur malis. Pater enim omnium & Dominus, qui ſolus eſt omnia omnibus, ſe libenter oſtendit, non ubi ſit, nec qualis ſit, nec quantus, ſed hominem ſola intelligentia mentis illuminans. Qui diſcuſſis ab animo errorum tenebris, & ueritatis claritate percepta, toto ſe ſenſu intelligentiæ diuinæ commiſcet, cuius amore, à parte naturæ, qua mortalis eſt, liberatus, immortalitatis futuræ concipit fiduciam. Hoc ergo inter bonos, malosque diſtabit: unuſquisque enim pietate, religione, prudentia, cultu, & ueneratione Dei clareſcit, quaſi oculus uera ratione perſpecta, & fiducia credulitatis ſuæ in tantum inter homines præſtat, quantùm ſol cæteris aſtris lumine ſuo antiſtat. Hæc ab illo ſunt, quæ (ut opinor) non longè abſunt à Chriſtiana diſciplina. Infinita omnia ſunt in Deo, ideò non poſſumus nos, qui finitam habemus ſubſtantiam, infinitatem eius percipere. Videbimus tamen eum ſicuti eſt, & non iam in ænigmate, ſed facie ad faciem, ſicut ſacris literis continetur, de quo latius ſcripſi in libris, quos de Deo confeci, & aliquid etiam poſtmodum dicetur, ut hic ſermo iuſto fine claudatur. Hæc eadem affert idem Mercurius alio in loco, quemadmodum penes Petrum Crinitum relatum eſt, iuuat autem huius uetuſtiſſimi auctoritate uti, ut qui tanta in re noſtris non credunt, credant ſatis alienis.

Noſtri

Noſtri enim, quibus iuſtius erat credendum, diuinitus afflati illa protulerunt, quæ illi lumine tantùm mentis perſpexerunt. ATHA. Recta eſt hæc ratio, ita faciendi. Sed quid is ait? MAR. Animantium (inquit) corpus ex quatuor elementis conſtitutum eſt à Deo. Habet enim aliquid in ſe ignis, aliquid aëris, aliquid aquæ, aliquid terræ: neque tamen ignis eſt, neque aër, neque aqua, neque terra, quæ facilè probari poſſunt: nam terræ ratio in carne eſt, humoris in ſanguine, aëris in ſpiritu, ignis in calore uitali, ſed neque ſanguis à corpore ſecerni poteſt, ſicut humor à terra: neque calor uitalis à ſpiritu, ſicut ignis ab aëre: adeò rerum omnium duo ſola reperiuntur elementa, quorum omnis ratio in noſtri corporis fictione incluſa eſt. Itaque ex rebus diuerſis ac repugnantibus homo factus eſt, ſicuti & mundus ipſe ex luce ac tenebris, ex uita & morte. Quæ duo inter ſe & in homine pugnant: ut ſi anima ſuperior euaſerit, quæ ex Deo trahit originem, ſit immortalis, & in clara perpetuaque luce uerſetur: ſin corpus euicerit animam, ſuoq; imperio ſubiecerit, in tenebris ſempiternis, atque in obitu deliteſcat. ATHA. Quum hunc audio Aegyptium rectè iudico feciſſe Empedoclem, Democritum, Pythagoram & poſtea Platonem, quòd ad Aegyptios profecti ſunt, ut eorum ſapientiam audirent. Nam quæcunque apud illos didicerunt, uidentur poſtea in Græciã retuliſſe, ſicuti hæc, quæ præ manibus ſunt, oſtendunt. MAR. Non ſolùm rem philoſophicam, ſed cæteras quoque diſciplinas Græci à Barbaris ſuſceperunt, comptiores tamen ingenio ſuo reddiderunt: pleraque autem corruperunt, ſicut Ariſtoteles fecit, qui mundi inuenit æternitatem contra ueterum ſententiam. De immortalitate animi, quid dixerit, ſuperius expreſſimus. De reliquis uerò, quæ immortalitatem ſequuntur, non uidetur aliquid dixiſſe. Inueni Ariſtotelicum quendam, qui diſſerens de ſtatu animi à corpore ſeiuncti mira quædam ex Ariſtotele referebat, ſed pudet me illorum, quum in Ariſtotelis libris, qui proculdubio ab eo elaborati ſunt diligentiſſimè, nihil illorum reperiatur. ATHA. Ignoſci poteſt, ſi imprudens illa dixit. MAR. Mihi magis impudens uidebatur, ſed non unus mihi ille talis occurrit: quoties me incidiſſe putas in iſtos Ariſtotelicos, qui ex Ariſtotele proferebant, quæ nunquam Ariſtotelis fuerunt. Iam Athanaſi uarias & diuerſas uides fuiſſe quondam de animorum ſeparatorum ſtatu ſententias, quas qui perſpexerit, non'ne incertus reddetur? & conuerſus ad humanæ ſapientiæ ſtudium, ſeu (ut Græci uocant) philoſophiam, illud dicat?

Belua multorum es capitum, nam quid ſequar? aut quem?

O' Chriſti diſciplina, quantopere ueneranda es? te non hominum opiniones induxerunt, ſed ueritas ipſa fundauit. Deus Deus inquam hæc arcana nobis patefecit & reſerauit, ad huius diſciplinæ regulam tanquam ad lapidem Lydium examinabimus quæcunque Philoſophorum dogmata, ut quæ huic conſonant ueluti uera teneamus, quæ diſſonant tan-

quam falſa abijciamus. Dicemus autem de impiorum pœnis prius, poſtea de piorum præmijs, ut in meliora deſinat oratio. An non ita faciendum cenſes? ATHA. Nihil melius fieri poteſt. Itaque id uehementer expecto, nec expectaueris, ut medium me inſeram ſermonibus tuis, & interrumpam curſum orationis tuæ. Video enim te ad ueritatem totius diſciplinæ tendere: quam nullis decet interloquutionibus turbare. Itaque, ut continenter dicas non amplius interrogans me & ſpectans flagito. MAR. Ita ne uerò mihi imperas? nunquam defugiam auctoritatem tuam. ATHA. Facis more tuo: tuus enim mos de amicis bene pro mereri.

MARCI ANTONII
NATTAE ASTENSIS,
DE IMMORTALITATE ANIMI,
LIBER QVINTVS.

MARCVS.

POSTQVAM falſa coarguenda, & uera docenda ſunt ad examem Chriſtianæ doctrinæ, opto eam mihi eloquenriam dari, quæ ranræ rei par eſſe poſſit. Dicturi iam ſumus de iniuſtorum pœnis, & iuſtorum præmijs, qui uidetur eſſe immortalitatis finis. In ſuperioribus recordari potes me inter immortaliratis argumenra hoc poſuiſſe: quòd hîc & boni pariuntur aduerſa, & mali fruuntur iucundis, ideò immortales animos effectos, ut poſt corporis mortem utriſque ex uitæ ante actæ merito, quod debetur perſoluatur: debetur enim uirtuti præmium, iniquitati ſupplicium. Eſt enim homo actionum ſuarum dominus, flectere ſe poteſt, quam in partem uelit. Libertas conceſſa eligendi bonum aut malum unà cum mente, quæ inter hoc & illud diſcernere ualeat. Cætera animalia carent utroque, & libertate eligendi & iudicio diſcernendi, ſenſu aguntur, ferunrur impetu, rapiuntur appetitu. Neſciunt quid uirtus, quid uirium ſit. Non datum eſt iudicium, quo ſibi ipſis legem ſtatuere & moderari queant. Quapropter non præmio nec ſupplicio beluas dignatur Deus, ideo animæ eorum unà cum corpore extinguntur: non enim conueniebat uocari illa ad iudicium, quæ iudiciū non habuerunr, nec ab his rationem exigere, qui non acceperunt. In homine ſecus accidit, qui arbiter ſui ipſius conſtirurus in poreſtare habuit bene an malè ageret: ideò cum immortali animo natus eſt, ut quum is hanc lucem deſeruerit, exhibeat ſe ante iudicis iuſtiſſimi tribunal, & quid meruerit in corpore hîc agens excipiat, quodcunque illud ſit, ſiue ad præmium ſpectans, ſiue ad ſupplicium. Cerrum quærimus quem ſtatum teneant animi defunctorum. Certos reddir Saluator (cuius teſtimonio quid poteſt eſſe maius?) peccarores finito uitæ huius ſpacio ad inferna detrudi. Nam epulonem illum diuitem facit apud inferos cruciari ardenti flamma, guttamque petere à mendico Lazaro aquæ frigidæ, ut pau

lulum

Iulum recreetur. Noli Athanaſi putare Saluatorem ficta tunc uſum ſimilitudine docendi gratia, ſicut cæteris locis facere conſueuit. Vbi enim nominatim appellantur homines, illic hiſtoria in exemplum proponitur. Illic uides Lazarum, Abraam, Moſem, & quinque fratres illius diuitis nuncupari, quod fidem facit rem geſtam narrari. Indicat etiam alibi tenebroſum eſſe locum, dum proponens ſimilitudinem quandam, inducit Dominum, qui ſeruum nequã proijci iubet in tenebras exteriores, ubi erit (inquit) fletus & dentium ſtridor: hunc etiam locum, in quo peccatores torquentur nouo uocabulo appellat gehennam, cur ita appellauerit, ab alijs quærito, exiſtimamus hunc eſſe in medio terræ: nam is infimus in rotundo locus, diſtans æquali ſpacio undique ab extremis, Græci centrum uocant. Illic miſeri peccatores pœna plectuntur acerbiſſima uel ignis nimij, uel frigoris, uretque pariter eos malæ conſcientiæ ſax, dolorque eoſdem tanget acerrimè dum uident ſe exules in perpetuum ſactos à cœleſti patria, ubi plena ſunt gaudia, & ſummi tonantis (ut poëticè loquar) rutilat cœlicolis omnibus facies. Demum conſentiunt omnes quicunque animorum immortalitatem crediderunt, eos, qui hic nequiter uixerunt, pœnis illic plecti maximis, ſiue naturæ inſtinctu id dicerent: ſiue quòd conſentaneum rationi putabatur, quòd iniquus contraria patiatur his, quæ fecerat, hoc eſt, ut qui antea uolens gauiſus fuerat in flagitijs, poſtea nolẽs doleat in ſupplicijs, & æternis torqueãtur pœnis, qui nunquam uoluerunt carere peccatis. Hæc dicta ſunt de his, quos peccatores mors inuenit: hi autem, quos pœnituit peccaſſe, reconciliarique ſe ſtuduerint Deo, cuius mandata neglexerunt, ſi nondum pœnam, quanta flagitijs eorum debebatur, hoc in ſæculo perſoluerint, duriore conditione apud inferos perſoluent, pœnasque damnatorum ſuſtinebant; in hoc tamen differentes, quòd illorum ſunt perpetuæ, pœnæ, horum temporariæ, donec ſcilicet ab omni ſorde & labe fuerint mundati, & nitidiores facti meruerint Angelis comitantibus in patriam reuerti. Differunt, etiam hi alia ratione à peccatoribus, quòd ipſorum pœnæ, ueluti purgatoriæ poſſunt ſupplicationibus, ieiunijs, eleemoſynisque uiuentium amicorum ſubleuari, quod non illis contingit, quorum culpa perpetua eſt atque indelebilis. Sic tamen habeto utrorumque pœnas adeò eſſe infeſtas, quòd dicuntur, excedere ſui grauitate ſupplicia, quæ hac in uita quiſquam paſſus eſt, aut pati poſſet: maxima & intolerabilia quodammodo nonnulli ex Martyribus pro Chriſto pertulerunt, inferiora tamen illa fuerunt, quàm quæ alio in ſæculo pro peccatis perſoluuntur, ſicuti grauiſſimi auctores tradiderunt, quæ ſanè omnia facilius credi debent à nobis, quibus hæc diuinitus innotuerunt, quum nonnullos Philoſophorum, & hos, qui inter eos fuere præcipui, lumine tantùm utentes rationis, eadem uidiſſe cognouerimus: nam & purgatorias quoque pœnas induxerunt, & uehementiſſimas eſſe exiſtimauerunt, dum tunc animos nudos, nunc ueſtitos, flagellari dixerunt. Nec renuo

 tamen

tamen quin poſſit ille, qui infinitam habet ſapientiam, paremq́ue potentiam, eruere ab inferorum pœnis quoſcunque uelit, & alio loco alijs pœnis affligere: nullis enim aſtringitur legibus ille, qui ſibi lex eſt: cuius uoluntas iuſtitiæ eſt regula: hoc tamen, quod dictum eſt, ſi non ſemper, at frequentiſſimè contingit, ſi modò diuinis ſtatur literis, magniſq́ue earum interpretibus. Dices, quid paruulis fiet, qui nondum ſacri unda Baptiſmatis abluti fuerunt, & tamen nullum habentes rationis uſum delinquere non potuerunt, ſed eos tantùm culpa comitatur originis, num & hi torrentur igni, uel num ab omni pœna uacui? uel ſi eos pœna tenet, quæ & quanta in illis eſt? damnatos eſſe certum eſt, (nam, ut inquit in Euangelio Saluator) qui non crediderit, iam damnatus eſt, & niſi quis fuerit renatus ex aqua & Spiritu, non poteſt ingredi regnum cœlorum. Cruciabuntur ergo iſti, qui per ſe non deliquerunt cum peccatoribus, & ſempiternis pariter tradentur incendiis? durum uidetur. Itaque frequentiori Theologorum noſtrorum calculo inferna quidem illos habitare receptum eſt, ſed ſuperiore loco, quàm damnati, nec affici pœna ulla, quæ percutiat ſenſum, ſed ſuſtinere illam duntaxat, quòd priuãtur bono, quo ſanctæ animæ in cœleſtibus ſaturantur: uolo uti hac in re illorum uerbis, quæ nequaquam abſurdè ſe habent. Perferunt iſti (inquiunt) pœnam priuatiuam, quòd eſt damni, non poſitiuam, quòd eſt ſenſus. Auguſtinus autem in enchiridio mitiſſimam omniũ aſſerit eſſe pœnam in infantibus, qui nullum aliud præter peccatum ferunt originis, ita ne à pœna quidem eos liberat, niſi fortaſſe mitiſſimam uocat pœnam bono ſummo carere: quam nos nuper damni pœnam nuncupauimus: quam tamen pœnam quidam acerbiſſimam eſſe, & omnes alias ſuperare dixerunt. Sed quid de his dicemus, qui pueritiam egreſſi, nacti rationis uſum Chriſto non agnito cum uirtute uixerunt, ſi tamen uirtus eſſe ulla poteſt ſine pietate? Attamen rectitudinem quandam uitæ tenuerũt, naturalem ſequentes æquitatem, quales è Philoſophis extitiſſe nonnullos traditum eſt, & quoſdam rerumpub. Rectores? Num ipſi quoque pœnas, quibus ſenſus affligitur euadunt? durior horum cauſſa, quàm infantium non ablutorum, nam hi per ætatem peccarunt, quum nullius uita immunis ſit à peccatis, & inter honeſtos numeretur ille, qui minimis urgetur. Sed quomodo illa minima abolere poterunt, quum non contingat remiſſio peccatorum, niſi in fide, qua illi carent: in ſanguine agni, quem non agnoſcunt: in eccleſia Chriſti, quam non ingrediuntur? Multi tamen aſſerunt eandem iſtorum eſſe conditionem, quam diximus eſſe puerorum. Sunt, qui putent impios etiam nullas ſentire pœnas in inferis ad ſenſum permanentes. Nam ſi ibi eſt (inquiunt) ignis, neceſſe eſt, ut corporeus ſit: quomodo autem corporeum aliquod poteſt quicquam in incorpoream naturam? nam non poſſunt ſe mutuò tangere, quorum extrema non iunguntur. Verè hæc dicerentur, niſi de Omnipotentis Dei iudicio, carcere, pœnis, tortoribus ageretur. Ille enim penes ſe naturam ualere non pati

tur,

tur, ubicunque uiſum eſt, nec mirum, quia ipſe cunctam condidit naturam, & is poteſt tollere, qui condere potuit. Quod tam contra naturam, quàm ignem refrigerare; attamen tres illi pueri, qui contempſerant adorare auream ſtatuam Babilonici Regis, miſſi in caminum ignis ardentis ſenſerunt in medio flammæ uentum roris flantem, ſicut in Daniele legimus. Inſpice Heliam, qui quum in contentionem cum Prophetis Baal ueniſſet, compoſito ex lapidibus altari impoſuit ſuper ligna holocauſtum & quum iterum & tertiò perfudiſſet omnia aquis, ita ut currerent circum altare, & foſſa aquæductus repleretur. Ecce de cœlo orante Helia cecidit ignis, qui (ut ſcriptum eſt) uorauit holocauſtum & ligna & lapides, puluerem quoq; & aquã, quæ in aquæductu fuerat lambens. Sic ignis Infernus diuino iuſſu poteſt acumine ſuo penetrare in animas incorporeas, & creare dolorem, qualem nemo hominũ hìc experitur. Neſcio hac in re an teſtimonia deſiderentur, ſicut in iudicijs fieri ſolet, ſed ſi quis ea quærat, multos inueniet ſanctiſſimos uiros, quibus Deo ſic diſponente animæ defunctorum igne uallatæ apparuerunt: aliæ pœnas ſuas oſtendentes, & de damnatione ſua confitentes: aliæ opem orationum ab his ſuppliciter poſtulantes: hæc plerique irrident, & ſibi nimis arguti uidentur, dum nugantur, quis unquam inferos uidit? quis è mortuis reuerſus eſt, ut renunciare potuerit, quæ illic fierent? quem unquam legatum uiui miſimus ad mortuos? quem exploratorem habemus? O ſtultitiam ſingularem, non credere Prophetis, non Apoſtolis, non Martyribus, qui Euangelij ueritatem non nudis uerbis, ſed profuſo ſanguine teſtificati ſunt, non ſanctiſſimis uiris, qui paupertatem duritiemque uitæ ſequuti, ſolis ſe inſeruerũt diuinis. Quòd ſi hæc eos non mouent, quæ ſunt maxima, moueat omne ferè gentium & nationum opinio, quæ ab initio uſque orbis conditi huc uſque perducta eſt, & in poſterum manſura uidetur, quæ nam hæc? malos apud inferos malè torqueri. Nolint credulitatem hanc in id tempus differre, quo rem ipſam experientur, tùm quum id credere nihil illis fit profuturum, nam hoc ipſo mali ſunt, quòd non credunt, ut mereantur credulitatis huius extorquendæ gratia illis proijci tormentis. Et de impiorum quidem pœnis hactenus. Reſtat, ut de piorum dicamus præmiis Nam de his iucundior fuerit ſermo. In primis cogitandum, quòd hoc, quòd præmia nobis largitur Deus, non id bonitati noſtræ, ſed ſuæ aſcribere debemus: nos enim nunquam illa promeriti fueramus, quæ ampliſſimè nobis ſine ulla (ut ſic dicam) auaritia dilargietur, & ipſe quidem Deus magis ſe liberalem dici, quàm iuſtum amat. nam liberalitas, qua in bonos utitur, magis illi conuenire naturæ putatur, quàm iuſtitia, qua ſontes flagellat, quanuis in illo paria ſint omnia, ſed ita tamen dicimus, quia dum liberalitate utitur, facit, quod ſe eſt dignum: dum punit, quod dignum eſt peccatis noſtris: finis liberalitatis eſt ſumma illius bonitas, finis iuſtitiæ hominum ſunt delicta: utrunque tamen ab eodem fonte proficiſcitur. Non puto autem te exiſtimare piorum eſse præmia Elyſium campum, aut

alias

alias fortunatas inſulas, in quibus illi degant ludicra quædam exercentes,& odoribus,aliisque uitæ huius delitijs incumbentes,nã quum ſummi grauesque uiri hæc contemnant, ſeu paruifaciant, quomodo illis exutis iam corpore ſumma bona uideri poſsunt? hæ enim uoluptates ad corporis ſenſus propriè pertinent, quibus carent, & acriori tunc ſunt iudicio quàm quum mole corporis premerentur. Pulchrum ne eſt igitur dicere, quòd ſapientiores effecti deſiderent & magnifaciant,quæ ad corporis pertinent uoluptatem, & quæ corporibus obſepti non curarunt; aut ſi hæc ipſi non amplectuntur præmia,incuſabimus Deum, qui aut nolit, aut nequeat amicis maiora tribuere: agitur non de quorumlibet hominum præmijs, ſed iuſtorum præſtantiumque omni uirtute uirorum, his pro laboribus & erumnis exanclatis & toleratis, quibus alios iuuerunt,proque eo, quòd mores ſuos ad iuſtitiæ regulam compoſuerunt, & aduerſus irrepentia uitia, nequitiasque cœleſtes acriter Deo duce pugnauerunt, & nunquam à iure ad iniuriam protrahi potuerunt,his inquam talibus uiris uirentia prata, frondoſa memora floridos hortos, fontes uino & lactè ſcatentes tanquam ſumma præmia proponemus, quaſi hæc, quæ ſuauia ſunt ſenſibus, faciant fœlicem, uel ipſi in priori uita hæc prima habuerint, aut etiam ſine ullo corporis inſtrumento his perfrui poſſint. Ignoſci poteſt ueteribus Poëtis illa fingentibus, quia uidebant uulgus, cui canerent, ne in mortuis quidem ullum bonum, niſi quòd de corpore penderet, ponere,quanuis corpora eorum cremata, aut humata ſcirent,quapropter ne Heroës & alij magnanimi uiri in inferis poſiti omni eſſent orbati bono, quod uirtuti eorum parum conuenire uidebatur: his corporeis delitijs eos referſerunt, quia uulgus impotens ſenſus deſerere, ita etiam ſentiebat, & Poëtas ſeruire populi auribus oportebat. Res demùm ita temperata eſt, ut neſcias, utrum Poëtæ magis uulgus, an uulgus Poëtas deprauarit. Sed nolo de his plura, quanquam ſi contra has ineptias dicerem, facundus eſſe poſſem. Illud magis uidendum, an uera ſit Pythagoreorum,Platonicorumque ſententia,animos corporibus elapſos ad æthéream regionem aſcendere, ibique locum naturæ ſuæ congruum, comparemque ſtellam nactos conquieſcere. Sed hanc ſententiam ſuperiori improbauimus ſermone: ueriti ne animi illic agerent ociosè, quum ipſi à ſtella nihil accipiant momenti: nec ſtella ad motum illis egeat. Nam quòd ſubdunt animos illo loco ſublimi poſitos capere ſpectacula cœleſtium terreſtriumque rerum, ea cognitione plurimùm oblectari, hîc uidendum eſt, quid ſit ultimus humanarum actionum finis. Vltimum uoco, qui non habeat poſteriorem. Ego homines omnia agere & moliri exiſtimo, ut beatitudinem nanciſcantur: nemo eſt, qui non omnibus optet uotis beatus effici, idque adeò perſpicuum,ut non neceſſe ſit interrogare aliquem cur hoc uelit. beatitudinem autem diffinio, ut ueteres, ſtatum ex bonorum omnium congregatione perfectum. nam ſi uel aliquo malo, quantumuis minimo quis attingitur, uel aliquo careat bono, miſer

ſer eſt, nec beati nomen illi couuenir hanc beatitudinem non poſſe cuiquam in hac uita conringere, ijdem Pyrhagorei Platoniciq́ue, quibus cùm hæc diſputario ſuſcipitur, aperto ore fatentur.

Sed ſcilicet ultima ſemper
Expectanda dies homini eſt, diciq́ue beatus
Ante obitum nemo, ſupremaq́ue funera debet.

Multa enim inſciria, plurimi dolores, aſſidui labores, nonnulli caſus ſortuiti, non ſinunr optatam fœlicirarem in humanis uerſari. Nemo poſſit promirtere ſibi fœlicem uitam: nam, ut priora rectè, ceciderinr, poſteriora incerta ſunt: & in metu fururorum non poreſt abſoluta conringere beatitudo. Itaque exſpectandus eſt obitus (ur Poëta inquit) iuſtis pijsq́ue hominibus & ſumma uirtute præcellentibus, ut bearitudinem cõſequantur, ne fruſtra natura parens hunc affectum humanis mentibus indiderit. Sed num (obſecro) cognitio mundanarum rerum hanc tribuet beatirudinem? fac aliquem ſcire creata omnia nullo præterito, nouerit numerum ſtellarum, arenæ, fluctuum maris.

Quæ ſunt, quæ fuerint, quæ mox uentura trahantur.

Num ea cognitio eum faciat bearum? Illud quidem manifeſtum, beatitudinem, ſi qua contingere nobis poteſt, in ea parte uerſari, quæ in nobis ſir oprima: ea porrò poſita eſt in animo, unde cognoſcimus, intelligimus, iudicamus. Sed quomodo mundanarum rerum cognitio beabit nos, quum ea omnia longè hominis animo inferiora ſinr? nam quod beat alterum, neceſſe eſt, ut ſuperius arque adeò longè omnium beatiſſimum ſit. Nam magna bearirudinis pars alium facere bearum. Stultiſſimum eſt ab irrationabilibus, & nihil intelligenribus rebus ob earum cognitionem expectare beatitudinem, qui nobilitare intelligendi diuinum (ut quidam dixit) genus & origo ſumus, qui dignitate creatis omnibus anteſtamus: exceptis Angelis, quibus aliquando in patria erimus compares. poteſt quidem ordo rerum, qui eſt admirabilis, earumq́ue ſpecies, quæ longè eſt pulcherrima, oblectare animos, ubi his intenderinr, ſed non uſque eò attollere, ut reddant beatos. Sunt humani animi capaciſſimi, adeò, ut eorum appetirus nequeant rebus creatis exhauriri. Poſſumus pulchriora quædam nobis effingere, quàm hæc, quæ perſpeximus, poſſumus huic mundo, qui certis circunſcriptus eſt limitibus, longiores addere cogitatione limites, & iterum arque iterum producere: poſſumus alios optare mundos, nec mirum ſit optare, quum Democritus mundos etiam dixerit eſſe alios innumerabiles. Ille etiam Macedo urbium expugnator, populorum rapror, in membris adhuc ſitus mortalibus, alios quærebat mundos, non quos cognoſcerer, ſed quos gladio ſuperaret: unde dictum eſt.

Vnus Pelleo iuueni non ſufficir orbis,

Sicut igitur nec honores hi, quos cernimus, multiplicati, & alij ſuper alios ingeſti, ſic, ut nec mulritudo opum, diuitiarum, potentiæ, gloriæ, aſſiduè affluens unquam poteſt profundiſſimam illam humanæ cupiditatis

tatis

tatis lacunam implere, pari ratione noſtram hanc ſciendi cognoſcendiq; auiditatem nequaquam poterit mundi huius cognitio explere: quum animus extra hunc mundum cogitatione ſua progredi, & ulteriora ad cognoſcendum petere poſſit. Nullus enim numerus, nulla menſura, cui humana mens non adijcere, nullum finitum, quod cogitatione non ualeat augere: ex quo colligitur non ultimã ſubminiſtrare nobis tunc quietem, quæ certis finibus concluſa ſunt, quum in alia progredi & cognitis addere optando poſſimus. Illud præterea conſiderandum, quàm manca & debilis ſit cognitio hæc, quæ de rebus habetur, ut habeatur de omnibus, nam non modo omnia, ſed ne multa quidem ſimul & uno (ut aiunt) conſpectu cognoſcere ualemus: niſi multa illa cohæreant, & ueluti partes referantur ad totum. In reliquis uerò diſtractis & ſeparatis accedimus ſeorſum ad ſingula, & unum poſt aliud ad cognoſcendum arripimus. Quo circa non poteſt hæc cognitio, quæ paulatim fit & ſuccedaneo motu contingit, beatitudinem ſuppeditare: beatitudo enim tota ſimul aduenit & firmiter commoratur, aut beatitudo non erit: de uera enim & perfecta loquimur, non de qualicunque beatitudine. Plato ipſe uniuerſales quaſdam poſuit ſingularum rerum ſpecies, quas ideas uocat, has æterna uoluit eſſe exemplaria eorum, quæ naturaliter fiunt, incorporeas ponit, immutabiles, inuiolabiles; ex his fluere reliqua omnia arbitratur, ueluti ab unico ſigillo impreſſa: has ſolas res ueras eſſe putat, deteriora uerò eſſe hæc, quæ ſimilem formam ab his ſuſcipiunt. Harum contemplatione idearum cenſet animos, ubi exierunt, eſſe beatos, quaſi ueri entis inſpectionem tunc ſuſcipiant. Hoc dicit eo in libro ubi de immortalitate animi agit, & alibi ſæpius, quæ tamen omnia incurrunt in eoſdem ſcopulos & cautes, quæ modò ſuperiori cognitioni obijciebantur. Neſcio enim uidere quomodo beatitudinem præſtare magis queat idearum conſpectus, ut eas eſſe concedamus, quàm cætera, quæ ad earum ſimilitudinem finguntur, præſertim quum ideæ non propter ſe ipſas, ſed propter illa ſint. Quid? quòd extra mentem artificis nullæ ſunt? improbatæque ab Ariſtotele, & ut intelligatur non tam ambitioſè, quàm uerè ideas abijcere, exclamat: Amicus Socrates, amicus Plato, ſed magis amica ueritas. Quod igitur erit negocium animorum ubi fuerint diſſociati? quæ illorum opera? ubi beatitudo? nam ſi ea eſt, ſuſcipit ipſam intellectus, qui præcipua pars animi eſt: nam memoria & uoluntas intellectum ſubſequuntur: non enim meminiſſe poſſumus, niſi intellecta, nec uelle niſi cognita: intelligat ergo animus neceſſe eſt, ut ſit beatus, ſed quam rem intelligit? quid ei obijcietur ad contemplandum, quòd ubi intellexerit, intelligat ſe pariter beatum eſſe? Dixi cognitionem rerum creatarum non poſſe beatitudinem præſtare. Reliquum eſt, ut ad Creatoris cognitionem confugiamus, nam hanc nondum attigimus. Illic (ut meam dicam ſententiam) neceſſariò inuenitur, aut nullibi eſt. Sic enim dico neceſſariò illic inueniri, quia res perinde eſt, ac ſi in amici domo

rem nobis à Domino promiſſam eſſe ſciamus, & inuenire cupiamus, ut eam auferamus. Dominus autem domus patefactis foribus per conclauia omnia, per cubicula, undique demùm quærere arbitratu noſtro permittat, ſi peragratis omnibus domus partibus non inuenitur: reliqua adhuc una ſit, ubi ſcrutari oporteat: nonne dicemus neceſſarium fore, ut quod quæritur, illic ſit? Et ut planius res adhuc intelligatur, alio utemur exemplo, de loco ad perſonam tranſeuntes. Fingamus gemmam pretioſiſſimam annullo incluſam aureo nobis chariſſimam multis aſtantibus uiris ac mulieribus ablatam fuiſſe: & in alicuius eorum ſinu deliteſcere: ſi omnibus excuſſis præter unum non inuenerimus, nonne neceſſariò ſequetur unum illum, qui nondum excuſſus eſt, habere? Similiter quum beatitudinem eſſe conſtet, eamque nobis promiſſam, & pro ultimo fine expetitam inquirere oporteat ubi ſit, ut inuentam nanciſcamur: & quum eam non alia re, niſi intellectu apprehendere queamus: non inueniatur autem in cognitione creatarum rerum, nonne dicemus neceſſarium fore, ut in altera rerum parte inueniatur? reliqua autem pars eſt creator, quæ in diuiſione opponitur creatis. Intelligis (ut opinor) me Deum dicere, in Dei dico cognitione beatitudinem noſtram conſiſtere. Certiſſimum autem eſt, ita ſe rem habere. Nam Saluator in Euangelio fidelibus promittit uitam æternam. Hæc autem uita (inquit) æterna: ut cognoſcant te Deum uerum: beatitudinem uocat uitæ nomine: quaſi illa carere mors ſit. Nunc opto, ut adſit mihi ille ſpiritu oris ſui, de cuius magnificentiſſima dignitate, & gloria dicturus ſum. Nam ſi ne hæc minima quidem ſine Deo explicare non ualemus, Deum ipſum ſine Deo, quomodo explicabimus? nec tamen me fallit, quòd nullo ſermone dignè explicari poteſt; ſatis forſitan poſſumus, quando de mundo, & de his, quæ ille continet, tractandum eſt, ea, quemadmodum ſe habeant, ſufficienter exponere: at ubi huc uenitur, ut de diuinis myſterijs, deq; ipſo Deo dicendum ſit, tunc omnis anguſta & muta quodammodo redditur oratio, gerere ſe nimis ſordidè, nec habere dignitatem aut gratiam ullam uidetur. Tranſcendit illa tanta Maieſtas amplitudine ſua cuiuſcunque eloquentiæ facultatem. Quamobrem ueniam peto, ſi non omnia explicaro, ſatis erit quædam indicaſſe, per quæ appareat ex tantæ Maieſtatis conſpectu plenam animis noſtris beatitudinem parari. Quid enim ipſe eſt? & quantus? ipſe ſe quadantenus manifeſtauit famulo ſuo Moſi, dum ei in rubo apparuiſſet, & mandata ad alios dediſſet, & quærenti quis eſſet, & à quo ſe miſſum diceret. Ego ſum (inquit) qui ſum, hoc docuit, hoc uoluit reſponderi. Vocat ſe ens, quaſi cætera non ſint, ſed ita ſe ipſum uocat, quia ſolus abſolutum ens, non ens aliquod, ſolus habet ueram ſubſtantiam, quum per ſe ſubſiſtat, cætera, quorum ipſe eſt conditor, nec per ſe ſubſiſtant, ſed per ipſum. Quemadmodum enim ficta, ſculpta, cœlataque omnia differunt à fingente: ſic & eo amplius creata hæc omnia differunt ab eo, qui ea condidit & effinxit: quid ſunt hæc, quæ

animis ſolis corporumq́ue ſenſibus proſpicimus, niſi parua & tenuia ſimulachra fabricantis Dei? ſtatua hominis uera eſt ſtatua, non tamen uerus homo. Similiter mundana entia ſunt uera ſimulhacra, non tamen uerum ens, quamuis eius referant imaginem, ſed imperfectiſſimè uerùm eſt ens, qui illa effinxit, ſicut uerus eſt homo fingens hominem, non qui effinctus eſt. Sed non modò uerum ens eſt Deus, ſed etiam ens eſt infinitum. nam quum non ſe ipſum genuerit, ſed ſponte ſua extiterit ex omni æternitate, relinquitur, ut ſit infinitum: nemo enim ſe ipſum certis coarctat limitibus, nemo circunſcribit: omnia præterea in ſe continet bona, imò ipſe omne ſupereminens bonum. Eſt igitur ueritas, iuſtitia, ſapientia, uita, potentia, clementia, liberalitas, amor, magnanimitas, pulchritudo, & alia denique bona, quæ fingi, cogitariq́ue poſſint, & ea omnia in ſe ipſo, & ipſe in omnibus. Ipſe principium rerum omnium, & finis, carens omni principio & fine. Si tam ſummi perfectiq́ue entis frui contingeret ſpectaculo, quis non arbitretur ſummam illam eſſe fœlicitatem, qua nulla poſſit eſſe maior? Vt enim quædam ſint bona, quæ faciãt poſſeſſa fœlicem, quæro quid hoc bono poſſit eſſe melius, quid hac fœlicitate fœlicius? Tum plena erit fœlicitas, quum ei, quod optimum eſt in nobis, obijcietur, quod optimum eſt in rebus, ita ut coniungantur: nihil autem melius in nobis, quàm intelligentia, nihil in rebus, quàm Deus, ergo applicatio intelligentiæ noſtræ ad Deum operabitur nobis pacem, quietem, gaudium, ſuauitatem, uoluptatemq́ue immenſam, eam deniq́ue fœlicitatem, quam uotis omnibus expetimus. Vt enim oculi mulcentur colore, aures ſono, ſic intellectus noſter ueritate. Quid quũ Deum contemplabitur, qui ſumma eſt ueritas, à qua quæcunque uera fluunt: quid aliud de tali conſpectu ſperare quis poteſt, niſi melliſluo beatitudinis torrente undique inundari? ſummam poſſidet ille beatitudinẽ, imò ipſe eſt illa perfectiſſima beatitudo. Quis autem beatitudini copulatus non efficiatur beatus? Plura autem ſe offerunt, quæ impediunt ne animus noſter in cognitione creatarum rerum quieſcat, de quibus antea dictum fuit, quæ in contemplatione diuinæ naturæ abſunt omnia. Primum eſt, quòd oportet id eſſe ſuperius, quod alteri beatitudinem præſtare queat. Deum uerticem tenere rerum, imò ſupra omnia creata ſedere longiſſimo interuallo nemo dubitauerit. Alterum eſt, quòd ficta ſunt mundana omnia referentia qualencunque effigiem diuinæ ſubſtantiæ, ex eo, quòd ſint. Nemo autem æquè fictis ac ueris oblectatur. At quicunque ad conſpectum illum beatiſſimum acceſſerimus. Deumq́ue uiderimus non uelatum, ut nunc, ſed manifeſtum, & diuitias gloriæ ſuæ pandentem, ueram uidebimus ſubſtantiam, quam nunquam antea uidimus, nec qualis ſit poſſumus cogitare. Certum eſt illud, quod quæcunque uel oculis uel acie mentis conſpicimus, fines habent certos, & finitis adijcere poſſumus cogitando, & auctiora reddere, uel forma, uel modo, uel numero, uel menſura: quo circa mouetur adhuc appetitus animi & in ulteriora

ra ire pergit, tanquam nondum ſit in termino. At non uereor, ne quis in ſupremi Dei cognitione, quæ uerißimum erit & ſuauißimum animorum noſtrorum receptaculum, quum infinitum ſit ille bonum, & nunquam ad extremos beatißimæ illius naturæ fines perueniatur: quærat alia mens, in quæ tendat, quum infinito bono fuerit repleta. Etenim infinitum, nec tranſcendi, nec augeri poteſt. Saturabimur ergo, nec ſaturitas hæc afferet faſtidium, ſed ibidem ſimul habebitur & deſiderabitur. Prohibet quoque illud, ne cognitio mundanarum rerum plenam afferat quietem, quòd ea paulatim ſibi ipſi ſuccedit, nec undique ſemel omnium uno conſpectu ſcientia arripi poteſt, ſed unũ poſt aliud ſe ſe intelligentiæ noſtræ offert. Sed quum Deum ſpectabimus, & ſi ſola illius cognitio fœliciſſimos faciet, tamen ſi hæc etiam inferiora ſpectare uoluerimus, omnium uno tempore erit perfecta cognitio. Illic & rerum genera; & partes ſingulis generibus ſubiectas, uimque & proprietates rebus ipſis inditas, ipſum denique uniuerſi ordinem clarè perſpiciemus: nec ea multiplici & uariato aſpectu, ſed unico, eoque aſſiduè manente complectemur: quod ex eo continget, quia omnia in arte, in qua facta ſunt, conſpicientur. Vbi beatißimum illum Archetypum uiderimus figuratorum ſimul omnium erit cognitio, niſi quòd unum prius, quàm aliud fabricatum fuiſſe, intelligemus. Stultum eſt ſi dicam dolorem & laborem & moleſtiam aliquam illuc aſcendere, quum ne imperfectum quidem aſcendet aliquod, uel ſi aſcenderit non imperfectum remanebit, ſed perficietur. Omnis ille ciuium cœleſtium conuentus, ut purus fuerit, & ſine ulla macula & ruga: ita & ab omni aſperitate & defectu ſecurus. Hæc omnibus non contingent, ſed electis tantummodo Dei, qui dum hîc agerent, Deum ſequuti ſunt, & dilecti dilexerunt, & quos ille ab æternitate ſua dignatus eſt ad tam immenſa præmia uocare. O quantum illud erit gaudium, quàm dulce pabulum illuc aſcendentibus? Iunget enim ſe Deus illorum aſpectibus. Ille amantis in morem dilectos ſuos in ſinum recipit, fouet, amplexatur, nudatumque ſe ad intuitum apprehenſionemque præbet: ea denique dilargitur, quæ (ut dicam cum Apoſtolo) ne occulus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendunt. At non modò intellectus fuerit fœlix, ſed etiam uoluntas: hæc enim quicquid uult poteſt, quoniam illi Deus potentiam ſuam communicat. nam ſicut Deus uoluntatem ſuam implet per ſemet ipſum, ſic ſancti animi ſuam per coniunctißimum ſibi Deum. Intelligendum eſt etiam humanas animas non poſſe uiribus naturæ ſuæ aſſurgere ad ſublimißimam illam Dei uiſionem niſi quòd in illas lumen quoddam transfundit Deus, quo ſublatæ habiles tanto fiunt ſpectaculo: & quum lumen id à Deo nullo intermedio proueniat, Deus eſt. Deus igitur, & quod uident, & quo uidetur. Si quæratur ergo, quid agant animi ſoluti? Reſponſio manifeſta eſt, operantur ſuam ipſorum beatitudinem diuino intuitu ſe ipſos aſſiduè ſaturantes: nullo utuntur motu, niſi intimo, quod quietem illorum ſanctam non excludit.

cludit. At quo in loco? Reſpondetur paucis: in Empireo cœlo: hoc cœlum, quid, & ubi, & quomodo, & quando creatum, & quæ cauſa nominis, declarandum eſt: ſic enim auferetur argumentatio illorum, qui negant animos eſſe immortales, propterea quòd ubi piorum animi conſiſtant, non inueniunt. Poſſumns mundum hunc totum contemplantem mortalia omnia & immortalia in tres diuidere Orbes facilioris demonſtrationis gratia: unumquenque eorum à ſitu nuncupantes. Erit igitur primum infimus orbis, deinde medius, poſtremò ſupernus. Infimum ponimus, qui infra lunam eſt, quacunque illa progreditur uſque ad terræ imum locum, quod centrum nuncupatur. Medium facimus à Luna ſurſum uſque ad ſummum illius cœli uerticem, à quo initium uitæ & motus ducitur. Supernus ſit iſte, quem cœlum empireum uocamus, in quo Rex cœleſtis & ſuum & Angelorum & ſanctarum animarum habita cultũ collocauit. Quanquam Deus nullo includatur loco, ſed ubique ſit, certis tamen rationibus illic potius dicitur ſedem ſuam aulamque colocaſſe. Ferunt ſacri Theologi, quibus talia indagare curæ fuit, Deum initio quatuor ſimul creaſſe, cœlum empireum, Angelos, materiam primam, tempus, reliqua poſtea interuallis dierum: huius cœli ueteres Doctores uix meminerunt. Meminit penes nos Strabus, & Beda: & penes Græcos Baſilius, & ſequuti hos Theologorum recentiorum quique præcipui, omnes tamen intelligebant cœlum eſſe quoddam ſublime & luminoſum, quod habitaculum eſſet præcipuum Dei & eorum, quos ſecum eſſe uellet, quanuis illo nomine empirei non uocarent; hoc uolunt eſſe corporeum: ſublimitate, amplitudine, immobilitate, luciditate, magnificentiſſimum. De corpore ambigitur, nam plerique lucem tantùm putant intelligibilem, ſed frequentior ſententia recipit eſſe corporeum, ſi quidem Beatorum corporibus, quæ reſurgendo aſſumuntur, locus corporeus debetur, & hunc paratum eſſe à conſtitutione mundi conuenit. Circuit alios cœli orbes oberrantes immobilis ipſe & ſuperior, ex quo amplitudo eius & ſublimitas dignoſcitur. De luciditate autem nomen ſortitur. Nam empireum uocatur, ideſt, igneum ſeu flammeum. Inferioris cœli huius orbes non ita luminis & fulgoris pleni, ſicut ille eſt totus. Nam nonus orbis, qui primùm mouetur, & cauſſa motus eſt cæteris, nulla fulgens luce circuitum ſuum peragit. Reliqui octo partim lucent, partim minimè, propterea quòd raris locis radiãtia continent ſidera; quæ illinc eminent, non ſecus, ac in ligno clauus uel modus. Vnum hoc cœlum; quod cæteris ſupereminet, cunctis ſui partibus circunfulget, idque probabili ratione factum, ut locus ipſe ſuo fulgore reſponderet Beatorum claritati: ſicut etiam è conuerſo infernus locus tenebroſiſſimus conuenit tenebroſis animis damnatorm. Non tamen hoc cœlum in ſubiacentes alios cœli huius orbes lucis aliquid tranſmittit. Nam ad eam tantummodo rem ædificatum, ut fœlix eſſet Beatorum habitaculum, non ut quicquam inferioribus corporibus conferret: & ſimul ſi id fieret, lumine illo ſuo mi-

cantiſſimo

eantiſſimo noctem de rebus auferret, qua terrena ad ſui generationem & incrementum egerent. Supernus ille orbis lucidiſſimus ſacrorum illorum intellectuum eſt ſedes. O' quàm glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei? quàm plura dici poſſent, niſi excederent humani ingenij captum? Nam fruſtra exclamat Propheta. Domine dilexi decorem domus tuæ, & habitationem gloriæ tuæ. Hæc patria eſt Sanctorum, hæc domus, ubi (ut dictum eſt) operantur beatitudinem ſuam. An non hæc magna operatio? quæro, quæ poſſit eſſe maior? At ocij eſt (inquies) operatio: optime: non enim uituperatur ocium, ſed commendatur, ubi pugnando ad uictoriã uentum eſt, & ingenti tranſmiſſo pelago portus iam tenetur: motus fit gratia quietis, quæ ubi contingit, eà fruendum eſt: quemadmodum enim artifex præſtituit ſibi quendam finem operis ſui, ſic ſancti uiri hîc poſiti laborum & curarum ſuarum unum ſibi præſtituunt pro fine Deum: hunc ſequuntur, eum hoc eſſe quamprimùm, cum hoc conſiſtere cupiũt, hinc illæ uoces audiuntur. Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Et in pſalmorum uolumine. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt. Et. Sitiuit anima mea ad Deum fontem uiuum, quando ueniam & apparebo ante faciem Dei? Et. Beati, qui habitant in atrijs tuis Domine: in ſæcula ſæculorum laudabunt te. Ne putes ſanctas animas nihil illic agere, conſonis cantant uocibus laudes Domino coronati, ueluti milites in triumpho. Idem propheta ſuſpiciens ſupernè, & de maximis illis præmijs diſſerens. Inebriabuntur (inquit) ab ubertate domus tuæ, & torrente uoluptatis tuæ potabis eos. Quis ergo iam bonorum diſſociationem animi & corporis, quæ mors dicitur, porhorreſcat, ac non potius optet? & non magis ſit in uotis, quàm à pleriſque morientibus uita ſoleat rogari. In iſta diſſociatione corpus, quod uarijs fortunæ ictibus expoſitum eſt, quod proprijs morbis pulſatur, quod turbat omnia mœroribus, terroribus, falſis lætitijs, uanis libidinibus, tunc omni carens ſenſu, iacet immobile, nec ultra quicquam molitur, ueluti terrena moles in ſua principia unde uenerat ſoluendum. Nihil à ſe ipſo, nihil ab alio patitur aſperum, nec pati poteſt. At id, quod familiare eſt uirtutibus, amicum diſciplinis, ſtudioſum pietatis, ſequax recti, ſubditum Deo, auolat in ſublimi uiuaci agilitate, maximoque & eminentiſſimo illi cohæret bono, quo nihil maius, aut melius dici, aut cogitari poteſt: Cùm hoc conſiſtit à quo cognationem ducit, cuius genus (ut inquit ille) ſumus: hoc unum amplexatur tanquam exundantiſſimum fontem, qui cœlicolis omnibus effundit torrentem uoluptatis, largiterque potos prouocat ad cantandum tantæ beatitudinis præconia. Dixi ab initio ſermonis huius immortalitatem animi magnum eſſe ſolamen in obitu propinquorum & amicorum, dum eos non extinctos eſſe, ſed uiuere arbitrantur. Hoc magis atque magis confirmandum eſt, poſtquam cognitum eſt, cuiuſmodi uitam uiuant. Ergo Chriſtianus uir ſpem habens futurorum, ubi uiderit mortuum ante oculos iacentem, qui rectè & è uirtute uixerit, non lamentatur,

tatur, nec affligatur, ut multi, ſed gratias lætus agit Deo, quòd à miſerijs illum eripuerit, & ad ſe reuocauerit: mortem illam non putat eſſe mortem, ſed migrationem & curſum ad meliora: reputat ſecum præmia, coronas, bona ineffabilia, quæ non modò ſenſibus ullis, ſed ne cogitatione quidem percepimus, his ſe ille ſolatur, his attollitur, his armatur, ut dolorem mœroremque omnem abijciat, quem incutere abſentis deſiderium conatur. Sed uis ne quanta ſint illa bona, quæ ſanctæ fidelesq; animæ in cœlo percipiunt, aliquo modo contemplemur? Omittamus, quæ explicari nequeunt, & quorum non eſt cognitio. Illud ſcire poſſumus, quid optent omnes, optant ſanè gaudium ſine mœrore, requiem ſine labore, dignitatem ſine obtrectatione, opes ſine amiſſione, ſanitatem ſine languore, copiam ſine defectione, robur ſine imbecillitate: hæc in patria uberrimè contingent, ubi ſummi Regis Maieſtas conſpicitur, cuncta ſui lætificans uultus lumine, ſic illic agunt ſanctæ animæ, ut nihil deteſtari poſſit, quin abſit, nihil optari quin adſit. Eodem optant peruenire quoſcunque Chriſto renatos, quibus ſolis patet illud atrium: cupiunt eos ſocios habere gaudiorum, quos fidei eiuſdem uident commilitones: non enim illa imminuitur beatitudo, ſi plures acceſſerint, imò potius augetur, quoniam quo plures eam capiant ſalutem, eo magis lætatur, & is rex eſt, qui benemeritorum ciuium frequentia delectatur. Cohortemur igitur noſmetipſos inuicem, & eos, qui familiaritate noſtra & amicitia fruuntur, ut ſupremum Deum pio cultu & omni mentis affectu uenerentur, ſanctiſſimaque eius mandata ſtudeant cuſtodire. Subſtantiam quidem Dei, quæ beatos facit, cognoſcere non poſſumus; poſſumus tamen quadam ex parte potentiam, ſapientiam, bonitatem, clementiam, uoluntatem. Hæc ſi ignorauerimus, num ſpes erit ſalutis Deo ignorato? Minimè, nam nec amare, niſi eum cognouerimus, nec habere, niſi amauerimus, poſſumus. Cognitio igitur huc tendit, ut amemus, nam hoc faciet, ut nos ille poſt exitum huius uitæ beneuolè quoque excipiat, & ut dilectos ſuis ornet donis. immortalis eſt profectò animus, ut ſuperiora apertè lateque docuerunt, uiget uigebitque ſemper in utranque partem, & ad præmia, & ad ſupplicia. Sed quomodo de immortalitate animi gloriari poſſunt, qui ſupplicijs deſtinantur, re, loco, tempore ingentibus? Immortalis quidem natura animus eſt, ſed efficimus eum quodammodo mortalem ſceleribus proprijs atq; peccatis, ſicuti ſonat illud, quod ſcriptum eſt. Anima, quæ peccauerit, ipſa morietur. & illud quoque ex Euangelio. Sinite mortuos ſepelire ſuos mortuos. Hinc corpora peccatorum non abſurdè dicuntur ſepulchra eſſe mortuorum. Nam animi uita Deus eſt: deſertus igitur à Deo, mortuus eſt habendus, & hæc eius prima mors eſt. Altera deindè ſuccedit, quum ad inferna dimittitur ſupplicia qualibet morte duriora. Cupit ſe extingui, nec poteſt, natura non deficiente. Mors autẽ hæc eſt atrociſſima mori uelle nec poſſe: erit ibi (ut ſic dicam) mors ſine morte, ideo grauior erit illa mors, quia pecca-

tum eam facit, non natura: melius eſſet non uiuere, quàm ſic uiuere: melius nunquam fuiſſe, quàm in præſentia ſic adeſſe. Heu uitalem mortem, quàm miſera es? quanto digna luctu fores, ſi diuinæ iuſtitiæ reluctari liceret? Hanc ſecundam mortem admonet Saluator noſter, ut caueamus, dum præcepit diſcipulis, ne terreantur ab his, qui occidunt corpus, & poſt hoc non habent amplius quid faciant. Oſtendam (inquit) uobis, quem timeatis. Timete eum, qui poſtquam occiderit, habet poteſtatem mittere in geennam: pluris eſt humana anima, quàm uniuerſus mundus: hinc eodem illo beato ore dictum eſt. Quid prodeſt homini ſi uniuerſum mundum lucretur, animæ autem ſuæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua? Non igitur gaudere poſſunt impij de immortalitalite animorum, ideo nec eam plerunque credunt. Hoc piorum eſt gaudium, qui uident, quòd ubi elapſi fuerint corporibus, uigebunt, & alteram adipiſcentur uitam hac longè potiorem: uiuent enim in Deo, qui uera eſt uita: hic multa aduerſa, illic læta omnia. Enimuerò quum Deus ſe ipſum piis mentibus pateſaciet & uideri attrectarique permittet, tunc uerè uiuemus nulla interpellante moleſtia: omni gaudio, quod intellectu percipi poſſit, affluente. Neſcio autem quomodo Chriſtiano uiro uenire poſſit in dubium animi immortalitas, cui reſurrectio corporum credenda proponitur, res ſanè admirabilis, & quæ omnem ſuperat humani ingenii facultatem: attamen diuinis oraculis prænuntiata, quæ maiora ſunt humanis teſtimoniis: nihil impoſſibile Deo, cuius immenſæ potentiæ inditium eſt, quòd ſtellas condidit, ſapientiæ, quod non aberrans uocat ſuo unamquanque nomine: charitatis, quòd eas commodis noſtris ſeruire uoluit. Multa alia admirabilia eius opera commemorare poſſem, ergo uitam corporibus elapſam reddet in fine ſæculi, ſicut pollicitus eſt, nec dubitare decet, quia nobis cum tam potente, ſapiente, amante Domino futura res eſt. Animas uerò quomodo perire patitur, qui extinctorum etiam corporum curam habiturus eſt? Magnum certè præbet documentum immortalitati animorum, hæc clara, & toties prædicata corporum reſurrectio. Quid porrò ſibi uolunt, qui ſe totos morituros arbitrantur? Quid dicam cæteros talem orationem inuitos audire? neceſſe eſt, ut ſibi ipſis aliquando diſpliceant, quum cogitant ſe quandoque ad nihilum eſſe deducendos: inſuauis uel horribilis potius cogitatio non exiſtentiæ ei, qui in aliquo tolerabili ſit ſtatu. Animis certè uim naturæ ſuæ præſagam indidit Deus, ut de ſe ipſis præſentirent in poſterum: augurioque futurorum ſæculorum acti melioris uitæ cupiditate flagrarent: ſed fuerit iſtorum, qui mortem animorum tenuerunt, non probanda ſententia. Nos autem immortalitatem eorum tenentes, ſtudeamus ita uitam ducere, ut corporibus elapſi ſuperno in orbe æuum agitemus, ubi æterna eſt fœlicitas, maxima præmia, ingentia gaudia. Hoc, quod nunc ſperamus talia, iucunditate

ditatem quoque affert : non enim poteſt ſpes tantæ lætitiæ eſſe ſine lætitia, non remuneratio modò, ſed expectatio quoque ipſius remunerationis glorioſa eſt. Quòd ſi bonis ominibus & uotis claudendus eſt ſermo; diuinæ charitatis Clementiam imploro, petoque, ut benigno reſpiciat intuitu, & præſtet, ut quod nunc ſpe tenemus, re aliquando experiamur.

MARCIANTONII
NATTAE ASTENSIS,
IN DOMINI NATALE ORATIO.

QVANQVAM inter ingenuas artes & egregias diſciplinas à pueritiæ finibus ad hoc uſque ætatis meæ robur, ſtudia ſemper noſtra cucurrerunt, nullumq́ue tempus ſine optimarum literarum cura atque labore præterfluere mihi paterer. Nunc tamen quum temporum noſtrorum calamitates, ſcelera, flagitiaq́ue recordarer. Viderem eccleſiam undique impijs hæreticorum dogmatis oppugnari, populos his ferreis afflictos bellis, quæ compulſantibus ſe Gallis & Hiſpanis geruntur, ſpectaremq́ue inſuper inter has contentiones effero Turcarum Tyranno locum datum, ut opportuna oppida interciperet, & Italiæ clauſtris armatus immineret, decreueram ſilere, nec in tanta rerum accerbitate Chriſtiano populo ſummis difficultatibus affecto oratoris uocibus, ſed luctu & gemitu utendum putabam. Nihil denique noui operis moliendum mihi arbitrabar. Fregit hoc meum conſilium huius diei eximia pompa, inſignisq́ue lætitia, quæ Chriſtianorum omnium mentes peruadere meritò debet, quandoquidem illius temporis memoria renouatur, quo Deus ipſe mortali hoc noſtro amictu graui ſolidoq́ue ſe contexit, qui quòd humanos animos clariſſima ſuæ diuinitatis uoluit eſſe ſpecula, colendus perpetuò nobis atque peramandus: ſed non minore gratulatione excipi debet effectum hodie fuiſſe, quòd quemadmodum diuinam homines antea, ita humanam Deus formam poſtmodum oſtentaret. Voluit hodie cum ſeruis Dominus non menſam, non domum, non familiam, ſed naturam habere communem. At qui Dominus? cui incredibilis Maieſtas, infinita poteſtas, ſumma fœlicitas, ſingularis æternitas, qui denique ſupra omnia eſt, à quo pendent uniuerſa. Nunc pauper fieri uoluit, deiectus, uilis, mortalis. Quid ita [illegible]ertate ſua nos ditaret, deiectione ſublimaret, uilitate honoraret, morte uiuificaret. Poſſumus Propheticum illum uerſiculum ouan

ti

ti gutture canere: Rex noſter Deus ante ſæcula operatus eſt ſalutem in medio terræ: ſalutem operatus eſt in medio terræ, dum terrena apprehendit membra, & in eis cunctis gentibus & nationibus æternam uitam ſalutemque profudit. Denique eò deuentum eſt, ut ille, qui unus eſt increatus, qui generat omnia & naſcendi leges cunctis præſcribit, ipſe quoque (quod indigniſſimum eſt) ſub generationis leges ueniret, & de fœmina natus iure diceretur; ſed nullam ille indignitatem noſtri cauſſa recuſauit. His de tantis tamque magnis myſterijs, quæ hodiernus dies tulit, quum deinceps mihi uideam eſſe differendum, proponendum primò uidetur diſtinctius, quibus potiſſimùm rebus immorari uelimus, quòd audientibus gratum, dicenti etiam aptum. Ita enim dilucidius accipientur omnia & facilius enucleabuntur, ſi terminis & ueluti cancellis quibuſdam circumſcripta oratio huc, illuc temerè haud fluat, ſed certa quædam ſpectet, quæ ſequatur: ordine autem quantum colluſtrare mentis acie poſſum, hæc quærenda & inueſtiganda uidentur. Primùm quomodo Deus uenerit, humanamque carnem diuinæ glutinarit ſubſtantiæ. Deinceps quibus ad id cauſſis ac rationibus impulſus, ſi tamen contingere poteſt, ut tanta numinis æterni Maieſtas cauſſis ac rationibus impellatur, ac non potius impellat. Poſtremum erit, poſtquam duos ideſt Deum & hominem in una carne poſitos dicimus, atque ita effectum fuiſſe, ut Chriſtus naſceretur, cuiuſmodi natiuitatis huius pompa fuerit, ac ſpecies. Hæc quæ tria ſunt numero, ſi quis ſecum, aut cum alio rectè cognoſcere inſtituerit, inueniet in primo expreſſa Deũ infinitæ potentiæ ſigna dediſſe. In ſecundo, uim caritatis ſuæ maximam effudiſſe. In tertio, incredibilis eius ſapientiæ exempla Orbi intuliſſe. Mihi in hac tripertita uarietate non uno modo de omnibus dicẽdum uidetur, propterea quòd in quibuſdam fides mihi ueſtra imploranda erit, qua fixa mihi opus fuerit & tanaci ad credendum ut uera, & tenendum ut certa, quæ ſanctarum ſcripturarum nobis tradidit auctoritas. Quod ubi facillimè à uobis impetraro, quippe à Chriſti cultoribus, in reliquis procliuius curret oratio in quibus tùm pietas mentium ueſtrarum poterit incendi, tùm uiuendi ritus, mos, diſciplina exornari. Igitur recurrente annua temporis huius uice magni hodie nobis memoria ſacramenti renouatur. Pronum dictu ſed cogitatu arduum, iunxiſſe ſe homini Deum, ideſt in unam eandemq; perſonam diuinam humanamque ſubſtantiam conueniſſe: non enim deſinebat eſſe Deus, quum utique fieret homo, ſed maieſtatem retinens ſuam, humilitatem attrahens alienam, naturali formæ aduentitiam copulauit: ita ut utraque unum eſſent, & neutrum eſſe poſſet ſine altero; non quòd ſubſtantias confunderet, ſed quòd glutino cohærere uellet ſempiterno. Sed quo nam nodo fortitudinem imbecillitati, copiam inopiæ, immenſitatem exiguitati, uitam morti, lucem caligini, innexa dixerim? quibus uinculis? quo fabro? Maxima nunc rerum miracula aperiuntur, qum Deus nullis circunſcriptus finibus tantulis ſe intulerit humanæ

næ

næ formæ ſpacijs. Idem tamen, dum hæc agerentur, ſtabilis & immotus
orbem moderabatur: nõ enim dũ humana membra ſuſcepit, diuina ope-
ra deſeruit, potuit ille matris uterũ aſſumpto corpore fœcundare, & de ſi
nu patris nõ emigrare: hinc ad oculos humanos exire, inde mentes Ange
licas illuſtrare; hinc ad terras procedere, inde cœlos extẽdere, hinc homo
fieri, inde homines facere. Incredibilia ne hæc sũt? Incredibilia prorſus, ſi
hominis ingenio facta dicerem, nõ Dei, cuius omnipotentiæ nihil clau
sũ, nihil non facile ac paratũ. Vrgent Prophetarũ oracula, Euangelij, Apo
ſtolorũq; teſtimonia, ut hæc facta credamus. Itaq; credimus: quomodo au
tem, & quibus itineribus progreſſa fuerint illa omnia, ne quærendũ qui-
dem uidetur. Quid enim quærã ſuper his, quæ nõ minori poteſtate, quàm
facilitate à Principe Deo geſta naturæ regulas exorbitare conſpicimus?
Nam magna in domo ſerui, & ſi ſciant quæ gerantur, tamen per quos, aut
quomodo, grandioribus præſertim in rebus ſæpius ignoranr, neque ulte
rius exquirunt, contenti ſunt eo, quod uident: non enim in conſilio ad-
hibentur à Domino. Eadem noſtra eſt cauſſa: quis enim ſupremo Deo
tanta in re cõſiliarius fuit? quem ille aduocauit? cuius hominis ingeniũ
prudentiamque requiſiuit? Vix ſcimus, ac ne ſcimus quidem quomodò
humanus animus tantam uim ferens ingenij & rationis illigetur corpo-
ri, ut perſona hominis inducatur, & cogitabimus intelligi poſſe quomo-
do Deus iunxerit ſe homini, ut excellentiſſima fieret perſona Chriſti?
Tantum enim id eſt miraculum tamque ſtupendum, ut alia miracula fa-
cta fuerint, ut id unum crederetur: non enim aliò pertinent, quæcunque
geſſit mirabilia in Euangelij prædicatione Chriſtus, niſi ut ſe Deum o-
ſtenderet, nam hominem eſſe omnes uidebant, quorum ſanè miraculo-
rum rationem, ſi quis quærat, nullam inueniet, propterea, quòd naturæ
huius nobis notæ longè terminos excedunt. Eodem pertinent, quæ de
Virginis ſalutifero fœtu traduntur. Fœmina Iſraëliticæ pubis abſque
uirili contactu, nullo ſemine, puro utero diuinam ſobolem concepit, &
infractis pudoris clauſtris in lucem effudit. Magnum, quòd naſci uolue
rit Deus, nam quod de Virgine, tam et ſi mirum, congruebat, ſcilicet
Dei uerbum, cupiens hominem induere mutuam corporum duorum li-
bidinem, ac non potius ſua ui, ſuo ſpiritu intra materna uiſcera finge-
ret ſibi & fabricaret, quod eſſe cupiebat? Quomodo porrò Mariæ uterus
ſanctitatis templum ſanctiſſimo in opere eſſe potuiſſet, ſi uirum experta
Virginitatis florem poſuiſſet? quomodo mater Domini delibata dux &
princeps cæteris ad perpetuæ caſtitatis delectum fuiſſet? datum hoc igi-
tur parenti diuini uerbi, cæteris cunctis altius præhonorandæ, ut inde-
florata mater inueniretur. Datum hoc etiam cœleſti Patri, ut uerus eius
& naturalis filius non alium haberet patrem, quàm ipſum, qui ab æterno
æqualem eum ſibi genuiſſet. Datum Filio, ut abſque carnis peccato is
conciperetur, qui peccatum facturus non erat, & per quem peccata om-
nia tollerentur. Datum temporibus nouæ legis, ut Spiritu ſancto aucto-

re

re conciperetur, qui eundem eſſet ſpiritum largè orbi illaturus, & qui plures filios non ex ſanguinibus, neque ex uoluntate carnis, ſed ex Deo Eccleſiæ ſuæ creaturus. Ergo nouo more nullo exemplo uirginitatis candori puerperium ideſt, laus & decus nuptiarum arrogatum. Non eſt quòd obijciatur de reliquis matribus, quoniam unam hanc tantùm exci pimus puellam, ſanctam fide, ſanctam opere, ſanctam ab omni iniuria cō cubitus: hanc decuit de Deo concipere, quæ Deum meruit procreare. Quòd ſi fortaſſe nondum cernitis, quid tali in re faciendum fuerit, fingi te, quo melius doceamini, quòd adeat Deus ipſe mortalem fœminam, & ab ea petat, ut uiri iungat ſe amplexibus ſui cauſſa, quo ſcilicet illa ope ra formatum hominem ſuſcipiens, ipſe utranque copulet naturam, homi nis & Dei. Etenim indigna Deo hæc eſſet poſtulatio, iureq; reſponderit mortalis: Quid me captas æterne Pater? Non ſorde ulla candidos mores meos infecero. An gratior tibi fuero uiolata poſito Virgineo pudore? Tu deornamento poſtulas eſſe parenti, hoc Virginis nomine, quo nunc ſum tanta erepto? Tu ſanctiſſimus matrem habere potes pollutam? Dei genitrix fuerit, cuius utero uitium additum ſit? Cur non potius efficis, quod potes, ut uirum ſine uiro concipiam? Iuſta & officij plena expoſtu latio. Dicitur uirile ſemen eſſe in primis uiuificum, & maximè animale ſummusq; artifex & ſapiens architectus fœtus ipſius, id abfuit modò, & nihilominus uirgo hæc concepit & peperit, quod tam mirum uideri de bet, quàm ſi tellus ab omni cultu uacua, atque, ut ita dicam, caſta fru mentariam ſegetem efferret, uel flores ſtirpes, gramina daret Solis, & Lunæ, & cœli ipſius efficacibus motibus repreſſis. Sed hoc præſtare poſ ſet Deus, qui de nihilo creauit omnia, & nunc quid mirum hominem ab illo ſine ſemine conditum, qui ſine ſeminibus ipſa condidit rerum ſemi na. Non ratio, non pietas, non fas ullum permittit, ut naturæ ſcita im pingamus Deo, quæ ille nobis non ſibi creauit. Itaque firmiter tueri, uel uenerari potius diuina acta debemus, & eo enixius, quo maiora clariora que ſunt. Ita enim Euangelica prodit lectio, Deum ſapientiſſimè ſpiran tem concipiendi uim & fœtificandi puellæ præcordijs intuliſſe, id ſepoſi tis naturalibus cauſis extraordinaria Dei poteſtate perfectum. At uide te quàm ſapienter. Oportebat, quòd, qui naſcebatur Chriſtus oſtende retur, quomodo uerus erat Deus, uerus homo, hoc oſtendit eum eſſe ue rum hominem, quòd è communi hominum conſuetudine natus eſt ex fœmina: illud oſtendit Deum, quòd ſupra naturæ humanæ conditionem natus eſt de Virgine. hoc conſilium uidetur fuiſſe Dei, ut in unitate per ſonæ copulans ſibi utranque naturam ſolita ſublimaret inſolitis, & inſo lita ſolitis temperaret. Si enim omnia ageret ut Deus, non oſtenderetur ueritas humanæ naturæ, ſin ut homo, non crederetur eſſe Deus: ergo in Natali hoc & reliqua uita omni ſic egit Chriſtus diuina opera humanis, & humana diuinis miſcendo, ut utriuſque naturæ copula in eo elucceret. Conſiderate illud inſuper, quàm mirificè ex eo, quòd Chriſtus natus eſt ex

ex fœmina, uterque ſexus fuerit exaltatus, uirilis in ipſo: fœmineus in tre. Illud uerò, quòd ex fœmina Virgine natus eſt, præſtitit, ut omnis generationis humanæ diuerſitas compleretur. Nam primus homo productus eſt de limo terræ ſine uiro & fœmina. Eua producta eſt ex uiro ſine fœmina, cæteri homines naſcuntur de uiro & fœmina. Quartum, quod ſupererat naſcendi genus, quaſi proprium relinquebatur Chriſto, ut produceretur ex fœmina ſine uiro: Putate ex perſona Spiritusſancti uerba illa ab Eſaia prolata. Acceſſi ad prophetiſſimam, & concepit, & peperit filium. Cui etiam illud Hieremiæ congruit. Nouum creauit Dominus ſuper terram, fœmina circundabit uirum, & de humana quidem generatione, quam ſuſcepit Deus, Deo natus: hæc dicta ſint, diuinam autem eius generationem (ut dicam cum Propheta) quis enarrabit? nam, quum Dei Filius uſque eò ſeſe dimiſerit, ut pariter fieri uoluerit hominis filius, ſortitus eſt utrinque parentes admirabili modo, nam quum duplex iam ſit & biformis ideſt homo & Deus, duplex quoque illi obtigit generatio, unde Deus eſt, Deum habet patrem, unde homo, hominem matrem, patrem in cœlis, matrem in terris, patrem ſine fœmina, matrem ſine uiro: à patre, cui par æternitate eſt, genitus ante ſæcula, à matre, cui impar æuo fuit, in ſæculo natus, unde patrem refert, anterior matre, unde matrem, poſterior patre. Illud quòd Dei filius fuit, naturæ ſuæ aſcribitur, hoc quòd hominis fuit filius, utilitati noſtræ fuit tributum: unum neceſſitatis fuit, alterum uoluntatis. De his egregiè Ioannes Damaſcenus. Duas (inquit) Chriſti natiuitates ueneramur, unam ex patre ante ſæcula, quæ eſt ſuper cauſam, & rationem, & tempus, & naturam: & unam, quæ in ultimis temporibus propter nos, & ſecundum nos, & ſuper nos: propter nos, quia propter noſtram ſalutem: ſecundum nos, quia natus eſt homo ex muliere & tempore conceptionis, ſcilicet nouem menſium: ſuper nos, quia non ex ſemine, ſed ex Spiritu ſancto, & ſancta Virgine ſupra legem conceptionis. Ex his manifeſtè liquet geminam Chriſti eſſe natiuitatem, Chriſtum bis eſſe natum. Hoc uidit Apoſtolus Ioannes, atque adeò hinc Euangelij ſui duxit exordium, nam ut Chærintiorum, & Ebionitarum hæreſim refelleret aſſerentium Chriſtum non fuiſſe priorem Maria, nec eum natum Deum, ſed hominem tantùm, poſtea meritis diuinitatem adeptum. In principio ait fuiſſe uerbum apud Deum, & hoc uerbum fuiſſe Deum, & per hoc uerbum omnia facta fuiſſe: deinde concludit hoc uerbum ad nos ueniſſe & carnem fuiſſe factum. De hoc uerbo, de quo Euangelii auctor tanta dixit, ſi libentibus animis audire uolueritis, planius aliquid diſſeram, ut huius Euangeliſtæ dicta in eccleſiis hodie reuocata melius percipere ualeatis, ſimul ut etiam de diuina Chriſti generatione, quam ille paucis attigit, latius aliquid dicatur. Sed quibus uerbis unicum illud uerbum effari potero? eſt enim ineffabile, nihil tamen prohibet uel rudibus lineamentis id utcunque effingere. Verbum non illud ſolum ſignificat, quod humani oris uoce effertur, ſed id multo magis,

magis, quod intra ſe mens concipit, & inductis cogitationibus ſecum euoluit. Hoc manifeſtum eſſe poteſt cuique in ſe ipſum intuenti, ſed ſacrarum quoque literarum teſtimonio (ſi quis id cupit) ſatis oſtenditur. Nam in libro ſapientiæ capite ſecundo legitur. Dixerunt apud ſe impij cogitantes non rectè. Expoſuit quid ſit, dixerunt apud ſe, cum addidit, cogitantes. Huic ſimile eſt in Euangelio, quòd quidem Scribæ, quum audiſſent à Domino dictum paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua: dixerunt intra ſe, hic blaſphemat. Quid eſt enim, dixerunt intra ſe, niſi cogitando? Denique ſequitur: Et quum uidiſſet Ieſus cogitationes eorum dixit: Vt quid cogitatis mala in corporibus ueſtris? Sic Matthæus; Lucas autem hanc eandem rem narrans apertè poſuit cogitationem. Cœperunt (inquit) cogitare Scribæ & Phariſæi, dicentes: Quis eſt hic, qui loquitur blaſphemias? Et de illo diuite, cuius ager uberes attulit fructus, ait ipſe Dominus. Et cogitabat intra ſe dicens. Gaude anima mea & cætera. Hoc igitur uerbum, quod intra cordis penetralia fit, fons & origo huius exterioris, quod ſono uocis effunditur, habet etiam Deus. Sed operæpretium eſt Dei uerbum noſtro conferre, non exæquandi cauſſa, ſtultum id enim & temerarium, ſed, ut quum cognouerimus quanto interuallo diſiuncta ſint, tùm demũ noſtri uerbi humilitate perſpecta alterius excellentiam & dignitatem magis miremur. Ac primùm illud quidem animaduertere licet, quòd humana uerba, & dum uoluuntur interius & exterius erumpunt, oriuntur in tempore, & tempore complentur, & unà cum ipſo tempore effluunt, & alia alijs obruuntur, & uarias mutationis patiuntur uices: quieſcunt ſæpe numero, & in obliuionem tranſeunt & ſilentium. At Deus unicum tantùm habet uerbum, immutabile, eodem modo ſe habens ſemper, quo ille loquitur aſſiduè: eſt hoc uerbum illi coæternum, ita, ut quibuſdam ocioſè nimis quæritantibus, quid ante ortum mundi ageret Deus, reſpondere ueriſſimè poſſimus, quòd beatiſſimo illo ſermone ſecum loquebatur. Quid deinceps? Num nos, qui multis cogitationibus, pluribus etiam uerbis abundamus, ueritatem rerum ſatis aſſequimur, aut eloqui ualemus? minimè uerò: nam primum acie mentis hebeti utimur ad res perſpiciendas atque intelligendas: non enim intimè res ipſas cognoſcimus, ſed ex cauſſis earum & euentis iudicamus; non etiam ultimos earum fines perſpicimus, ut quid inter unum & alterum interſit, exactè teneamus. Rectiſſimè quoque illud dictum caligare humanæ mentis oculos ad ea, quæ in rerum natura, prima ſunt ac præcipua, non ſecus ac noctuæ ad clariſſimam ſolis lucem. Quantulum eſt præterea, quòd notitiæ noſtræ (qualiſcunque ſit) ſubdatur. Quis unquam hominum terreſtria cœleſtiaque ſe noſſe omnia opinatus eſt? An non illud etiam rectiſſimè dictum maximam eorum partem, quæ ſcimus, minimam eſſe eorum, quæ ignoramus? hanc tantam noſtram ignorationem multi ſæpius defleuerunt. Sed illud quoque infauſtum nobis contingit, quòd cogitationes, quas de rebus habemus

(qualeſcunque ſint) non ſermone ſufficienter exprimere ualemus. Additur hoc ad imperfectam cognitionem, quod ne pluribus quidem dictionibus eam aptè repræſentare ualemus: melius cogitamus quàm dicimus. Itaque inepti Oratores nos ac penè nihili ſumus. Quid illud? Num ſemper noſtrum uerbum de ſcientia procedit? Minimè, nam ſæpius ea dicimus, quæ falſa ſunt, uera tamen eſſe opinantes: ſæpius etiam dubitamus cogitationibus huc illuc fluctuantibus, & quicunque dubitat, fatetur ſe uerum neſcire: hoc tantum ſcit, quòd dubius eſt, quod non ſatis eſt ad ueritatem percipiendam. Quid dicam nunc de Deo? quàm magnus eloquutor ille? quanta pollet uerbi latitudine? qui quicquid eſt, fuit, erit, ad ueritatem naturæ uniuſcuiuſque unico hoc tantùm uerbo nulla interpellante quiete recenſet, ne capillus quidem humani capitis ipſum latet, quippe, qui etiam numerum arenæ teneat, & ſtellas ſuo unamquanque uocet nomine: denique quum uniuerſa, ut dixi, recenſeat præſentia, præterita, futura, qualia ſunt in ſe ipſis, ſummam illi & perfectiſſimam rerum omnium cognitionem concedimus, & intelligimus, quàm magna ſapientia afflueret, qui orationem Dei unico illo conceptam uerbo inſpectare poſſet. hoc etiam habet Dei uerbum, quod non poteſt falli nec fallere: ut potè, quòd ſumma ſit ueritas, neque hoc, quod non poteſt, putanda eſt infirmitas, ſed firmitas. Potenter non poteſt mutare formam, & ſe ipſo deterius fieri. Sed & illud conceditis mihi aliud eſſe hominem, aliud hominis uerba, ſiue de externis loquamur uerbis, ſiue etiam de internis: non enim quicquid animus noſter intelligendo concipit, eſt ipſe animus, imò ne res quidem uera eſt, quam concipit, ſed rei ſimilitudo. Itaque homo intellectus non eſt uerus homo, ſed quaſi quædam ſimilitudo hominis ueri intelligendo apprehenſa. Fingamus tamen effici arte quadam poſſe, ut uerba eſſent ſimilia his, qui ea proferrent ſeu conciperent, tunc uerba ab hominibus prolata, ſeu concepta, homines eſſent, & quot quiſque uerba diceret ſeu conciperet, totidem numero filios effunderet. Hic quanto eum crederetis donatum munere, qui aſſequutus fuiſſet, ut animantia uerba ſui ſimillima poſſet effingere, & hoc modo liberorum fieri pater. At Deus hoc, quod tantum eſſe diximus habet, quia uerbum illud, quod protulit, ſui ſimillimum per omnia effundit poteſtate, bonitate, æternitate. Itaque Deus Deum genuit, & Dei uerbum meritò Dei filius nuncupatur. Verbum autem illud gignit Deus ſe ipſum intelligendo, nihil à generante diſtans, niſi ſola origine: non enim aliud in Deo intelligere quàm eſſe Deum, ita ut intellectus à ſe ipſo Deus ſit uerus & unus Deus. At non ex ſuperioribus tantùm, ſed uel ex eo pernoſci maximè poteſt, quàm uerba noſtra iaceãt collata huic ſupremo uerbo, quia illa à factis plurimùm differunt, & iuſta, fortia, temperata dicere cuiuslibet hominis eſt, opere uerò explere non iam cuiuſlibet, ſed magni tantùm & potentis atque prudentis, demum ocij uidentur eſſe uerba, uirtutis res geſtæ. Itaque his honorem deferimus, illis non

mul-

multùm tribuimus. At non ocioſum Dei uerbum, nec à facto recedens: quicquid hoc uerbo profatur Deus ſtatim apparet. nam quum antea res nullæ extarent in mundo, ac ne mundus quidem eſſet, nihilq́ue Deus inueniſſet paratum ad eius fabricam, ſtatim hæc tanta apparuerunt uerbo diuino ea fieri iubente. Quale hoc uerbum? per quod cœli ſublimitas, terræ fœcunditas, maris mobilitas, aëris tenuitas, ignis leuitas, ſiderum luciditas emicuit? Hæc uidentur. Quid illa, quæ non uidentur? Angelos dico, ſedes, dominationes, poteſtates, reliquas ſubſtantias ſpiritales, nonne & ea per ipſum condita? Nulla forma, nulla compages, nullus motus, nullum tempus, nullus locus, nullum pondus, nullus numerus, nulla menſura, nulla denique res, quòd hoc uerbum non efficiat, effecerit. Quomodo igitur maius aliquid excellentius'ue hoc uerbo inueniri poteſt, quod à Deo genitum unà cum generante unus eſt Deus, immenſum, omnia condens, inſtaurans, regens, componens, quid ſublimius aliqnis excogitabit? attamen hodierno die ſe ipſum deiecit & humilem ire uiā inſtitit, Deus inquàm hodie uerbum ſuum reddidit uile, & uerbis noſtris propemodum exæquauit: nam mens hominis uerbum cogitando gignit & effingit, id corpore uocis per membra ſyllabarum digeſto includit, & auribus illud inſinuat, ſcribendo etiam literis alligat, & quaſi uideri permittit, idque dum fit, uerbum ipſum, quod intra mentis penetralia è dignitate ſua illic manebat, tum ueluti corporeum redditum uileſcit. Similiter Deus uerbum ſuum formam ſuſcipere hominis; & concretum etiam corpus induere uoluit, & hac ratione ſpectandum omnibus audiendumq́ue præbuit. Verbum (inquit Ioānes) caro factum eſt: non eſt illud uerbum in carnem conuerſum, ſed carnem aſſumpſit manens id, quod erat, & attrahens ad ſe, quod non erat: ſicut nec uerbum uoſtrum, quod interius in animo uerſatur, ubi foras apparere nititur, uox fit, ſed in ſua manens ſede uocis ſonum aſſumit. At quòd Dei nerbum noſtram carnem aſſumpſerit, id præter dignitatem tanti uerbi factum eſſe dignoſcitur. Hinc magna inſurgit admiratio. Venit ad nos Dei uerbum, Deus ipſe. Cur nos non potius ad illum? nos enim egemus illo, non ille nobis, ſed nec conſuetudo eſt, ut maiores inferiorum petant limina, ſi quid impetrandum fuerat, id ab eo precibus erat poſtulandum, qui & habet quod det, & dat nemo largius; attamen iſte tam magnus tamq́ue potens, ut oſtenderet quanta ſit illi cura de nobis, & ut præberet indelebile charitatis ſuæ documentum, humillima quæq́ue ſuſcipere, & ad uilia & anguſta noſtra deſcendere non recuſauit. Et nunc quidem cauſſas ipſas, cur nam id factum ſit, quod ſecundo orationis meæ loco dicturum poſueram, ingredior. Quis enim non nouit quemadmodum Adam ſtirps generis noſtri, dum diuinis iuſſionibus obuiam ijt, prolem tanta macula & reatu illo infecerit, hinc delicatiſſimo de hortulo in inferiora hæc detruſus loca infœlicitatis exuuias ſecum attulit, ideſt ærumnas mortalis huius uitæ: parum hoc, niſi quòd poſt corporis mortem den

ſiſſimæ tenebræ, triſtiſſimi mœrores animis ingruebant, obſtructo aditu
ad diuinæ claritatis & lætitiæ loca. Nam ubi iniuncta confregiſſet A-
dam affectans exæquare ſe Deo, audire meruit. Abi, quoniam melli-
flua bonitate Dei: cuius potentiam fœde nimis petebas, haud frueris. Ta
buerat humanum genus hæreditario illo malo, & quid faceret, quomodo
mortifera eriperet ſe ex plaga nõ habebat. Voluit homo per arrogantiam
ad diuina conſcendere, quod remedium præter illud, niſi ut deijciens
ſe ad humana deſcenderet Deus: ergo uerbum Dei æternum coæquale
parenti, exhauſit ſe ſe & exaniniuit, imbecillitatis noſtræ appingens ſi-
bi formulam, deijciens ſe non minus, quàm quantùm ille generis noſtri
parens intumuerat. Magnæ illi arrogantiæ, quæ de terris ad ſolium uſ-
que Dei ſe ipſam inſtaurat, reddita par humilitas, quum de diuino ſo-
lio ad terram uſque depreſſit ſe Dei filius, & homo factus obedientiæ iu-
go recepto acerbiſſima quæque & duriſſima perpeſſus eſt, ſed gratior hæc
humilitas cœleſti parenti fuit, quàm odioſa illa fuerat ſuperbia. Itaque
reddidit hæc, quòd altera abſtulerat. Adam ab humo eodem artificio
excitarat Deus, quo hæc cœleſtia, terreſtriaque ſpectacula perfecerat.
Illum ingenii magnitudine armauerat, multarumque uirtutum dote il-
luſtrauerat. hic eſt, à quo ſylua omnis humani generis deſcendit, quis
primi parentis eluere culpam, quis Adæ magni uiri peccata corrigere de
beret, niſi qui maior illo multò excellentiorque foret? Ergo homo iſte
prodijt, qui pariter erat Deus, maior excellentiorque perſona prodire
non potuit? reddita eſt per hunc nobis ſalus, æternæque uitæ fœlicitas.
nam quò penderentur ſupplicia culpæ debita, mortale corpus pœnis
quibuslibet obiecit, labemque genti inuſtam tali tantaque ſine labe ui-
ctima in ara crucis expiauit. O quàm immenſas & immortales gratias
agere debemus huic puero, puero inquam, qui & ſi nondum re, animo
certè crucem iam tollit. Enimuerò ab eo die, uel ab eo potius temporis
puncto, quo ſe carnis noſtræ ſeruitute obuallauit, ad illam inſignem pœ-
narum ſummam ſemper affectu tetendit: nec ullum interfluxit tempus,
quo non ſitienter appeteret patibulum, ſeu potius Trophæum, quo ante
lato humanã prolẽ cœleſti Patri cõciliare parabat. Itaq; deſideriorũ cru-
cem hauſit animo alterã, dũ uera crux abfuit à corpore, hãc deinceps cru
cem tempore ſuo cupidè utraq; manu cõplexus eſt, & quàm cupidè fuerit
cõplexus, illud oſtendit, quòd clauis etiã infigi illic uoluit. nã illũ ſpõte
ſe ſe offerentem, pietas ſua & miſeratio noſtri infixit, nõ Iudæorũ furibun
da proteruia, quæ fruſta aduerſus diuinam poteſtatem inſultaſſet. Quis
contagionem iam ullam humano generi imputet, fluuio diuini cruoris
tanta charitate erumpente, undique inundante, turpia, fœdaque cuncta
diluente? Quis humanos animos à cœlo arcere, ab æternis illis templis
depellere audeat, quorum ſalutem & uitam uideat tanti ſtetiſſe, tam ma
gno redemptam. Non iam Adæ amplius mentionem perhorreſco,
non iam uulnus horreo tunc inflictum, poſtquàm tanta fuit medici medi

cinæque nobilitas. Erat unicus ille Dei patris natura filius, attamen, ut nos, qui nihili ſumus, filios Deo faceret adoptione, & in cœliſtis hæreditatis portione ſecum coniungeret, (non enim uerebatur anguſtias etiam ſi plures poſſediſſent) humillima quæque ſubire uoluit uſque eò, ut ſanguinem animamque pro nobis profunderet, non ſine grauiſſimo cruciatu. Verſantur in hominum uita flagella, ſputa, irriſiones, uulnera, ſpinæ, crux. Hæc mala noſtra ſuſcepit ille, ut nos bonis ſuis ditaret. Magna Dei clementia, qui hominem per ſe, & tot per pœnas ſeruare propoſuit. Magna hominis dignitas ſic ſeruati. Si gloriari uoluerit nunc homo, iure id licet, non quòd ſit aliquid à ſe ipſo, ſed quòd tanti eum fecerit, qui fecit. His cognitis minus mirandum eſt, de his, quæ hodie geſta recolimus. Infantulus eſt enim hodie Dei uerbum nobis. Ita ne uerò tam tener eſt, qui eſt omnium fortitudo? quomodo antea nouem menſium clauſtra in aluo pertulit materna is, qui nullos unquam nouit fines? Quomodo lacte nutritur, qui cibum ſolidum præbet cunctis animantibus? Quæri item poteſt cur ſuſtineat paulatim progredi ætate, & ab infantia ad pueritiam à pueritia ad adoleſcentiam, ab adoleſcentia ad iuuentutem prouolui, qui æternitatem habet, & ſumma rerum omnium eſt perfectio? Sed hæc minus iam mira uideri poſſunt cogitantibus, quòd ſponte noſtri cauſa iſte tam magnus uoluit ſe attenuare, hæc tam uilia & abiecta excipienda illi è naturalium inſtitutorum ratione fuerunt, aut ne ut homo ueniſſet, quomodo tamen ueniendum duxit, ut quod unius uitio contractum fuerat offenſionis, alterius officio lueretur. Illud magnum & omni admiratione plenum, quòd qui Deus erat, homo fieri uoluit. Reliqua iuxta ordinis conſequentiam ſuccedunt. Nihil ne præterea aliud inuenire poſſumus muneris, quod attulerit Deus carni noſtræ ſociatus? Fortaſſe enim quibus iter ad ſupera patefecit: nullis præceptis datis uiuere permiſit, quod abeſt à diuinorum operum perfectione plurimùm, ut hominibus ad tam magna præmia excitatis non pleniſſima ratione lex conderetur. Narra obſecro, qui religionis cultus ante Euangelicæ legis prolationem, Erigebantur inter gentes fictiles dij, ad hos uenerationis cauſſa adibant homines, non excordes minus & examines, quàm ſimulachra, quæ colebant. Nam ſi illa ſenſu & mente uiguiſſent, nunquam tuliſſent homines ſibi genu poſito ſupplicantes, ſed talem hominibus honorem ipſa ultro habuiſſent; quòd ſeſe expoliuiſſent, & è rudi materia ad inſignem ornatum & eximiam pulchritudinem deduxiſſent. Homines profectò miſeri qui quũ eſſent ipſi uiuacia Dei ſimulachra, inania ſigna mortali manu fabricata uenerarentur: at fœlices fictores, qui artificio digitorum Deos gentibus faciebant. Statuas enim ſuas Deos uocabant, idque adeò huius artificij putabatur eſſe proprium, ut quoſcunque ſtatuarios Græca dictione θεοποιοὺς, ideſt Deorum factores nuncuparent. Hinc olim conductus Phidias nobiliſſimus arte fingendi, ut Athenienſibus ciuibus ſuis Deam faceret Mineruam, & certatum tunc fuit in populi concione, an

ebur-

eburneam faceret, uel marmoream : ipſe marmoream malebat, quia marmor ſplendorem diutius retinebat, uicit tamen ebur, & uiſum ſui nobilitate dignius, quòd coleretur. Hæc nos ſcilicet ridemus, ſed non minus ipſi ueteres Deos ſuos irridebant, quorum unus Iouem aduocantem ſibi concilium Deûm omnium atque etiam ſemideûm facit in re communi dubia atque trepida, eo in conſeſſu diligenter obſeruatur à Mercurio, cui id muneris iniunctum fuerat à Ioue, ut aurei dij argenteis præponerentur, & iſti æneis, & qui opera erãt Praxitelis uel Phidiæ aliis, qui ignobilium artificium manu fuerant dolatu. Quòd ſi cæteros credere uoluerimus, uel ingenia opificum, uel rerum pretia inſulſe miratos ſtatuas pulcherrimè fabrefactas diuino cultu dignas putaſſe, nihil temerè aut per inſcitiam feciſſe uidebuntur Scythæ, qui Martem ſolum Deum habentes, enſes pro ſimulachris colebant, nimirum ſi deinceps apud huiuſmodi ſimulachra humanis hoſtijs litabant, quod pigeret aſſeuerare, niſi magnorum auctorũ literis fuiſſet comprehenſum. Erant nonnullæ nationes, quæ reiectis ſimulachris omnibus, ea tantùm pro Dijs habebant, quæ oculis cernerentur, reliqua aſpernantes. Ergo erat illis præcipua Solis & Lunæ ueneratio, quæ una ex omnibus maximè uidetur, nec erat cur lippitudo oculorum alicui immunitatem diuini cultus præberet. Mitto Aegyptios qui crocodilum, felem, canem, & nonnullas alias beſtias ſibi conſecrauerant, ſed Romani urbis ſuæ conditorem Romulum propriè colebant, qui in Deorum numerum non ueniſſet, aut certè minor fuiſſet Deus, niſi fratrem regni conſortem interemiſſet: ijdem Deæ febri templa poſuerunt. O rem furioſam habere pro Deo uitioſum motum ſui corporis: quid timebant? ne noceret, quomodo? quum duos medicos patrem & filium haberent, quibus pingues uictimas immolabant: quid Apolline & Aeſculapio præſidentibus medicinæ à febre timendum fuit? Cybele mater Deorum omnium dicebatur. An hæc etiam Aegiptijs Deum peperit canino capite? & Afris alium taurino uultu? porrò quale illud eſt, quòd execti huic Deæ ſacra facerent, quum per innumeros concubitus tantam ipſa Deorum prolem genuiſſet. At enim tellus propter ſui fœcunditatem colenda eſt, quis negat? ſed ferro colenda eſt, non thure, & ceruice bouium, non quæ colliſa ſecuribus templa cruore ſpargat: ſed quæ aratrum intra glebas traijciat, hoc enim modo redditur fœcunda. Nullam diuinitatem habent elementa mundi, quæ ſi inſtituta ſunt propter homines, debent illa humanis uſibus ſeruire, non homines ea adorare. Quapropter non mediocriter etiam illi errarunt, qui uidentes uana Deorum eſſe ſimulachra, ea ad naturæ ſignificationem reuocabant, ut Vulcanus ignem, Iuno aërem, Neptunus aquam exhiberet. Sed quorſum hoc? nam ſicut non in ſtatuis, ita nec in elementis illis ulla ineſſe poteſt diuinitas. Hic forſitan obijciet aliquis illos è gentibus uiros, non adeò rudes fuiſſe, ut colerent ſimulachra, ſed coluiſſe Dæmones, qui ſimulachris inſederãt. Ita ne uerò Dæmones colebantur? O rem peſſimam, mitior fuerat uacua ſi-

mulachrorum

mulachrorum ueneratio. Videre iam licet caliginem temporum illorum, quum de tam deteſtabili Dæmonum cultu non uulgares homines, ſed qui prudentia uidebantur excellere, gloriarentur. Nam Mercurius Aegyptius, qui æuo ueteri ſpeculum habebatur ſapientiæ, & ob eam rem ter maximi cognomen accepit, ſicut (inquit) Deus Dominus ac pater omnium Deos fecerat æternos ſui ſimiles, ita homines illius imitatione Deos ſibi facere ex ſui uultus ſimilitudine effictos, ſed homines, quum animas facere nequeant, Dæmones euocare, & illos ſacrorum ritibus & obſequijs delinitos corporibus ſimulachrorum ad humanam ſpeciem fabrefactis illigare, atque includere, ut conferre bona mortalibus placati & dubijs rebus ſalubria petentibus reſponſa efflare poſſint. hoc enim modo Deos ab hominibus fieri interpretatur, & ea de cauſá propter ſtatuas animatas præſcias futurorum imbecillitates hominibus facientes eaſque curantes, gaudiorum & ægretitudinum pro meritis importattrices, cenſet Aegyptum imaginem cœli præ ſe ferre, imò uerius cœlum in Aegyptum deſcendiſſe, nullum pulchrius humanum opus uideri uult, quàm hoc Deos ſibi faciendi, quod tum ueluti temporis huius præſagus ſublatum iri aliquando ingemiſcit. Retuli huius Aegyptii ſententiam ſuis penè uerbis, quam ſequuti ſunt Pythagorei primùm, mox Platonici, quorum inter Philoſophos nomen magnum olim atque illuſtre fuit. Etenim iſtarum familiarum duces Pythagoram & Platonem Aegyptum luſtraſſe & illis diſciplinis imbutos ad propria remigraſſe conſtat. Hi Dæmones medium quoddam genus inter Deos & homines poſuerunt, eosq́; colendos cenſuerunt his ritibus, ſacrificiis, nominibus, quibus ſe coli mandaſſent, ne nocerent irati, & bona propitii ſuppeditarent. Hæc faciunt ut credã facilius, quæ de Numa Pompilio Rege Romanorum ſecundo tradita ſunt, nam hunc Pythagoreum quoque fuiſſe fama circuntulit. Lucus erat aſper ac denſus arboribus, cuius in medio fons. Huc traiiciens Numa ac ſtans in fontis margine Dæmones fertur euocaſſe, eorumq́; imaginibus in aqua relatis accepiſſe ab eiſdem ſacrorum ritus, per quos illi humano generi bona traderent, mala remouerent, & tunc quidem Rex ille ſacrorum inſtitutor celauit po. Romanum quid ageretur. Veruntamen his de rebus confectos libros diligentiſſimèq́; obſignatos altius humi condidit, quos multis poſt ſæculis aratro patefactos Senatus cenſuit ad publicas religiones diſſoluendas pertinere. Ita eius conſulto uix lecti in concione publicè exuſti ſunt. Certè ille nobilis è gentibus Poëta hunc Numam narrat carminibus Iouem elicuiſſe de cœlo, & ea de cauſſa à poſteris elicium uocitatum; quem Iouem obſecro, quæ Elicium? quæ fabulæ? nam ſi ad ueritatem accederet, Dæmoniacum diceret ſpiritum elicitum cæteris nequiorem in arce ſtãtem aëris huius caliginoſi: hunc enim incolunt illi mundi locum: hinc Iupiter ille ne ſuis mendax ſit inſignibus, fulmina uibrat, tempeſtates contorquet, quanquam huius nepos Aeſculapius ueritatis etiam aliquid habuiſſe dicitur. Noluit, quoniam

niam medicinæ erat præpoſitus fallere. Ex Epidauro Romam accerſitus anguina ſpecie oſtendit ſe legatis: atque ita circunuectus ab illis & Romanis mœnibus illatus. Etiam ne eum, qui ut anguis uenerat colere oportebat? ſed nihil Aeſculapio objici poterat quando digniſſimam natura ſua formam ſuſceperat, hunc ſi reliqui dij imitari uoluiſſent, minus erroris fuiſſet in cauſſa, ſed illud argumentum certiſſimum fuiſſe illos fœdiſſimos Dæmones, quòd Deorum illorum, quorum perſonas induerant, prœlia, cædes, ſacrilegia, ſtupra, fraudes, libidinem, Poëtarum carminibus celebrari uellent, quòd ſacra ipſa obſcœnis & uocibus & ritibus peragi cuperent, quòd humano nonnunquam cruore irata numina placari mandabant: qui hi quæſo ſpiritus, qui talia ab hominibus exhiberi ſibi cupiebant, habent ſanctitatis? quid non potius fœditatis? at quanto cum tumore, arrogantia, nequitia, humanos ſibi animos proſtituebant; dum ab eis exigerent religioſum illum cultum uni Deo deditum, hi niſi perditiſſimi fuiſſent ſpiritus, homines nunquam à uera religione auertiſſent, & ad ſe colendos conuertiſſent? Ita ſiue gentes ſimulachra colerent, aut beluarum, aut hominum mortuorum, nihil ſtultius, ſiue Dæmones in illis, nihil inquinatius, è quorum duorum altero optabile magis fuerat uanam ridere ſtultitiam, quàm improbam ſuperſtitionem accuſare. Hic dies omnia iſta peſſundedit, hæc uana, fallacia inimica diſcuſſit, erepti ex errorum uoraginibus homines & in portum ueritatis relati, nec pauci quidem illi, ſed infiniti. nam ubi nouæ legis ſacratiſſima myſteria de Iudeæ finibus euecta externarum gentium oras peragrauiſſent, confluere undique mortales ad illa præclara, & gregibus aduentare confractis idolis, damnatoque impio Dæmonum cultu: & quamuis illis primis temporibus ui atque armis notaretur Euangelium, tamen diſciplinæ ueritate aduerſus truculenta omnia conſtitit, inuictumque ſe præbuit, demùm potentiſſimorum populorum & regum ſibi colla ſubegit. Hanc legem, quæ inter cædes ſtrageſque fidelium excreuerit, tanquam illo ipſo refecta ſanguine, qui interceptus erat, quæ tam paruo ſemine effuderit ſe tam latè, quæ aduerſus uim, pericula, formidines ſteterit, omnia perfregerit, uicerit, quiſquam putabit excogitaſſe hominem & induxiſſe, ac non inſantuli huius humeris delatam, in quo una opera, diuina humanaque omnia coaluerunt. Neque uerò inſtitutis gentium deiectis inſultare Iudæis permiſerim: illis enim exempla tantam ueri quædam prodita, ideo cæteris altiores, nobis biſtanto atque etiam amplius humiliores, quod exemplaria tenemus. Illi rem hebent cum umbris, nobis cum re res eſt. Quantum interuallum inectum eſt inter duas leges, & ſi illis ineſt germanitas quædam atque affinitas? Quid enim eſt lex uetus, niſi uerbum iræ, doloris, perditionis, edictum iudicis in reū, pœnarum aduerſus peccata intentatio, inquietudinis præconium. Quid Euangelium? nempe indulgentiæ paternæ uox, ſalutis pollicitatio, peccatorum dimiſſio, ianua Paradiſi, pabulum & refectio ſanctarum animarum

rum. In lege ueteri præcepta cum Hebræis ueluti cum ſeruis ponebantur; quorum cuſtodia pœnam tunc effugiebat, at in Euangelio à nobis fides, ut ab amicis quæritur, cuius meritum ſpe nunc ingentium præmiorum ornatur; terrena, mortalia, imbecilla bona carnis obſequio indulgentiæq; accõmodata illac uideo facere, hîc cœlũ, hîc uitæ æternitas, hîc ad ſpeculã Dei aditus, hîc ſpiritus erigentis ſe quotidie inexplicabili gemitu libertas. Merces rerum terrenarum dabatur eueſtigiò Hebræis rectè facientibus, perinde ac ſi cum eis, ut famulis uel operariis ageretur, quibus diurnum perſoluitur ſalarium. Nobis uerò nunc non terrena pollicetur Deus: ſed aduocans à præſentibus futura iubet bona exquirere, in quibus cum unigenito cohæredes facit, ea potiſſimùm oſtentans præmia, quæ deceat eos accipere, qui filij Dei facti ſunt. Memorant Hebræi ſe Deo quondam auctore Aegyptum deſeruiſſe. Moſemque ducem in ſolitudinem ſequutos. Illum de monte Syna digredientem colloquutum ipſi Deo tabulas lapideas ab eo retuliſſe duas, in quibus legis iuſſa adnotata fuiſſent. Hæc uerè proferunt: non tamen cum his, de quibus nunc agitur conferenda. Tunc mortalis homo deſcendit de monte referens Dei mandata, nunc de ſupremis cœli oris, de medio diuinitatis ſinu Dei ſapientia, fulgor, proles defluxit ſua afferens iuſſa. Audiendus olim erat Dei Legatus, nunc Deus ipſe præſens ſpiritu, præſens uerbo, præſens & corpore. Ille diuinam legem multa præcipientem atque mandantem tabulis inſculptam protulit. Hic monita æternæ ſalutis cordibus fidelium impreſſit. Multum autem inter hæc duo intereſt, & res longè alia eſt hæc ac illa. Nam litera legis externæ prolata nunquam homini iuſtitiam traderet, ſed iuſtitiæ opera pœna, uel præmio extorquet: at ubi fidem ſuã humanus animus obtulerit Deo, tunc ueluti ceris præparatis digito illic Spiritusſancti diuinæ gratiæ lex inciditur, qua ducente ſuperans cupiditates carnis implet diuina mandata ſtudioſè: non enim timore conterritus ille quiſquis eſt, ſed amore Dei ardens, ob idque iuſtus redditus ad opus accedit, ideo quæcunque fiunt, magna & præclara & cœlo digna habentur, quicunque autem metu pœnæ peccare metuit, huic non peccatum, ſed pœna diſplicet. Is autem uerè peccare metuit, qui peccatum ipſum peius pœnis omnibus odio habet. Hoc perfectum peccatorum odium flagrantemque illum amorem diuinæ iuſtitiæ non legis præbere poteſt ſcriptura, quæ minis tantùm agit & terroribus, uel oſtentatione præmiorum; ſed rectiſſimè talem affectum imprimit humanis cordibus ſpiritus gratia diuinitus immiſſi, quem auctor nouæ legis Deus ubertim effudit, quum in ueteri lege penes paucos tantummodo fuiſſet. Sed dura quoque & aſpera multa fuerant ſeruitio prioris populi imperata, ueluti circunciſio, ciborum delectus, ſabbati cuſtodia, ſeptimi anni quies, tot feſtidies, tot uictimarum oblationes, & plura alia cæremonialia, quæ quoniam poſita fuerant in figuras & ſigna eorum, quæ temporibus nouæ legis uentura erant, ideo illius aduentu ceſſauerunt, quia non eſt opus fig-

N mento,

mento, ubi res uera apparet; abierunt illa omnia & nos à graui illo & rigido cæremoniarum iugo Legifer noſter liberauit; uerùm non quomodo cæremonias depulit, ita in his, quæ ad mores pertinent, quicquam remiſit, imò arctiora poſuit præcepta, quàm antea fuerant, qnia ea magis ad uitæ faciunt ſanctitatem. Iubemur nunc non ſolùm à cæde, ſed ab omni contumelioſo uerbo, nec ſolùm ab adulterio, ſed ab impudico quoque conſpectu, nec à periurio modò, ſed ab omni iuramento temperare, nec amicos tantùm, ſed cum his inimicos quoque diligere. Nõ uxores plures ducere permittitur, ſed unam tantùm; nec hanc unam repudiare licet, quoties libet, imò omne repudium improbatum; indignari nõ poſſumus iure uel terreri, quòd diſtrictius præcepta fuerint nũc quædam longioresque curſus propoſiti nobis, quàm olim ueteribus, qnia maiora quoque adſunt ſubſidia & maior cœleſtis ſpiritus afflatus, ſic melior reddita uita ſanctioribus præceptis, nec difficultate onerata addito cœleſti præſidio. Hæc non dicerem, tam & ſi plurimus de his multorum eſſet ſermo, ſi uerba tantùm ac non res geſtæ loquerentur, nam innmeri reperientur uiri, poſtquam lumen gratiæ hnius refulſit, qui non modò ſuperiora illa, quæ fuerant iuſſa impleuerunt, ſed alia quoque longè excelſiora, quæ ad perfectioris uitæ culmen tendentibus tantummodo ſuadentur. Hoc quo melius doceatur inſpiciendum eſt, quomodo ſe res humanæ haberent ante Euangelicæ legis prolationem, & quomodo poſtea ſe habuerunt, & nunc habent. Olim ieiuniorum uſus uix cognitus, at poſt cognitum Euangelinm quot mortales quotidiana ieiunia per omnem nitam duxerunt? non apud nos tantùm, uerùm apud Scythas, Thraces, Perſas, Indos, & Barbaros omnes. Quando unquam relicta urbium frequentia, ablegata ciuili ſocietate homines tanto ſtudio & tam magno numero antea, rupes, nemora, arenas tenuerunt, niſi ubi Euangelium orbi reſplenduit? hinc Monachorum illuſtre nomen, quibus tam acris paupertatis cura fuit, ut nihil præter tegmen haberent, nec habere uellent, ideſt ueſtem è palmarum folijs intextam, & caſulam luteam, nam hæc quoque ad tegendum ſpectat, ſupellex ferè nulla nel librorum aliquot tantùm ſacrorum, hanc forſitan copioſiorem habebãt, cibum omnem lautiorem aſpernabantur, pane aut oleribus uictum tranſigentes: nam de potu minus laborabant, quem facilè de fonte & riuulo quolibet ſumebant, rara olim tanta pauperies fuit, quæ in Chriſti grege per innumerabilia capita tam latè cucurrit. Pauci quondam religionis ſtudio uitam profuderunt. At pro Euangelio quot millia procubuerunt ex omni ætate, ſexu, ordine in omnibus urbibns & agris, non ſtudioſè modò, uerùm etiam ſitienter. Non poſſumus numerum Martyrum æquare dicendo, nec ardorem: illud breuiter dici poteſt, quòd hæc una religio plura abſumpſit corpora, quàm multa Regum & populorum bella in unum collata: ſed illa inuitos rapuerunt, hæc uolentes & ſponte ſe ſe offerentes perdidit. Vnde hæc tot & tanta, quæ in Chriſtiano populo abun-

abundarunt, & penes alias nationes & gentes uix apparuerunt? Nempe horum omnium ſemen, auctor, cauſſa illud fuit, quòd poſtquam Deus in ſocietatem uenit humanæ ſortis, Spiritum ſuum hominibus largius impartitus eſt, quo correpti nihil penſi habebant, modò Chriſto ſe commendarent, legemque ab illo datam explerent. Ille ille Spiritus fuit, qui rararum magnarumque uirtutum feraces animos tulit. Virginitas antiquis ignota temporibus uel potius neglecta, quanto hodie in dominatu locatur. Maximum ſanè opus & omnium difficillimum hominem in carne locatum aſpernari carnis ſuaues iucundaſque motiones, & tanquam ſpiritale animal ſit abſque corpore, ſolo ſpiritu gaudere: perfundit illecebris corporeos ſenſus inteſtina uoluptas, titillatque blandè membra, his haud acquieſcere motibus turpibus & indecoris, quin potius ingemiſcere, deteſtari, repellere, uiri eſt impolluto calle fœda tranſmittentis. Cætera externa, ueluti opes, dignitatem, potentiam, facilius abijcere poſſumus, at inteſtinum pudicitiæ hoſtem cum eximia ſerpentem ſuauitate frangere, raræ cuiuſdam uirtutis tanquam hominem de homine tollas. Verùm hac animorum munditie, quæ inter ipſas pugnas magis eniteſcit, quid præclarius, magnificentius, ornatius? Virginitas Angelicam uitam hominibus reponit, cœlique, (ut ita dixerim) mores exhibet terris. Itaque uirginum choros ducere inſtituit, quis? ille ipſe, de quo antea audiſtis, qui in cœleſti generatione caruit matre, in terrena, patre: cuius pater fœminam, mater uirum ignorat; quem enim alium putatis? an non ueniebat etiam in mentem Virginis matris, quæ huius propoſiti Dux & princeps fuit? Hos duos Ieſum ſcilicet & Sanctiſſimam eius matrem miro ſtudio emulati multi, uel innumerabiles potius ex utroque ſexu uirgines extiterunt, quod ante illos uel nullum, uel rarum decus fuit. Nondum tantæ rei dignitas innotuerat gentibus, quæ poſtmodum in eccleſia perſpecta eſt, poſtquam ſola uirginitas uiſa eſt digna, quæ Deum pareret & ſæculo portaret. Sed quid perſpectam dico? parum id eſſet, niſi addere poſſem ab innumeris cœleſti fauore innundante certatim fuiſſe appetitam, quod eo magis admirabile eſt, quia nemo ad id cogitur. Virginitas enim ſuadetur, non imperatur: quicunque huius militiæ uoluntarius profeſſor eſt, accedat, nemo inuitus dat nomen: ſi tantum tueri munus poteſt, ſumma uirtus, magna præmia: ſin grauatur, aut etiam apertè detrectat ueritus oneri ſuccumbere, nemo ei moleſtus eſt, habet quo confugiat, unde inferiorum ordinum ſigna ſequatur. Hinc cogitandum eſt utrum aliquando lex ulla fuerit hac melior, quæ maxima quæque partim præcipit, partim ſuadet, & nihilominus utraq; implentur à legis cultoribus, quoniam is legis fuit auctor, qui non commoſtrare tantùm, ſed etiam uires ad implendum commonſtrata poterat ſubminiſtrare. Deinde illud magnum, quòd is eam tulit, cuius ſapientia dubia eſſe non poteſt; antea homines pleni Dei uerbo loquebatur, nunc ipſum Dei uerbum nobis profatur. Diſſentiebant inter ſe olim mor

tales de bonorum malorumq́ue finibus, alijs ſummum bonum uoluptas, alijs uirtus, alijs ſcientia, alijs indolentia uidebatur, & ſumma mala horum contraria. Opinabantur denique uaria homines, non rudes modò literarum, ſed etiam periti, ueluti Poëtæ, Oratores, Philoſophi, Legum latores nulla certa ſcientia, aliud alijs uidebatur, quodlibet hominum genus de iſtis non ſermone modò, ſed moribus certabat. Maxima uerò illa erat ambiguitas utrũ humanus animus ſupereſſet poſt mortem, & quæ ſupeſtiti uita, & quæ ad loca proficiſcendum eſſet, optabant in tantis tenebris aliquando nonnulli, qui erectiores erant animo, Dei aliquod audire uerbum, quo innixi ueluti cymbula quadam firmiori uitæ huius truculentiſſimos fluctus tutò tranſmeare poſſent, humanis iudicijs diffidebant: inter hos Plato fuit, qui inter Philoſophos maximè emicat. Is difficillimis in quæſtionibus nihil ferè diffinit, ſed innitendum dicit diuino uerbo, ſi quod haberi poſſit, idque tenendum. Ecce nunc tibi maiora optatis, non Deus extrinſecus aliquod uerbum effudit, quo doceret, ſed unicum illud uerbum, quod erat apud Deum, & Deus eſt, ad nos uenit humana carne aſſumpta: & ore (ut aiunt) ad os hominibus loquutus eſt, oſtendit rectam ſemitam, quæ ad ueræ fœlicitatis & beatitudinis fines perducit, oſtendit: nulla iam ſubeſſe poteſt captio. Habent nunc homines aliorum dogmata, quæ uarijs diffuſa ſunt ſermonibus & literis, ad quod referant examen, ad diuinæ ſcilicet legis inſtitutiones, quæcunque cum his conueniunt, approbare oportet, quæ minimè, reijcere: imparat quippiam diuinus ſermo faciendum: uetat, abſtinendum, minatur, extimeſcendum: ſuadet, credendum: pollicetur, ſperandum. In omnibus denique ſequi oportet, quid enim obijciat quiſpiam cur Deum non ſequatur rectè loquentem, niſi forſitan illud, quod recta loqui facilè ſit, præſtare difficilè: qui ſermo, & ſi cauillatorius eſt: non enim iuſta cauſſa eſt, non aggredi rectam actionem, propterea quod, qui præcipiunt, ab ea recedunt, hunc tamen ſermonem Dei filius non alio ſermone, ne adhuc diceretur id eſſe facilè, ſed opere ipſo, quod difficilè putabatur, refellendum putauit: nam quæcunque alijs oſtendit facienda, ipſe princeps largiter expleuit. Verbum hoc ſummi æterni patris depoſuit ſe de cœlo, non, ut loquendo tantummodo præciperet, ſed ut faciendo præiret. Tradiderunt ueteres Philoſophi, inter quos idem Plato Deum eſſe in medium, uirtutum omnium exemplar, præclara ſententia, quam inuenerunt homines naturalium rerum ſtudioſi, uſque eò progreſſi, quo ad humani ingenij facultas ferebat, attentiſſimè illos multa uideo ſpeculatos, nec ſanè obeſam mentem, uentremq́ue habebant, ut profluuio ſanguinis ſagina foret leuanda. Itaque, ut in alijs multis, ita & in hoc ualde mihi extollendi uidentur. Illud tamen affero, ſi ſententia hæc ueri fidem unquam habuit, nunc eò deductam, ut uel conniuentibus oculis perſpici cognoſciq́ue poſſit. Nam poſtquam Deus in humanis egit, uelut unus è nobis ueſtigiis inſti-

tit

tit perfectiſſimæ uitæ, induxitque ſæculo charitatis, obedientiæ, humilitatis, patientiæ præclariſſima exempla, uita omnis doctrinæ eius admirabili conſentanea fuit, quia, ut nemo docuit meliora, ſic nec ſanctiora geſſit, nec acerbiora tulit. Contempſit omnia terrena bona, omniaque terrena ſuſtinuit mala, ne in alteris quæreretur fœlicitas, & in alteris infœlicitas timeretur. Natus eſt de matre inopi, natus in exiguo oppidulo, ne quiſpiam ob generis aut patriæ claritatem multum ſibi ſumeret. Pauper factus eſt, cuius ſunt omnia, ne beatiores cæteris uideren tur, qui diuitias poſſiderent. Noluit Rex ab hominibus creari, quum poſſet, ut humilitatis iter doceret, & honorum curam & ſolicitudinem auferret. Eſuriuit, qui omnes paſcit, ſitiuit, qui cunctis potum miniſtrat. Fatigatus itineribus, qui rerum omnium terminus eſt & quies. ſupplicia ſuſtinuit, quæ cæteris debebantur, exoluens, quæ non rapuerat. Mortuus eſt, qui mortuos ſuſcitauit. Hic eſt ille, qui peccatum non fecit, in cuius ore non eſt inuentus dolus: qui quum malediceretur, non reddidit maledictum: quum percuteretur non repercuſſit: quum crucifigeretur, pro crucifixoribus orauit. Nullum maius infœlicitatis genus, quàm ſi ubi iuſtiſſimus ſis, omnium à iniuſtiſſimus habeare, & eo magis ſi id circa diuina contingat. Hoc tum per ſe grauiſſimum eſt, tum ex alijs, quæ neceſſe eſt ferè conſequi: talem enim ſequentur infamia, opprobria, flagella, uerbera, mors fœda, horribilis cruciatus. Iſtud, quod diximus peſſimum eſſe infœlicitatis genus, Chriſtus perpeſſus eſt cum conſectariis pœnis. Oſtendit non eſſe aliquod iniuſtitiæ genus ſubeundum, ut mors euitetur, ſed pro iuſtitia duriſſima quæque & aſperrima (ſi res ita ferat) ſilentio ſubeunda. Cæteros mortales imitari periculoſum forſitan uideretur, de quibus inferri poſſet quæſtio, utrum imitatione digni. At de Deo ne dubitatio quidem relinquitur, quin eius geſta imitanda ſint. Eſt hoc pulcherrimum ſanctitatis ſignum, quod ſibi habent proponere, & ad id ſe exercere quicunque ad ultimam rectè uiuendi ſpeciem animo contendunt: ſed non tantùm his, qui ſumma capeſſere ſtudent, ſignum id per utile, uerùm etiam aliis, qui infra ſupremum gradum cogitant conſiſtere ſecundo aut tertio loco, quia intelligunt ſe à perfecto uitæ genere tanto recedere longius, quanto id deterius imitantur. Poſtremũ illud eſt, ideo de cœlo ſe deorſum ducere, paremque ſe nobis forma facere uoluiſſe Deum, ut coram & proprius contemplati honeſtatis ſalutisq; noſtræ rationem habentem magis magisq; diligeremus, totamque animam in æternum benefactorem effunderemus. Poteramus forſitan exiſtimare, Deum remotum eſſe à coniunctione hominis, humana negligere uel contemnere excelſa incolentem mundi loca à tetris tam procul, niſi ille tantus & homo fieri, & terras incolere uoluiſſet; ſed dico illud à nobis credi forſitan potuiſſe, quaſi non antea id fuerit creditum à plurimis & aſſeueratum, non eſſe curæ Deo humana. An non Democrititii omnes & Epicurei olim tales? à quibus illud Poëticum natum.

Nec

Nec curare Deum credis mortalia quemquam. Et illud
Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Solicitat

Videte caliginem temporum illorum, exiſtimabāt plurimi Philoſophantium Deum ſe ipſo contentum, non reſpicere aliena, ipſum nihil habere negocij, nec alteri exhibere: non eſſe apud eum iræ, nec gratiæ locum. Sed Auerroim nouimus ferè omnes, (magnus enim fuit Philoſophus) qui putauit diuinum uileſcere ingenium, ſi ad hæc inferiora cognoſcenda deſcenderet. huc pertinet, quod auſi ſunt etiam è uetuſtioribus quidam intonare, quòd Deus homini non miſcetur, non quia uellent excludere hodiernum diem, quem uenturum, ne per ſomnium quidem ſuſpicati ſunt, ſed illo ſermone ſignificabant Deum humanis non intereſſe negociis. Eliſa nunc hæc eſt oratio, & euerſa funditus, nam quomodo dici poteſt Deum humanis non intereſſe negociis, qui hominum cauſſa ipſam etiam humanam animam carnemq; ſuſcepit: pudet nunc dicere, non reſpicere Deum ad mortalia, qui mortaliū cauſſa mortalis factus eſt. Deus non miſcetur homini. Quid ais? imò miſcetur retenta etiam propria uerborum ſignificatione. Mitto afflatos diuino Spiritu, intremus magis. Iſte qui diuinæ naturæ humanam addidit ſeruata utriuſque proprietate, is tibi non uidetur homini Deum miſcuiſſe? at ille altus, nos humiles, quid tum? non enim ui deiectus eſt à nobis, ſed illum ſponte charitas ſua ad nos uſque deiecit, ut nobis cœlum imò ſe ipſum, in quo ſumma fœlicitatis noſtræ conſiſtit, reſtitueret. Quæremus etiam, cur Deus homini ſe copularit, quaſi non pateat illum hoc facto ſpem noſtræ quoque beatitudinis armaſſe, altitudo cœli à terris nunquam prudentes commouit uiros, quin crederent diuina moderante prouidentia inferiora hæc omnia gubernari. Illud magis poterat terrere, quòd maximo uel infinito potius & immenſo ſpacio diſtare utranque naturam uidebamus diuinam & humanam, attamen illa ſola fœlicitas eſt homini, ſi Deo in cœleſti regno iungatur, beatificoque illo conſpectu fruatur. Hanc coniunctionem non omnino impoſſibilem fore, ut oſtenderet pariter Deus, ſe ipſum prius homini iunxit: Noluit nos interſtitium naturarum metiri, ſed quid ipſe uellet, & quantum poſſet, huncque dedit potentiæ ſuæ & uoluntatis arrabonem, quod ipſe prior ſuæ naturæ noſtram agglutinauit, nunc ſic licet meditari: Si Deus humana, cur non homines eodem Deo auctore diuina capeſcere ualebunt? O miram diuinæ charitatis flammam, ſe humilem ille tantus reddidit, ut quantùm nos amaret, iam oculis propè uideremus, proximus ſit nobis nullo armatus terrore, ſed ab omni munitus benignitate. Ferunt gentes quondam, quum nimbos, tempeſtates, grandines, procellas, terremotus, uaſtitatem, peſtilentiam perſpexiſſent, & ſæpe fremitus quoſdam occultos, ſæpe hominum pecudumque portenta, tum faces cœleſtes, tum telluris hiatus animaduertiſſent, his & ſimilibus de cauſſis ſuſpexiſſe numen diuinum atque horruiſſe: hinc Deorum, quos

quos colebant alium fulmine, alium fuſcina, alium arcu, alium alio teli genere armauerant, unicuique poteſtatis ſuæ inſignia arrogantes. Sed quid gentium memini, quas falſorum Deorum cultus occupauerat? Ipſos inſpiciamus Hebræos, quibus luculẽtam ſui cognitionem induxerat Deus. At quàm terribilem ſe ijs oſtendit, dum legem ferre, & præcepta dare uellet, quis uocem ferre poterat loquentis? quis conſiſtere proprius audebat? Videbant & audiebant mira quædam & horrenda in monte Syna, quo deſcendiſſe dicebatur, uoces ſcilicet & fulgura & tonitrua & clangorem buccinæ paulatim creſcentem in maius & prolixius ſe extendentem, totumq́ue montem fumantem. Tremefactus & pauore concuſſus populus obteſtabatur Moſem, ut perſonam ipſe adeundi ad Deum ſuſciperet. Loquere (inquiunt) tu nobis & audiemus: non loquatur nobis Dominus ne fortè moriamur. Tanta illos formido inuaſerat, tam terribilia erant, quæ tunc fiebant. At quas mandatorum notas Moſes detulit ad illos? quàm horridas, quàm ſeruiles, quàm cœcas & obſcuras? teſtaceæ quædam formæ illis præbitæ fuerunt, quibus uterentur, alimento ſolidoque cibo introrſus recepto atque celato. Idem Deus quàm iræ paratus? quàm ſubitus facinorum uindex, ut heri imperio obſecundari ſibi in cunctis uolebat? Nunc uertiſſe rationem omnem uidetur, non metũ, ſed amorem exculpere de cordibus noſtris meditatur, quia non quàm potens imperio, ſed quàm ardens charitate oſtendit, non imbecillitatis illum noſtræ, non deiectionis tædet, quid eſt hoc? Deus, ut homo hominum cauſſam tractauit, breuiter quidem perſtrictum, & certis uocabulorum rationibus, quicquid eſt, ſuccinctè diffinitum, ſed ſi paulò latius explicare ſententiam, & rerum pondera exquirere uoluerimus: inueniemus Omnipotentem imbecillorum cauſſa imbecillum: immortalem mortaliũ cauſſa mortalem: quietum laborantium cauſſa laborioſum factum fuiſſe: eum denique, qui ſemper fuerat, eorum gratia, qui quandoque non fuerunt, aliquid, quod non erat ſumpſiſſe. Quemadmodum enim uehemens amor homines ſui iuris eſſe non permittit, ſed mente illos excedere cogit, & extra ſe rapit in ea, quæ amant transferens, ſic Deus ob maximam erga homines charitatem à ſupremo illo ſtatu ſe dimiſit, & (ſi fas dictu) extra ſe quodammodo factus eſt, dum ueluti oblitus altitudinis ſuæ humana noſtra aſſumpſit; ſic tanta illa Maieſtas bonitate pariter & amore concitatur. An forſitan illud quoque poëticum uerum eſt.

Quid deceat non uidet ullus amans. Et rurſus
Non bene conueniunt, nec in una ſede morantur
Maieſtas & amor.

Sic eſt, nec tamen huc rem traho, ut intelligi uelim indecens quippiam feciſſe Deum, quod omnino illi naturæ impoſſibile eſt. Illud tamen dixerim, maieſtate ſua retenta & in ſua ſede manente, impulſum fuiſſe charitate noſtri, ut infimam humilemq́ue naturam noſtram ſuſcipere non de

dignaretur

dignaretur. Quid deinde quum bumanam indutus eſt ſpeciem, quæ geſta ſunt? gregi applicuit ſe noſtro, cominus & ueluti ex æquo præcepta hominibus ſalutaria dedit, nec ſermonibus ſolùm beatiſſimi oris, ſed uitæ etiam exemplo commonebat, Spiritu itidem ſancto dimiſſo præceptor noſter erudiebat, legis ueteris obſcura aperuit, umbras diſcuſſit, ſacramenta expleuit, & ex illo fumo, qui multis annis anteceſſerat, lucem inſolitam extricauit: denique ſimulationem ueritate, ſeruitutem libertate, formidinem charitate mutauit: ſed quid in ipſa morte? Nonne tunc maximè declarauit, quantùm amaret, quum ad illam crucem orbis liberatricem tam cupidè tetendit, quid hîc egit illud, niſi, ut genus noſtrum non modò à ſuſcepta peccati labe & infeſta Dæmonum tyrannide liberaret, & ueluti ingenti onere depreſſos ſubleuaret: uerùm etiam ad cœlorum regna reduceret, immenſiſque præmiis collocupletaret? At una reſoluit plaga? imò cruentus & lacer totus in crucis diſtentus patibulo, hoc tanto uulnerum ſuorum dolore quanti noſtram ſalutem & incolumitatem fecerit, aſſiduè teſtificatur. En telum, quo Deus noſter armatur, quo ſanè telo non minatur, ſed ſolatur, imò minatur piorum animis, quòd eo telo amoris uulnus ipſis infliget. Quis enim non commoueatur ad peramandum eum, quem pro ſe tam dira uideat toleraſſe. Nihil beneficio ſuo de mortalibus emere habebat. Quid enim ſupremæ beatitudini cum noſtra imbecillitate? quid illi Maieſtati addi à nobis, aut corradi poterat? Verùm quos gratis condidit, eiſdem gratuitum ſalutis beneficium impendit. Oſtendens hoc facto quantùm ardeat ex amore, nos ueluti iniecta manu compellit amoris iugum ſecum pariter ducere. Etenim ſi amore amor elicitur, quemadmodum ignis igne, hanc Deus artem diligentiſſimè eſt perſequutus, dum nullum tempus aut locum fructu uacuum beneficio ſterile abire permiſit: nam quæcunque erant in eo maxima hæc ad nos detulit. Omnipotentiæ eſt de nihilo creare, creati ſumus, ſummæ ſapientiæ præceptis inſtruere, inſtruxit: magnæ charitatis collapſos ſeruare, ſeruauit: egregiæ benignitatis ad præmia pulcherrima uocare, uocauit: eximiæ liberalitatis ingenti donare munere, ſeipſum munus dat, quo nihil eſt ingentius. Si maiora ſunt alia, concupiſcamus ſed non inueniemus: hæc quorum magnitudo æſtimari nequit, ad nos ultro delata inflammare ſingula gelidum pectus queant: collecta uerò & in unum commixta, quem non mouerint, nihil unquam mouebit.

Satis ſuperque docuiſſe uideor, cur Dei unigenitus ſplendor & figura ſubſtantiæ paternæ humanam uoluerit carnem induere, & mortalitatis noſtræ fieri particeps. Ita enim ſe contulit, primùm, ut ſalutem conficeret noſtram cœlo reddito: id enim antiquiſſimum illi fuit, deinde, ut uitam noſtram muniret præceptis, præcepta domeſtico uitæ ſuo teſtimonio roboraret: poſtremò ut humana corda ad ſe pelliceret tam larga beneuolétiæ ſuæ erga nos ſignificatione. Hæc enim omnia diligenter oratione proſequutus ſum. Supereſt nunc, ut natalis ipſius contemplemur ſpeciem,

quòd in diuiſione mea poſueram tertium. Non poſſum narrare aptius, quàm ipſo declaretur Euangelio. Non ſatis, quòd Dei filius tantùm ſe depoſuit, ut filius hominis pariter fieri uellet. Mater (inquit) pannis eum inuoluit, non auro aut purpura. Quid deinde? in præſepio reclinauit, nõ atrio regali, quibus aſtantibus? iumentis (inquit) duobus, Aſino & Boue. Quid expectamus aliud dignum tanta pompa, niſi ut paſtoralis conuentus ueluti amicorum beatorum cohors ad gratulandum concurrat, ne id quidem defuit, ne qua humillimi ortus ſolemnia deſiderarentur. Vbi ſunt hi, qui paruulos eorum cenſus quotidie querelis laceſſunt? Ille mundi Dominus, rerum imperator in nullis diuitijs inuenitur, pauperiem tulit, ac ne tuliſſet quidem, niſi quòd appetiuit. Magnum uideo exemplum mortalibus propoſitum egeſtatis haud deteſtandæ, quæ tanto fuerit affectu comprobata, quanta hæc humilitas? Mitto iam hoc, quòd Deus ad homines uenit, & hominum cauſſa homo factus eſt. Quid illud? quòd perpauper delecta eſt familia, ex qua carnem traheret. Diuerſorium, ſtabulũ, præſepe, iumenta, panni, paſtores, quibus naſcens excipitur, quid aliud ſunt, quàm ſummæ exiguitatis & inopiæ nomina? Quod enim aliud Angelus dedit paſtoribus indicium nati Saluatoris, niſi quòd eum pannis inuolutum, & in præſepe iacentem inuenirent. Ita ne uerò, qui mundum hunc uario ueſtit ornatu, hic uilibus obuoluitur pannis? Cuius ſedes eſt cœlum, terra ſcabellum, hic in anguſtiſſimo iacuit præſepe. Non uenit huc horribilis tremefaciens tellurem, ſidera concutiens, & fulmina uibrans, ſed non niſi ſummam indutus humilitatem: licet hoc loco meditari, quàm diſſimillimus hic noſter fuerit Adæ, illi primo humani generis parenti. Ille beatiſſimis in hortis locatus, diuinis obedire mandatis neglexit. Hic obedientiæ gratia nullas locorum anguſtias recuſauit, & tamen Adam ſimulac exortus eſt, adeò facundus apparuit, ut ſingulis rebus nomina traderet. Verbum Dei, quod omnes gentium linguas diſertas facit, nunc mutum iacebat, ac ne matrem quidem ſuo nomine ſalutabat. At uixit poſtmodum lautè, cuius quum propria eſſent omnia, ſi Deum cogitemus, non habuerit, ut ipſe dixit, unde caput reclinaret: occubuit etiam glorioſè, qui crucem in morte inuenit. Poterat ab initio ad calcem uſque uitæ plura ſibi commoda parare, & externis bonis ſeſe munire quantis uellet, neque hanc facultatem ſibi conceſſam ignorabat. Is enim eſt ille, qui ea habentibus dilargitur. Attamen paupertatem, inediam, labores, ſupplicia, contumelias delegit, hæc uilia & ingrata adipiſci metarique uoluit, quò nobis ſublimia & grata forent. Magna eſt enim ſerui gloria ijſdem calcatis ueſtigiis Dominum comitari. Ac ne fortaſſe Dominum omnino proiectum putetis, Scitote natale iſtud humanis quidem ornamentis caruiſſe, at diuinis abundaſſe. Miremini licèt, puer iſte hodie natus (ita enim recolimus) ſapientiæ omnis pleniſſimus eſt undique, ſiue ipſum ut Deum, ſiue ut hominem ſpectemus, ſed non oſtenderit, donec ætate progreſſus uirile robur membris

induatur; Quantis præterea miraculorum inſignibus corruſcauit? ut detur intelligi pro diuerſa conditione parentum iactatum & ſubleuatum fuiſſe, quorum alter terrenus & mortalis tenui & inopi, at immortalis & cœleſtis locuplete præclaroq́ue cultu naſcentem excepit. Primùm quidem eius aduentus per multam ſæculorum ſeriem exoptatus fuerat atque prædicatus. Illum longus Prophetarum ordo clariſſima percinentium buccina anteceſſit. Simulachra etiam futuræ eius uitæ de ueterum patrum expreſſa geſtis prælata fuerunt; nec inter Iudæos modò, ſed inter gentes quoque prænuntiata noua de cœlo uentura progenies, quæ auream gentem terris inferret, & cuncta humani ſceleris ueſtigia aboleret. Hoc deinceps, quod de Virgine naſcitur, quantum eſt? Quis enim non intelligat eſſe plus homine aliquid in illo, cui illo modo naſci contigit præter naturæ fas atque leges. Ille mundiſſimus ortus, qui ſine ullo fœdo pudoris tactu, ſine ulla originis labe contigit, perhonorificus ſanè fuit. Ad hæc quum inter medias noctis tenebras de materni uteri anguſtijs in auras prodiſſet, finitima puero loca noua luce canduerunt: Angelus demiſſus è cœlo paſtores excitauit, ut natum orbis Saluatorem conſpicerent & adorarent. Ignobiles attraxit uiros, quid aliud in eis ſequutus, quàm innocentiam uitæ & cordis ſimplicitatem? An potius ad opes & honores reſpiceret, & tumidam ſæculi ſapientiam, quæ Chriſtus nunquam ſibi ſumpſit, hoc modo de Angelicis cohortibus unus, Quid? reliqui ocioſè ceſſarunt? non'ne nato Dei filio hymnum apertiſſimè & natalitia eius cecinerunt? Intelligebant enim ad pacem humano generi conciliandam mitti, qui à mittente patre nunquam poteſt dimitti. Sed natale hoc quoque extitit per id tempus, quo omne mortale genus fœlicitate quadam præcipua pacem agitabat. Iam enim Cæſar Auguſtus pacatis cunctis gentibus, quæ Romano imperio ſuberant, ſeptingenteſimo ab urbe condita anno Iani Fanum clauſerat, quod indicium erat omnia undique bella compreſſa fuiſſe. Finitimæ prouinciæ armis poſitis pace gaudebant: eadem erat conditio longinquarum? Nulla gens, nulla natio contra Cæſarem. Quin etiam ad eum Scythæ & Sarmatæ extrema terrarum incolentes miſerant amicitiam petentes. Traditum eſt etiam Indos ab ipſo cœli torrido feruore diuulſos, eadem de cauſſa ueniſſe cum gemmis & margaritis, Elephantos quoque inter munera trahentes, & dignos ſe Cæſaris amicitia cenſentes, non ſolùm quòd priores, uerùm etiam, quòd de tam longinquis regionibus eam appetiuiſſent: quadriennium enim iam impleuerant in uia, & hominum ipſorum color ab alio penè orbe eos ueniſſe arguebat. Parthi quoque ultra Eufratem ſine bello relicti rapta Craſſiana clade ſigna ultro retulerant. Sic ubique per terrarum orbem pax fuit, aut pactio. Hac pacatiſſima tempeſtate natus ille, qui ſupra omnes pacificus fuit, cuius inſigne dilectio, qui uenerat, ut ima ſummis conciliaret, qui pacis præcepta ſuis poſuit, qui pacis ſectatores ſui præſentia inuiſere dignatur. Denique pax illius ſæculi refulget

in

in ortu Saluatoris, ſiue, ut aduentum eius ornaret, ſeu potius, ut ab eo ornaretur. Hoc iam prædictum Eſaiæ ore. Conflabunt (inquit) gladios ſuos in uomeres, & lanceas ſuas in falces. Non leuabit gens contra gentem gladium; Pſaltes quoque diuinus. Orietur (inquit) in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis. Sed quid iſtis immoror? Ecce tibi noua è cœlo flamma emicat cœleſtis uiri ortum denuntians, cunctis illuſtrior, pulchriorque ſideribus, & quæ interdiu etiam rutilaret nulla obruta ſolis magnitudine, cuius præuio fulgore attracti tres Magi, ideſt tres inſignes ſapientiæ nomine uiri, & eo tanquam duce uiæ uſi de longinquis regionibus ad paſtoralem caſam perrexerunt, & infantulum cõſpicati adorant corporibus, honorant muneribus, uenerantur officijs; non illic ebur, non aurum, non purpura, non diadema fulgebant, nulla famulantium pompa, nullus armati exercitus terror, ac ne ætas quidem ea erat, quæ ſentiret obſequium. Cur ergo colebant? An ſtella, quæ perduxit, eloquuta fuerat de cœlo illic ineſſe Deum? qui potuit ſtellæ unius radius id efficere? ac ne multa quidem ſidera in unum collata id facere potuiſſent. Igitur uidentur & antea ſacro afflati ſpiritu, quid ſtella noua portenderet intellexiſſe, & tunc in re præſenti eodem ſpiritu magiſtro, qui illorum mentibus omni ſidere ſplendidius relucebat, ſic cogitauiſſe. Iacet anguſto in ſtabulo, quis? Ille ſcilicet cui elementa cuncta obediunt, cui aſtra famulantur, qui ſolo nutu orbem temperat, intra quem cœli uoluuntur. Vilibus obuolutus eſt hic pannis, idem tamen, quicquid diuitiarum eſt, habet in poteſtate, & cæteris erogat, omnia ſciens dare, quicquam neſciens accipere, at natus de fœmina matre, uerùm ſed de fœmina uirgine, & matrem ſuam ipſe creauit. Hæc cogitaſſe illos uiros apparet, propterea quòd genu flexi auro, thure, myrrha coluerunt, profeſſi his oblatis muneribus uidentur mortalem eſſe factum, qui Rex ſummus eſſet & ſacerdos: quoniam myrrha humandis apta corporibus, thus ſacerdotali miniſterio, aurum regali conuenit dignitati. Sunt tamen, qui uoce ſtellæ commotos putent. Tradunt namque Magos animaduertiſſe in ſtella flammeam pueri formam & ab eo admonitos Regem ſæculorum in Iudæa natum, quò proficiſci deberent, ut adorarent. Variant etiam ſententiæ unde uenerint. Euãgelium dilucidè ab Oriente ueniſſe tradit. Veruntamen Orientis nulla eſt per ſe poſitio, nam quòd unis populis oriens eſt, alijs erit occidens, aliis meridies. Quamobrem non deſunt, qui aſtruant à Perſide Caldæa ueniſſe, quæ mari contigua eſt, & ab oriente Iudæam ſpectat, ubi etiam magorum nomen celebre, & unde Camelis aſcenſis paucis diebus iter illud conficere potuerunt. Aſſerunt alii ſtellam hanc in Perſide longè ante Chriſti ortum illuxiſſe, ita ut de longinquo mouentes illi poſſent ad diem occurrere, puerumque recenter natum ſub Tuguriolo uidere & adorare. Horum magorum factum prælufit quodammodo gentibus, quæ poſtmodum intraturæ erant ad Chriſtum, & ut huius ingreſſus omen ſuſcipi poteſt. Ipſi nanque primi è gentibus crediderunt,

& ſe ipſos ueluti primitias gentium Chriſto conſecrarunt. Et de miraculo quidem hoc præſtantiſſimo magorum ſatis dictum. Fontem Romæ craſſo ac tanquam oleario liquore illo die longè lateque ſtagnaſſe ferunt. Tépla & ſimulachra falſorum Deorum, quibus exitium parabatur, multa multis locis fœde corruiſſe. Horum & plurium aliorum miraculorũ, quæ tunc emicuerunt, ſemen ac origo maius illud miraculũ fuit, quòd Deus homo fieri dignatus eſt. Hic enim naturæ leges in immenſum retroceſſerunt, nam qui antiquior fuit omni æuo, poſterius natus eſt, puella auctorem ſuum genuit: Filius matrem creauit: ſed quid matrem hanc feciſſe putamus ubi filium peperit? Licet enim mente contemplari, quod oculis non poſſumus, quò inquam erupit? quid geſſit? quæ mens fuit? cogitatio? uoluntas? genuflectit, adorat. Quid agis Hebrææ gentis mulier, Virginum ſemper gemma? Si filius hic tuus eſt, cur adoras? ſi Deus, quomodo genuiſti? reſponſum dato. Arridet, & ſe non diuinitatem quidem, ſed eum, cui annexa fuit diuinitas, genuiſſe contendit. Per tibi hunc (inquit) caſtiſſimum uterum deitatis téplũ, Deus eſt hic, quem genui, penè dixi, qui genuit, quoniam utrunque pariter conuenit mihi genitrici & filiæ. Credimus tibi. Sed quid agis, inquam mulier? tollis gremio, quem cœlum ſuſtinere nequeat; oſcularis, cuius uultum infera trepidant, ſupera uerentur; ah cohibe lacertos, quid ulnis innectere uis ſecum omnia trahentem? quomodò portas eum, à quo totus orbis portatur? Vbera nudas, cur? an ut alas eum, qui cunctis animantibus alimenta ſubminiſtrat, tacentem contemplaris. O' rem quoque miram, tacet ille, & eſt tam magnum uerbum; nihil ille de te haurit niſi ſuum; tractas enim & componis his manibus, quas tibi formauit, lactis ſuggeris fontes, quibus ubera tua irrigauit; hæc tibi facere dulce eſt, & nullum gaudio imponis modum: hodie nanque occupaſti titulum altiſſimæ mentis tuæ deiectioni delatum, quem uotis petijs ſe nimium fuerat, ut ſancta Dei Genitrix habearis & dicaris: & nunc etiam fortaſſe tibi ſubuenit ad cumulum lætitiæ, quòd ſuſceptus tibi iſte pudori non fuit, nec geſtatus oneri, nec effuſus dolori. Fœlix Maria, quæ uirginali utero Chriſtum, fœlicior, quæ intimo cordis affectu plus omnibus geſtaſti. Nos uerò & tuo nomine multùm & noſtro non mediocriter gaudemus. Intelleximus enim quantùm Creatoris bonitas humanam naturam magnificeerit, quantùm eius laudi & gloriæ indulſerit, quum eam diuinitati ſuæ copulauit. Hanc tantam tamque nobilem coniunctionem eſſe factam non ſtatim celebratum, ſed non niſi multos poſt annos in ipſius Euangelij prædicatione, nam tunc Ieſus, ut ex Ioſepho natus uulgo cernebatur tanquam ex altero mortali parente: ita, ut Maria quoque mater compellans illum duodecimum iam agentem annum diceret. Ego &
Luc. c. 2. n. 48. pater tuus dolentes quærebamus te. At ubi effulſit tempus nouæ legis
dandæ; præmiſſus tunc Ioannes, qui palàm prædicaret, Deum humana
Io. 1. n. 27. aſſumpta ſpecie inter homines uerſari. Ille (inquit) qui poſt uenturus eſt,

ante

ante me factus eſt, cuius non ſum dignus ſoluere corrigiam calciamenti. Ipſe Vnigenitus eſt Dei filius. His & talibus nocibus ſanctiſſimus Ioannes Dominum noſtrum Ieſum mox pandendum indicabat, ueluti auroram ſolem præcurrens. Ipſe poſtmodum ſequutus Ieſus in Euangelii prædicatione, nunc de ſe humilia loquitur quale illnd eſt, Pater maior me eſt. & triſtis eſt anima mea uſque ad mortem. hæc de ſe ipſo, ut de homine fatur, quandoque uſque eo attollit ſermonem, ut nihil poſſit eſſe ſublimius; ueluti quum dicit. Ego & pater unum ſumus & omnia, quæ habet Pater, mea ſunt. Idem factis quoqne ueritatem utriuſque naturæ in ſe ipſo ſubſidentem aſtruxit: nam quod fleuit, infrenduit ſpiritu, triſtatus eſt, timuit, eſurijt, fatigatus eſt de uia, & uulneratus, & demum mortuus; in his ſe hominem eſſe teſtatus eſt. At quòd propria poteſtate languidos curauit, defunctos ſuſcitauit, uentis & fluctibus imperauit Dæmones de humanis corporibus excuſſit, & letho datus reuixit, & ad extremum cœlos conſcendit: in his & talibus ſe Deum eſſe apertiſſimè denuntiauit. Copulatus igitur Deus homini glutino ſempiterno: nam quod ſemel Deus apprehendit, id nunquam dimiſit. Nunc indiſſolubilem hunc Dei atque hominis nexum ſpectantes, & quia quicquid humanum eſt in Chriſto, ſubſtat in Dei uerbo, dicere poſſumus, hominem cœlum & ſtellas condidiſſe. Nunc demonſtrato Chriſto uel aliter intellecto dicere poſſumus illum hominem eſſe omnipotentem. Præclarè Dionyſius in libro de diuinis nominibus. Propter mutuam (inquit) proprietatum communionem Deus erat infirmus, & homo infinitè potens. Delectare nos plurimùm debet quòd non ex Angelicis cohortibus, ſed ex hominum numero unus tantùm euectus eſt, ut ſedeat ſolus ad dexteram Dei Patris cunctam poſſidens in cœlo & terra poteſtatem: unde ueniat in mundi clauſula uiuos omnes & mortuos iudicaturus, & unicuique pro meritis redditurus. Iudicium quoque illud extremum cunctorum geſta complectens, pijs uenerabile, impijs terribile, ante hominis tribunal exercebitur, quanquam non purus ille homo, ſed homo tamen. Hanc tantam attulit hominibus gloriationem hodiernus dies, quòd Deus ſuæ noſtram naturā ideſt potenti & ſublimi infimam inualidamq; adiunxit. Nunc penè fraternitatis cuiuſdam cum Deo iunctæ gloriari ualemus. Audite nunc aliud. Nemo eſt, qui non intelligat quanta ſit excellentia in Chriſto, qui Deus & homo eſt. Sed quid ex hoc ſequatur, non omnes fortaſſe animadnertunt: dicendum igitur fuerit quorundam cauſſa, & ut in laudatione eius finiatur oratio, qui ſupra eſt omnem laudationem. Sæpius eſt dictum, idque uos audiſſe arbitror, hominem eſſe nodum & copulam rerum omnium: nam quòd cætera poſſident ſeparatim, ut proprium poſſidet ille in ſe uno collectum mixtim, habet communem cum Angelis mentem, cum brutis animantibus ſenſum, cum ſtirpibus & arboribus alimoniam, cum cœlo, lapidibus, & alijs uita carentibus creationem. Nunc quod ex Deo & homine compoſitus eſt Chriſtus,

Jo. 14. n. 28. Marc. 14. n. 34. Jo. c. 10. n. 30. et c. 16. n. 15.

Chriſtus, eſt copula ille non ſolùm creatarum rerum, ſed etiam increatarum, non temporalium duntaxat, ſed etiam æternarum, non finitarum modò, ſed etiam infinitarum: Vna denique perſona Chriſti, omnia, quæ dici cogitarique poſſint complexa eſt, nihil ſcrutari poſſumus in rebus, quod ibi non inueniatur. Explicui propoſita, plurima euolui, terram iam ex magna iactatione proſpecto, ſi languidi fuimus & remiſſi, ſi non ſatis parati inſtructique proceſſimus, ſi non ex dignitate tantæ rei eloquuti ſumus, quæ ueſtra eſt facilitas atque humanitas ignoſcetis. Nunc de te bone I E S V, Supereſt, ut precemur obteſtemurq; omnes, qui adſumus ſupplicibus uotis, uberibus, cordis lacrymis, per ſanctum illud Natale tuum, ut exaudias. Tu è ſinu dilapſus parentis mortale genus tibi ipſi ſummo Deo conciliaſti, fœdus cruore tuo ſanxiſti. Effice (potes enim) ut in unum confluant Regum ac populorum uota, ne prouinciæ tuo nomini deuotæ hoſtilibus odijs ſe ſe mutuò inſequãtur. Vides collectam diſcordiarum rabiem in loca noſtra efferueſcere, huc ex omnibus oris & gentibus innumeras armatorum copias cõfluxiſſe. Italiæ agros eſſe, qui diripiantur, exhauriantur, incendantur, nec ſacroſanctam ullis eſſe perſpicis corporum noſtrorum libertatem. Fac amare nomen tuum, non fraudes libeat: fraudes enim interpretamur, quicquid tuum, non eſt, & à te aliò deducit. In primiſque illud præſta ne ſpuria Turcarum proles ualida & audaci manu hæreditaria legitimorum bona inuadat. Mitto iam Italiam, ſed ne Eccleſiam tam ualide tibi dilectam opprimat atque diſperdat. Si ſine præſidio tuo ne leuiora quidem poſſumus, quomodo te remoto tam efferatas beſtias poterimus coërcere? præſertim quum altera ex parte immineant hæretici, qui cum falſis eorum dogmatibus, propter quæ ab eccleſia fuerunt eiecti, in eccleſiam irrumpere conantur: intus & foris hoſtes, quorum hi corpora ferro, alteri truculentius animas perdunt malæ doctrinæ ueneno: utrique in te contumelioſi: alteri te non agnoſcentes ex profeſſo ſunt impij, alteri agnitum ſub ſpecie pietatis produnt. Reuoca errantes utroſque, & in uiam deduc ſalutis: homines enim à te conditi. Tu altiſſimus quum eſſes, hominum cauſſa humillimus fieri uoluiſti. Tu homine aſſumpto germanitatem quandam nobiſcum inire dignatus es, quo fit, ut ad te, non ut ad Dominum tantùm, ſed ut ad Dominum Fratrem confugiamus. Reſpicies nos igitur, nec te omnino implacabilem præſtabis, aduerſus delicta noſtra, quorum ut obliuiſcaris rogamus. Tua te nobis propitium reddat benignitas. Tua hæc pro nobis ſuſcepta commendet natiuitas. Quam ſanè natiuitatem dilectiſſimi fratres, ut ianuã humanæ ſalutis, ut clariſſimum monumentum diuinæ erga nos charitatis, ut inſigne humilitatis exemplar, cum cæremonijs alijs multis, tum ſolerti animorum ueſtrorum pietate perpetuò celebrate.

MARCI ANTONII
NATTAE ASTENSIS,
DE QVADRAGESIMALI IEIVNIO
ORATIO.

QVADRAGESIMA iam adeſt,quæ ſuperanda eſt nobis, nunquid triſtes eſtis? non opinor ad rationem rem reuocans: debemus enim conſtanter ciborum delicias contemnere, nec ſanè cauſſa eſt, cur aliquis noſtrum ullius rei uentri gratiam faciat, quando ille nunquam accepti gratiam habet, ſed aſſiduè plus poſcit, ideo ueluti ingratum quẽdam creditorem ſubſtringere & coërcere debemus. Si qui autem ſunt qui carnium eſum nulla idonea de cauſſa intermittere nolunt, his uenter nimis curæ eſt, & ea quoque forſitan, quæ uentri adiacent. Volunt pleni & diſtenti Paradiſum ingredi, non cogitantes, quòd primus ille parens generis noſtri de eo deiectus fuit ſatur, dum cibum uetitum ſumpſiſſet, qui, ut pœnam uidit, malè ſecum actum illo cibo arbitratus eſt, & maluiſſet ieiunus fuiſſe: ille enim inauſpicatus cibus nõ ipſum ſolùm, ſed & poſteritatem cunctam peſſundedit, & in tanta detruſit incommoda, quanta nunc experimur: quod ſi meminerimus, erit cauſſa cur cunctanter & circunſpectè ad cibum accedamus, neque temerè in quaſlibet epulas irrruamus. Et profectò ſeu mores animi rectos, ſeu ualetudinem corporis ſecundam ſpectare libeat, ad utranque rem omnino inutilis nimia ſacietas, quæ expellitur nunc procul indicto ieiunio, de coquis conqueratur è iuuentute? quandoquidem inediam aptiſſimè ferant mediæ ætates, menſæque frugalitas uegeta magis corpora, ingeniaque reddat. Magnæ certè auctoritatis hoc quadrageſimale ieiunium, quod ab Apoſtolis, (ut aiunt) traditum, tot ſæculorum ſucceſſione in Chriſtiano populo ſeruatum eſt, & à ſanctiſſimo quoque rigidiſſimè. Ignatius tertius Antiochenæ eccleſiæ à Petro rector Ioannis Euangeliſtæ diſcipulus ad Philippenſes ſcribens quadrageſimæ meminit, nec non maioris hebdemodæ, qua Chriſti paſſio celebratur, hortaturque eos, ut quadrageſimale ieiunium diligenter ſeruent, quoniam continet imitationem eius, quod olim Deus agens in terris geſſit. Vult etiam eoſdem quarta & ſexta

ſexta feria ieiunare, reliquias pauperibus porrigentes. Snnt qui hoc quadragenarium ieiunium, quod ante dies Paſchales in eccleſia ducitur, inſtitutum fuiſſe dicant Teleſphori, qui annum centeſimum circiter, & ſeptimum poſt Chriſti mortem Romæ Pontificatum geſſit Antonino Pio imperante. Veteres Monachi, qui Aegypti Syriæque uaſtiſſimas incolebant ſolitudines, & aſſiduè tenui uíctu agebant, ita ut tota eorum uita continens ieiunium dici poſſet, attamen quadrageſimæ temporibus aliquid atque adeò multum priſtino uitæ rigori addebant, quod nunc etiam (ut opinor) religionum ordines obſeruant. Incumbunt enim his diebus in corporis afflictionem toto ſtudio, & maioribus propoſitis curſibus continentiæ uela laxantur. Nobis autem detrahere quicquam naturæ neceſſitati non præcipitur, ſed moratum tantùm indictum ieiunium, de quo tamen eſt, quod diſceptari poſſit. Sunt enim qui putant in die pluries cibum capi poſſe, ſi id parcè fiat & exiguè: & id facere omnino uirtutis eſt ſpecimen. Arbitrantur tamen alij eccleſiam, quum pro diuerſa hominum ætate & ualetudine non poſſet quantum, quoties edendum eſſet præſcripſiſſe: & ita non geometrica, ſed arithmetica ratione ſtatuiſſe, ut ſemel tantùm comedatur, quod mihi ſaluberrimè inſtitutum fuiſſe uidetur, ne pluſ quam ſemel quolibet die cogitatio noſtra ad curam corporis referatur, ſubtrahit igitur ſibi prandium, quicunque ieiunat, & ita ad cœnam accedit, ut poſt eã ab omni abſtineat ferculo uſque in craſtinum, quòd ſi quæratur, cur cœna potius quàm prandium conceditur, nam niſi decantatis ueſperis non licet epulari, aiunt, id inductum fuiſſe, quòd eccleſia cupit nos undique Chriſti ueſtigiis (quantum fieri poteſt) inſiſtere, nec ab hoc exemplari deſiſtere. Ille autem quadraginta dies, & totidem noctes ex ordine uacuas ab omni cibo & potu peregit, ſed quoniam quod ui ipſe dinina perfecit, id nos moliri natura non ſinit humana, quæ quotidiana refectione ſuſtentanda eſt & regenda: quod in illo uerè factum fuit, id nos ficta imitatione explicamus, ſicut poſſumus: nam noctu comedendum non eſt, in die duramus ieiuni uſque ad ueſperas completas, poſt quas, dies intelligitur extinctus, quum nullum aliud in eccleſiis officium reſtet diurnum. Sic iſta ſimulatione non improba Chriſtum dominum referimus ieiunantem, eximentes à die poſtremam eius partem, in qua ieiunium ſoluimus, ſumentes aliquid de menſa frugaliter & ſobriè ad refectionem uirium: nam unica tantùm cœnula contenti eſſe debemus. Sic enim eccleſiaſtica lege ſancitum eſt, ut ſemel tantùm & non iterum cibus à ieiunante aſſumatur, atque ita determinatum eſt, quoties, quali etiam cibo utendum ſit, id quoque non relictum, ſed determinatum fuit, at non quanto, ſed id in arbitrio cuiuſque relictum, ita, ut æquum & moderatũ debeat eſſe arbitrium, & quale à bono uiro proficiſci ſolet. nam in legem committit, qui ieiunans una tantum abſumit cœna, quantum antea ſolebat in prandio & cœna: hoc enim non eſt relinquere luxum, ſed mutare. Non equidem dico periclitandum eſſe fame, ſed nec refer-

tis epulis infarcire uentrem, nec largiſluo potu uenas irrigere oportet, noſtro nobis nunc ſucco uictitandum eſt. Cur enim carnes animalium? Cur lac, quod alio colore ſanguis eſt? Cur oua, quæ liquidæ ſunt carnes, nunc à menſis remouentur? niſi quia illis plurimum firmitatis ineſt, & plurimum alimenti. Hac de cauſſa etiam Gregorius marinas beluas, quarum exuberantia ſunt corpora à menſis conſtitutione ſua detraxit, quod tamen uſu receptum non eſt. Itaque adhiberi poſſunt: magna eſt enim uis conſuetudinis, cui facilè obſiſti non poteſt, attamen iſtis leuiter immorandum eſt. Quid de his dicemus, qui ieiunant, ut rumuſculos hominum aucupentur? quorum nonnulli uultus quoque ſuos exterminant & demoliuntur, ut officioſiores cæteris propter magnam ieiuniorum uim uideantur, certè operam perdunt. Quid enim attinet uentri ſubducere, quod non Deo, ſed inani gloriæ præbeas. Nullos ne reperire datur, qui rixando ob uentris ingluuiem dies digerunt? at quàm multos? qui magis eſſent in officio, ſi ſaturi quieſcerent, ac de oblatis Deo gratias haberent. Magnum uideor dicere quin aſpicite quàm ſim moroſus, nam quum debeat ieiunans, parcè admodum cibum capere, ne ſi hæc illi parſimonia proſit, uideatur nouam quæſtus rationem inſtituiſſe, uelim quod ori ſuo ſubtraxerit, id proximo præbere, neque nunc dico proximo, qui iuxta accumbat, ſed (ut Chriſtiani moris eſt) alteri, qui egeat, cuius miſera fortuna nos proximos illi faciat, atque adeò uiſceribus pietatis includat. Non eſt iniquum te ipſum eſurire, & abſte alium ſaturum diſcedere, imò nihil æquè conuenit, quàm quenquam ſibi eſſe parcum & rigidum, ut largus aliis & benignus eſſe poſſit. Etenim hoc tempore, quo delicta nobis à Deo remitti poſtulamus, eleemoſynam ualde opportunam duco: quomodo enim ferri poteſt, ut te hominem peccatis ſordentem reſpiciat Deus, ſi tu ipſe homo hominem alium egeſtate laborantem deſpexeris? at ubi pauper in Chriſti gratiam beneuolè excipitur & miſericorditer tractatur, credo quòd Chriſtum tunc ungimus, mirùm ſi deinceps delinitus non ſe uel peccantibus propicium præbeat. Sit ergo ſobrietas noſtra egenis lucroſa. Verùm, ut omnia iſta fiāt, & ieiunet quis parcè, ſtudioſè, liberaliter, haud ſcio an non ieiunium pondus habeat, niſi maius illud & generale uitiorum ieiunium intercedat; nihil attinet perexiguo cibo attenuare corpus, ſi immenſa ſuperbia animo intumeſcimus, non prodeſt non calere uino, ſi ira incendimur, non opus eſt pallore ieiunii, ſi inuidiæ liuore corripimur. Omni tempore à peccatis cauere debemus, & quotidie hoc uitiorum ieiunium perſoluendum eſt, à quo nemo immunis, non ætas, non ſexus, non morbus, non peregrinatio, non operis labor excuſat, ſemper & omni loco abſtinendum à uitijs: ſed nullum tempus, quo moneamur magis hoc facere, quàm hoc quadrageſimali, in quo quum prohibeamur à carnibus, quæ cæteris temporibus permittuntur, quid credimus à uitijs, quæ nunquam conceduntur? Hoc uitiorum ieiunium præcipua cura nobis amplecten-

dum. Etenim ſi ſola gula peccauit, ſola ieiunet. Sin autem & reliqua membra pariter peccauerunt, cur non & illa ieiunent? ergo ieiunet oculus à petulanti conſpectu, manus à rapina, lingua ab obtrectatione, aures ab inanibus fabellis. Denique abſtineamus à qualicunque opere, quod uel paululum læſerit officia membrorum, quò minus ſancta habeantur. Et ne quiſpiam fortaſſe poſſit dicere. Neſcio an hæc mihi agenda ſint, ideo dum res fiet diuina, hæc Iohelis uerba ex perſona Domini prolata cantari audiemus. Conuertimini (inquit) ad me in toto corde ueſtro, in ieiunio & fletu & planctu. O' aurea uerba: Conuertimini ad me. Si nihil aliud dictum fuiſſet, poterat quiſpiam corpus ſtatim conuertere, & liberè reſpondere: Factum eſt, iam aliud propone mandatum, ſed ſubditur, in toto corde ueſtro: quæritur enim totius cordis conuerſio, quæ non una aut altera die, imò ne tota quidem uita rectè expletur. Attamen quoniam etiam in his, quæ ad corporis uictum pertinent, aliquid conuerſa ratione fuerit agendum, ut qui antea largis epulis fuerant excepti, nunc inopiam ſectentur: ſequitur, in ieiunio, ſed eſt cibus quidam, quem nolo uos præterire, imò quo uos eximiè oblectari decet, cibus unquam lacrymarum & ecce ſubinſertur, in fletu & planctu ueſtro. Vult nos Dominus hoc omne tempus in luctu traducere: non ſatis habet ſi à cibo abſtinentes uentre lugeamus, niſi etiam ingens eruperit lacrymarum uis de corde deque oculis recordatione peccatorum, quæ confiteri nunc ſacerdotibus oportet, recordatione quoque acerbiſſimæ paſſionis ſuæ & mortis, quam tulit ipſe, qui uita erat, ut nos cunctos, qui morti addicti eramus, uitæ redderet. Quum olim Iudæi ieiunarent, ijdem tamen in ſceleribus permanerent, nec ad meliora uerterentur. Non eſt hoc (inquit Dominus Eſaiæ ore) ieiunium, quod elegi, etiam ſi in circulum caput circunduxeris, etiam ſi cinerem & ſaccum proſtraueris, non erit gratum id ieiunium. Quale igitur uis? Diſſolue (inquit) uincula iniquitatis, noli cum aduerſario contendere iurgijs & clamoribus, noli impiè pugno percutere, noli cupiditates tuas implere: debitores ne repete, & eos, qui confracti ſunt libera: nemini oneri fueris, frange eſurienti panem, egenos uagosque in domum inducas: quum nudum uideris operi eum, carnemque tuam ne deſpexeris. Hæc & his ſimilia olim Iudæis Dominus. Nos tamen non illis tantùm, ſed nobis quoque dicta putabimus, cauebimusque prudenter à quibuſcunque peccatis, ne poſtea conqueramur quemadmodum illi, nos in ieiunio non fuiſſe auditos à Domino, ſed deſpectos, imò & magnis calamitatibus affectos: diſputans enim tunc Dominus oſtendet ſe iure iratum fuiſſe, nec huiuſmodi ieiunia recepiſſe. Ipſe qui offenſus eſt (O' manſuetudinem incredibilem) ipſe inquam, quem tot contumelijs affecimus, uocat prior ad reconciliationem. Conuertimini conuertimini ad me (inquit) Si hæc uox manſuetudinis paternæ parum mouet, moueant minæ. Nam, ut cantor diuini ſpiritus cecinit. Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuum uibrauit, arcum ſuum tetendit,

tetendit, & parauit illum. Conuerſionis autem modum Paulus Apoſtolus breuiſſimè depinxit, ad Romanos ſcribens illis uerbis. Sicut (inquit) exhibuiſtis membra ueſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra ueſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Hodie de more ſacroſanctæ Eccleſiæ aſpergit ſacerdos diuinis iam peractis uniuſcuiuſque caput cinere cum illis uerbis. Memento homo, quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Quum hæc uerba, tum factum ipſum, admonent nos officij noſtri: nam meditatio mortis abducere facillimè poteſt à peccatis: Scriptum eſt enim. Memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis. Quòd cinere caput aſpergimur, id admonet nunc nobis in gemitu & luctu eſſe uerſandum, & pœnitentiæ arma induenda. Olim ſub ueteri lege homines ubi graue quid & triſte imminebat, & ira Domini uidebatur placanda, in ſacco & cinere uolutabantur. Sic Heſter in magno totius gentis diſcrimine legitur pro uarijs unguentis caput cinere & ſtercore impleſſe, & in ieiunijs humiliaſſe animam ſuam. Sic in metu Holofernis, qui cum ingenti exercitu aduerſus Hieroſolymam profecturus uidebatur, quicunque in templo holocauſta offerebant, præcinti cilicio id agebant: & erat (ſicut ſcriptum eſt) cinis ſuper capita eorum. Iob autem illa dicebat. Ago pœnitentiam in fauilla & cinere. Et idem alio loco. Saccum conſui ſuper cutem meam, & operui cinere carnem meam. Rex quoque Niniuitarum audita Ionæ prædicatione, quæ ciuitati extrema minabatur, ſurrexiſſe de ſolio ſuo legitur, & ſacco ſe induiſſe, & in cinere ſediſſe. Signum doloris id erat maximum, aſperſiſſe ſe ipſum cinere. Hinc illa inuitatio Hieremiæ prouidentis uenturam perniciem. Filia populi mei (hoc enim nomine Hieroſolymam appellat) accingere cilicio & conſpergere cinere: luctum Vnigeniti fac tibi planctum amarum, quia repente ueniet uaſtator ſuper nos. Et rurſus. Vlulate paſtores & clamate: & aſpergite uos cinere optimates gregis, quia completi ſunt dies ueſtri, ut interficiamini. Et in lamentatione idem Propheta. Sederunt in terra: conticuerunt ſenes, filiæ Sion conſperſerunt cinere capita ſua, accincti ſunt cilicijs. Multa ſunt huiuſmodi in lege ueteri, ſed quid illa memoro? Quum ipſe in Euangelio Saluator de Tyrijs & Sydonijs dicat, quòd ſi inter eos factæ fuiſſent uirtutes, quales & quantæ in Iudæa, iam olim in cilicio & cinere pœnitentiam egiſſent. Aptus igitur conuerſis & pœnitentibus cinis, quo tamen nos, ut ſigno utemur, quaſi eo indicetur humilitatem animi hoc tempore ſumendam, & ingentem luctum de peccatis tollendum. Nō enim magnum eſt cinere ſordidari, ſed bene magnum ea peragere: quæ illo cinere ſignificantur. Vocatur autem hic primus quadrageſimæ dies, cinerum dies de more Chriſtiani populi. Cur autem ita uocetur mediocriter arbitror demonſtratum fuiſſe. Verùm, ut ad corporum ieiunia reuertamur: de quibus inſtitutus fuerat ſermo. Sunt nonnulli, qui ſeu quòd uentrem male moratum circunferant, ſeu quòd ita ſentiunt, aiunt hoc quadragena-

rium ieiunium non rectè & ordine inſtitutum fuiſſe: nam quum in eo abſtinendum ſit à carnibus, lacte, ouis, caſeo, & huiuſmodi robuſtioribus cibis, qui pinguius corpora & plenius alunt; & confugere hoc tempora ad olera, poma, legumina oporteat, hortus denique ſummo in honore ſit habendus, niſi forſitan piſcina, aut proximus fluuius auxilietur ſuggerens piſculenta obſonia: damnant illi hanc ciborum diſcretionem, qua hoc attingere licet, illud non licet, quaſi per hæc ad Iudaicæ legis ſeruitutem reuocemur. nam illi populo ciborum quædam genera præſcripta, quibus ueſcerentur, alia penitus interdicta, & horum altera, ut munda, altera, ut immunda habebat. Quum autem Chriſtus morte ſua antiquæ legis cæremonias ſoluerit, ac ocioſas reddiderit, non debuiſſe populum Chriſtianum ſimilibus inſtitutis onerari, quem iam Dominus liberaſſet, præſertim quum ipſe Dominus iam dixerit, quod intrat per os, non coinquinat hominem, ſed quod exit ex ore. Et Apoſtolus Paulus Dominum ſequens. Regnum Dei (inquit) non eſt eſca & potus. Et rurſus, Omnia munda mundis, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Idem quaſi diuinans futura hæc, quæ nunc fiunt, uel ceu è ſpecula proſpiciens impendentia, denuntiat uenturos in nouiſſimo, qui prohibeant nubere & ueſci cibis, quos Deus creauit ad utendum. Et hæc quidem à nonnullis iactantur, qui quoniam non rectè loquuntur, perſpicuum eſt eos non intelligere ſcripturas, quas proferunt: non enim fieri poteſt, ut ſcriptura rectè & qui eas intelligunt perperam loquantur: admonendi ſunt igitur, ut rem diligentius explorent, depoſita omni contentione. Etenim quæcunque in lege ueteri dicta ſunt de mundis & immundis animalibus, ea ad ſignificationem quarundam rerum dicta, imò & iuſſa fuere, quod ne ipſi quidem Iudæi inficiantur, qui ſymbolicè legem eorum conſcriptam affirmant, ſed Iudæos omittamus. Ipſe Apoſtolus Paulus, qui melius cæteris legem intellexit, & cuius dictis iſtorum cauſſa potiſſimùm inniti uidetur, hoc euidenter expreſſit, cuius hæc ſunt uerba. Ne quis ergo uos iudicet in cibo aut potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbathorum, quæ ſunt umbra futurorum. Ecce quomodo cibum & potum, unà cum reliquis ueteris legis umbram uocat futurorum, quæ iam diſcuſſa eſt luce uenientis Saluatoris. Ea enim, quæ illis præceptis & obſeruationibus fuerunt adumbrata, euanuerunt, poſtquam pleno ueritatis lumine cuncta perfuſa ſunt, ceſſare habet imago ubi res ipſa inducitur. Si quis igitur noſtrum credat aliquid eſſe immundum de cibis, quos Deus humanis uſibus creauit, cum Iudæis faceret, imò & in hac parte Iudæus eſſet, ſi credit obſeruationes legis antiquæ neceſſarias ad ſalutem, hoc uetat nos facere domini uox negantis hominem coinquinari cibo, & uox illa facta ad Petrum, quæ oſtenſo linteo animalium pleno iuſſit, ut manducaret, nec quicquam illorum immundum putaret. Contra hoc uigilant Apoſtolicæ literæ clamantes, omnia munda mundis, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur, & re-

&regnum Dei non eſſe eſcam & potum. In nullo æquè uidentur laboraſſe Apoſtoli initio naſcentis eccleſiæ, quàm, ut obſeruationes illas Iudaicas populo nouo non neceſſarias deiicerent, reluctabantur enim tunc hi, qui à lege ad Chriſti fidem ſe conferebant, quos magnum erat à legis litera & à priſtina conſuetudine reuocare, & ad Euangelii uiuificum ſpiritum adducere; ſed futuri quoque erant poſtmodum in Chriſti grege nonnulli, qui eorum ſententia abſtinentiam quorundam ciborum tanquam neceſſariam ſaluti indicerent, quales Taciani fuiſſe dicuntur, Seuetiani, Manichæi, Priſcillianiſtæ, hos tanquam digito prænotauit Apoſtolus, dum uenturos ait in nouiſſimo, qui prohibeant ueſci cibis ad utendum creatis: quorum omnium dogma eccleſia tanquam peſtiferum & ſanæ doctrinæ inimicum reiecit. Sed ſi qua lex nunc prodeat, aut iam prodierit, quæ continere iubeat à nonnullis cibis, non propter immunditiem, quæ nulla eſt, ſed, ut homines mente magis conſtent, & à uitiis cautius declinent, non debet ſimilis uideri Iudaicæ legi, quæ ad ſignificationem quorundam nonnulla ciborum genera ſtatuit eſſe immunda, & his ueſcentes uoluit contaminari. Licèt enim utraque lex idem iubeat, abſtinentiam ſcilicet quorundam, non tamen eadem mens utriuſque legis, nec eadem uetandi cauſſa nec idem modus: hæc enim cibum, à quo contineri iubet, non damnat, ut malum & impurum, quod altera facit. Demum in animalibus terreſtribus inſpicere fiſſa ne ſit ungula, & animal illud ruminet, & in aquatilibus pennas ne habeant & ſquammas quis non meritò irriſerit hanc tam tenuem ciborum differentiam? quòd niſi Iudæis id iuſſum eſſet ad prænuntiandum myſteria quædam, & ideo habitandum illis etiam tunc fuiſſet in corpore literæ, puderet me, (ut uerbis utar Origenis) dicere hanc legem à Deo datam. Videbuntur enim, (ut ille inquit,) magis elegantes & rationabiles hominum leges uerbi gratia Romanorum, Athenienſium, Lacedæmoniorum. At ubi abſtinentia iubetur à carnibus & uino, quia nimis alunt, & ad uitia procliuiores reddũt, nemo reiicere ualeat hanc legem tã prudenti conſilio prolatã, digna certè lex, quæ à quibuſlibet populis ſuſcipiatur. Cauſſa igitur & diuerſa iubendi ratio & præcipiendi modus has duas ſeparat leges, ut nequaquam ſimiles dici poſſint. Vide ſi Iudæum adducere poſſis, ur cibum uetitum ſumat, nunquam adduces, morietur citius, quàm ſuillã edat aut leporinam: nihil enim habet dicere, cur ſi immundum diglutierit, ipſe immundus non ſit, nulla eſt in lege exceptio, quæ eum protegat. At lege hac, qua interdicirur carnium eſus, non alligatur ætas puerilis, aut ſenilis, & mala ualetudo, his enim perſonis opus eſt pleniori alimento: ſed ſi quis ui hoſtili compulſus edat his diebus carnes, uel ut mortem euitet, uel aliud magnum corporis malum, peccaturum non arbitror, quoniam quæ uenia datur comedenti carnes ſi malè ſit corpore affectus, eadem debetur ei, qui iuſtè timet, ne ſi carnium eſum fugerit, uis eius uitæ afferatur, & incolumitas corporis amittatur. Cur hæc ita? quoniam non damnat

nat lex hoc tem pore eſum carnium, quia immundæ ſint carnes, nec quia bonum corporis habitum auferre uelit, ſed quia ſuperfluum alimentum demere uult relicto neceſſario. Ipſe Apoſtolus Paulus, qui clamabat omnia munda mundis, à carnibus tamen & uino temperabat. Dixit enim bonum eſt homini non comedere carnes, nec bibere uinum, nam quod cæteris proponebat ut bonum, proculdubio ipſe præſtitit. Nec quiſquam noſtrum ſtruere nunc calumniam Apoſtolo poteſt, quòd uinum reijcerit, ut immundum: non enim, quia immundum, ſed in uino inquit, eſt luxuria. Itaque Timotheo diſcipulo præcepit ne aquam ad huc bibat, ſed modico utatur uino propter ſtomachi imbecillitatem & ægritudines frequentes: hoc nunquam mandaſſet, ſi uinum, ut impurum quiddam deteſtatus fuiſſet. Sic ualde refert, an uitetur cibus aliquis ac potus uirtutis ſtudio, & ut magis cautum ſit nobis, an quia immundus ſit. Hoc non cadit in Chriſtianos mores, ut aliquid credatur alimenti genus eſſe animis immundum. Illud uerò aptiſſimè cadit, ut credatur prægrauari anima ſolidiore & pleniore alimento. Quamobrem quum Apoſtolus dixerit. Bonum eſt homini non comedere carnes, nec bibere uinum, ex his duobus alterum, quod dixit de carnibus, incluſum eſt lege ad breue quoddam tempus finitimum Dominicæ paſſioni: alterum de uino relictum, nec fortaſſis expediebat de illo in his frigidioribus regionibus idem decerni. Indicitur nunc eccleſiæ decreto multorum dierum ieiunium, ſed non id decretum paſſim quemlibet apprehendit, ſed conſiderari permittitur quali quiſque ſit corpore, ualido ne & ſucculento, an tenui & infirmo, & ex eo æſtimari uires & colligi, supereſſe ne poſſit tantùm ex ieiunio, quòd corpus commodè ſuſtineat. Itaque nimia alimenti detractio in corporibus etiam ualidis uituperatur, quia non inutile & tanquam emortuum corpus ſed modeſtum magis & quietum præſtare ieiuniũ debet. Nemo puerum ad ieiunium uocat, nemo ſenem, non etiam grauida mulier huc uocatur, cui uni duo corpora ſuſtentanda ſunt, non etiam nutrix, cuius eadem eſt cauſſa, quæ grauidæ mulieris. Aegrotãti quodlibet permittitur, imò eum cibum ſumere iubetur, quo citius conualeſcat, ita ut reddita ualetudine redditum ſibi quoque ieiunium putet: hoc effecit, ut ſtultum uideretur propter abſtinentiam alicuius cibi in ægritudine diutius hominem detinere: qui eo cibo ſumpto ualidior factus, poſſet deinceps melius & fortius ieiunare: non enim tam faueret abſtinentiæ, qui ſic faceret, quàm aduerſaretur. At nec ieiunare compellitur agricola, nec metallorum foſſor, non ferrarius aut tignarius faber, non nauta, non uiator, quo uires ſufficere operi & labori poſſint. Et ſunt, qui ob hæc ieiuniorum inſtituta, eccleſiam non ut parentem piam erga fideles honorent, ſed ut impiam nouercam inſectentur, quum ea non exigat plus, imò ne tantùm quidem, quantùm facere poſſimus. Duabus de cauſſis (ſi uerum exquirimus) ieiunium præcipitur, una ut uitia frænentur: non enim ſolùm, ut eſt penes Comicum, ſine Cerere & Baccho friget uenus, ſed friget quoque iracundia, obtrectatio,

tio, liuor, petulantia, faſtus, & multa alia ad perturbationes animorum facientia: ſed præterita quoque peccata ieiunio redimuntur, nedum futura ſupprimuntur, quò fit, ut utriſque & peccantibus, & peccare metuentibus aptum ſit ieiunium. Ergo hæc una ratio inſtituendi ieiunij, altera, ut mens ſolutior & liberior efferatur ad contemplationem ſupernorum: pinguis enim uenter, ut eſt in Græcorum prouerbio, non gignit ſenſum tenuem. Si quis autem nihil imminuens de priſtina eius uitæ conſuetudine uitioſa imminuit ſibi tantùm cibum ac potum, is fateatur, oportet, quod neſcit ieiunare: ſi ideo tantùm ieiunat, ut ieiunet, nec reſpiciens longius cogitat, quò ieiunium ferre eum debeat. Non enim adeò immitis & aſper Deus, ut delectetur afflictione corporis noſtri, ſi ex eo nihil ſit maius prouenturum. Delectatur ieiunio, non quia ieiunium eſt, ſed quia inſtrumentum uirtutis. Illi probatur ieiunium, de quo effloreſcit frequentior oratio, mens purior, ſyncerior in Deum affectus, contemptus ſui, & ſæculi, cœleſtiumque amor, humanitas in proximum, atque clementia. Hæc ut aſſequamur maxima & diuina bona, inopiam cibi atq; potus perſequimur, nam ubi de nimia cibi & potus copia corpus redundat humoribus, tunc prægrauata mens nihil ſpirare poteſt purum atque cœleſte, ſed uergit ad corpus, eique maximè inhæret: tunc enim confirmatur & corroboratur, id, quod in nobis eſt mortale atque irrationale per huiuſmodi luxum & abundantiam ciborum: ea autem pars animi, quæ rationis particeps, debilitatur atque conficitur. Hinc omnis ſenſuum libido armatur. Hinc cupimus, iraſcimur, inuidemus, geſtimus, efferimur, dolemus. Hinc opes & honores, hinc & ſanguinem ſæpius ciuium & cædem ſitimus. Appetitus enim animi ualidior effectus his ciborum delicijs, rapit nos undique per inuia & deuia, nec frœno reuocantis rationis cohiberi poteſt. Hoc non modò nos Chriſtiani uidimus, ſed & omnis antiqua ſenſit Philoſophia, quæ ſemper maciem ſaginæ, abſtinentiam luxuriæ, inediam ſaturitati prætulit, omni autem ſtudio eſum carnium reijciebat: arbitrabantur enim, quòd pinguefactum corpus animum quodammodo redderet corporeum, ita, ut non poſſit deinceps ſpirare in liberas auras, perq; ſublimia ſe attollere. Itaque augeri nolebant corpus; per quod impediretur iter ad mentem, ne proprio fungeretur munere in perſpiciendis, contemplandiſque diuinis, quapropter fœlicem uocabant eum, qui ad minimum ac penitus neceſſarium alimentum redigeret corpus, atque utinam (inquiunt) ne minimo quidem egeremus, quo ſtatim rebus optimis coniungamur, neque ab his unquam diſcedamus. Vetus eſt, animum habere ſe ad corpus quemadmodum ad equos aurigam. At equos cernimus nimia carne fluentes, difficiles habere motus & multa aurigæ præbere negocia. Sic intelligi pariter datur carnoſum hominis corpus ad omne uirtutis opus reddi penè inutile, nec facilè regentis animi gubernaculo parere. Iam uerò ad ſanitatem nihil melius facere probauerunt, quàm ſuperflua in corpore non congregare. Itaque non natura alimentum ualentius

lentius aſſumendum, ſed id tantum, quò ipſa natura fiat ualentior. Et hæc quidem à ueteribus Philoſophis habemus, qui ſermonem quoque hunc uita proſequuti ſunt. Nam Pythagoram, Pythagoreoſque omnes, item & Aegypti ſacerdotes, item & Perſarum magos, item & Indorum gymnoſophiſtas animalibus abſtinuiſſe palàm eſt, nolentes alienis carnibus corpus ſuum prægrauari. Clamabant illi, ut eſt apud inſignem poëtam.

Heu quantum ſcelus eſt in uiſcere uiſcera condi.
Congeſtoq; auidum pingueſcere corpore corpus.
Alteriusq; animantem animantis uiuere leto
Et cætera quæ ſequuntur.

Sed ut à Philoſophis diſcedam, ferunt eos, qui ſub Saturno, ideſt, aureo in ſæculo fuere: quo tempore innocentia magis inter homines floruit, frugibus tantùm & pomis, & alijs, quæ ſponte humus funderet, uictum toleraſſe: quod Ouidiano quoque carmine teſtatum eſt. Vitam ducebant tunc homines puro & ſimplici alimento.

Contentique cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fœtus, montanaque fraga legebant,
Cornaque, & in duris hærentia mora rubetis.
Et, quæ deciderant patula Iouis arbore glandes.

Nulla tunc erat domi altilium ſagina. Nulla uiuaria. Nullæ piſcinæ. Alites tantùm dulciſono cantu aures mulcebant.

Et præter pennas nihil in pauone placebat.
Oſtreaque in conchis tuta fuere ſuis.

Ferunt etiam ſub Pigmalione, qui in Orientis regnauit partibus, eſum carnium ignoratum. Non'ne etiam homines accepimus ante diluuium animalibus peperciſſe, qui tamen longæui fuerunt, ne quis fortaſſe putet eſum carnium humanæ uitæ neceſſarium, ac non obſonij gratia receptum, & obſonij quidem delicatioris, quum alia multa ſuppeditaret tellus, quæ obſonij uſum præſtare poſſent. Perſarum uictus à Xenophonte deſcribitur, quos nihil ad panem adhibere ſolitos aſſerit præter naſturtium (herbæ id hortenſis genus) niſi in uenationibus, ſi quam feram cœpiſſent ipſi uenando, & tenuiſſimi eorum uictus ea argumẽta affert, quòd turpe ſit apud eos ſpuere & emungi, & flatus uideri plenos, Lacedæmoniorum menſæ, quàm tenues, quamque frugales fuerint, & idem Xenophon & Theophraſtus, & plures alij Græci ſcriptores prodidere. Nota eſt Platonis uox, qua uituperans Syracuſanas, Italicaſque menſas negat ſibi placuiſſe bis in die ſaturum fieri, neque unquam pernoctare ſolum, quod ſanè indicat Athenienſes & reliquos Græcos non niſi ſemel epulari in die conſueuiſſe, uel tenuitatem prandij ad cœnam attuliſſe: quod apertè Plutarchus in ſimpoſiacis confirmat, dum ait, ueteres Græcos in prãdio panem uino tantùm tinctum ſumpſiſſe, uel quodlibet aliud, quod ſtæ manibus erat nullo apparatu pani iunxiſſe. His auxiliatur Galenus

in re medica poſt Hippocratem princeps. Is libro de tuenda ualetudine, ſexto, inquit, ubi meminit prandij idest, cibi antemeridiani, ſe nunquam eo uſum, niſi ubi ſerius lauandum ſibi eſſet, & tunc ſolum panem ſumpſiſſe ſine potu, quoſdam autem aſſerit mella & oliuas & reliqua eiuſdẽ generis adhibuiſſe, ſimulq́ue potaſse. Hic conijci datur, illos interdiu uel nullum, uel leuem & facilem cibum cœpiſse. Sed Iſidorus libro ethymologiarum uigeſimo prandia in uſu non fuiſſe, teſtatur. Et hæc quidem antiquæ frugalitatis argumenta ſunt. In templo Eleuſinæ Cereris Hieronymus ſcribit Xenocratem ſequutus tria tantùm præcepta inſcripta fuiſſe, honorandos parentes, uenerandos Deos, carnibus non ueſcendum. adiicitq́ue Orpheum eſum carnium carmine deteſtatum. Dies deficiat, ſi ſingula dicere uoluero, quæ uiri ſapientes in gentibus quondam fecerint & ſcripſerint, ut deterrerent homines ab edacitate. Nam medici ueteres nouiq́ue admonent, ita nos à menſa diſcedere, ut nulla ſit ſacietas cibi atque potus, ſed auiditas adhuc utriusque ſuperſit, quò euitetur cruditas origo penè omnium morborum. Vbi enim neceſſarius cibus ſumitur tunc planè nutrit, quoniam confici poteſt. At ubi ſuperfluus aggregatur, non modò non nutrit, uerùm etiam inquinat & corrumpit, ad morbosq́ue innumeros perducit. Qnamobrem uilis tenuisq́ue menſa ſanitatis eſt cuſtos, eam afferens iucunditatem, quam neceſſe eſt in bene ualido corpore morari, cui non aliud corporis bonum conferri poteſt. Ipſi certè Medici primis diebus tenuiſſimam dietam præſcribunt ægrotantibus, & hac ſola ſæpius grauem morbum diſcuſſere, ut dubitandum non ſit, quin ea faciat plurimùm ad retinendam bonam corporis ualetudinem, per quam amiſſa inſtauratur. Damnant etiam nimis plena & obeſa corpora quaſi natura capax uiuendi non ſit, niſi habeat, in quod poſſit creſcere, ſimul & quia ſuperans materia lædit, quam detractò etiam per uenas ſanguine imminuere conantur. Audietis præterea probari ab eis cibos, in quibus non ſit multa ſuperfluitas, ſed medius aut tenuis ſuccus. Hinc placent aues non pingues, & parui piſces de petroſis eruti riuulis, & tenera animalia, quorum paſcua ſint in deſertis & aridis locis. Reliqua autem nimia pinguedine ſuffarcinata ex copioſo nutrimento, nec ſibi ipſis, nec aliis ueſcentibus ſana eſſe arbitrantur. Et quoniam dictum eſt ſuperius carnium eſum ante diluuium interdictum fuiſſe, quæret fortaſſe aliquis, cur facto diluuio fuerit diuina lege conceſſus. Hoc diſcutiendum uenit, & latius quomodo id ſe habeat aperiendum. Adæ primo humani generis parenti, ubi diuinum miſer confregiſſet mandatum, dictum fuit, quòd in ſudore uultus ſui ueſceretur pane ſuo, & herbas terræ comederet, qui ſi in præceptis manſiſſet, de arborum tantùm illarum pomis & baccis uitam fuiſſet toleraturus, non de terræ frugibus, de animalibus nihil dictum: ex quo conijcitur eſum carnium in uſu tunc non fuiſſe, niſi poſtremis temporibus, quibus Deus inferre diluuium ob ſcelera undique erumpentia meditabatur. Nam tunc homi-

nes in omnem prolapſi fœditatem, hoc etiam addiderunt, quòd animalibus interdictis ueſcebantur: diluuio iam facto loquens ad Noe Deus dicit ſe omne, quod mouetur, tradere hominibus quaſi olera uirentia, quod neutiquam dixiſſet, ſi animalibus ueſci antea licuiſſet. Cauſſa concedendi uidetur fuiſſe (quantùm ego ſentio) quoniam præuidebat, quòd homines poſt uenturi non abſtinerent ab animalibus ſicut paulò ante diluuium non abſtinuerant priores, ideo maluit ne peccarent concedere, quemadmodum quoque poſt diluuium libellus repudij propter duritiã Iudæorum conceſſus fuit, quum antea nihil tale fuiſſet. Ergo indulgens cupiditati humanæ Deus eſum carnium tradidit, & tanquam id parum eſſet, uini pariter potu eoſdem donauit: Nam eo ueteres fuiſſe uſos non conſtat, & illud etiam indicat quòd poſt diluuium Noe primus dicitur uitem poſuiſſe & coluiſſe, & uini deinceps ui captum impudicè iacuiſſe, tum quum irridente Cam uno ex filijs, alij duo melius cogitantes intrauerunt ad eum auerſi, nudataque patris fœmina texerunt. Illud autem affertur, cur uino ebrius ſit factus, quia antea uir ſanctiſſimus uini potentiam incognitam inexpertamque habuiſſet. At quòd olim licebat aſſiduè nulla dierum diſtinctione, nunc moribus noſtris quandoque non licet: quanquam non omne, quod licet, idem ſemper expediat. Audiſtis quot ſæcula, quot ætates, quot populi, quot uirorum ordines carnium eſum reieccrint, & quàm uixerint abſtinenter, & quantùm id conferat ualetudini corporis, rectiſque moribus & ſapientiæ percipiendæ. Sed quid has ratiunculas, quid externa profero exempla? ſi quidem mos eccleſiæ, auctoritas patrum, geſta maiorum ſufficere ſola deberent. Eſt hoc quidem ita. Veruntamen, ut calcar adderetur quoque currentibus, oſtendendum fuit hæc eadem gentibus placuiſſe; nam ſi illi lumine tantùm mentis inducti exiguitatem & uilitatem ciborum probauerunt, quò magis & corpore & animo ualerent: quid nobis faciendum, qui ſapientia cœleſti imbuti, qui maximorum ſacramentorum participes effecti ſumus, quibus hoc præcipuè propoſitum eſt, ut Deo placeamus? quis non labor, quæ non opera ſumenda, ut accedamus ad diuinæ charitatis complexum? quæ mox illis nos immortalibus & cœleſtibus præmijs bearit. Deo autem placuiſſe ieiunia tenuemque uictum, illud oſtendit, quòd quum magnis editis miraculis eduxiſſet Iudæos de Aegypto in uaſtas ſolitudines Moſe duce, populum illum paſcebat manna tantùm cœleſti, & aquis de petra fluentibus, quumque poſtmodum deſideraſſent carnes & ollas Aegyptias, & ſtomacharentur ſuper manna, tanquam leuiſſimo cibo, immiſit illis Deus coturnices ad ſaturitatem, ſed magno eorum malo, nam adhuc carnes in dentibus, & percuſſit eos Dominus (ut ſcriptum eſt) plaga nimis magna. Iterum exorto murmure contra panem illum cœleſtem, renouatoque carnium deſiderio, immiſſi ignei ſerpentes, qui noxio afflatu & tactu multitudinem perimerent. Helias quum fugiens Iezabel iram & minas perrexiſſet in deſertum uiam unius diei, cumque iam ui-

tæ

tæ pœniteret, & demnm ſub Iuniperi umbra laſſus quieſcer:t, ſuſcitatur ab Angelo, eique dicitur. Surge & comede. Reſpexit, & ecce ad caput eius ſubcineritius panis, & uas aquæ. Quid? non poterat huic Deus fercula per Angelum mittere copioſa & uoluptuoſa? poterat, ſed non unlt ille ſuos talibus dclectari ferculis, non etiam ſanctus ille uir lautioris menſæ conſuetudinem nouerat. Similiter poterat Deus, Danieli inter Leones ſedenti de regia menſa epnlas mittere opipare inſtructas: nihil fecit huiuſmodi. Abacuch diligitur, qui homini ferret meſſorum prandium, agreſte ſcilicet & ruſticanum. Et ne ſigillatim omnia enumerando ſermonem nimis producam. Chriſtus rex & regula humanorum actuum ieiunauit. Ieiunarunt, qui eum præceſſerunt Prophetæ, & qui mox ſequuti ſunt Apoſtoli. Ipſe Paulus in catalogo laborum ſuorum ieiunia multa recenſet. Ioannes Baptiſta Euangelii præcurſor, quo nemo inter mulierum natos maior ſurrexit, tam arctè ſe ſe exhibuit in eremo, ut dictum ſit à Domino ueniſſe enm, non manducantem nec bibentem. Et quando eremum ſermone iam intrauimus, quis monachis noſtris eremum incolentibus uixit diſtrictius? quorum erant qnotidiana ieiunia in pane & aqua, aut in paucis oleribus, aut arborum baccis, quorum plures ſine ulla refectione biduum aut triduum continuum, plerique & ſolidas hebdomadas tranſmittebant. Xerophagiam autem maximè probabant, ideſt non iurulentum, non uuidum, non unctum, ſed ſicenm & aridnm cibum, cui ſententiæ accedere uidetur Hieronymus noſter, qui fortiſſimum ieiunium aſſerit eſſe panem & aquam. Dici uix poteſt, quanta monachorum examina id ieiunium per omnem uitam impleuerint. Vt enim reliquis uirtntibus ita & in hac parſimoniæ laude Chriſtiani reliquos omnes mortales ſuperauimus. Nemo autem dubitat, qnin hi, qui ſibi ieiunium uerterunt in naturam, (obtinet autem conſuetudo naturæ uicem) fuerint cæteris fortiores, atque adeò fœliciores, quia maius eſt non egere, quàm plura habere, quibus egeas: non enim utendum alimento, niſi ut quotidiana corporis ruina fulciatur, quo remedio, qui non eget, uel leuiore eget, fortunatior cenſeri debet. Quæ quum ita ſint, hortor ego quoſcunque, qui integra & ætate ſnnt & ualetudine, & quos durioris operis labor haud exhaurit, ut ſacratiſſimum hoc quadragenarium ieiuniū Chriſti exemplo inſtitutum, ab Apoſtolis traditum, conſuetudine populorum retentum abſoluant. Magna ieiunii uis ordine & ratione tolerati, ingens meritum, immenſum præmium. Nullum ferè in ueteri lege ac noua arduum aliquod inuenietur opus patratum, niſi præmiſſo ieiunio. Nam Chriſtus ipſe, cuius nunc ieiunium effingimus imitando, non ante ad Euangelij prædicationem acceſſit, quàm illud ipſum ieiunium quadraginta dierum & noctium impleſſet, & actione ſua conſecraſſet. Moſes lapideas tabulas duas detulit de monte ad populum Dei digito notatas, in quibus lex continebatur, ſed antea tamen hoc eodem dierum numero ieiunarat. Helias quoque quum ſe totidem dierum ieiunio præparaſſet,

uidet Deũ in monte Oreb, audiuitq́; ab eo, quid hic Helia? Multò familiarior (inquit Hieronymus) iſta uox, quàm illa ad Adã facta. Adã ubi es? Illa paſtum terrebat & ſaturum: hæc ieiunanti famulo blandiebatur. Habere omnino uidetur in ieiunio peculiare quiddam quadrigenarius hic numerus, quem & duo hi maximi uiri in ueteri teſtamento & in nouo Saluator ſeruauit. Sed quid non impetrat ieiunium? equidem nihil tantum arbitror, quod non poſſit. Nam Anna Helcanæ uxor diu ſterilis ieiunio meruit, ut conciperet, atque ita uentrem cibo uacuum filio impleuit: & hoc quidem uoto unius profuit mulieris. ſed ecce tibi alia mulier, quæ ut Holophernem, uniuerſasq́ue eius copias proſterneret, ieiunio ſe aduerſus illum armauit, nec fruſtra, ut mox apparuit: nam uirtute unius fœminæ & caput ipſe amiſit, & exercitus eius cæſus fugatusq́ue eſt, & ciues obſidione liberati. Quid Heſter, non'ne ieiunans mentem Aſueri regis inflexit ad clementiam & populum Hebræum iã neci deſtinatum ſeruauit, & pœnam in caput auctoris retorſit? mulieres loquimur Hebræorum. Quid populus uniuerſus quoties aduerſus hoſtes pugnaturus ieiunauit, & uictoriam conſequutus? Itaque quos arma ſuperare non poterãt, hos ieiunia fregerunt. Ieiuniorum pro merito imbecillitas fortitudinem egeſtas copiam, paucitas multitudinem ſuperabat. Daniel quoque dum ieiunat à cibo, obtinuit ne ſe ipſo ieiunos paſceret Leones. Tum primùm prædam ſuam famelica Leonum ora timuerunt. Magnum hoc beluarum illarum ferociam humano ieiunio comprehenſam & edomitam fuiſſe, ſed maius illud, quod idem ieiunium iracundiam quoque Dei aduerſus delicta noſtra inſurgentem mitigat, & fulmen iam iamq́ue paratum abijcere cogit: quod exemplo ſuo Niniuitæ oſtenderunt, qui ruinam ciuitatis prophetico ore clarè denuntiatam ſquallore, ſordibus, ipſo denique ieiunio uitauerunt. Similiter Acab Rex impijſſimus, ut ultio diuini iudicij comminata illum tranſiret, & transmitteretur in poſteros, ieiunio impetrauit & ſacco. Sed amat nos Deus. Itaque facilè permittit ſe ſuperari afflictionibus noſtris & ſuperatus gaudet. Quid Dæmones, qui humano generi inimiciſſimi ſunt non'ne ieiuniũ tremefacit, & fremebundos de humanis reuellit corporibus? nam Dominus in Euangelio ait, quædam Dæmonum genera non niſi ieiunio & oratione eijci poſſe. Ergo ieiunium uim habet eijciendi tam feras tam uaſtas, tanque indomitas, ut ſic loquar, beſtias; quæ enim in terris poteſtas, ut Dæmonum poteſtati comparetur? & tamẽ tantam hanc poteſtatem humile frænat ieiunium, quid æquè mirandum, quàm quòd hi ſpiritus nequiores, qui non edunt ipſi nec bibunt quicquam, ſemperq́ue ſunt ieiuni, humana ieiunia ferre non poſſint? Omnis igitur pietatis ratio, omnis utilitatis cogitatio ad ieiunium uocat, hoc uitia depellit, hoſtes ſuperat, animum purgat, erigit, ſuſtollit, & in macie corporis uberiorem ſpiritalium ſaginam miniſtrat: hoc orationes noſtras gratiores Deo, hoc uota exaudibiliora reddit, hoc denique ab iſto eiectos ſæculo ad cœleſtem illam & immortalem, & beatam perducet uitam, cu-

ius nunc quidem eſt imago, nam illic omnis cibus atque potus corporeus ceſſabit: animus autem ipſe ſaturabitur, ſed latiore & diuiniore pabulo, quàm quòd nunc cogitare poſſimus. Hæc non mea, ſed ſanctorum uirorum eſt oratio. Verba mea fortaſſis plura, ſed ſententiæ omnes ab illis ſunt. Ego enim, qui ſum? ut rigidus eſſe debeam ieiuniorum exactor. Nihil eſt in me triſte, auſterum, tetricum, unde enim id eſſet? Sed quod ego dico, illi ante me dixerunt. Nullæ partes meæ in hoc ſermone fuerunt, niſi colligendi, diſponendi, & more meo pronuntiandi: & tamen tacentibus reliquis, qui ſunt mei ordinis, ipſe quoque facilè reticuiſſem, niſi quòd non omnino inutilem futuram operam meam credidi, ſi quæ de tanta hac re per uaria iacebant uolumina, ipſo uno ueluti faſce ſubſtringerem, & ea uobis exhiberem; hoc feci ne uererer, hoc nouo tanque inſolito dicendi genere aures ueſtras occupare. Sed auditorium iam dimitto. Illud tantùm admoneo ſummatim, ad quod omnia reſpiciunt ſuperiora, ne pigeat caſtè & continenter uiuere, & ieiunia uitæ ſanctioris gratia inſtituta, & animo & opere aſſiduè uenerari.

MARCI ANTONII
NATTAE ASTENSIS,
DE POENITENTIA
ORATIO.

Qvvm ſæpe & ſæpius conſidero ipſe mecum, atque retracto, quæ nam reliquarum gentium, nationumque fuerit lex uitæ, qui Dei cultus illos tenuerit, quæ religio mentes perualſerit, è regioneq; ſpecto quæ ſub Chriſto effulſerit diſciplina, legitimi itineris dux, nuntia ueritatis, ingentium præmiorum oſtentatrix, Chriſtiani populi incredibilem admirabilemq́ue fœlicitatem cogor quibuſcunque omnibus anteferre. Etenim unaquæque lex tanti æſtimanda eſt, quanti fuerunt illi, qui ſe ipſos legi totos addixerunt, atque tradiderunt. At qui ut de Chriſtianis agentes de reliquis etiam non taceamus, nullos reperio mortales, qui æquè ac illi terrena abiecerint, calcarint, repudiarint: nullos, qui petulantiam corporis, libidinem ſenſuum uehementius fregerint, nullos, qui deſerto rerum commertio uitam nudam, atque inopem ſolitudini, luſtriſq; mandarint, nullos, qui ſpiritum erexerint ad contemplationem cœleſtium gaudiorum, nullos, qui miraculorum poteſtate naturæ imperitarint, nullos, qui ſupplicia ardentius expetiuerint diuina in cauſſa, nullos, qui tolerantius exceperint. Hæc mira & maxima, quum à noſtris geſta ſolis magnificèq́ue expleta fuerint, legem illam, quæ in tantam uirtutum ſegetem ſuos mitteret cultores: quis non Dei ore effuſam diceret? quis uirtutibus militaturus uexillum aliud ſequatur? Verùm quoniã ſingulis immorari nolumus, propterea quòd ſermo nimium duceretur, illud attentis paulíſper animis cogitemus, quanti ſit, quòd nobis eadem hæc lex æternitatem uitæ, cœlorum regna pollicetur. Aliarum religionũ iura de cœlo obmuteſcunt, tetram & horribilem inferorum lacunam fato functis proponunt, tam & ſi paulò amenioribus & lætioribus campis bonorum innocentiumq́ue manes excipi uelint, hæc uulgus nouerat, reliqui pauci doctrinarum ſtudijs exculti in uarias ſe diffuderant ſententias: horum non nulli interire humanos animos, & extincto homine nihil ſupereſſe arbitrabantur: ſed quicunque inter Philoſophos habiti ſunt meliores,

res, hi piorum animas corporum uinculis laxatos perrumpere ſtatim craſſum hoc & concretum cœlum, quod infra lunam eſt, & facili ac leui lapſu ad puriores ætheris partes ſubuolare ferebant: unde ex ſublimi nullarum rerum indigæ ſpectacula caperent, mundanarum rerum ſideribus ſociatæ. Hebræi quidem patres, quibus uera Dei lex effulſerat, morte obita ad inferos deſcenſuros propalàm teſtabantur, quippe foribus diuinæ aulæ nondum patefactis. Has ſententias, qui nouerit, non'ne maximas & infinitas habeat Euãgelio gratias, quum tanta ueris fidelibus præmia polliceatur? Fac pendere nos animis de euentu ſolicitos, quem re nondum tenemus. Illud tamen iuuat, quòd non humili ac ſordida, ſed glorioſa & inclita ſpe ducimur: oblectat interim hocipſum, quod Euangelium pollicetur. Quid enim pollicetur? homines Deorum numero locaturum, quibus in oris? non in mundi huius, quem cernimus ſuprema parte; quæ & corporea eſt & finita, & mobilis, ſed in illo cœli orbe, quem diuinum iubar fundit candentiſſimum, corpore tenuiſſimo, maximo ambitu, motu nullo. Hoc in templo iuſtæ ſanctæque animæ uoti compotes, uirtutum ſuarum donaria Deo ſuſpenderint. Hìc tota haurient beatitudinis fluenta, ex fonte manantia conſpicuæ deitatis. Hìc immenſorum obruentur gurgitibus gaudiorum, conſpicient nanque eum, qui ſolus ueram, ſolus immotam æternamque poſſidet ſubſtantiam, conſpicient uerbum illud beatificum, quo condita hæc ſunt omnia, quod ſpectaculum tantam præſtabit fœlicitatem, quantam nunquam cogitare potuimus. Etenim ſi in ſæculo iſto luctus mœroriſque pleniſſimo, in hac exule ac tenebroſa ſede, magnæ nonnunquam percipi uoluptates uidentur, tum animis tum corporibus, non ſolùm à iuſtis & bonis, uerùm etiam à ſceleratis & nocentibus, quãtæ uideri debent hæ uoluptates, quæ beatis in oris in fulgido ueræ patriæ domicilio delectis tantùm ſanctorũ ordinibus ab æterno numine tribuũtur. At parua noſtra ſunt merita. Quid refert? Arbores ipſæ paruo ſemine uberes fructus ſuo tempore mortalibus fundunt, tellus itidem obſequioſa, pauca grana paucioribus menſibus ſibi credita reddit multiplici cum fœnore: ſic uirtutes noſtræ modicæ in ſemine ingentes edent fructus cœleſti in patria ſuppeditante Deo copiamque illis ſuam ſuggerente, amplior merces fuerit officio, an non fluxerit tunc ille multitudine infinita donorum ob quædam benefacta noſtra, qui nullo hominum opere expectato ad eorũ commodũ inanima atque animata, tam multa, tam larga, tanque feracia profudit: ſtultum eſt credere eſſe aliquos, qui uberiora aſſequantur præmia quàm hi, qui Deum præ omnibus coluerint, & ſanctiſſima eius mandata cuſtodire ſtuduerint. Non enim Deus liberalitate à quoquam uincetur, qui & dare maxima poteſt & uult: idque facturum ſperamus & prædicamus. Vt igitur, qui mortalis ac terreni Principis obſequuntur uoluntati, ſperant ſe ab illo capturos præmia, mortalia tamen & terrena, ideſt exigua & finita, ſic æternis & immenſis præmijs ditari expectant hi, qui æternum & immen-

menſum Deum ſequnti ſunt: quanquam ſtudium & induſtria noſtra, uoluntaſq; rectè agendi nihil Deo conferant, ille tamen, quaſi plurimum conferrent, remunerare paratus, nec quid nos ſuſcipere, ſed quid illo dignum ſit tradere, maximè animaduertit. Sed ecce de dignitate Chriſtiani nominis, & de ſupernorum ciuium gaudijs dicentē & plura dicere parantem, repēte ab orationis meæ curſu repreſſit mulier oculis oblata mentis, ſqualida facie, lugubri palla, deiecto crine, fluentibus oculis. Hanc ego intueor attonitus, uos nondum uidetis, quæritis de me, quæ nam ea? quo nomine? unde ſit? Dicat ipſa. Pœnitentia uocor inquit, iuſtitiæ proles, erumnæ ac doloris comes, ad cœlum, quod oſtentas dux. Beatus Ioannes Euangelij anteſignanus propinquante iam fidelibus cœleſti regno me populis prædicauit. Me poſtea Dominus in carne ueniens ſermonum ſuorum fecit initium, & ut à me cœpit, ita in me quoque terminauit, iubens Apoſtolis, ut pœnitentiam in omnes gentes prædicarent. Me Apoſtoli iuſſa Domini implentes lætè ſuſceperunt, & undique uocibus ſuis in ſonuerunt. Me ſanctus omnis uir, & quoque quiſque ſanctior, eo magis dilexit. Terreor (inquam) ſpecie hac tua tam miſera tamque lugubri. Ne terrearis inquit, nam ad illa læta & feſtiua ueniendum eſt per grauia hæc atque aſpera. Magnus Chriſtiani hominis honos eſt, ut à te dictum eſt. Magna dignitas, ſed Chriſtiani gementis, ſuſpirantis, affligantis ſe, & ut breuiter dicam, pœnitentis: demū ſic habeto, quòd quicunque uirtutis ſtudio, uel delendi peccati gratia horrida quædam & dura ſuſcipiūt, maximè eſſe commendandos, quia id rectè fiat. Sin autem malè fieri dicunt, quia laborioſè, reuocandi ſunt talia opinantes, ut uideant leuiſſimorum laborum ingentem mercedem. Sic forſitan commouebuntur, & de ſententia diſcedent, meque libentiſſimis animis aduocabunt. Audiſtis, quæ nam hæc ſit mulier, quid'ue loquatur. Nutu nunc ſignificat, ut ſui præconium faciam, & ſe uobis oratione conciliem atque commendem, ut deinceps uos bene cognitam ſtudioſè recipiatis. An non uobis quoq; uidetur hæc digna ſtudijs noſtris? digna, in qua operam diligentiamq; omnem impendamus? Non enim pœnitentia cogitanda ſolùm, aut prædicanda, aut exterius ſimulanda, quorum unum ignauorum hominum eſt, alterum uanorum, tertium fraudulentorum, ſed ut Chriſtianum decet, uerè & fortiter opere implenda. Rectè & ſapienter humanis corporibus proſpexit Deus; Ille quoniam inualida hæc eſſent & imbecilla, & in uarios prona morbos, medelas eſſe uoluit, quibus amiſſa ualetudo inſtauratur. Idem in animis effecit, quos quū cerneret, præſentium rerum illecebris delinitos, uitia ueluti morbos quoſdā capturos, eiſdem medicinæ loco pœnitentiam indulſit, quæ ſanaret & reſtitueret: tam & ſi inter uitia animorum & corporum morbos ualde interſit, propterea quòd hi ingruunt inopinatò, & naturalibus de cauſſis. Vitia uerò non niſi uoluntate contrahuntur, quum rationem de dominatu deijcimus, appetituique parere cogimus, non minori prodigio, quàm ſi intra nos beluam, & hominem alere-

aleremus, & homini belua imperitaret. Veruntamen eam uim pœnitentiæ eſſe uoluit ſummus ille ac Clementiſſimus parens, ut omnem fraudem ac malitiam impiæ mentis exhaurire queat. Non eſt aliud pœnitentia, quā animi dolor ex peccatorū recordatione ſponte ſuſceptus. Si doleamus uerè animo peccaſſe, utemur animi dolore eā ad rē, cuius cauſſa mortalibus illū cōceſſit Deus. Non enim ob aliud cōceſſit, niſi ob delenda peccata, hoc ſic licet cōſiderare. Credibile eſt Deū humani generis parentem non contuliſſe hominibus mordacem animi dolorem, niſi ut remedium quoddam. Remedia uerò inuenta eſſe dicendum propter eos morbos, quos curare poſſunt: non propter eos, quos non poſſunt. Veluti ſi unguentum quoddam ualeat duntaxat ad ſanandos oculos, meritò dicant omnes id ſolummodo confectum fuiſſe propter oculorum morbos, non propter ſtomachi aut iecinoris, aut alterius membri imbecillitatem. Transferamus id ad dolorem animi, mœſtitiam, triſtitiam, ægritudinem (ut eandem rem pluribus notem uocabulis) ubi inuenerimus, quòd ea nihil aufert cæterorum, quæ grauia exiſtimantur, unum duntaxat peccatum corrigit, certum erit ad huius ſublationem tantummodo datam. Quid hîc oſtendam calamitates humanas non poſſe mentis mœrore extingui? notius id quàm, ut dici debeat. Ecce tibi mulctatus eſt pecunia aliquis, afflixit ſe & luxit diutius, num ideo mulctam emendauit? amiſit ille filium, contriſtatus eſt, num mortuum ſuſcitauit? flagellatus eſt alius, uel alapis cœſus, doluit, num contumeliam reuocauit. Correptus eſt quidam podagra, calculo, uel ardenti febre, propter quod concidit animo, & in grauiſſimo mœrore uolutatus eſt, num morbum ſuſtulit? tantùm abeſt, ut ſuſtulerit, ut difficiliorem etiam reddiderit. Nihil igitur in his proficit animi dolor. Vbi autem proficit? In peccato, ubi quis affictatur, conqueritur, ingemiſcit, quòd unquam auerterit ſe à Deo, & maximis ſempiternisque bonis exigua & caduca prætulerit: ideo tunc aſſumendus tanquam ad hunc unum uſum datus: nam aliis in cauſſis fruſtra ſuſcipitur, & nihil plus affert, niſi quòd auget calamitatis moleſtiam. Hanc uoluit uim doloris noſtri eſſe Deus, ut per eum calamitas peccati, quæ eſt omnium maxima, auferatur. Non eum etiam, qui pereundi cauſſam ſibi præſtiterit poſt regenerationis lauacrum, perire uult, ſed uiuere reſipiſcentem. Damnentur igitur ab homine omnino peccata, ne pro peccatis homo ipſe damnetur. Eſt baptiſmus quidem criminum omnium euerriculum. Verùm quoniam hic iterandus non eſt, pœnitentiam ſuppoſuit Deus, ueluti alteram in peccati naufragio tabulam, qua nixi euadamus. Audite quid Dominus Ezechielis uoce loquatur. Viuo ego (inquit) Nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Satis erat Deo affirmare pro ſalute noſtra, quàm benignus eſſet. Ille etiam addidit iuramentum, quò magis impellat, ut credamus, & conuertamur ad ſalutem, nec in peccatorum fœditate iaceamus. Multis aliis diuinæ ſcripturæ locis clamat Deus. Conuertimini ad me. Agite pœni-

R tentiam,

tentiam; lugete præterita, cauete futura, dimittam crimina, non recordabor amplius iniquitatum ueſtrarum. Quid plura? id petit tanto ſtudio, & tam crebro, & ſub his atteſtationibus & pollicitationibus, ut parum abſit, quin roget: & tamen ſi rogari expectamus, rogat nos pro eo Apoſtolus Paulus unus ex principibus cœleſtis aulæ. Ille ſcribens iterum ad Corinthios: pro Chriſto (inquit) legatione fungimur tãquam Deo exhortante per nos. Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo. Ecce quomodo iſte, ut Dei legatus rogat de reconciliatione. Quanta hæc lenitas? Homo ubi læditur ab alio homine, excandeſcit, fremit, indignatur, non uult prior de reconciliatione uerba facere, ſed aduerſarii putat has eſſe partes, ut ad reconciliationem prouocet, & prouocatus ſæpius non audit anhelans ad ultionem: Deus autem offenſus ab homine uocat primus ad reconciliationem, miſericordiæ ultro pandit ſinum, obliuionem pollicetur præteritorum: ne ſic quidem audimus, nolumus ad meliora conuerti. In nullo penitus errare ac falli cuncta exactiſſimè proſpicientem Dei ſolius eſt: at crimina effugere, præſertim grauia, hominis etiam eſſe puto auxiliante Deo. At non effugit aliquis, imò deliquit, non miror hoc. Video Angelos quoque peccauiſſe, dum improbiſſimus ille dixit, Ponam ſedem meam ad aquilonem & cætera, & multos habuit ſequentes. Si peccatum in cœlo, quantò magis in terra? Si delictum in his, qui ſolo uigent intellectu, quantò magis in nobis, qui ſenſuum illecebris corporeæque uoluptatis ſuauitate titillamur? quorum mentis acies carnis onere obtunditur & prægrauatur? Itaque non miror ego (ut dixi) ſi deliquerit homo, ſed illud mirabor potius, atque adeò moleſtè feram, niſi deliquiſſe pœniteat: corrigat igitur dolore delictum: id enim homo ab homine petere poteſt, adeò tam ualde humana res eſt pœnitudo, poteſt aliquis, qui culpæ arguitur, dicere ſe non peccaſſe: ſed ſi peccauerit, nunquam dicet non eſſe opus pœnitentia, quæ ſola remedium peccati eſt. Etenim quicunque in peccato impudenter perſeuerat, non tàm in cauendo miſer eſt, quàm in iacendo poſt caſum. Nulla expectentur hac in re ſcripturarum diuinarum teſtimonia, hoc ipſum natura humanis inſculpſit animis: nihil nouit, quem huius rei notitia deſeruit. Loquitur per Eſaiam peccatori Deus. Quando conuerſus fueris & ingemueris, ſaluus eris, & ſcies ubi fueris. Quid eſt hoc? ſcies ubi fueris? niſi quia peccantium mens tantis obruitur tenebris, ut ignorent miſeri quantis in malis uerſentur. Si qui tamen ea uident, non clarè admodum uident, tunc perfectè intelligimus ægrotationis mala, ubi ſanitas eſt conſequuta, collatio unius ad alterum clariorem rei cognitionem præbet. Veruntamen quis habens aliquid hominis non intelligat, quàm ſordeat peccatum, quàm ſit fœdum, & quantùm coinquinet humanum animum. Veteres Philoſophi lumine tantùm utentes mentis, nihil in omni uita pertimeſcẽdum hominibus prædicabant, præter unum peccatum. Cætera, quæ uocantur mala, uel exigua, uel nulla eſſe arbitrabantur. Quanto hoc nos

diuino inſtructi eloquio ualidius ſentiemus? peccatum nanque ad uitæ deducit interitum, Dæmonum iungit conſortio, & à ſanctorum ſocietate diuellit. Itaque hi mœrent, illi exultant, quin etiam (ſi fas eſt dictu) ſancta & indiuidua Trinitas in hominis peccato tota commouetur, quando digniſſimum illud ſimulachrum Maieſtatis ſuæ humanis iniuſtum mentibus ſcelere ſentit pollutum, Etenim pater uirtutem ſubducit & fortitudinem, filius ſapientiam, peccatoremque ruere ſinunt in deteriora præſidio omni nudatum, hoc etiam amplius filius, quòd paſſionis ſuæ fructum & eccleſiarum merita non ſuſtinet illi ualere ad ſalutem: Spiritus uerò ſanctus, quàm celeri ſe aufert gradu, ubi humani pectoris ſedem, quam incolebat, è ſanctitatis templo in ſcelerum officinam uerti conſpicit? quomodo ergo quiſquam uiribus humanæ naturæ, quæ imperfecta eſt & mutila & imbecilla, quicquam aggredietur maius? quomodo confidere ſibi poterit deſertus à Deo? Nocuit Angelis peccatum cœleſti in regno collocatis. Nobis in hanc humilem & luctuoſam detruſis uallem non nocebit? At hoc ipſum, quòd huc tam miſerabiliter detruſi fuimus è ſublimi illo & florido habitaculo, primi parentis uitio, qui diuinum mãdatum confregerat, ſatis admonet quantum ueneni ſit in peccato: ſi enim alienum peccatum, quod in ipſa pallulauit humani generis radice, tantùm nocuit, quantùm proprium, quod ſibi quiſque ſponte contraxit, nocebit? Tantum autem nequitiæ & uirus eſt in hominum peccato, ut propter ipſum & tectis, & urbibus, & agris, & arboribus, & animalibus pernicies inferatur. Si cui hoc uideatur incredibile, meminerit obſecro diluuij ſub Noe facti, quod dum immitteret Deus ab hominum iniquitatem, perdidit uniuerſa, quemadmodum fuerat comminatus. Quanta enim tunc omnium rerum deſolatio conſequuta ſit, quanta illata calamitas in omnem terram, quis non uidet? nam & deletæ urbes, & tecta, & fruges, & arbores, animaliáque cuncta cœleſtia atque terreſtria: ea duntaxat ſeruata, quæ unius patrisfamilias ſtudio, diuino iuſſu in arca concluſa fuerunt. Sed & illud oſtendit brutis quoque animantibus perniciem inferri, ob hominum delicta, quod Deus protulit ad Ionam, qui nimis indoluerat, non euerti Niniuem quemadmodum prædixerat. Nam argumento dominus ſumpto ab eo, quòd circa hederam contigerat. Tu doles (inquit) ſuper hedera, in qua non laboraſti, neque feciſti, ut creſceret, quæ ſub una nocte nata eſt, & ſub una nocte perijt, & ego non parcam Niniuæ ciuitati magnæ, in qua ſunt pluſquam centum uiginti millia hominum, qui neſciunt quid ſit inter dexteram & ſiniſtram, & iumenta multa: Et iumenta (inquit) multa. Cur? niſi, ut oſtenderet ea pariter cum hominibus peritura, ſi non ſcelerum pœnitentiam egiſſent. Illud porrò quale eſt contrahere peccando offenſam in tantam tamque inſuperabilem potentiam? Si plebeius quiſpiam uirum alicuius nobilitatis, potentiæ, famæ, ſui amantiſſimum, iniuria uiolaſſet, quas ſolicitudines animo? quas moleſtias perferret? ne opprimeretur inimicitijs ſuſceptis à po-

tentiore, atque etiam nullo huiuſmodi inſtante metu, ſi hominis adhuc aliquid in eo eſſet, amicitiam diſciſſam doleret, quæreret communes amicos, per quos rediret in gratiam, ſupplicaret, ipſius etiam, quem læſiſſet uultum ſubiret, genua amplecteretur, petens errato ueniam. Nunc quum flagitio ſuſcepto de pectore auerterimus, fugauerimus, deieceri-mus, elementa cuncta moderantem & bonorum omnium largitorem Deum, nihil curamus, non commouemur? Hæc maxima nobis debet eſſe pœna, hoc uehementer nos urere, quòd tantam Maieſtatem, ſapientiam, bonitatem læſerimus. Ille Poëta, qui neſcio quid in Auguſtum Cæſarem peccauerat, & ob id in Pontum relegatus fuerat, nonne illud protulit?

Maxima pœna mihi eſt ipſum offendiſſe, priusque
Veniſſet, mallem funeris hora mihi. Et iterum idem.
Nulla quidem ſanæ grauior mentique potenti
Pœna eſt, quàm tanto diſplicuiſſe uiro.

Nos quis ſit offenſus, non cogitamus, quod maximæ pœnæ loco eſſe debebat. Poſſumus ne id negligere? Eſto, ſi non aliæ quoque immenſæ & æternæ pœnæ à tergo imminent ſceleribus noſtris debitæ: has (ut uidetur) ne reſpicimus quidem, & (ò rem miſeram nobis Diaboloque gratam) malumus in naufragio deprehenſi culpæ, tartari inuolui gurgitibus potius, quàm pœnitentiæ tabulam retentantes, uicinam aliquam rupem natando petere, ubi locati peccata, ueluti ſalſos fluctus à pectore reuomentes ſpem ſalutis teneamus. Nihil tam odioſum eſſe poteſt Deo, quàm contumax ceruix, non inflectens ſe ad dolorem peccati, & eo odioſior, ſi peccatum etiam ipſum diligatur. Primum quidem omnium inoffenſo curſu uitam tranſmittere in omni ſanctitate ac probitate. Proximum corrigere, ſi in quopiam offenſum fuerit, ac titubatum. At flagitium tueri, perſeuerareque in eo, deterrimè, quod malè cœperis, iam iſtud non eſt tertium, ſed extremum malorum omnium & propriæ ſalutis demolitio, tam & ſi iſtis ſecus uideatur. Sunt autem nonnulli, quos pœnitet ſecus uixiſſe, quàm decebat, ſed ad breue quoddam tempus: nam intermiſſa uitia ardentius non multò poſt repetuntur, unde egreſſi fuerant eodem reuertuntur. Quid ita? quia non acerrimò peccatorum odio tenebantur, nec ſatis illos Zelus Dei momorderat, ueriſſimumque illud, quod eſt apud Poëtam neſcio quem. Malè ſartam gratiam, ne quicquam coire. Quæ hæc enim hominis conciliatio ad Deum, quæ tam infirmis nixa radicibus tam citò diuellitur? Ecce tibi alij, qui differunt in horas pœnitentiæ tempus, quaſi in eorum manu ſit, quàm diu uicturi, aut quo mortis genere perituri, aut etiam tutum ſit in extremo uitæ halitu pœnitentiam inducere, quæ neceſſitate ipſa moriendi coacta & expreſſa uidetur, tanquam peccata magis deſerant, quàm deſerantur. Non enim poteſt anima humanis in labris exiſtens libidines ſuas ſaturare, minus etiam ignibus proiecta ſempiternis. Quid autem differimus in craſtinum incertum,

quod

quòd hodie tuto licet? At uita longa erit, Ipſa longa bona ſit. Cur enim diu in malis uerſari uolumus? utique ſi longa erit, commendatior fuerit diuturnitate bonarum actionum, ſin breuis cõtigerit, benefactum, quod ad uirtutem celer facta eſt conuerſio. Multos ante canitiem, quam ſibi promittebant, ſubita mors oppreſſit. Inde propria illos iniquitas tradidit Iudici, Iudex miniſtro, miniſter, in carcerem. Non eſt ſapientis facere cras, id quod ſi etiam heri feciſſes, nimis ſerum fuiſſet: non dominamur craſtino, ununquenque uitæ diem, ut poſtremum obſeruare conuenit: & ſi non ſit, quia eſſe poteſt: quamobrem, qui heri malus fuit, profit ſibi, quòd hodie uiuens poſſit fieri bonus, craſtinum non expectet: primò quia forſitan ſibi non illuxerit, nam ne illud notum quidem quid ueſpera ſecum ferat. deinde illud meminerit fuiſſe plures, qui dum aſſiduè dicerent cras cras, tamen illud cras nũquã illis fuit inuentum, aut ad eos uenit tanquam in extremis terræ regionibus hæreret, aut alicubi longè eſſet petendum: quò enim quiſque diutius progreditur in peccatis, arctius premitur ob longiorem peccandi conſuetudinem. Frangenda ſunt ſemel hæc uincula.

Sed propera, nec te uenturas differ in horas.
Qui non eſt hodie, cras minus aptus erit,

Vt præclarè Pelignus cecinit Poëta. Item alius Poëta dixit:

Non bene diſtuleris, uideas quod poſſe negari;
Et ſolùm hoc dicas, quod fuit, eſſe tuum.

Fatemur uberem eſſe miſericordiam diuinã, nullo excludi loco aut tempore: nunquam neque frequentia peccatorum neque peccantium multitudine delaſſari. Videndum eſt tamen, ne tanta lenitate abutamur, ne mora temporis, quæ ad ſalutem data eſt, fruſtra teratur, & difficultas reſipiſcendi augeatur, aut ſupremus ſubitò aduentet dies, qui non expectabatur. At ſunt, qui illud proponant in latrone, qui à fauce itineris auulſus in crucem cum Chriſto pariter actus eſt, ſeram fuiſſe pœnitentiam, nõ tamen ſeram ueniam. Cur enim uenia eſſet, aut diceretur, ſi uocata non ueniret? Nolite uos met quæſo iſtis conſolari. Fuit enim nouo more actũ illud, ut Chriſtus à uiuentibus deſtitutus diſcipulum morientem moriens & ipſe inueniret; nouo quodam genere pœna cœpit in latrone, & conſumatur in Martyre. Et diuinam quidem ueniam aduentare ſemper pœnitentibus confido: ſed uidendum eſt, an uerè pœnitentes habendi ſint hi, qui ad extremum uſque ſpiritum pertrahunt emendationem culpæ, quo tempore non peccata magis hominibus, quàm homines moriuntur peccatis. At quomodo leues quidam uidentur diuinæ nimis pietati confidere, ſic contra reperies, qui conterriti criminibus incipiant diffidere. Superiores ſpe ueniæ audacius peccant, iſti audacia peccatorum ueniam deſperant, ſed nihil æquè fugiendum quàm deſperatio: quoniam & ſummo animam affligit dolore, & Deo multùm ingrata, cuius & natura miſericors, & benigna uoluntas, & indulgentiæ ſinus redeuntibus paratus.

Hæc

Hæc autem quo uobis exemplo probauero? Sumam Apoſtolum Iudam
hoc enim nemo nobis notior futurus eſt: quis enim negauerit pœnituiſſe
criminis Iudam, qui pecuniam refert, fatetur peccaſſe ſe in ſanguinis iu-
ſti traditione. At non reſipiſcentia erat illa, ſed furor quidam potius cæci
doloris. Videtur Diabolus, qui cor eius antea apprehenderat, ab eo pau
lulùm diuertiſſe, & locum dediſſe criminis agnoſcendi: uerùm ſicut mura
lis machina retroacta ualidius obuia diſperdit, ſic tali mercede Diabolus
deſeruerat, ut duriori peccato regrediens illigaret. Nam agnito crimine
præſto iterum illi fuit, & triſtitia abundantiori abſortum ad nullam ſpem
ueniæ impulit. Ergo deſperans, & ſibi ipſi nimio plus diſplicens laqueo
guttur ſtrinxit, & ſpiritum, quem claudere uidebatur, exire coëgit. Sic ui-
tam ſceleſtus profudit, & eo deterius factum, quòd corporis morti grauio
rem animæ interitum addidit. Magnum omnino crimen, quòd libera-
lem in ſe Dominum & amantem ſui magiſtrum tam multis antea beneuo
lentiæ ſignificationibus editis, hoſtibus prodidit nummulis correptus,
ſed non eo cõtentus auget malè cœptum facinus eodem impellente Dia-
bolo. Nunquam enim ſe ipſum de ſpe diuinæ miſericordiæ omnino depo
ſuiſſet, niſi illum antiquus hoſtis more ſuo circunduceret, priore facino-
re iam captum. Negauit Iudas omnino Deum ulla pœnitentia placari
poſſe tanto in crimine, & diuinam miſericordiam uelut anguſtiorem ac-
cuſauit, tanquam latitudinem omnis peccati exorbere nequiret. Si quem
igitur tenet ob multa magnaque delicta deſperatio ueniæ (poteſt enim id
contingere) hortor ego, ut ſanctos & religioſos adeat uiros, omniaque
cum illis conferat, uidebit eorum lacrymas, preces pro ſe fuſas audiet,
ex hominũ miſeratione, qui ſecum in peccatis colloborarent, quàm latior
ſit illa Dei, diſcere poterit, animum ſpe meliorum eriget, quod non fecit
Iudas, qui geſſus ſuos uertit ad Phariſæos, ad conſortes delicti, à quibus
contemptus & reiectus confugit ad laqueum, ſcelus quod corrigere ſan-
ctis actionibus oportebat, ultus eſt ſcelere, ne illam ſibi quidem ueniam
dedit, ut uiueret, quia nec à Deo deſperabat. Sed neminem ueſtrũ credo
tactum deſperatione mortem cogitare. Illud potius aliquis ſecum uoluit.
Quandoquidem plus deliqui, quàm ut mihi ignoſci poſſit: fruar uitæ hu
ius uoluptatibus, ne amittam hoc ſæculum, quod teneo, & illud aliud,
quod credo: uiuam nunc ut uolo, paſcam meas cupiditates. Iniquus
ſermo, deteſtandus, hunc alterum potius aſſumat præclarum & ſaluta-
rem. Equidem grauiter me habeo de ſceleribus meis, ſed ad quem con-
fugio? nempe ad Omnipotentem, ad beneficentiſſimum medicum, co-
ram quo nullus languor conſiſtere poteſt: peccator ſum teterrimus, at
pro talibus Chriſtus eſt mortuus: quid ueniam deſperem, quam ille cru-
cifixoribus ſuis patrem exorauit? Ego animo quandoque proteruo pa-
ter atque oculis indomitis fui, erraui, lapſus ſum, pœnitet, ueniam pe-
to, ſi nemini id pollicitus, arroganter peto, ſin omnibus, quicunque ue
ris cum lacrymis ad te ſuſcipiunt: erige iacentem, porrige dexteram,

quam

quam ſpopondiſti, dexteram (inquam) hanc tuam cæteris rebus inuictam, ſolo peccantis gemitu ſuperabilem. Hæc eſſet oratio uerè ſe affictantis, & grauiter pœnitentis, propterea, quòd Deum ualde offendiſſet, & præ cupiditate temporalium horum & exiguorum bonorum ſempiterna illa & immenſa gaudia deſeruiſſet. In peccatis (inquies) omnem contriui ætatem. Si pœnitentiam egero, putas, ſaluabor? Valde. Vnde hoc mihi liquet? ex multorum exemplis, qui quum grauiſſimè deliquiſſent, ad pœnitentiam conuerſi, priſtinam recuperarunt gratiam & habitudinem. Dicamus de uno Dauide plurimis noto. Ille adulterio iunxit homicidium, geminum crimen & utrunque magnum, quod etiam augetur ex perſona eius, quia talia patrauit. Erat enim Propheta, multa iam præclarè geſſerat, multis à Deo fuerat beneficijs cumulatus, nec tum adoleſcens, ſed in grauiore ætate conſtitutus. His adijcitur, quòd adulteræ maritum ideſt, iniuriam paſſum, quòd amicum, quòd pro eo in acie contra hoſtes ſtantem interemit. Ergo ſiue crimen, quod commiſſum eſt, ſiue uirum, qui deliquit, ſiue eum, in quem peccatum fuit, inſpiciamus, grauiſſima hæc omnia illa in cauſſa fuerunt. Attamen quum hæc eſſent, ſperauit ille ſibi poſſe ignoſci, luxit & afflixit ſe, uidit ad uirtutem reditum patêre, uidit etiam lapſo ad meliora mutationem concedi, non eſſe immutabilem malitiæ conditionem, nec immitem & efferum eſſe eum, cui pro uenia ſupplicandum eſſet: nec uana hæc eius cogitatio: nam quũ audiſſet à Nathan Propheta, quàm ualde illa faciens peccaſſet, agnouit peccatum, doluit & reconciliatus eſt Deo. multi alij commemorari poſſunt, quibus pro eo quòd fleuerunt, mœſti fuerunt, cilicium induerunt, dimiſſum fuit peccatum: ſed protrahatur nimium, ſi id faciam, ſermo. Non igitur peccatoribus intractabilis Deus, non inexorabilis. Amplius aliquid dicam, in medio eius furore teneri poteſt. Nam quum Hebræus populus uitulum ſibi aureum conflaſſet, & ſacrificijs & alijs cæremonijs coleret, dixit Deus famulo ſuo Moſi in monte coram eo ſtanti. Valde & deſcende: peccauit populus tuus; amarè dictum populus tuus, quaſi diceret, non iam meus, & continuans ſermonem. Dimitte me (inquit) ut iraſcar & deleam populum iſtum. quid eſt hoc, dimitte me? quis eſt iſte tam magnus, tanque ualens, qui uim irati & furentis Dei non modò ſuſtinere, ſed etiam coërcere poſsit? & tanquam in occurſum illius ueniens frœnare. Certè preces lacrymæque ſeruuli impediebant, ut ſibi uideretur Deus tanquam ualentioribus uiribus & lacertis conſtrictus teneri, ne quò irrueret, ne impium populum perderet, meritaque morte mulctaret. hinc illa uox, Dimitte me: at non dimittebat ille, ſed largiores adhuc fundens preces & magis ſe proſternens arctius tenebat & coarctabat. Aut dimitte eis hanc noxam: aut ſi non facis, dele me de libro uitæ. Videte quàm ardens fuerit orantis affectus, ut diceret malle ſe cum illis niſi ignoſceretur, perire. Sunt autem nonnulli, qui rem coniectura huc trahant; & ita interpretentur Deum querentem quomodo ad miſericordiam ſe in

flecteret,

flecteret, interpellaſſe Moſem ſilentio coram aſtantem, ut dimitteret ſe ad ultionem iam paratum, quò ſcilicet Moſes anſam ſermonis arripiens pro populo ſe proſterneret & ſupplicaret: quod faciunt quoque interdum patresfamilias, qui nolentes filios uel ſeruos acerbius punire, admonet ſeorſum amicos, ut delinquentes de ſuis manibus eripiant, & pro illis ſupplicent, quò in ipſis timor creſcat ſupplicii, & flagelli durities mitigetur. Sic ſibi ipſi miſericordiæ occaſionem quæſiuit tunc Deus. Nolens nanque nimia indulgentia relaxare populo licentiam iterum peccandi, oſtendit noxam illam Moſis precibus condonatam magna ex parte fuiſſe. Vſque adeò Clemens eſt ille, ut propter iuſti alicuius merita multorum peccantium miſereatur, nam dixit ad Hieremiam. Circuite, & uidete uias Hieruſalem, & quærite in plateis an inueniatis uirum, qui faciat iudicium & iuſtitiam, & propitius eius fuero. Quin adeò mouet undiq; omnia & quærit Deus, ut à pœna liberet, ut ſi neminem inueniat uiuentium, cuius meritis condonare queat aliorum flagitia, confugiat ad defunctos, & per illos aſſerit ſe remiſſurum peccata, quemadmodum dixit Ezechiæ. Protegam ciuitatem iſtam propter me & propter Dauid puerũ meum. Quod ſi in tanta facilitate Dei & clementia Moſes tunc non ſuis, ſed alienis, non paucorum, ſed multitudinis peccatis ignoſci obtinuit, idemque poteſt unus aliquis iuſtus, non ſolùm uiuus, uerùm etiam mortuus. Quanta ſpes hinc effulgeat unumquenque pro ſe met ipſo placare atque exorare cœleſtem parentem poſſe. Scriptum eſt, ſepties in die cadet iuſtus & reſurget. Videte quomodo ne iuſti quidem nomen amittit, qui poſt ruinam reſurgit: nec moueat quenquam quòd ſcriptum eſt ſepties, nam ſeptuagies etiam ſepties deliquenti, ſi ingemuerit, peccata condonantur: firma amicitia eſt, (ut dixit quidam) idem uelle atque nolle. Quamobrem ſi peccatum noſtrum nobis diſplicet, hoc ipſum nos coniũgit Deo, quoniam id, quod illi, idem quoque nobis diſplicet. At quibus placet, amant id, quod odit ille. Sed non impune ferunt. Primùm ipſius impietatis maculam (quæ grauiſſima eſt pœna) ſuſtinent. Nihil ſordidius, nihil horribilius, nihil deformius peccato. Sin autem peccantes non ſentiunt, hoc aliud eſt ab eo, quod nunc ago. nam & ſi non ſentiunt, non ideo minus ſequetur eos peccati fœditas: tantum autem abeſt, ut fœlicitas ulla ex parte eos contingat, quia non ſentiunt, ut ſint eò infœliciores, quò ſentiunt minus: nam nec in furore poſitus ſentit furorem, & eò minus ſentit, quò furit magis, ſed fac reſipiſcentem, agnoſcet deformitatem, & eius pudebit. Verùm furenti ignoſci poteſt, quoniam furor inuoluntario contigit corporis uitio: non ſicut peccatum, quòd animi uoluntario motu contrahitur. Exiſtimetur recto iudicio peccati fœditas, grauior uidebitur, & intolerabilior, quàm omnis pœna, quæ infligi queat corporibus. Hinc poëta ille, quem ſuperius docui ad Ponti hoſtia relegatum ob offenſum Auguſtum, reſpiciens ad peccatum ſuum clamabat.

Pœnitet ô ſi quid miſerorum creditur ulli,
Pœnitet, & facto torqueor ipſe meo.
Quumque ſit exilium, magis eſt mihi culpa dolori.
Eſtque pati pœnam, quàm meruiſſe minus.

Sic agunt quicunque conſiderant, quàm fœdum ſit à ratione diſcedere, & prauis innecti cupiditatibus: urit eos quàm acerrimè ſuo nomine impietas & criminis turpitudo. Veruntamen ſi qui ſunt, qui hanc contemnant, quia non intelligunt, (quis enim poſſet intelligens contemnere?) ſupplicia illa ad ſenſum manantia, quæ morte obita perſoluent, re immenſa, loco acerba, tempore infinita, nunquam, ut opinor, contemnent uel eludent, quanquam etiam ſceleratos plerosque præſens pœna diuino iudicio inflicta apprehenderit, quod tempora noſtra, ut ſcelerum, ita & pœnarum fœcunda nimis quoque teſtantur, ut nulla urgeat neceſſitas annales euoluere, & hac in re tanquam ignota uetuſtatis uti exemplis. Sed parua huius temporis caduci pœna, ſi quidem poſtetiori conferatur æternæ. Equidem initio orationis meæ poſui de præmijs cœleſtibus quædam, ſed tamen ut ſcitis, duobus locis cenſentur receptacula animarum poſt mortem (ut omittam de purgatorio interim dicere) longè inter ſe diſtantia maximeque contraria, quorum unus ubi piorum iuſtorumque animæ degunt, ſupra omnia mundi corpora locatus: alter, quem facinoroſi & nocentes incolunt, profundiſſimam ſedem, ideſt, medium terræ, quod centrum uocant, obtinet. In ſupremo loco uirtuti & pietati pulcherrima præmia. In infimo ſceleri & maleficio acerrima ſupplicia perſoluuntur. In ſupremo bonitas Dei affluit. In infimo iuſta ultio ſonat. In ſupremo admirabilis lux effulget. In infimo denſiſſimæ tenebræ inundant. In ſupremo atrium ſuum Deus. In infimo carcerem locauit. In ſupremo lætiſſima Angelorum: In infima fœdiſſima Dæmonum ſocia agmina. In ſupremo pax, amor, charitas, tranquillitas. In infimo odiũ, ira, diſcordia, formido. In ſupremo gaudium, lætitia, uoluptas. In infimo luctus, mœror, ægritudo. In ſupremo denique nihil deſideratur, quod non inueniatur. In infimo nihil inuenietur, quod deſideretur. Nos igitur, qui uiuentes peregrinam hanc incolimus ſedem, in medio poſiti, deligere poſſumus ſurſum ne an deorſum poſt mortem feramur: nam defunctis miſero & fatali uitæ huius curſu ſalua ſunt crimina: niſi quæ pœnitentiæ uis delerit. Itaque ſi pœnitentiam apprehenderimus, ubi ex his locis euaſerimus, optimum & iucundiſſimum; ſin aliter, teterrimum & infeſtiſſimum domicilium nanciſcemur. Non eſt quòd quiſquam deinceps iraſcatur Deo, quòd in tam infeſta ſupplicia dimittatur: Deus nanque uult ſaluos fieri, maxima nobis oſtentat præmia, & quantum in ipſo eſt, dare paratus. Quòd ſi nos met ipſos his indignos iudicamus, dum malumus illo contempto ad peccata deflectere, nec malè etiam geſtorum pœnitet, conſpicua tunc redditur Dei bonitas & noſtra iniquitas: liberos creauit, & ut liberis legem amoris ſui præſcripſit, quam

S non

non implentes meritò plectimur. Minatur Deus æterna incendia, flammarum flumina, fœdiſſimum carcerem, indelebiles conſcientiæ morſus, infeſtiſſima ſupplicia, niſi cauerimus. O maximam humani generis curam. O amantis Dei uocem. Nemo incitatus odio in aduerſarium & percutere uolens clamat, caue caue, hæc uox eius eſt, qui inuitus deſcendit ad plagam, & mallet, ſi fieri poſſet, parcere: hoc exhibet hominibus Deus, iam tanto ante ſanctiſſima ſcripturarum uoce denuntians, in quæ detruſerit acerba, niſi nunc cauerimus: quid ita? quia inuitus percutit, & moleſtè (ut ſic dixerim) fert, quòd illum peccata noſtra in pœnas ire cogunt. Ne igitur cunctemur. Nunc tempus eſt ueniæ obtinendæ, dum hunc ſpiramus aërem, & actionum noſtrarum Domini ſumus. Vbi uerò hinc migrauerimus, non plus iuuabit pœnitentia, quàm medicina ægrotantem mortuum, & ars gubernatoria fracta iam naui ſubmerſum. Trahemur illuc ubi nec finis, nec modus ullus fuerit ſuppliciorum. Ille parens generis noſtri in floridum illud Paradiſi habitaculum inductus, propter unum utique delictum illinc detruſus, & tantis obiectus malis, quãta nunc cuncta eius ſentimus poſteritas. Nos uerò, qui amplioribus digni habiti ſumus honoribus, quibus iam apertum eſt cœlum, quibus concredita hæreditas cœleſtis unà cum unigenito filio, quam ueniam ſperare poſſumus, ſi non modò delinquimus, ſed ne delictorum quidem pœnitet? Adæ tunc dictum fuit, Terra es, & in terram ibis, & terram operaberis. Nobis uerò nunc, ex Euangelio non illa priora, ſed exteriores tenebræ, inſolubilia uincula, inextinguibilis uermis, indelebiles lacrymæ, horridi dentium ſtridores, igneæ fornaces proponuntur. Et meritò quidem: nam qui inter tanta beneficia meliores redditi non ſumus, iure ſumma illa & extrema tormenta experiemur. Deflenda hîc igitur peccata, ne alibi interminatam pœnam defleamus. At durum eſt cupiditates ſuas relinquere, tradere ſe luctibus, terrena deſpicere, caſtitatem & ieiunia ſibi inducere, eleemoſynas nonnullas elargiri, quid ais? hæc dura & grauia ſunt, imò facilia ac penè mollia, ſi cogitare uoluerimus, quæ ſubeant homines, ubi pro capitis reo petitur, Imperator ut ignoſcat, pecunia profunditur, maria tranſmeantur, procellarum incerta ſubeuntur, hi & illi blanditijs, precibus, muneribus, ut faueant, appellantur: timemus etiam inimicos ne id audiant & quouis modo rem impediant. Supplicatur deinceps per homines homini, & tamen incerti ſumus an ille flectatur, & ut bene ſuccedat, mors corporis ad breue quoddam tempus uitatur, & hanc animi abiectionem multi contemnent. At è dignitate hominis eſt proſternere ſe Deo, & ſupplicans miſer ille ſaltem certus eſt de indulgentia peccatorum, ſeque per eam aſſequi perpetuam animæ ſalutem, quod uel ipſa corporis morte rectè emeretur. Breui etiam res conficitur ſine pecunia, ſine impenſa, ſine reſcripto, ſine alterius impedimento. Deus etiam ubique adeſt, & præſens eſt, ne quis fortè dicat, non poſſum petere ueniam à Deo in Oriente, quia ad Occidentem profectus

eſt,

eſt, aut non poſſum in Occidente, quia in Oriente uerſatur: omnem implet ille locum, ut non ſit neceſſe huius rei gratia tibi de loco decedere: ac ne illud quidem dicas oportet, non noui cubicularios, per quos mihi ſit aditus, uel non habeo potentes aulæ, qui me deducant, per quos concilier, tu tu ipſe ingredi potes omni tempore ad ſummum hunc regẽ, non in luce modò, ſed & nocte: tantumque abeſt, ut opus ſit internuntiis ullis, ut ne uoce quidem propria tibi ſit utendum, ſatis eſt corde ingemiſcere de admiſſis, corde ſupplicare pro uenia, quoniam internos ille quoſcunque hominis affectus proſpectat, hoc ſi durum uidetur, quid fieret, ſi primis eccleſiæ naſcentis temporibus naſci contigiſſet, quibus publicè pœnitentia peccatoribus aſperior iniungebatur? Extat Epiſtola Stephani quinti Pontificis maximi ad Aſtulphum neſcio quem uxoricidam. Quæ te inquit (malum) res impulit, ut legitimo tibi iunctam thoro portionem corporis tui gladio necares? quam non inſidiantem uitæ tuæ, neque cum altero nefariam rem facientem reperiſti: ita ne agendũ, ut filii tui te non parentem, ſed prædonem putarent? quos tam fœdè omni beſtia truculentior matre orbaſti. At parum fuit ſpiritum & lucis conſpectum miſerrimæ mulieri abſtuliſſe, niſi ſceleris mortuam accuſares, habes teſtem tecum facientem: Quid ergo? unius teſtimonium ualere debuit? non modò impedientibus legum ſanctionibus, ſed etiam aduerſus gentium ius, diuinæ uocis auctoritatem, quod ſi uni credendum fuit, num etiam ei credi debuit, qui & adulter ſit & homicida? Age pœnitentiam & miſerere animæ tuæ infœlix, ſi fortaſſis Dei clementia refrigerari poteſt, & à tanto ſcelere recreari, antequam æternis gehennæ prematur incendiis. Poſt hæc præcepit Pontifex, ſi quidem domi immorari ſuæ decreuerit, ac nolit (quod utilius eſſet & laudabilius) monaſterii clauſtris includi, ac abbatis manum relicta propriæ uoluntatis libertate ſubire, ne latus unquam enſe muniat, ne carnes edat, aut uinũ bibat, balnea uitet, conuiuiis ne interſit, à cõmunione corporis & ſanguinis Dominici præterquam in uitæ extremo abſtineat, flere uelit uberius, eleemoſynas impartiri, largius porrectuſque ante eccleſiarum fores ſacco indutus orationes fidelium ultro citroque commeantium ſuppliciter poſtulare: denique intelligat perenniter in pane, aqua & ſale ſibi eſſe uictitandum. Satis ne uidetur iactatus peccator iſte conuitio Pontificis? ſi tamen conuitium dici poteſt uox grauitatis, conſtantiæ, auctoritatis, uox plena ſalutis: poſuit ante oculos homini Dei iudicium, terruit cruentam conſcientiam, pœnitentiam iniunxit, nemo id exiſtimet crudeliter factum. Nulla eſt crudelitas Medici, qui ferro & igne uulnus aggreditur, ut hominem ſeruet, quem perderet, ſi uulnus palparet. Itaque ut fœditate & putredine uulneris iſte aliquando careret, iuſſus eſt tenuitatem uictus cultuſque obſeruare, quæ multi olim uirtutis & gloriæ cauſſa in illis etiam gentium tenebris ſuſceperunt, acerbiora manerent, ſi carne poſita cum anima nuda tantam labem expiare tranſitorio igne oporteret.

portet.Nec ſolùm in una hac dũtaxat cauſſa,ſed in plurimis alijs uigebat bonis quondã temporibus in eccleſia tã elegans,tãq; nobile correptionis flagellum. Nã qui inceſtu ſe macularant, qui deierarãt, qui ſacro manus admorant, hos oportebat ad ſalubrem pœnitentiæ medelam conuolare. Presbytero, qui ſe in aliqua effuderat libidine, durior adhibebatur ultio, quoniam decem annorum curricula in ſumma uictus egeſtate tranſmittere debebat, permittitur tamen gratiæ cauſſa, ut poſſit piſciculis, leguminibus, uino menſulam ſuam die feſto exornare: denique pro quolibet graui & infami crimine ſanctorum Patrum inſtitutis ſeptennio pœnitendum erat, & ita, ut per ſingulas hebdomadas bis aut ter in pane & aqua ieiunia ducerentur: quin etiam in proditum eſt de illo, qui latronem ſua rapientem aggreſſus fuerat, & huiuſmodi Diaboli membrum interfecerat,ubi commodè comprehendi poterat, ut nonnullos dies pœniteret, non erubeſcebant pœnitere,qui pœnitenda committere non erubuerant. Nunc uerò (quæ temporum peruerſitas eſt & ignauia) nulla publicæ pœnitentiæ facies apparet,omnia ſeueritatis priſcæ ueſtigia obſoluerunt. Hîc dicet aliquis, ſi reditus patet in gratiam, ubi agnoſcens peccati turpitudinem ingemui, & rædiut uixiſſe ſecus quàm decebat, cur adhuc me pœna manet? quo enim hæc reconciliatio gratiæ, quæ ita moleſta & importuna eſt,ut parta ſupplicio afficiat amicum? non reſpondebo prius, quàm eum, qui hoc dicit & cogitat, interrogem. Cur Torquatus Conſul filium aduerſus edictum cum hoſte conferentem manus, ſecuri percuſſerit? An ſimultates pater cum filio ullas? cum milite Imperator gerebat? Incredibile eſt ſine aliqua animi afflictatione ad ſupplicium ſumendum ueniſſe. Stabant in conſpectu hinc liberûm charitas illinc militiæ diſciplina. Accuſat hæc iuuenem Imperatori, excuſat illa patri, explicat hæc uirgarum faſces & ſecures, illa implicat, trahit una ad ſupplicium bellatorem, retrahit altera uictorem. Tandem illum, quem natura cogente diligebat, qui hoſtem ſingulari congreſſu laceſſentem occiderat, quem eximiæ fortitudinis nomine à cuncto exercitu commendari uidebat, uita priuauit, ne ius legum, maieſtasque imperij illo uiuente occideret.Maluit eam reip. partem unde Ro.Imperij ſumma ſtabat,quàm hæredem familiæ uidere incolumem. Maluit ſe ipſum filio, quàm iuſtitiam orbare ſuo decore atque fructu. Quid de Zaleuco referam Locrenſi, qui quum Legiſlator electus à ciuibus legem tuliſſet, qua adulteros utriuſque oculi amiſſione puniebat,filiumque eius adulterij damnatum legis pœnã ſubire oporteret: eãq; pœnã tota ciuitas in honorem patris remitteret,aliquãdiu repugnauit.Tandem precibus populi euictus, unũ ſibi,alterũ filio oculũ iuſſit erui,ne publicæ uindictæ ius periret, & delictũ ſua lege damnatũ impunitum relinqueretur: partitus pœnã inter ſe & filiũ effecit, ne quid legi deeſſe uideretur: non enim aliena, ſed domeſtica corpora pœnam illam ſuſtinebant, & quamuis delinquens filius minus iuſto fuerat punitus, ipſe tamen plus, quia innocens erat. Ergo in magiſtratu hoc

fecerint

fecerint patres publicam diſciplinam priuato anteponentes dolori? Quid de Deo omnium genitore putandum eſt? à quo uirtutum omnium exempla manant: num iuſtitiæ eum ſuæ oblitum putamus aduerſus illum, qui tot eius ſalutifera mandata neglexerit, contempſerit, infregerit? nullamne ſceleri pœnam deberi putabit? Iuſtum eſt enim, ut qui ſibi cupiditatibusq́ue ſuis indulſerit, pluſquàm debuit, patiatur aſpera quædam contra quam cuperet: ſic enim res redigitur ad æqualitatem, quæ iuſtitiæ propria eſt. Non reſpuit ingemiſcentem Deus, pauentem, manusq́; ac os ad cœlũ tollentẽ, ſed benigniſſimo intuitu miſerrimũ reſpicit peccatorem. Veruntamen in tãta clemẽtiæ ubertate iuſtitiæ pariter meminit, nec in tali unquã opere inferior homine reperietur. Quid enim obtendere contrà poteſt aliquis iuſtè, cur diuina iuſſa non impleri? num quia impoſſibile? an quia obſcurè tradita? neque bene intellecta? uel num quia non habuerit ad implendum, quod temporis eſſet ſatis? uel forſitan, quia ſi ea impleuerit poſtmodum ſine præmio diſcedet? nihil horum, quid ergo aliud fuit in cauſſa, niſi quædam acris & indomita libido, qua impulſi cornua ſuſtulimus aduerſus ſanctiſſimam diſciplinam, cuius ſumma eſt, ut Deum & proximum diligamus, ad quod trahimur omnes duce natura. Nulla enim, ut opinor, tam barbara, tam immanis, tam effera eſt natio, quæ non intelligat Deum præ omnibus amandum ac colendum eſſe, quæ non ſentiat cum omni humano genere ſocietatem ſibi eſſe quandam, cuius iure alterum non lædere, ſed iuuare potius deceat. Non factum eſt id, ſed multa per iram, auaritiam, cupiditatem, ſuperbiam peccauimus, pœnitet, ueniam petimus. Quid hic Deus? ueniam concedit ille quidem petitam, per quam reconciliatio fit gratiæ, attamen iuſtiſſimi regis more maleficia ultione digna cenſet, utq́ue uirtutem hominis, pudorem, bonitatem affluentibus præmijs ditabit, ſic iuuat illum in delicto aliquam animaduerſionem noſtram uidere, quam utinam in ſæculo iſto dum licet, ſponte ad arbitrium noſtrum ſubeamus, ne deinceps corporibus elapſi alio in loco, quod debetur, duriore conditione perſoluamus. Eſt enim iſtud diuinæ prouidentiæ inſtitutum, quo iſte mundanarum rerum ſtatus pulcherrimè duceretur, ut peccatum ſemper pœna ſequatur. Hoc etenim depoſcere uidetur ratio, quemadmodum de me nuper audiſtis, & ſancti Patres literis tradiderunt, ut pro eo, quod quiſpiam egerit cupidè cum uoluptate, aliud patiatur inuitus cum dolore. Ergo pœnam delicto reſpondentem non remittit ille, idq́ue ex nobiliſſimo ſuo inſtituto, quod edidit. Sed & illud quoque cogitandum eſt, quòd ſi peccata gratis remitterentur abſque ullius pœnæ ſolutione, leuiora ea arbitraremur, & in deteriora indies prolaberemur: Nunc ſi non ob aliud ſaltem de pœnarum menſura peccatorum grauitatem magnitudinemq́ue expendimus, cautioreſq́ue & uigilantiores efficimur, ne poſt hac tale quid admittamus: nec uerò ob hoc imminui & uiolari gloriam Chriſti dicendum eſt, imò potius augeri, ſi iuſtitiam ſuam ad ultionem peccatorum ualere patitur, & ignorat nemo

mo ſatisfactionem omnem, qua peccata eluuntur, in Chriſti ſanguinem referri: nam extra eccleſiam poſitis nulla pœnarum ſupplicia ad redemptionem peccatorum ſufficere notiſſimum eſt. Iſtud exemplo liquet Dauidis quod diuinæ nobis proponunt literæ, de quo etiam antea dictum fuit. Is quum adulterio homicidium copulaſſet, correptus Prophetæ uocibus ingemuit & fleuit, condonatum crimen reſeruata pœna: nam ſtatim infantem amiſſit, quem ex adultera ſuſceperat, & deinceps alium ſenſit rebellantem filium, uitæque ſuæ & regno inſidiantem. Ipſe Moſes, qui placaſſe uidebatur in monte Dominum pro uituli adoratione, tamen ubi in caſtra deſcendiſſet, circiter tria millia hominum interfecit: ſic enim pepercerat Deus populo, ut eum tamen aliqua animaduerſione percuti uellet. Ergo ſi tanta fuerit interior cordis afflictatio, ut ſit ſufficiens ultio peccati is in quo illa fuerit, crimine liberatur. Sin uerò illa tanta non ſit, nec præterea quicquid geſtum eſt exterius ſancti operis ieiunando, orando, miſericordiam exercendo, quod ſatis ſit in peccati uindictam. Deus, qui & peccatorum nouit & pœnarum pondera, & hæc illis uult reſpondere, idoneum adijciet flagellum: præponderant autem nunc minimæ quæque pœnæ uoluntate ſuſceptæ his, quæ poſt alio in ſæculo maximæ neceſſitate perſoluentur. hinc nos non quoſlibet, ſed dignos admonet Euangelicus ſermo pœnitentiæ edere fructus, qua in re unius cuiuſque conſcientia cõuenitur, ut qui plura & grauiora deliquerit, acerbiore dolore mordeatur, uitam ſtudeat futuram ſanctioribus laboribus implicare. Promittitur eodem Euangelico ſermone debitori è carcere exitus, ſed non prius quàm reddiderit omne, quod debet uſque ad nouiſſimum quadrantem: quo ſanè ſermone ſignificatur minimorum quoque delictorum luenda eſſe ſupplicia. O` uerè fœlicem, cui libuerit uiuenti uetera obruere mala, nouorum multitudine benefactorum, qui quum inſpexerit gemebundus, & ſecum reputarit, quàm fœdè iaceat, quanta ex dignitate propter peccandi uim exciderit, quomodo ueluti membrum à reliquo uitali corpore, cuius Chriſtus caput ſit diuulſum computreſcat: appetet eccleſiæ uelut piæ parentis gremio condi, ſiſtereque ſtatim ſe uolet ſacerdoti, ante cuius pedes locatus, uberrimis affluens lacrymis fatebitur quid in Deum, quid in ſe, quid in alterum admiſerit, non parens iuſſionibus diuinæ legis: euomet inquam illo loco omnis nequitiæ ſuæ uirus, deinde ubi ab eo diſceſſerit peccatorum uinculo ſolutus, diſcutiet, quid alienum poſſideat, ut reddat, tum omni ſtudio, ieiunijs, eleemoſynis, orationibus uacabit, ut pœnam perſoluat peccatis debitam, ſimulque uberiorem Dei gratiam promereatur, uirtutumque in ſe dona augeantur, nec iuuabit ſic commiſſa lugere, ut lugenda iterum committat, ſed cautionem adhibebit in poſterum ſummam ne labatur. Erit ille quidem placidus & quietus mente, ſecunda moderatè, aduerſa lætè ferens, uultuſque rigorem frontis obunbrabit, ſerenitas gaudebit de mentis dolore, quem pœnitentia delictorum inuſſerit, ingemiſcet tamen, quòd nullos illo nomine

mine antea gemitus edebat: cum omnibus idem bonis humanitatem, pudorem, modeſtiamq́ue ſeruabit, bellum cum uitiis unicum geret, acerrimè, nulla cum ijs pax, ne induciæ quidem. Iniquorum hominum, ſibiq́ue ipſis indulgentium familiaritates, & conſuetudines, quibus antea implicatus tenebatur, declinabit fœminarum conſortium impudicarum tanquam peſtem quandam fugerit, illarum aſpectum, tactum, ſermonem repudiabit, nec ut auis impura ad cadauera, quæ ſemel dimiſerit, reuolabit: oculos cuſtodiet ſuos, ne quid liuidè & ſordidè ſpectens, linguamq́ue frœnabit ne uano ſermone diffluat, ferculis & modicis & uulgaribus utetur, ſibi uinum & ſe uino temperabit, quo uenerem continentiæ frigore repellat: omnia demum obſeruabit rerum, temporum, locorum momenta, per quæ refricari animus, & ad uetera, quæ damnauit, compelli poſſe uideatur. Hæc ubi præſtiterit ueteri ſqualore depoſito, nouum hominem admirabili luce fulgentem induerit, nemo tanta morum mutatione facta agnoſcat eundem: hinc nobis non rectè uidiſſe uidetur Propheta Ionas conquerens Niniuem poſt quadraginta dies euerſam non fuiſſe, ſicut prædicare à Deo iuſſus fuerat. Imò uerò O' Propheta prænuntiata uenit euerſio, uera loqueris, tecta eadem, & mœnia manent, at mutatos ſpectato mores, deleta eſt luctu & mœrore ciuitas illa uetus peccatrix, hæc noua eſt alia Niniue uirtute pœnitendi inſtaurata. Et hæc quidem ad Prophetam ſolandi gratia dicta ſint. Sin autem Dei mentem contemplamur, noluit ſubuerti Niuiuem, ſed minatus eſt ſubuerſurum, ut reſipiſcentes illi non ſubuerterentur. Vtinam Niniuitarum pœnitentiam imitari uellemus, & poſtrati uolutaremur in lacrymis, in ieiuniis, in cilicio, in cinere, non tam acerba mala urbes agroſq́ue noſtros inundarent. Quando enim aduerſus cunctam Italiam ira Dei acrius exarſit? ualida peſtis populos exhaurit, debacchatur gladius bellici furoris uniuerſa penè metens, telluſq́ue ipſa, quæ communis dicitur eſſe parens, ceu infeſta nobis, quòd eam toties humano cruore fœdauerimus, malignè frugum alimoniam miniſtrat, uiſitat acerrimis his flagris Deus peccata noſtra, ut eſt apud Prophetam. Quid ita? quia nos afflictionis corde & doloris oculis non ſatis ex dignitate illa uiſitamus: non enim dici poteſt modica illa & exigua eſſe delicta: nam quum fames, peſtilentia, bellum uno tempore ingruant, nonne res ipſa clamat tantos adoleſcere uitiorum morbos his in oris, ut ad illos obterendos parum fuerit unius generis hoſtem adhiberi? Illud omnino fatendum eſt, arduam eſſe pœnitentiæ uiam & laborioſam, ſicut reliquarum uirtutum, eaq́ue de cauſſa terreri plures ne ingrediantur, ſed ſi magnum eſt bonum exui peccatis, & diuinæ reddi gratiæ, aut negligendum eſt id bonum, aut ſi aſſequi curamus, ſuſcipienda eſt omnis moleſtia, qua ad illud peruenitur. Similis eſt pœnitentia baptiſmo, quia utrunq; hominem innocentem ſtatuit, ſed diſſimilis in eo, quòd baptiſmus momento id perficit omni ſorde abluta, at pœnitentia diutinum laborem deſiderat, ut par ſatisfactio pro

peccatis

peccatis reddatur. Itaque quidam ueteres non abſurdè pœnitentiam laborioſum quendam eſſe baptiſmium dixerunt. Neminem autem tam rudem eſſe exiſtimo, ut putet de uno crimine pœnitentiam agi & ueniam præſtari, alio in delectatione retento, nec per confeſſionem expoſito: nã quem peccare adhuc delectat, bonus nõ eſt, & ſi bonus nõ eſt, non placet Deo, & quũ Deo nõ placeat, quomodo ueniã impetrauit? Mihi uerò iam hæc impietas uidetur, ſi quiſpiã nõ omnia peccata deſerẽs, ſed in quibuſdã adhuc permanens, audet ſperare ab eo, qui ſummè iuſtus eſt, de omnibus ueniã uel de quibuſdã, quaſi uenia diuidi poſſit: Deus autem aut totũ dimittit, aut nihil, nec hominem partim accipit, partim reijcit, ſed eũ, qui nõ ſtat totus pro illo, deſerit; nec dignũ habet, quẽ æternæ ſalutis præmijs adornet; poteſt aliquis, qui alteri plura harũ externarũ rerũ debeat, impetrare ſalua amicitia à creditore liberationẽ unius aut duorũ ex pluribus, quæ debet. Non idem in eo, qui pluries uel pluribus de cauſſis apud eundem offenderit: ridiculus enim eſſet, qui in plurium offenſarum accuſatione unius tantùm, aut alterius peteret ueniam reliquis prætermiſſis. Simulata uideretur eſſe hæc ueniæ petitio: nam ſi uerè ex animo flueret, eandem de offenſis omnibus oportebat eſſe petitionem, quoniam eadem petendi eſſet cauſſa, quòd ſcilicet is offenſus eſſet, qui minimè offendi debuit. Simulatam igitur dico eorum pœnitentiam, quos quorundam & non omnium pœnitet admiſſorum. Scio notatos à ſanctis Patribus eos, qui patrata lugentes, iterum lugenda patrarent, tanquam ueniam non poſcerent ſubditi, ſed ſubſannarent ſuperbi. Omnino nihil fœdius, quàm canis rediens ad uomitum, & ſus ad priſtinum uolutabrum. Non enim ob hoc quis accipit ueniam præteritorum, ut exiſtimare debeat peccandi licentiam ſibi in poſterum datam, ſed interdictam. Si quis tamen quodam tempore de omnibus admiſſis uerè & fortiter pœnitentiam egerit, & poſtmodum ſimilia, uel grauiora facere aggreditur, non eſt dicendum priora crimina, quæ ſemel dimiſſa fuerint & deleta, reuerti; nouorum tamen criminum reus tenebitur, ad æterna relegãdus ſupplicia, niſi rurſus pro iſtis ad pœnitentiæ medicinam ſibi ipſi, uel peccatis potius iratus cõfugiat. Non enim ſemel tantùm pœnitentia prodeſt, ſed ſæpius, ſi quoties crimina repetuntur, toties illa repetatur. Nullum unquam peccatum indelebile pœnitentia reliquit, magnaque Dei benignitas, magnumque in eo humanæ ſalutis ſtudium, qui quoties hic hoſtis naſcitur, toties illũ hoc gladio iugulari permiſerit. Ergo ſi quis etiam ſæpius ceciderit, non deſperet de ſalute, ſed de pœnitentia confidat, & ad eius medelam confugiat. Non eſt tam graue uulnerari in prælio, quàm poſt ſuſceptum uulnus ſe ipſum negligere. Mercator & ſi naufragium fecerit, non deſiſtit à nauigatione, ſed reficit rates quaſſas indocilis pauperiem pati; atque ita priſtinas reuocare nititur diuitias. Multos etiam in certaminibus uictos cernimus coronam poſtmodum meruiſſe. Iam uerò miles, qui in acie uim hoſtium impetumque pertimuit, & fuga ſe ſe eripuit, acrior ſæpe redit

dit ad pugnam, uictorque diſcedit. Quòd ſi iſti conantur reſarcire detrimenta leuioribus in rebus ſuſcepta, quantò magis nos conuenit laborare, ut poſt multos etiam lapſus reſurgamus, & dignitatem animæ recuperemus unà cum ſalute, obtenta ab indulgentiſſimo parente remiſſione peccatorum. Iſta eſt remiſſio peccatorum, quæ tantùm fit in eccleſia ob Chriſti ſanguinem: hanc Chriſtus ſecum aduexit, & Apoſtolis tradidit prædicandam. Alijs extra eccleſiam degentibus peccatum quodcunque imputatur, quia quomodo illud deleant, non habent, nullum infidelitate nequius peccatum. Hoc uno peccato reliqua retinentur. Exiſtimauerunt olim ueteres in illis gentium tenebris crimen homicidij purgari ablutione corporis, quos unus illorum Poëta increpat dicens.

Ah nimium faciles, qui triſtia crimina cædis
Fluminea tolli poſſe putatis aqua.

Crediderunt alii conſecrationibus quibuſdam & deuotionibus & ſacrificijs ſolutionem fore ſcelerum, ſacrificulos neſcio quos, & uates & circulatores, & nonnunquam magos adhibentes, quæ omnia malorum Dæmonum arte illis fuerant inculcata. Illud tenendum, quòd pœnitentia delictorum fidelibus duntaxat ſit ſalutaris, pro quibus Chriſtus ſuum pretioſiſſimũ effudit ſanguinẽ & mortuus eſt. Hoc unum eſt ſacrificium, quod cœleſtis parentis irã aduerſus nos iam ab initio generis noſtri commotam placauit. Hoc illud eſt, quod abluit fœditates noſtras, ſanguis ſcilicet agni illius cœleſtis: huic uni remiſſio omnium delictorum noſtrorũ debetur. Nec me latet in lege ueteri animalium ſacrificia pro peccatis oblata fuiſſe, ſed eodem res redit, quia illorum ſacrificiorum miniſterio peccata tunc delebantur, propterea quòd figuram gerebant huius ueri ſacrificii, quo ſe Chriſtus uictimam in ara crucis pro uniuerſi generis ſalute obtulit. Quemadmodum olim ſtatuæ Imperatorum ad ipſas confugientibus erant contra iniuriam ſubſidio, non quòd uis ulla ineſſet ſtatuis, nam uel æs erant, uel marmor, uel ebur, uel aliud quid huiuſmodi, ſed quia referebant imaginem principalem. Sic ſacrificia illa uetera opitulabantur, non quia ipſa per ſe eſſent aliquid, ſed quia in ſimilitudinem huius maximi & ueriſſimi ſacrificii fuerant formata, eiusque exemplum præferebant. Natura tamen humana adhuc ueluti ægra iacebat. Nemini ante Chriſti mortem ad cœli ianuam aditus fuit. Vt enim tempore ueteris legis diligeret Deus uiros ſanctitate fulgentes, uniuerſam tamen adhuc noſtram oderat naturam, donec aduentauit iſte, qui meritis paſſionis ſuæ hanc illi conciliaret. Cæterùm ne quis tantùm credat pœnitentiam peccantibus aptam, Ioannes, qui præcurſor Domini extitit & Baptiſta, cuique ab uteri uſque materni latebris ſanctitas diuinitus inuſta fuit, ita ut capitale quicquam nec uellet nec poſſet admittere, qua tamen aſperitate uictus Iordanis coluit fluenta? eremumque inſedit? non alia ratione id uideri debet factum, niſi quia illa ad uitæ ornamentum pertinere uidebantur. At contrà Paulus gentium doctor corpus

caſtigabat, & in ſeruitutem redigebat, ut uitiis occurreret: uoluptatem metuebat titillantem, eiusq́ue ſenſibus ſuauiter affluentem, quam ut proſterneret, & laborabat unus plurimùm, & uigilabat: & continuata idem ieiunia ducebat. Ex quo apparet non modò his, qui corruerunt, ſed ſi qui ſtare cupiunt & in ueſtigijs innocentiæ permanere, ſalubrem his etiā eſſe pœnitentiæ modum, quem ſancti etiam uiri, ab omni grauiori crimine agentes procul, ad illuſtrandum tamen eorum uitam arctè tenuerunt. Lætitiam uerò in cœleſti regno ingentem agitari inter Angelos ſuper peccatore pœnitentiam agente, Euāgelico ſermone patefactum eſt: ſuā igitur ſtationem, uigiliam, præcepta monitaq́ue ſalutis ſæpius ingeſta ualuiſſe, patriamq́ue cœleſtem nouo ciuium incolatu exaugeri lætantur. Vtinam eorum explere uotum tamq́ue ſancto frui conſortio, & unà in beato illo regno diuinæ Maieſtatis potentiam, bonitatemq́ue collaudare mereamur. Parum mihi uideor dicere, ſi dicam, quòd tunc regnabimus, ſed uerbi cauſſa ita dicatur. Nunc non huc intrauimus, ut regnemus, ſed ut ſub diuo trepidisq́ue in rebus durcmus, & aduerſus antiqui ſerpentis inſidias, ſenſuumq́ue illecebras pugnemus, & ita uiam ad futurum regnum nobis paremus. Legi in tractatibus quibuſdam nonnullos dicere ſine lacrymarum decurſu & fluxu perfectæ pœnitentiæ munus expleri non poſſe, nulla re melius, quàm lacrymis interceptam reddi aſtruūt ſalutem, quaſi lacrymarum undæ de oculis ubertim cadentes æterna incendia peccantibus ſuppoſita reſtinguant, ſeu quaſi apud Deum, ueluti in codice annotata ſint crimina, ſpongia autem quædam animi ſit dolor, quæ fletu turgida literas noſtræ turpitudinis abſtergat. Laboraui inquit pœnitens Propheta in gemitu meo. Videte quales & quàm crebri gemitus, propter quos laboraſſe ſe dicit: non eſt ſatis, quid in poſterum polliceatur, audiamus. Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo. quod ſtratum? quem lectum? nempe, ut opinor, libidinis ſuæ uolutabrum. Ecce pium Prophetam irrigui lacrymarum fontibus ſordes abluentem ſuas. Ecce cuius oculi continuis noctibus à fletu nunquam conticeſcunt, donec ira, ſororq́ue & minæ cœleſtis Iudicis conticuerint. Hoc Princeps præſtitit Apoſtolorum Petrus, qui abnegato Chriſto egreſſus foras fleuit amarè, hoc & Maria Magdalenæ, quæ dolore concita peccatorum ſuper conuiuantes ingreſſa eſt, & lacrymas Domino inter epulas obtulit. Ad has lacrymas, quoſcunque peccatores uocant, ſiue in riſu ſint, ſiue in fletu: monendo alteros, ut riſum lacrymis, alteros, ut lacrymis lacrymas, uel lacrymarum potius cauſſam commutent. Quid ego hîc afferam, niſi illud Poëticum?

Et lacrymæ proſunt, lacrymis adamanta mouebis.

Recteq́ue Hieronymus, qui lacrymarum uim inſuperabilem, & ad omnia impetranda efficaciſſimam penès cœleſtem parentem arbitratur. Satis durus uidetur, cuius mentis dolorem grauem fluentes oculi non declarant. Veruntamen multos ſuſpicor his auditis illud Plautinarum literarum

rarum allaturos in medium, Pumex non æquè aridus eſt, ſiccoculum genus noſtrum ſemper fuit. Clamabit hîc quiſpiam, quò me uocas? quò impellor? non mihi putres poſſunt eſſe oculi, non uuidum pectus, lacrymarum defluxu, arent mihi hæc loca, num me naturæ uim afferre iubes? At illi lacrymas petendas ſuppliciter & enixè à Deo dicunt, quas tribuet, ſi tanto munere dignos iudicabit, eliciet impulſus diuinus ex lapideo cor de lacrymarum flumina, ſicut & eodem auctore petra quondam in deſerto Moſis uirga percuſſa euomuit ſitienti populo undarum fluenta, quod, ſi quum omnia fecerimus, lacrymula exprimi nequeat, has ſitienter appetere, harum ardore flagrare, non minoris meriti eſſe putant, quàm interdum illis abundare: quibus omnibus, & ſi aſſentior, ut quæ ab illis prolata ſunt uiris, qui & uitæ & doctrinæ ſanctitate fulſerunt, attamen iſtud, ut non contemnendum, ſic non tam magnum eſſe arbitror. Non enim ſolùm dimittuntur peccata, ſi quis luctu, lacrymis, lamentatione ſe ipſum confecerit, aut etiam ieiunijs & abſtinentia carnem macerauerit & arefecerit; ſed multis quoque alijs rationibus remiſſio delictorum in eccleſia contingit. Nam in baptiſmo & in paſſione martyrij dimitti quæcunque peccata, dubitat nemo. Similiter in eleemoſynæ largitione, dicente Saluatore, Date eleemoſynam, & omnia munda uobis erunt. ſed ſi peccata ex corde fratribus noſtris dimiſerimus, peccata quoque noſtra dimittet nobis cœleſtis Pater. Item quum peccatorem quiſpiam ab errore impietateque reuocauerit, non ſolùm animam illius, uerùm etiam ſuam ſaluam faciet. Credibile eſt etiam per abundantiam charitatis fieri remiſſionem peccatorum: nam ipſe Domlnus dixit. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multùm. Et Apoſtolus. Charitas operit multitudinem peccatorum. Hoc fit ubi quis inimicum dilexerit, eumque beneficio proſequutus fuerit. Vel ſi paſtorale gerens pedum poſuerit animam pro ouibus. Arbitror quoque dimitti peccata illi, qui mala humanæ uitæ tanquam à Deo iure ſibi inflicta æquanimiter tulerit. Non enim fruſtra dictum eſt à Domino. In patientia ueſtra poſſidebitis animas ueſtras. Videtis quot & quantis modis pœnitentes redimere queant peccata: non adeò truculentus Deus, ut non multipliciter languentibus ſubueniat, licet his, uel illis uti medelis, quemadmodum occaſio tulerit: alia alijs meliora. In primis ego cenſeo (ſi quis me uti uellet conſiliario) ut uerè pœnitens propriæ mentis motus, per quos tanquam per effrœnes equos in deuia raptum & attractum ſe uidet, ſtudeat abiicere penitus ac præcidere, ut nihil illorum ſuperſit. Alexandrum magnum Macedonum regem, dum per iracundiā & uinolentiam in conuiuio familiares quoſdam ſuos & amicos trucidaſſet, poſtquam ſe collegiſſet, ferunt id factum tam ægrè & acerbè tuliſſe, quòd ſibi ipſi manus penè inferre uoluerit: quod ſi feciſſet; non cruore ſuo unà cum uita effuſo culpam eluiſſet: ſed malum facinus deteriore facinore cumulaſſet. Non in corpus ſæuiendum erat, ſed in mentis libidinem, quæ ad facinus impulerat. Debuit ille igitur per-

ſpecta & pertractata ſceleris ſui natura, odio teneri acerrimo humanæ nequitiæ & imbecillitatis, quo odio ueluti fulmineo gladio armatus uoluntatis ſuæ motus capite mulctaret, ita ut ea parte animi immortuus Alexander nihil appetere, nihil concupiſcere poſſet, ea tantùm faceret & tractaret, quæ mentis ratio, quæ diligens diſquiſitio, quæ prudentiores amici cenſuiſſent. Sic faciendum bonis omnibus, & his præſertim, qui iam offenderint, ut uoluntate propria abiecta, uel odii potius illius, de quo ante dixi mucrone tranſuerberata, nihil agant aliud, niſi quòd mandata Dei loquantur, non habere arbitrium mentis ſuæ putent, ſed operarios tantùm ſe intelligant diuinæ uoluntatis: quod minatur Deus, timeant: quod poſtulabit, tribuant: quod immiſerit, ſuſcipiant: qua ire iuſſerit, eant: quæ relinqui mandauerit, abijciant: & demum, quæ præceperit, exequantur. Multi profitentur ſe ſe mortuos eſse peccato, qui deinceps inuident, cupiunt, rapiunt, ambiunt, ſuperbiunt, iraſcuntur, quorum nihil mortui faciunt, nec facere poſſunt. At rem tam neceſſariam, tamque utilem re ipſa non nudo tantùm nomine habere oportebat. Fruſtra teritur corpus inedia, fruſtra facultates bonorum eleemoſynarum gratia exterminantur, niſi ſenſus motusque mentis noſtræ ſæculi carnisque blanditiis immoriantur. Cogitandum aſſiduè crebraque meditatione uoluendum, quàm uanum, quàm inutile, quàm fœdum, quàm inſanum peccare honorum, pecuniarum, uoluptatis cauſſa: contrà, quàm honeſtum, nobile, fructuoſum ſequi toto pectore Deum, qui uirtutum omium fons & origo, qui tum ſingulis, tum uniuerſis hominibus tot & tanta dilargitus eſt, quanta & difficile eſſet cogitare, & arduum enumerare dicendo: moriamur ergo nobis metipſis: denuntiemus amicis & familiaribus noſtris nos eſſe mortuos, uitam noſtram totam iuxta Pauli ſententiam in Chriſto abditam & incluſam manere; ſi quærant, illic inuentores, eosque ut idem faciant, adhortemur. Cætera multa, quæ proponuntur ad ſalutem, partem eorum differre, partem omittere poſſumus, hoc unum à peccatis reſipiſcendi & Deo ſe ſe ipſum iungendi ſtatim & neceſſariò arripiendum, & omni ſtudio amplectendum, ita ut nunquam dimittamus, ſi modò, qui nunc terrigenæ ſumus, cælicolæ aliquando fieri cupimus: & ueræ illius immortalitatis immenſis perfrui gaudiis cogitamus.

MARCI ANTONII

NATTAE ASTENSIS,

IN FESTVM PASCHATIS DIEM

ORATIO.

TANDEM illuxit & ad nos redijt ille dies, qui Paſchatis nomine ſignatus ad meliora aſſiduè tranſeundum docet, & gratiſſimarum nobis rerum memoriam inſtaurat, & qui dies Domino dicatus octaua quaque luce renouatus gratiſſimum ſui conſpectum mortalibus exhibet & oſtentat. Nulla rerum mentem inficere hoc tempore moleſtia debet nulla aliqua eſſe cura, quæ conturbare poſſit. Et animum, & uultum, & ſenſus, domosq́ue totas exhilare oportet, & clariſſimum hunc diem diuino donatum munere cum coniugibus & liberis omni lætitia & comitate celebrare. Nam ſi immortalitatem animorum noſtrorum auidè complectimur, deq́ue ea re tam libenter credimus, & audimus, quòd adueniente fato extingui meliorem noſtri partem nollemus: non minore lætitia, ac gratulatione ſpem reſurrectionis corporum noſtrorum hodierno die oblatam retinere debemus, atque haud ſcio an prope maius iſtud debeat eſſe gaudium: propterea quòd animi noſtri perenniter uiguerant, nec ad interitum peruenerant, corpora autem à morte fœdata corruptionem induerant, quæ ad officia uitæ reuocari proponuntur. Quòd ſi ante actis diebus propter memoriam Dominicæ crucis ingentem animo dolorem hauſimus, ac in acerbiſſimi luctus mœrore uerſati ſumus, piæq́uæ lacrymæ ſqualentia per ora fluxere, miſerantibus nobis, quòd innocens & æterna perſona mortalium cauſſa, & alieni ſceleris nomine tam grauia tamq; acerba pertulerit. Vberem meritò & ſummam ac inauditam lætitiam afferre debet is dies, quo Chriſtus amor delitiæq; noſtræ inferno iam exhauſto ac perdito à ſepulchro uiuum ſe efferens de uicta morte triumphauit. Fides, quæ moriente Domino unà cum illo defecerat, nunc pariter cum eodem reuixit, & quam fœda & infamis crucis mors abſtulerat, hanc ingens & inauditum nouæ reſurrectionis miraculum retulit atque etiam auxit, uberioremq́ue multò & ornatiorem effecit. Quodque quadrageſimali ieiunio palluimus, nunc largioris uictus

remiſſione

remiſſione uti poſſumus, quin etiam ubi lucere cœpit, in ſanctiſſimis delubris, inter ipſa nitentia altaria, ante auguſtiſſimas diuorum effigies cœleſti pabulo ſaturati ſumus. Ac mihi quidem cùm feſta omnia ſumma religione ac pietate colenda uidentur, quorum initium non mortalium cogitatio, ſed diuina iuſſio attulit, tum maximè iſtud quo ad ſacratiſſimæ menſæ dapes admiſſi ſumus, ſanctiſſimum ac religioſiſſimum uideri debet. Quod ſi quotannis ſummo atque eximio ſtudio ac apparatu, atque ingenti populorum concurſu Hieroſolymis quondam hoc tempus Hebræa gens celebrabat, quò hoſtias offerre in templo & ſacrificare, & agnũ per domos ſolemni more manducare ſolebant: quantò nos ardore ſuccendi, quanta animi pietate impelli oportet, apud quos uera omnia extiterunt, quorum illi ſimulachra tantùm ac formas tenebant: quin etiam ſanctiſſimi iam ante Prophetæ, quum iſtum diem aduenientem præuidiſſent, exultauerunt, ut eximium & ſalutarem futurum. Nos qui prehendidimus & tenuimus, quo mentis iubilo, qua ſpiritus dulcedine, quæ nunc geſta ſunt, conuenit uerſare atque contemplari. Hic dies ingentem attulit lætitiam Angelicis choris, hic ſanctis Patribus de inferno lacu erutis; hic Mariæ, hic Apoſtolis, diſcipuliſque Domini; hic infinitis alijs Chriſti cultoribus ſumma pietate præditis, cum quibus nos decet gaudia copulare, non de re geſta ſolùm, ſed de illorum quoque gaudijs uoluptatem capientes. Mihi uerò non uos tantùm & reliqui fidei alumni, ſed animata cuncta & inanimata, quæ oculis menteque circunſpecto, commouere ſe lætitia, & in gaudium quoddam prorumpere uidentur: rident templi huius parietes, hæ aræ, ridet cœlum, ridet aër, iſte puriſſimus, ridet ipſa quoque tellus uernans iam floribus, Sol quoque ipſe, qui moriente Domino obſcurior factus eſt, mihi nunc uidetur ſolito fulgidior illuxiſſe. Neque uerò ego in hoc cõuentu, qui & dignitate ampliſſimus, & frequentia celeberrimus, & iudicio eruditiſſimus eſt, mihi nunc aſſumo, ut explicem, quæ in reſurrectione Dominica ſunt geſta, quemadmodum inceſta & perfida Hebræorum gens ſepulchrum Chriſti lapide, lapidem cuſtodibus munierit, ut terremotus factus, perterriti illi diſceſſerint. Angeli mulieribus cadauer quæritantibus ſe oſtenderint, reſurrexiſſe nuntiarint quomodo deinde Chriſtus ad Apoſtolos proceſſerit, contrectandumque ſeſe præbuerit, atque etiam cum eiſdem ſeſſitarit, cibumque unà ſumpſerit, quò ad omnia certiorem nouatæ uitæ fidem facerent: hæc enim iam uobis Euangelica lectione innotuerunt. Attendere tamen licet, ne quis à quopiam ficta, uel temerè credita poſſet criminari, iccirco & à pluribus uiſum Dominum IESVM, & ab eodem plurima ueræ reſurrectionis argumenta allata. Ille enim qui tam admirabile opus uno tempore effecerat, uariè hæſit fidelium cordibus, & mulieribus quidem cito, maribus tardius reſurrexit. At mulieres illæ, quæ cito crediderunt, ſibi multùm, poſteris parum conſuluerunt. Apoſtolorum & diſcipulorum cunctatio, & curioſa diſquiſitio calumniantium ora obſtruxit, effecitque, ut nihil erro

ris

ris interuenire poſſe uideretur in cauſſa tam diligenter ab illis cognita & explorata. Ipſum nanque Dominum quoties uiderunt? quoties audierunt? nonnulli etiam tangere uoluerunt. Non poſſum hoc uobis narrare planius, quàm ipſa Euangelica prodat lectio. Venit (inquit) Ieſus & ſtetit in medio eorum, & dixit. Pax uobis. Ego ſum, nolite timere: Et quum conturbati & conterriti illi exiſtimarent ſe ſpiritum uidere, dixit eis: Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendunt in corda ueſtra? Videte manus meas & pedes, quia ego ipſe ſum. Palpate & uidete, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, quæ me uidetis habere. Sed huius quoque rei Ignatius, qui tertius à Petro Antiochenam rexit eccleſiam, in epiſtola ad Polycarpum Smirneorum Epiſcopum præbet teſtimonium (quemadmodum à Hieronymo quoque relatum eſt) Aſſerit nanque ſe Chriſtum in carne uidiſſe etiam poſt reſurrectionem, & unà affuiſſe cum Petro & alijs, quum dixit. Ecce me. Palpate & uidete, quia non ſum Dæmonium corporale. Et ſtatim tetigerunt eum, & crediderunt. At non ſemel, ſed ſæpius id factum, ut dixi. Illorum ergo obtutus, noſter obtutus fuit, noſter etiam auditus, noſter quoque attactus, ſi quidem per ea, quæ tunc geſta fuere, tantæ rei neceſſariò credendæ fidem hauſimus certiorem. Hæc eſt gloria fidei noſtræ, quòd is, qui in æternum extinctus credebatur, tertio reuixit die, tanquam non mortem, ſed ſomnum induiſſet. Mortuus eſt, quia uoluit, ſurrexit, quia potuit: quorum alterum immenſæ clementiæ, alterum inuictæ uirtutis fuit, utrunque fuit in eius poteſtate. Ipſe iam antea ad diſcipulos loquens dixerat. Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. Mortuus eſt quando uoluit, cuius rei argumentum eſt, quòd quum emiſit Spiritum uoce magna exclamauit, quòd hi, quos infirmitas ad mortem compellit, facere nequeunt: uirtute ergo propria poſuit animam, rurſus eadem uirtute recepit. Hanc reſurrectionem ueteres Prophetæ cecinerunt: nam in Pſalmorum opere legitur, Ego dormiui, & ſomnum cœpi, quoniam Dominus ſuſcepit me. Quid? Putamus Dauidem regem eundemque Prophetam, ſicut magnum aliquid pronuntiaſſe, quòd ſomnum cœperit, & deinceps exurrexerit, quòd quotidie contingit omnibus, ſtultè profectò ita loquutus fuiſſet, niſi ad corporis mortem, eiusdemque reſurrectionem illa uellet referre, quæ tranſpoſitis nominibus ſub imagine ſomni & exurrectionis dicuntur; nec de ſe illa loquitur Propheta, ſed per eum hanc uocem emittit homo ille, quem Dei uerbum ita ſuſcepit, ut unà cum eo fieret Deus. Et alibi idem Propheta ex eiuſdem perſona loquens. Propterea lætatum eſt cor meum, & exultauit lingua mea, inſuper & caro mea requieſcet in ſpe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum uidere corruptionem. Hic apertè canitur deſcenſus Chriſti poſt mortem ad inferos, ut non ſit illic futurus perpetuò, utque corpus eius in ſepulchro iacens more cæterorum cadauerum non corrumpetur. Non mortuum colimus, quod olim infideles religionis

ligionis noſtræ hominibus exprobrabant, ſed uerè uiuentem, imò ipſius uitæ auctorem, qui facilius de ſepulchro mortuus, quàm alius de lecto ſurgeret ſoporatus. Non expreſſiore ullo ſigno Chriſti diuinitas comprobata eſt: Veteres Prophetæ alios quoſdam, at non ſe ipſos, & illos non in perpetuum, ſed ad breue quoddam tempus à morte reuocarunt. At ſe ipſum Chriſtus reſtituit iam mortuum in perpetuam uitam, quod effici non potuiſſet, niſi ab eo, qui Deus planè & homo fuiſſet. Hinc quærentibus quandoque Iudæis, ut manifeſtiſſimum aliquid afferret Chriſtus, quò ſe filium Dei oſtenderet, ad futuræ reſurrectionis miraculum illos reiecit, inſinuans id tunc magis, quàm proloquens apertè: dixit enim quod nullum traderet ſignum, niſi Ionæ Prophetæ, qui triduo beluæ præcordiis retentus, poſtmodum integer effuſus eſt. Rurſus ſoluerent templũ illud, quod triduo ipſe reficeret: De templo autem corporis ſui ille dicebat. Ionas uerò ita fuit in uentre Ceti, ut depoſitum & non præda eſſet: Sic Chriſti corpus terræ utero receptum fuit, ut cuſtodiretur ad breue quoddam tempus, non ut etiam abſorberetur. Triduo antea pendente in cruce Domino Iudæi caput agitantes dicebant. Si filius Dei eſt, deſcendat nunc de cruce & credimus ei. Noluit deſcendere, quod poterat, ne conuitiorum dolore commotus, uideretur illud feciſſe. Nunc quid poſſit, oſtendit, nam quàm facilè non moreretur, niſi uellet, qui iam mortuus, ubi uoluit reuixit? uoces inſanas Iudæorum antea patientia, mox potentia ſuperauit. Oſtendit ſe Dei filium, non de cruce ſurgendo, quod illi quaſi uicto illudentes poſcebant; ſed quòd eſt admirabilius, de ſepulchro. Apollonius Tyanæus, quem è gentibus quidam auſi ſunt impiè Chriſto domino comparare, ob mirabilia quædam, quæ fertur effeciſſe: Is apud illos tantus, tamen non ſolùm ſe ipſum, ſed ne alium quidem quenquam in priſtinam uitam repoſuit. Sed quid unius Apollonii memini? Nunquam in gentium literis legi, quenquam Deorum ſuorum ope ab inferis retractum, ſicut in codicibus noſtris Dei ſummi inuocatione à Prophetis & alijs ſanctis uiris factum legimus. Orcum irremeabilem eſſe dicebant, & Plutonem inferorum regem inexorabilem, ut quenquã remitteret, & priori uitæ redderet: quanquam Plato finxit quendam reuixiſſe, finxit uerò, ut ex eius perſona narraret, quæ apud inferos fieri ipſe putabat; maximum certè opus reſurrectio, ſoli diuinæ potentiæ aſſignatum. Hæc paucis iſto in ſæculo contingit, quæ in fine ſæculorum omnium omnibus dabitur, ut forſitan inferius differetur, Deo maximo illud peragente, Dæmonum autem, aut alterius cuiuſuis poteſtas ad eam rem concipiendam, inualida eſt penitus & inepta. Sed, ut ad Chriſti reſurrectionem redeam, uidetur ille non ſubobſcuris tantùm ſermonibus, ſed apertis prædixiſſe ſæpius Iudæis, quòd morte illata, in diem tertium reſurgeret. hinc illa addita cuſtodia ſepulchro uſque in tertium diem, ne ablato cadauere reſurrectio fingeretur. At prænuntiata explens ille tam uiuus de tumulo hodie prodijt, quàm olim de matris utero, tam & ſi inter

ter illam natiuitatem & hanc reſurrectionem plurimùm differat: natus enim cum mortali corpore doloribus obnoxio, reſurrexit cum immortali & incorruptibili; quod opus ſolius eſt Dei. Nunquam id antea factum: nunc primùm humanum corpus immortalitate circunfulgens apparuit, & in conſpectum multorum oculis ſe dedit: ergo clariſſimè nunc diuinitatem oſtendit ſuam, & ſpem etiam reſurrectionis corporum egregiam nobis tetendit. Hebræis tanta in re, quid faciant non habentibus, neque ſe rectè explicantibus. Nam ſi factum affirmant, quod nos factum pleno ore aſſeueramus, diuinitatem Chriſti reſurgentis & mortem ipſam, ut ita dicam, perdentis agnoſcant neceſſe eſt, ſin negant, quod facere uidentur, reddant Chriſtianis petentibus & omni conuitio efflagitantibus cadauer, imò re tunc recenti proferre, & uulgo oſtendere debuerunt: nam ne clam ſurripi, uel apertè eripi poſſit, tumulum obſignauerunt, horribiles armatorum cuſtodias circundederunt. Accidit peroportunè, quòd nemo antea illo ſepulchro conditus fuit, ne qua dubitatio naſceretur, quiſnam illorum ibidem ſitorum ſurrexiſſet. In petra etiam exciſum illud monumentum, nam ſi humatus Chriſtus fuiſſet, exacuentes ingenia Hebræi fingerent fortaſſe diſcipulorum quoſdam ſubterraneos ad tumulum egiſſe cuniculos; ſuffoſaque humo per occultos meatus auertiſſe. At enim milites (inquiunt) illic poſiti nobis renuntiarunt ipſis dormientibus ueniſſe diſcipulos, & clam corpus tuliſſe. O` præclaram ueſtram reſponſionem Hebræi, riſu publicitus eiiciendam. Quid eſt hoc? Dormientes teſtes producitis. Verè ipſi magis dormiebatis, quum ſomniculoſis hominibus cuſtodiam delegaſtis, nunc etiam ſtertitis, qui poſtulatis iis credi, qui in ſomnio uiſos ſibi diſcipulos in ſepulchro uerſari retulerunt: nam uigilantes, ut dicitis, illa non uiderunt. Quid præterea illa uolunt ſibi linteamina & ſudarium illic relictum? An non facilius potuit à diſcipulis, ſi furtum meditarentur, corpus uinctum unà cum linteis auferri, quàm moram ſibi ipſis nectere in ſoluendo? quum furum ſit properare, ne deprehendantur. Adde quòd ne facilè quidem forſitan fuiſſet auelli linteamina à corpore myrrha & aliis unguentis delibuto, ſicut erat tunc mos Iudæis ſepeliri. Tota igitur res commētitia nullo probabili clauditur exitu, quòd ſi de fraude diſcipulorum adhuc querantur, mirabor, ſi miſericordia ducti in illos animaduertere noluerunt, qui inuiſum cadauer tot cuſtodiis ſeptum furto amoliti dicerentur. Quam pro ſe uocem poteſt ueritas fundere clariorem? Chriſtum mortuum eſſe omnes uiderunt: nam mors eius publicè ſpectaculū præbuit. Itaq; nō poſsūt Iudæi dicere, quòd clā alicubi uiuus occultatus morte ſimulata triduo poſtea tanquā rediuiuus prodeſt, quin etiā ſepultum fuiſſe, negare non audent. Nam Ioſephus & Nicodemus uterque ex hebræa gente, ambo iuſti, ambo cogniti, illud pietatis munus impleuerunt, denique ipſi, ut ſepulto cuſtodiam addiderunt, mox die tertio ſepultus reſurrexiſſe palàm nuntiatur. Quid facere oportebat eos, qui fidem eleuare huius reſurrectionis uellent? Nonne

proferre in medium cadauer ſepulti, qui de uulneribus, deque tot plagarum ueſtigijs facilè agnoſci potuiſſet, uel ſi qui furto ſubduxiſſe uiderentur, nonne tanti criminis reos ad magiſtratus ſuos producere, iudicio perſequi debuerunt? Cur non compulſos ipſum fateri furtum, atque adeò prodere, ludibrio habuerunt, uel potius exterminarunt? Quum nihil horum hi fecerint, qui religionem iſtam extinctum iri cupiebant, quod facilè factu fuerat, quum ciuitatis eſſent Principes,& magiſtratus obtinerent: res ipſa indicat reſurrectionem uerè factam, cui nemo aduerſariorum, niſi nudis uerbis repugnare ualeret. Cur autem id diligentius exquirere & examinare noluerunt? Illud profectò in cauſſa, quòd timuerunt, ne hæc reſurrectio, tanto certiorem fidem caperet, qnanto uehementiori ſtudio explorata fuiſſet. Itaque ſilentio & obliuione eam tegere & paulatim euaneſcere malebant; ſed non id paſſi Diſcipuli, non Apoſtoli, qui iuſſi à Domino fuerant hanc reſurrectionem cunctis gentibus prædicare. Teſtimonium ferebant illi undique, quòd Chriſtus reſurrexiſſet, nam poſt crucem, poſtq; triduanam ſepulturam uiderant uiuentem: Res autem euenit ipſis contrà, quàm putabant, quin perpeſſi ſunt, quod perpeti ſolent plerunque hi, qui diuinæ prouidenttiæ reluctantur: nam per quæ reluctantur, ijs prouidentia ſibi locum facit: ſicut in his, quæ circa Ioſeph olim geſta fuerunt, apparet. Venditus fuit à fratribus ne illum adorarent: at ea uenditione factum eſt, ut adorationi præuiſæ eſſet locus. Sic iſti nolentes reſurrectionem fingi, monumentum ſignauerunt, cuſtodes adhibuerunt: at ea fuit cauſſa, ut nullo modo ficta uideatur: nam ſi neglectum fuiſſet, & incuſtoditum cadauer, potuiſſent altiloquo ſermone dicere fuiſſe illud furatos diſcipulos & occultare, idque illis fuiſſe facilè non ſignato lapide, nullo adhibito cuſtode. Nunc tam diligenti ſolertia armantes ſe aduerſus diſcipulos, nihil in illos obijcere ualent, & relinquitur illud factum, ut reſurrexerit Dominus, cui rei latiſſimum Apoſtoli & certiſſimum perhibebant teſtimonium, ut potè quod ipſi uidiſſent & tetigiſſent: & quanuis uniuerſa non crederet multitudo, crediderunt ex Iudæis tamen plures, nam quum Petrus Apoſtolus concionatus apud eos eſſet de hac reſurrectione, uno die tria hominum millia, altero quinque millia ad Chriſtum conuerſa ſunt. Ioſephus quoque Hebræus, qui uel ijſdem temporibus, uel non multò poſt fuit, in duodeuigeſimo antiquitatis Iudaicæ libro Ieſum fuiſſe Chriſtum in lege prænuntiatum fatetur, eiuſdem prædicans reſurrectionem: nam hoc maximum miraculorum omnium fuit, idque Chriſti diuinitatem potiſſimùm, ut dixi, oſtendit: commodius fuerit ipſius Ioſephi uerba recenſere, deſcribens nanque ea, quæ in Iudæa ſub Tiberio contigerant. Fuit (inquit) ijſdem temporibus I e s v s ſapiens uir (ſi tamen uirum eum appellare fas eſt) Erat enim mirabilium operum effector, & doctor eorum hominum, qui ueritatem libenter audiunt. Multos quidem ex Iudæis, multos etiam ex Gentibus ſibi adiunxit. Chriſtus hic erat. Hunc quum accuſatione pri-

morum

morum noſtræ gentis uirorum Pilatus in crucem egiſſet, non deſeruerunt hi, qui prius eum dilexerant. Apparuit enim eis tertio die iterum uiuus, prout hæc & alia plura de eo ſtupenda Prophetæ diuinitus efflati prædixerant. Videtis ne quemadmodum iſte doctrina,& ingenio præſtans inter Hebræos ueritate compulſus, non potuerit tacere aduentum Chriſti, & quomodo eiuſdem reſurrectionem palàm aſſeueret, quam etiam præuiſam dicit & Prophetarum ore prænuntiatam. Dicebant Apoſtoli Chriſtum reſurrexiſſe: Dicebant unà cum his plures alij, qui uiderant: (nam ut alias eius manifeſtationes omittam) ſemel uiſus eſt pluſquam quingentis fratribus ſimul, res occultari nullo modo poterat, credita ab his tantùm, quibus datum fuit deſuper, ut crederetur. Hanc Chriſti reſurrectionem, quod maximum eſt miraculum, & fidei noſtræ caput, tanti fecit eccleſia, ut Iudæorum ſabbatum remouerent, & primùm hæbdomadæ diẽ, quo Chriſtus reſurrexit, ſummis cæremonijs, ſummaque animi pietate omnem per annum celebrari mandauerit: hoc enim die ad templa properamus, Euangelicam repetimus lectionem, cœleſtique interſumus ſacrificio. Donique feſtum hunc diem læti agitamus uacuis animis omni ſeruili opere remoto: nec manſit uetus nomen: nam qui erat gentibus Solis dies, nos qui illum Domino conſecrauimus Dominicum appellamus: ut uel ipſa appellatio nominis nobis diem ipſum commendaret. Nihil æquè Apoſtoli poſt mortem Chriſti prædicabant, quàm hanc reſurrectionem. Quomodo quod dicebant incredibile uideri poterat Iudæis? penès quos Phariſæi optimum & populare ſacerdotum genus hanc corporum reſurrectionem ponebant. Saducæis tamen reclamantibus, ita ut nõ mediocri inter ſe odio iracundiaque certarent. Nobiſcum commodius agitur, quibus non quiduis, ſed aliquid unum pro certo tenendum. Etenim ut multa alia, quæ ſunt magna, pulchra, admirabilia, ita & carnis noſtræ reſurrectionem fixo & immobili dogmate profitemur: & quod alijs pugna fuerat, nobis fidei eſt articulus. Num etiam Philoſophorum aliquis lumine utens rationis, de hac reſurrectione uerba fecit? Democritus quidem fertur & plerique alii, ſed premitur Democritus conuitio Philoſophorum urgentque in primis illum omnes hac interrogatiuncula, cur non reſurrexit ipſe? Vellem idem Philoſophi adeſſent, ut intelligerent aduerſus Chriſtianos nihil hac argumentatione concluſum. Chriſtus caput & norma fidelium reſurrexit: idem nos ſectatores, & qui huius capitis membra ſumus, exſpectamus. Quemadmodũ Chriſtus hominibus ſimilis effectus eſt olim mortali in corpore aſſũpto; ſic homines ſimiles efficientur poſtmodum Chriſto immortali in corpore reaſumpto. Homines naſci & mori notiſſimum erat, quod aſſiduè cernitur, reſurgere nunquam morituros difficillimẽ credebatur, quia exemplo carebat. Ecce præceſſit Chriſtus in hac reſurgendi uia. Ille corpus oſtendens glorioſum erutum de mortis laqueis dicit omnibus dandum, quod ſibi ipſi iam dedit. Si ſimulachrum, ſi exemplum tantæ rei quæritur, non deeſt. Mor-

tatus eſt Chriſtus poſt multos, reſurrexit ante omnes. Quid ita? quia quod cuncto humano generi naturæ lege impendebant, ſatis erat quandocunque ſubire. Sed quod effici non poteſt, niſi diuina ui & fieri non poſſe multis uidebatur, eratque ſi fieret, magnum & glorioſum; id ipſe Princeps opere impleuit, nec mirùm uideatur, ſi ipſe primus ſit tanto donatus munere, quoniam ipſe quoque primas laborum omnium & dolorum partes tulerat, ut humanum genus à peccatis erueret, & ab exilio ad patriam reuocaret. Legimus Apoſtolum Paulum, quum Euangelicum ſemen per orbem terrarum ſpargeret, ut fidelium multitudine tanquam ſegete eſfloreſcente illam deinde tam pretioſam annonam in cœli horreo collocaret. Sed illum Græciæ oram peragrantem legimus Athenas florentiſſimum diſciplinarum omnium domicilium diuertiſſe. Illic uir cœleſti doctrina imbutus cum Philoſophorum gregibus pedem dicitur contuliſſe. Idem ad populum productus nouas res audire cupientem, quum Chriſtum à Deo miſſum pro mundi ſalute diceret crucifixum, hunc uerum eſſe Deum & colendum aſſeueraret. Athenienſes mirari, & Paulum dicere nouorum Dæmonum inuentorem, nec iniquo tamen animo talia audiebant aſſueti colere multitudinem Deorum? At ubi unumquenque con ſurrecturum è tumulo, & ad carnem ſuam rediturum, atque ita oſſibus, neruis, uenis compaginatum, artuatum denique, ut tunc eſſet futurum oſtendere cœpit, enimuerò ſubſannabant alii; & ſimul diſcedentes de hac re, te (inquiunt) aliàs audiemus, alij contineri non poterant, quin ſtomacharentur, uel apertè irriderent. Homines Græci humana tantùm luce præditi hanc nouam corporis inſtaurationem non tulerunt: nos ſacer Dei populus diuinis præmoniti oraculis, quanuis mortalem carnem circunferimus, de eius tamen immortalitate præſumere audemus: Etenim quòd collapſo cadauere nobis uidetur eſſe cinis in ſepulchris, id humana eſt caro Dei notione: non enim mirandum eſt, quod perito unum, aliud imperito uideatur. Veluti ſi quis rudem aliquem & imperitum adduceret inter eos, qui uenas montium rimantur, increparet forſitan illos, quòd terræ effodiendæ gratia tantos exciperent labores, at qui effodiunt, non terram, ſed auri, argenti, uel æris metalla eruere ſe intuentur. Sed non quicquid tantùm de humanis corporibus in puluerem collapſum eſt: Sed quicquid ignis rapuit, fera abſumpſit, humor eliquauerit, aurarum ſpiritus exhalationibus collegerunt, reddetur omne Deo ſummo qualia ea ſint internoſcente, & ſingula quæque ad loca propria conglobari iubente. Arduum opus prorſus ſi ab homine ac non ab omnipotente Deo factum diceretur. Mirum uidetur ſi emortua corpora ope diuina ſublata in ueterem formam redigantur. At arbores uidemus exciſas iterum pullulare, & eaſdem hieme aridas, uere ineunte reuireſcere, quis credat niſi uſu edoctus malum, quod ſterile uiderat inter pruinas, mox alio tempore ueluti ubertate quadam iuuentæ reuocatum iri: quod primùm gemmis turgeſcet, deinde ornabi

 tur

tur floribus, ueſtietur & frondibus, poſtremò pomorum fœtu exuberabit, atque ita in priſtinam redit faciem ſolitumque nitorem. quòd ſi hæc mirà reſurrectionis ſpecies in arboribus humani uictus cauſſa inducitur, quo tandem ſtudio uitam corporibus noſtris elapſam Deus redditurus eſt, & priſtinam ſpeciem conceſſurus? Quid granorum ſemina, quæ mortali manu ſparguntur in agros, non'ne prius putreſiunt intra ipſius terræ uiſcera & corrumpuntur, ſed uiuificantur poſtmodum: nam radices primùm emittunt, in uirentem herbam deinceps conſurgunt, & in ſegetem mox effloreſcunt, & tandem in ariſtarum culmos euadunt, & per tot circuitus exhibent ſe grana, qualia prius fuerant: nec minor de humanis corporibus cura Deũ tenebit, nec plus naturam per ſe infuſam rebus, quàm ſe ipſum ualere patietur. Et forſitan id rationi uidetur conſentaneum, ut animis propria reddantur corpora, è quibus ui detruſi eiectique fuerunt: animorum enim proprium eſt hærere corporibus: ad hoc enim creati fuerunt, ita etiam primo tempore collocati: urgentur deinceps fatali quadam neceſſitate deſerere ſuas ſedes, deſtituere carnis ſocietatem, poſcit animorum cauſſa, poſcit, ut aliquando eò reſtituantur, unde decedere coacti ſunt. Nullum enim uiolentum, (ut quidam dixit) perpetuum. Hinc aliud quoque argumentum futuræ reſurrectionis ducitur, ſi quidẽ ponimus, quod negat nemo, quòd ſapiens hoc & ſolers & prouidum animal, quod homo uocatur, non ex animo ſolo, nec ex corpore ſolo, ſed ex utroque ſimul iuncto conſtituitur, equitis inſtar, qui pariter ex duobus idest ex uiro inſidente & equo componitur. Si igitur animis à corpore iam ſeiunctis corpus iterum non reddatur, non erit amplius homo ille, qui prius fuit, iam dimidia tantùm ex parte animal iſtud relinquetur: quod ſi abſurdum eſt dimidiatum eſſe animal & non integrum, ſocietatem carnis animis reſtitui dicendum: quemadmodum & equum latrocinio ablatum quilibet diceret equiti reſtituendum, ut munere ille ſuo fungatur. Falſum igitur illud magni Poëtæ, qui quum morientem quendam in acie bellatorem deſcriberet, addidit: In æternam clauduntur lumina noctem: imò quiſquis ille fuit, ſi modò fuit, priſtinis aliquando hauriet oculis lucem, qui̇n etiam cruorem omnem in acie fuſum recuperabit. An non perſuaſum eſt uobis capillos capitis ueſtri eſſe numeratos, ſicut Euangelicus fert ſermo? Si capilli numerati ſunt, puto facilius in numerato eſſe oſſa, & dentes, & reliquas corporis particulas: fruſtra autem numeri ratio haberetur, ſi aliquid ita pereat in corpore, ut non idem reddatur. Saluator de inferno loquens dixit: Vbi eſt fletus & ſtridor dentium. Erunt igitur illic corpora animis iuncta. Ego enim nunquam uidi aut audiui, quòd animus dum nudus ſpiritus eſt fleat, aut dentibus ſtrideat. Veniet (inquit Saluator) hora, in qua qui in monumentis ſunt, audient uocem filij Dei, & procedent. Audient ſcilicet auribus, procedent pedibus. Cætera ſcripturarum teſtimonia quid refert colligere, quum uulgo nota ſint, & tam clara etiam & aperta,

ut

ut nec mea nec alterius interpretatione indigeant. Nonnulli tamen ex noſtris hominibus è Philoſophorum ſcholis prodeuntes huic uno articulo de corporum reſurrectione tardius adhibent fidem, quam negant naturalibus rationibus comprobari, quaſi potens ſit uſque eò Deus, quò ad naturæ rationes, quas ille rebus indidit, ferant, & eiſdem finibus & cancellis circunſcriptus ſit, de cuius uirtute & immenſitate illud ueriſſimè dictum eſt, Deum eſſe locum omnium, & omnia non eſſe locum Dei. Hîc tu mihi quæris rationes plauſibiles, & ad naturæ partes ualde accommodatas, quibus oſtendatur futurum, ut reſurgant corpora. Quid? ſi nullas habeo, ideo ne minus erit reſurrectio? quàm multa herbarum & radicum genera, quàm uaria animantium membra ad medelam apta & leuationem ægritudinum? quorum tamen cauſſa & ratio, ſi diſquiratur, nulla inueniri poteſt. Fontes perhibentur eſſe nonnullæ admirabili natura, quarum una in Aphricæ ora meridie gelida, ſole oriente & decedente referueſcit. Altera quicquid mergitur lapideſcit, & ad ſilicis rigorem perducitur. Fuit & tertia in Dodone, quæ incenſas faces extingueret, extinctas incenderet, his de fontibus plures auctores tradidere. Quis ſcit, uel ſcire poteſt unde hæc fiant, & plurima alia, quæ diuerſis in locis miranda conſpiciuntur? Illis nos uoluit uti Deus, cauſſas, quæ illa mira parturiunt abdidit, ſed nulla cauſſarum ignoratio facit, quin uim ſuam illa retineant & prodant, Nec ob hanc ignorationem commouemur, ut ea falsò literis prodita opinemur. Similiter reſurrectionem à Prophetis præuiſam, ſacrarum literarum eloquio exhibitam atque monſtratam amplecti debemus, etiam ſi in illius proſpectu deficiat omnis humana ratio. Nam ſi naturam intelligimus occulta & ignota mortalibus uia progredientem multis locis, magnis in rebus ad mira quædam peruenire. Cur non hoc magis ui diuinæ uoluntatique tribuatur? Etenim tanta res, quanta reſurrectio uidetur, humanam rationem ut uincat, diuinam nunquam ſuperabit. Cœlum terram, mare, oculorum acie, at quomodo quum antea non fuiſſent, ſubito emerſerint, ne mentis quidem lumine uidemus: Vnde enim hæc deducta? quomodo fabricata dicemus? quum nulla materia præiaceret, nulla rerum forma ſpecies'ue extaret. Hæc cœli tanta pulchritudo, quam interdiu ſol flagrantiſſimo lumine incendit, & noctu uarij aſtrorum ſplendores exornant, quibus effici potuit machinis, ferramentis, uectibus, miniſtris, ſunt hæc tam uaſta & grandia, ut humanis nequeant examinari ponderibus. Ne ſit igitur cœlum, nec terra, nec mare, nec mundus denique ſit ullus, quoniam hoc opus, quomodò & unde tam repente emerſerit, neſcimus, quum antea non fuiſſet. Nemo ea hominum fieri uidit, nemo ratione perſpicere ualet, quomodo de nihilo aliquid effici poteſt. Quòd ſi dicis ſolo Dei uerbo condita, ſicut ſanctæ ſcripturæ docet auctoritas, & fides habet cunctorum, aſſentiar libenter, & illud addatur poſſe Deum eodem illo uerbo corpora mortua excitare, & ad ueterem formam reuocare, ſi quidem maius eſt nulla ſubiacente materia omnia

condere,

condere, quàm quædam condita, mox dilapſa componere, & ad partes ſuas reuocare. En illud eſt, quod ſæpius eſt dictum, & uerißimè dictum, nos non tam magnis quàm nouis & inſolitis commoueri. Hanc orbis ſpeciem, hunc ornatum, hæc elementa nemo ab ipſo ſummo Deo facta miratur: maximum ſanè opus & admiratione digniſſimum, ſed huic aſſueuimus. At ubi reſurrectio corporum proponitur ab eodem formanda Deo, admiramur, & forſitan tunc animis pendemus, non quòd maior ſit res hæc reſurrectio, quàm illa fabrica: ſed quia alterum iam factum eſt, & aſſiduè oculis occurrit, alterum nondum contigit uidiſſe. Cogitate quàm iniqui æſtimatores rerum ſumus, & quàm abſurda ſæpius fiant. Nam ut communem reſurrectionis cauſſam relinquam, ſi nunc unum aliquem eorum, qui à uita defierant, reuixiſſe dixero, idque poſſim oſtendere, quantum id uideretur omnibus? quàm admirandum? quanta omnium prædicatione celebraretur? quum tamen interim tot homines, qui antea non fuerant extare, & uitæ limen ingredi nota dignum non ducatur: & tamen operoſior uideri debuit hominis creatio, quàm inſtauratio. Ego ingenuè fateor mihi magis admirabile uideri, quomodo humanus animus, qui omni prorſus caret materia, huic tam graui terrenæque moli potuerit illigari, quàm quomodo diſſipati illi, (ut ita dicam) numeri, qui compoſitione ſua hominem antea faciebant, rurſus ad eandem ueterem ſummam explendam redire cogantur. Facilius quippe fuerit ſemel inſtitutum opus contexere, quod defluxerat, quàm diuerſiſſimæ ſubſtantiæ res duas nodo uno copulare, & tamen iſtud, quia aſſiduè fit: (homines enim naſcuntur quotidiè) contemnitur: alterum de reſurrectione, ſi fieret, magnum quiddam & præclarum ui deretur, & ſi minoris ſit operæ, quia rarò factum. Nos autem (ſi ſapim us) recto utemur nunc iudicio, æſtimabimusque artificis potentiam & magnitudinem, non ubi fiunt noua, ſed maxima: deinde illud uidebimus eum, qui maiora præſtiterit, poſſe minora, ubi uiſum fuerit, præſtare. Quanquam hîc mihi uideor errare uerbis, qui de Deo loquens facilius aliud, & aliud difficilius, maius opus & minus pono: habet enim Artifex iſte latiſſimam poteſtatem nullis circumſcriptam finibus, ut eadem facilitate ab eo cuncta tractentur. Solo enim nutu tractat, & annuere non opinor difficilè, nec impoſſibile quicquam, quod ille poſſe uoluit. Verùm illud eſt: nos enim uitioſo quoddã more ex humana facultate diuinã ſæpius metimur: modica, breuia, anguſta, temporalia conferimus his, quæ ſunt maxima, latiſſima, immenſa, æterna. Videmus inter ipſos homines quantùm periti diſtant ab imperitis, nam quod illis facilè eſt factu, iſtis non modò difficilè, ſed impoſſibile redditur. Similiter à uiris plurimùm diſtant pueri, quia quod ipſi præſtare nequeunt, ac ne cogitare quidem poſſunt, illi præſtant facillimè. Sic quodcunque impoſſibile eſt hominibus, id facillimum Deo, imò uerò nõ ſic, quia maiore interuallo diſtat ab hominibus Deus, quàm inter homines ab imperitis periti, & à pueris uiri. Occurrat igitur

illud

illud de reſurrectione cogitantibus non fieri illam humana ui, ſed diuina, quæ ſpecimen ſui præbuit in condendo hoc opere uniuerſo,quo continemur in creandis cunctis animantibus, quæ uidemus. Simon magus, qui baptiſmo ſuſcepto crediderat, poſtea à fide deſciuerat, contendit Romæ cum Apoſtolis Petro & Paulo reſurrectionem mortuorum prædicantibus, nec contendit modò uerbis; ſed etiam libris ſuper ea re editis. Verùm ut Dionyſius tradit in libro diuinorum nominum, dementiſſimè ſentiebat, quamuis ſapientem ſe exiſtimaret: non enim oportecum, qui rectè ſentiat, manifeſta ſenſuum ratione pugnare contra omnipotentiſſimam rerum cauſſam, ſed omnia ei concedere, ubi de uoluntate non dubitatur. Eſt reſurrectio quidem mortuorum contra naturam hanc ſcilicet rebus creatis inditam, ſed non contra diuinam naturam: ipſi enim nihil contrarium. Habet reſurrectio ſufficientem ſui demonſtrationem, immenſam ſcilicet promittentis poteſtatem. Omnes inimicos Chriſtus ſuis ſubijciet pedibus, ſiue homines ſint hi, ſiue Dæmones, omnes perduelles domabit: nouiſſimum autem omnium hoſtem mortem deſtruet. Enimuerò animi non impiorum modò, ſed illorum quoque, qui ſplendidè uicerunt mundum, & nunc fœliciter cum Chriſto regnant, mortuorum hominum ſunt, nullus inuenitur, qui non ſpoliatus fuerit corpore, quem denique mors non uicerit; omnes tyrannidi adhuc mortis ſubiiciuntur, hanc proſternet, euellet, diſſipabit Chriſtus redditis unicuique propriis corporibus. Sic hoſtis hoſtem glorioſè uincit, ubi illum iugulans ſpolia ante amiſſa recipit. Poterat Chriſtus mortem ſiſtere, eiusque curſum frœnare, & efficere ne quenquam poſt eius crucem attingeret, ſed quò magnificentior ſplendidiorque foret uictoria, permiſſa eſt mors abſorbere omne mortale genus, ut ſic deinceps ex eius rictu omnes eruerentur. Maioris enim uirtutis iam ab hoſte captum atque detentum ſe explicare, proſternereque iam uictorem, quàm intra præſidia caſtrorum ſtantem, aut loco tuto ſe tenentem incolumitate potiri. Peccatum Adæ corporis mortem (ſicut noſtis) cunctis intulit. Hoc peccatum quum Chriſtus morte ſua deleuiſſet, tandem mortem quoque, ut opus ipſius peccati ſoluet, nec plus Adæ peccatum, quàm ſui gratiam ualere patietur, ergo reſurgent pii & impii receptis ſuis corporibus: ſed pii ad præmia, impii ad pœnas: licebit his, qui uocati ſunt ad æternam uitam, illo die ſplendidè exclamare. Vbi eſt mors uictoria tua? Vbi ſtimulus tuus? Chriſti morte mortua es ò mors, certè iam in nos nihil habes imperii, non iam amplius tui iuris ſumus. Et ita quidem noſtra habent ſe dogmata. Quòd ſi ad Philoſophos ueteres res reuocatur, eorumque iudicio ſtandum aſſeueratur, dico id fieri minus oportere, quoniam illos à diuinorum myſteriorum cognitione procul poſitos fuiſſe ſcimus: & nihilominus ſi humanam conſulamus rationem, probabile magis, quod à nobis, quàm quod ab illis dicitur, uideri debet. Excellentiſſima auctoritate inter Philoſophos Pythagoram & Platonem fuiſſe conſtat, & poſteriores

riores, qui horum diſciplinam tenuerunt: reliqui horum ſplendore obſcurantur. Iſti animos hominum poſt mortem elapſis aliquot annorum ſpacijs aſſeuerarunt reuolui in alia corpora atque alia, non hominum modo, ſed etiam beſtiarum, & hunc circuitum aſſiduè procedere, ut ex uiuentibus fiant mortui, & ex mortuis uiuentes. Suſcipiunt iſti iſti in hoc quæſtionis genere, id quod difficillimum eſt animos ſcilicet reuerti ad corpora, reliquum eſt, ut diſcutiamus hoc ſuſcepto, utrum credibilius ſit reuerti eos ad propria ſemel, an multoties in aliena. Sed quis tam mentis inops, ut non uideat concedendum magis eſſe, ut ſuum, quod depoſuerant repetant, & regrediantur unde diſceſſerant, quàm ut quicquam noui moliantur, idque honeſtius, ideo potius credi debere, præſertim quod hoc diuina oracula, illud ora protulerunt humana. Ariſtotelici hanc corporum reſurrectionem nulla ratione concoquere ualent. Putant neceſſariò conſequi: mortuus eſt, igitur non reuiuiſcent, quoniam à priuatione non ſit reditus ad habitum. O ſtultitiam ſingularem, hoc argumento contendere aduerſus Deum, qui ſæpius cum per ſanctos ſuos multos, tum per Dominum Ieſum cæcis uiſum, ſurdis auditum, mutis loquelam, claudis greſſum, & mortuis demum (ſi hoc audire expectant) uitam reddidit. Præluſit ille (ut mihi iam uidetur) reſurrectioni omnium futuræ, dum quoſdam è mortali hac uita elapſos in eandem reſtituit uitam, & priſtinum eis munus reſignauit. Mortuum (inquit) ſemel eſt corpus, ideo non reſurget, imò niſi mortuum fuerit, non reſurget exemplo frumenti, de quo antea dictum eſt, quod in terras ſparſum moriatur prius neceſſe eſt, ut in lætam ſegetem reſurgat. Memini, quòd quum olim adoleſcens, de his, quæ in fide traduntur, uerba facerem cum Ariſtotelico quodam homine erudito & prudenti, dixit ille nobilem, grauem, elegantem ſententiam, dignam, quæ in quolibet conuentu audiatur, ideo eam uobis notam eſſe cupio: Dixit enim non oportere, nec debere, nec fieri omnino poſſe, ut ad fidei myſteria naturales rationes adducantur: proprijs enim & ſuis argumentis unamquanque rem eſſe exquirendam & demonſtrandam. Hæc autem diuina, quæ à mortalium ſenſibus poſita ſunt procul, percipi & cognoſci, diuinitus uel applicatione puræ & caſtæ mentis ad Deum, uel ſacræ ſcripturæ teſtimonio, quæ prodita fuit ad tardiores quoſque edocendos. Quicquid illic tradatur de Deo qualecunque ſit, id pro certo tenendum, quoniam nihil refert utrum Deus loquatur, an is, qui Dei correptus fuerit ſpiritu. Deum autem pro arbitrio quæcunque commouere, flectere, inuertere, qui omnia condidit, cunctis inſidet rebus, qui de ſe uniuerſa pendentia uidet. Ad hunc modum, quem ſolidum eſſe & uerum & germanum cenſebat, dixit fidei dogmata inueſtiganda, errare autem & delirare, obliquoque & deuio itinere progredi, quicunque his manufactis ad illa uolunt deuenire, poſſumus tamen, (inquit) in his etiam diuinis naturæ pariter adhibere ſignificationes, ſicut doctiſſimi olim patres fecerunt, ſed non ut illis innitamur, uerùm

quò facilius ueluti quibuſdam gradibus ſcandentes ad maxima illa tollamur. Inſunt nanque in rebus his creatis ſimilitudines quædam diuinorum illorum myſteriorum, ſed rudes & impolitæ, & imperfectæ denique, uerùm ab his imperfectis ad perfectiſſima illa ſcandere ualemus, nam ſi in naturalium rerum progreſſu mira quædam effici ſæpius cernimus, quid de diuinis exiſtimandum? Hæc illum dixiſſe memini, mihique perſuaſit, etenim neminem noſtrum ad tam diuina tamque altè petita myſteria per ſomnum euchi poſſe, aut quòd de Ganimede Poëtæ tradunt, raptu Aquilæ conuolare perſpicuum eſt. Opus eſt proiecto corpore, contemptisque terrenis aſſiduè meditari diuina, hisque toto ſeruire pectore, demum diuino numine afflari, ſic forſitan ea per nos ipſos inſpicere quoquomodo poſſemus. Si tales ſumus, rectè eſt, ſin aliter, habenda his fides, qui inſpexerunt, ne incredulitatis pœnas luamus, quæ enim excuſatio obtendi poterit? Nos de his, quæ longinquis in oris poſita non conſpeximus ipſi, aliis credimus, qui uiderunt, & quamuis ſint talia, quæ à regionis conſuetudine procul abhorreant, adhuc tamen talibus fidem noſtram mandare æquum putamus, nec ſolùm noſtrorum, ſed etiam alienorum corporum ſenſibus plurimum ſcientiæ noſtræ additum fatemur, quid de his, quæ animis ſentiuntur: eſt enim etiam illis ſuus ſenſus, unde ſententia nomen accepit, nonne ſanctos uiros audiemus? quorũ mentes diuino colluſtratæ lumine illa maxima & admirabilia perſpexerunt, nec perſpexerunt tantùm, ſed ſicuti ſolent orbem peragrantes, quæ noua & ſingularia penès exteras nationes apprehenderunt, ſcripto perſequi, & memori manu notare, ſic illi, quæ flante Deo acceperant, uel in illo clariſſimo uniuerſitatis ſpeculo deprehenderant, literis mandauerũt. Reſurrectionem corporum Prophetæ prædixerunt, Apoſtoli prædicauerunt, quin Chriſtus ipſe pollicitus eſt: Illud uerò iam opus non uerba, quòd prior ipſe exempli gratia reſurrexit, & cum eo unà plures. Hæc ſacris mandata literis credere dubitamus? ſi teſtimonia hominum accipimus, quantò magis diuina, quæ grauiora firmioraque ſunt? quòd ſi de præteritis futura æſtimare uolumus, ſicut illa iam impleta ſunt, ita & iſta implebuntur. Quicquid ad Chriſti conceptum, natale, uitam, mortem, reſurrectionem, aſcenſionem pertinet, prædictum eſt antea & impletum credimus; prædicta ſunt eccleſiæ tempora, quòd reges & populos primùm iratos haberet, mox fauentes. Vtrunque impleuit, & Martyrum infinita pœna, & quæ ſequuta eſt orbis ad fidem conuerſio, prior ætas pro idolis aduerſus Chriſtum, poſterior pro Chriſto aduerſus idola pugnauit. Non tacuerunt prophetæ, quòd eccleſia domeſtica hæreticorum ſeditione laboraret, quod nunc etiam fieri oculata tenemus fide, prædicta quoq; corporum reſurrectio in mundi clauſula, uenturumque iudicium, quo digna dignis tribuentur: & boni bene, mali malè excipientur: tam id nõ deerit, quàm nec priora defuerunt. Si quidem eiuſdem ſpiritus afflatu pronuntiata ſunt omnia. Ergo reſurrectionem corporum crediderunt,

qui

qui nos præceſſerunt fideles, & credimus, qui nunc ſumus, & credent poſtmodum, qui conſequentur. Hæc reſurrectio credita effecit, ut minus timerent Martyres in eculeos, in ardentes laminas, in ungues ferreos, in flammas, in cruces, in quoſlibet demum cruciatus ire. Videbant enim ſantiſſimi illi, nunc etiam fœliciſſimi, quò d corpus proprium, quod tunc patebat ad laniatum carnifici, aliquando reciperent, non incolume modò, uerùm etiam grandi dote ornatum, & eò ornatius, quò tetriora fidei cauſſa perferrent. Huius reſurrectionis fides illud etiam præſtat, ne in chariſſimorum morte nimio mœrore defluamus. Quis ueſtrum non aliquem ſibi chariſſimum defunctum eluxit? Hic parentes, propinquum alius, alius amicum: nemo non alicui morienti lacrymas doloremque ſuum præſtitit, atque haud ſcio an non rectè: non enim amiſiſtis, ſed breui temporis curriculo à uobis dimiſiſtis. Noſtis nanque animos noſtros poſt mortem ſupereſſe, & immortales manere. Caro eadem illis aliquando reponetur, ita, ut nihil deſideretur. Quamobrem eoſdem habebitis, eoſdem ſuis rigentes neruis, propria obductos cute uidebitis. Non enim mors corpus occidit, ſed medium tantùm quoddam ſpacium occupans priorem eius futuramque uitam diſcriminat, quaſi ſomnus quidam nocturnus inter heſternum craſtinumque diem coniectus. Itaque inualuit in eccleſia conſuetudo de ſacris ducta literis, eos, qui de hac uita deceſſerunt, dormientium uocare nomine, quaſi iterum cum corporibus ad uigiliam alteram ſuſcitandi ſint. Gentes quoque olim de mortuis pari ſermone utebantur, ut dicerent eos ſomnum cœpiſſe, ſed eum unicum atque perpetuum: non enim reſurrectionem expectabant. Tale illud eſt, quod legitur penes Virgilium.

> Olli dura quies oculos, & ferreus urget
> Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.

Et apud Horatium illud quoque lego.

> Ergo Quintilium perpetuus ſopor Vrget.

Rurſus alius Poëta cecinit.

> Nox eſt omnibus una dormienda,

Huiuſmodi plura in Gentium literis reperiuntur, quæ tamen minus propriè ab illis dicuntur, nam ſi nulla eſt corporum reſurrectio, & erepti ſemel ſenſus corporis nunquam reſtituuntur, non eſt dicendum homines in morte obdormiſcere, ſed animo tantùm ſuperſtite animal ipſum concidiſſe: ſed ſi ad proprium redditurus eſt corpus quicunque hinc à nobis diſceſſerit cum immortali animo, ita ut priſtino more copulatus uigeat & ſentiat, tunc uerè exiſtimandus ille non occubuiſſe moriens, ſed dormiſſe, tanquam ſenſus corporis non fuerint ei erepti, ſed ueluti ſomno intercepti, & conſopiti. Hinc Saluator in Euangelio, de puella mox ſuſcitanda dicebat: Non eſt mortua puella, ſed dormit. Eadem ſignificatione dixit. Lazarus amicus noſter dormit, ſed uado, ut à ſomno excitem eum. Apoſtolus Paulus, idem quod ipſe nunc proponebam perſequens,

cenſet non eſſe lugendos mortuos ob ſpem reſurrectionis, eoſque dormientes uocat. Nolo (inquit) ignorare uos fratres de dormientibus, ne contriſtemini, ſicut & cæteri, qui ſpem non habent: Hæc in epiſtola priore ad Theſſalonicenſes. Alijs locis paſſim uocat mortuos ſub dormientium nomine. Et Chriſtum appellat primitias dormientium in reſurrectionis myſterio, quòd primus omnium reſurrexit. Intereſt tamen inter hunc ſomnum & uigiliam, quam quotidie induimus, & id quod tunc fiet, quoniam hæc duo nunc alternant, & ſibi ipſis inuicem ſuccedunt: nam de ſomno ad uigiliam, & de uigilia ad ſomnum tranſimus; at ubi ſemel cum corpore reuiuiſcere, & reuigilare (ut ſic dicam) cœperimus, nunquam deinceps amplius dormiemus. Vos igitur ad ſepulchra adhuc flebitis? non facietis, ſi memineritis illa eſſe cellaria, è quibus chariſſimorum rediuiua corpora proferentur. Hoc ſic habere, uel unum illud, quod circa Iob geſtum eſt, acutè cernenti oſtendit: nam quum huic uiro Deus ob ſingularem patientiam eorum, quæ antea poſſederat, duplicia omnia reddidiſſet, oues, camelos, boues, aſinos, & reliqua, filiorum tamen numerum non duplicauit, ſed eundem reſtituit, quaſi quos prius habuerat non amiſiſſet, ſed ad reſurrectionem præmiſiſſet. Nemo tamen exiſtimet communi uita tunc uiuendum eſſe, & unicuique ad lares proprios & ſua ueluti poſtlimnio quodam eſſe repedandum, ſicut olim in terra Mediolanenſi contigiſſe dicitur, nam illic quidam lætali ægritudine detentus, quum impelleretur à Monachis, ut propriam domum eorũ eccleſiæ legaret, negauit ſe facturum, quia nollet, quum reſurgeret aliena tecta, mercede habitare. Hæc ille aut credidit, aut finxit credidiſſe, cum ſummo omnium, qui aderant riſu. Quando igitur hæc fiet reſurrectio? quid'ue tunc agetur? Non obſcurum eſt id euenturum in ipſa penè temporum concluſione, quandoquidem non multò poſt uniuerſus hic rerum ſtatus, totuſque mundus, uelut rogo illatus ardore deflagrabit, tunc uiuorum & mortuorum Iudex Apoſtolico Senatu comitante Chriſtus ſedebit. Illo tempore, quum reſurrectio corporum deſinet mira uideri, quoniam æquè omnibus continget, ad beatiſſima cœlorum præmia iuſti & pij uocabuntur, reliqui impij, nocentes, qui aut in ſe, aut in alterum, aut in eum, quem ſibi iratiſſimum præſentem facinorum uindicem uidebunt Deum, iniuſti quicquam perpetrauerint: nec ea crimina pœnitendo deleuerint, æternis flammis incendijſque tradentur. Dubitate etiam nunc ſi poteſtis reſurrectionem futuram, nam quum ad diuinum iudicium uniuerſis ſpectantibus progredi neceſſe ſit, nonne idem homo exhiberi debebit? equidem quum nouiſſimum illud tempus ante oculos pono, exhorreſco: fiet enim tunc acerrima diſcuſſio de ſingulorum factis atque dictis: non enim quæretur, utrum huius urbis domus, quas ueluti teſtas quaſdam ad nos contegendum compegimus, ſaluæ futuræ ſint, ſed figulus ipſe rebus omnibus nudatus in extremum diſcrimen pertrahetur: ne illud quidem poſcemur, ut dicamus, cur cœ-

lum contrario motu aliter atque aſtra feratur. Cur flumina perpetuo cur ſu manantia, per multa terrarum ſpacia in mare deinceps omnia tanquã in immenſum laticum quendam uentrem diffundantur: quæ ſidera in cœlo, feræ in ſyluis uoluantur. Illud dicendum potius quàm pij, quàm religioſi fuerimus, quot pereclitantes fame ſaturos dimiſerimus, quot teximus nudos, quot collegimus uagantes, quot ſubleuauimus iacentes quot demum egenos opis & conſilij, fraterna charitate recreauimus. Multa nũc honorant, quæ tunc forſitã grauiter premẽt, ueluti diuitiæ, genus, amicorũ cunei, populi fauor, magiſtratus, imperia, ingenij uis, memoriæ fœlicitas, doctrina ingẽs, & exũdans eloquentiæ fons, hæc inquã tunc fortè lædant, quibus nunc iuuari uidemur, quia uel ea malè cœperimus, uel non ita uſi fuerimus, ut oportebat, & diuina eloquia flagitabant. An putatis, quòd in illa turba gloriabuntur ſic homines? Ego in ſæculo agens tot iugera terræ poſſedi. Alius, at ego Philoſophus excellens. Tertius, at ego, quod ſuperat omnia: Pontifex maximus fui. Nemo hæc pro ſe efferet, niſi dum haberet, ſpectauerit in his, & Dei laudem, à quo ſuſcepit, & hominum ſalutem, quibus auxiliari tenebatur. Olim fuere multi, & nunc forſitan ſunt nonnulli, qui diuinam de rebus auferũt prouidentiam, uel de ea malè exiſtimant, dum uident manſuetè, & caſtè & iuſtè uiuentes calumnijs premi, inuadi, torqueri, diripi, lacerari, & eorum plurimos uix neceſſarium uictum habere; ſæpe etiam morbo longo & graui macerari, & demum omni carere ſubſidio. Et è diuerſo maleficos & pollutos homines planeque flagitioſos affluere diuitijs, deliciari, nitidis ueſtibus amiciri, longam clientulorum cateruam poſt ſe trahere; magiſtratus gerere, multa à regibus dona pruilegiaque referre. Hæc ubi uiderint, indignabundi exclamant. Vbi nunc eſt prouidentia illa? Vbi iuſtum iudicium? Sobrius & innocens malè agit, intemperans & ſceleſtus fœliciter. Hic uenerationi eſt omnibus, ille contemnitur, hic uarijs fruitur uoluptatibus, ille ſummis affligitur angoribus. Horum omnium ſic clamantium ora obſtruit ſupremus ille reſurrectionis dies, in quo & lætiſſimis iuſti præmijs, & triſtiſſimis iniuſti afficientur ſupplicijs. Non enim res humanæ æſtimandæ ſunt ſolùm ex his, quæ in hac uita contingunt, ſed ex illis multò magis, quæ in altera, propterea quòd diuturnior eſt, uel potius fine omni carebit. Præſentia ſunt iuſtis uiris certamen & ueluti ſtadium quoddam angoris luctuſque pleniſſimum. Futura uerò, quæ? nihil tale, ſed horum contraria, præmia, coronæ, gaudia, honores. Itaque oportet illos ut athletas hîc & in ſudore, & puluere, & æſtu multo, & uarijs in laboribus ærumniſque uitam agitare, & cuncta perferre uiriliter; exiſtimantes pro his immenſa ſibi repoſita fore munera & ſtemmata. Si quos uerò impiorum conturbat præſens & momentanea fœlicitas, hi perpendant quales & quantas in poſterum daturi ſunt pœnas. Enimuero & hîc uidemus fures, latrones, ſiccarios, falſarios, prædones, antequam ad Iudicem trahantur, multis perfrui delicijs iam locupletes &

abun-

abundantes ex aliorum calamitatibus effecti: at ubi uincti audiunt Iudicis ſententiam, & extrema excipiunt ſupplicia, miſeros illos & infœlices iudicamus. Sic qui nunc uidentur fœliciter agere impiè uiuentes, ubi unigenitus ſederit Dei filius nouiſſimo die, cunctosque mortales ante illud horribile tribunal adducet: cernemus iſtos falſa nunc fœlicitatis opinione corruptos, ſummis calamitatibus ærumnisque premi, dum cunctorum exortes bonorum in flammas proiicientur ſempiternas. Nemo unquam extitit tam uehemens diuinæ prouidētiæ accuſator, qui non apertiſſimè tunc intelligat cuncta conſilio gubernari, quum uiderit rectiſſimo iudicio & iuſtos poſt graue certamen coronari, & impios poſt illicitas uoluptates affligi. Hoc præſtat cuique nunc intelligere, ut iam uideat, quid magis expediat, & ſimul ne audeat impium quicquam aduerſus Deum proferre: nam rem factam ſtultus etiam intelligit, tunc quum nihil admodum prodeſt intellexiſſe. Illud uerò egregium, quod nihil omnino latebit eorum, quæ aut ritè aut perperam dicta fuerint, geſta, cogitata, palàm erunt omnia, etiam illa, quæ in tenebris & ſolitudine tractantur. Quid ita? quia non peregrina aduerſus nos proferentur teſtimonia, ſed nudati ipſi ante omnium ora ſiſtemur, unuſquiſque conſcientia ſua tantùm pro tegmine quodam utetur: non uacabit tunc alia de re diſceptare aut alteri ſuffragari: cauſſam inſpiciet quilibet propriam, & de ea ſolicitus erit. De Iudice dictum eſt: Iudicabit enim iſte reſurrectionis noſtræ auctor, & qui in ipſa reſurrectione nos tam longè præceſſit, demum, qui & homo pariter et Deus eſt, cuius ſanè iudicium nemo aut pecunia corrumpet, aut acumine circunueniet, aut mendacio fallet, aut ui perfringet. O miſeros illos, & pluſquam dici poteſt miſeros, quos premet conſcientia ſui ipſius accuſatrix. Illo ſupremi Iudicii die miſeri illi & infœlices fugient uultum iratiſſimi Iudicis, nec tamen effugient; nihil erit in illis, quod non horrore, formidine, trepidatione quatiatur, nuſquam conſiſtere poterunt, pauebunt undique: ne furorem quidem diuinæ iræ, quo torquebuntur, audebunt deprecari, ac ne optare quidem, ut remittatur. Quid deinceps fiet, quum Iudicis tanti ore in loca ultima, tetra, formidoloſa detrudentur præmij loco pro facinoribus ſuſceptis? ubi uberrimi fletus & lamenta ſonant immenſi doloris, ubi ſupplicia nec modum nec tempus norunt, ubi nulla fatigatio, nec tormenta, nec tortores tenet, nec tortus deficit: quid hîc aliud, quis dixerit, niſi in uita illa mortem eſſe acerbiſſimam, morte tamen carentem. Hoc triſte eſt & ſeuerum quoddā orationis genus, quo forſitan tam læto & celebri die uti non debui: quanquam nō omnia protuli, quæ infœlices peccatores in infernis perferrēt, nam uel illud peſſimè eos uret, quòd uidebunt ſe à conſpectu Dei longè latèque proiectos uero bono caruiſſe & in æternum carendum eſſe. Sed iam deſino. Illud admoneo ſic fingendos nunc mores & componendam uitam, ut non quolibet reſurgentes, ſed non niſi in bonorum grege collocemur: hoc enim ualet non ſolùm ad fugiendum moleſtiſſima illa, uerùm

rũm etiam ad aſſequendum beatiſſima. Nam ſi in bonorum parte ſteterimus, illud primùm aderit, quòd uenientem Iudicem non modò non metuemus, ſed inter nubes ſublati tenuatis corporibus in occurſum eius ueniemus. Attendite nunc & conſiderate, ut inualidus & imbecillus humani corporis ſit ſtatus: quem morbus deijcit, uis & ferrum labefactat, mors diripit, labor atterit, dolor affligit, fames ac ſitis aſſiduè uexat, ipſa denique dies poſt medium ætatis culmen imminuit, ac per ſingula penè carpit momenta. quid hæc craſſitudo terrena, num mediocriter in corporibus offendit? quæ ab omni luce muta, tarditatem motus conſequuta, in imum deprimit, ut nos, quorum gratia hic mundus & cœleſtis ignium ornatus effectus eſt, ne ſideribus quidem, quantùm ad corpora attinet, ſimus pares, quæ immenſo fulgore nitida & leuitate ipſa ſublimia incredibili celeritate mouentur. At Beatorum corpora ubi conſurgent, ſi ſplendorem quærimus, ſole ipſo lucidiora, ſi ſubtilitatem, uim aſſequentur ſubtiliſſimorum corporum; ita nec erunt oneri, & per quælibet denſa facillimè introrumpent, quid dicam de agilitate, propter quam penè ſubitò, ac penè ſine temporis interuallo uniuerſum cœli ambitum tranſmittent, ut ſtultum ſit tigridis curſum, ſagittarũ auiumq́ue uolatum, & ſi quid his fugacius, conferre. Ad hæc nihil laborioſum, nihil aſperum, nihil contumelioſum patientur, nec ullo cibo potu'ue egebunt, quo corporis ruina fulciatur, quia incorruptibile fuerit & immutabile, animi tantùm noſtri cibum & potum requirent, qui fuerit illis in Deo paratiſſimus, hoc reficientur, de hoc uluptatis fonte potabunt. Non celebrabuntur nuptiæ, quia nulla noua proles ſupponenda fuerit nemine moriente, & omni humani generis numero ad ſuã ſummã perducto. Poſtremò nulla intercurret uetuſtas, quæ pulcherrimus corporum illorum ornatus dilapſus occidat. Illa erunt corpora cœli digna habitaculo, illo ſe gaudebit animus domicilio collocari. Eſt natura quidem inſitus amor nobis erga corpus, isq́ue minimè nequit auelli, adeò ut ſanctorũ animi Dei intuitu iam beati adhuc appetant carni ſuæ ſociari, illiusq́ue ueluti reddito connubio lætitiam ſuam perfici. Nunc uerò quis noſtrum odio corpus ſuum proſequitur? Non enim ſi minus illi indulgemus, & laboribus aſſuefacimus, id ullo fit odio, ſed ut corpus ipſum obſequijs animi reddamus habilius, quòd ſi etiam ſunt, qui dicant ſe malle omnino carere corpore: ij non ſentiunt, quod loquuntur: non enim corpus, ſed imbecillitatem huius & grauitatem deteſtantur. nam ſi interrogarentur an corpus agile, nullis obnoxium offenſionibus habere uelint, ſcio, clamabunt omnes id eſſe, quod optabant, tale autem reſurgentes habebimus in iuſtorum partem traſlati, quale ne poſſemus nũc quidem uoto melius optare & ſermone fœlicius depingere. Vidi pleroſq́ue mirari corpus cuiuſdam mulieris, quaſi omnem pulchritudinis legem teneret. Tale olim Venus habuiſſe dicitur, quòd quum Momus culpare non poſſet, ne tamen & ipſa ſine reprehenſionis morſu diſcederet,

eius

eius fertur culpaſſe ſandalium. Helenam Iouis & Ledæ filiam tradunt fabulæ mulierum omnium fuiſſe pulcherrimam, ut meritò propter tantam pulchritudinem Aſia atque Europa uenerint in certamen, diutinoque bello conflixerint. Sed quid hæc pulchritudo ad illam, quam iuſtorum recipient corpora illo ipſo reſurrectionis ſuæ die? Non'ne quicquid pulchritudinis hîc in corpore haberi poteſt, uile erit & exiguum, & turpe quodammodo, ſi ad ingentem illam beatorum corporum pulchritudinem cōferatur? Si cui pulchritudo curæ eſt corporum, iſtam præuidere animo & proſpectare debet, & dare operam diuinis parendo nunc mandatis, ut poſtmodum reſurgens in ſe ipſo aſſequatur: non enim magnum eſt aliena mirari bona, ſed magnum, ipſum ea poſſidere. Rectè loquutus eſt, quicunque dixit, omnia diligentibus Deum coöperari in bonum. Corpus mortale, quale nunc nos gerimus, & ſi ſit oneri, adiuuat tamen gloriam noſtram, dum in tali corpore uirtutis opera exercemus: mortuum nihil uiuat, ſed exonerat animum, quem premebat, ſuſcitatum delectabit, nec amplius oneri erit: nam regentis animi imperio facilè obſequetur. Sunt nonnulli, qui in propoſita reſurrectionis materia quæſtionibus ſe ſe inuoluunt & impediunt. Quomodo (inquiunt) infantes, qui deceſſerint? Quomodo iuuenes? quomodo ſenes reſurgent? an una in ætate omnes? Ergo recipiunt aliud, quàm quòd fuerunt, uel ſi in diuerſis reſurgunt ætatibus, erit in infantibus & ſenibus aliquid infœlicitatis. Dicendum his ex ſacræ ſcripturæ teſtimonio, quòd in ætate perfecta erit reſurrectio, pulcherrima nanque futura ſunt Beatorum corpora quemadmodum dictum eſt. Nihil indecens his fuerit aut ineptum, quin ſi qua antea fuiſſet deformitas, hæc auferetur, nec dici poteſt recipere eos aliud, quàm fuerunt, ſi qui in infantia uel ſenectute diſceſſerint, in iuuentute reſurgent, quoniam ſenes iam antea iuuentute fuiſſe conſtat. Infantibus quoque aderat iuſta illa ætatis magnitudo ueluti in ſemine, licèt nondum per articulos temporis euoluta. Quo præterea (inquiunt) dentes ſi nihil cibi molendum? quò ſtomachus ſi nil concoquendum? quò genitalia ſi matrimonia non ineunda & proles non ſuſcipienda? quaſi uerò non præmij id ſit loco, quòd is membrorum officijs carebimus, quæ nunc etiam multi probi uiri nituntur non implere, uacantes ieiuniis & caſtitati. Nec exiſtimandum ea corporis membra fore ſuperflua, quæ faciunt ad uitam & figuram humani corporis: nam eos etiam, quibus execta ſunt genitalia minus habere ſpiritus, & uigoris, & facilius extingui perſpicuum. Quærunt quid opus ſit dentibus, ſtomacho, inteſtinis, genitalibus, ſi neque cibis, neque concubitu utemur? Ego contrà quæro, quid opus fuerit cibis & concubitu, ſi reſurgent incorrupta corpora, & iuſtam ſortita magnitudinem, & humanum genus quoto numero conſtare debuit, hunc fuerit aſſequutum: ut delectemur (inquit aliquis) atque ita his delectationibus beatitudo illa perficiatur: hoc nimirum eſt illud, quod hanc pugnam commouit, quia plerique nimis corporis ſenſibus dediti ſumus, & nullas

ferè

ferè nouimus uoluptates præter eas, quas corpore percipimus, in quibus hæc ciborum & uenereorum uoluptates præcipuum obtinent locum. Quapropter Iudæi & Sarraceni harum uoluptatum copiam reſurgentibus ſuis pleno ore proponunt. Nihil de uanitate huius ſententiæ dicam, niſi quòd ridiculum eſt quærere corporeas oblectationes, in quibus nobiſcum animalia bruta communicant: ubi expectantur maximæ aliæ uoluptates, quæ nobis cum Angelis fuerint communes. non enim etiam Angelos imperfecta dicent frui beatitudine, propterea quòd careant uoluptatibus, quas ſenſus corporei miniſtrant: certè melior & ordinatior uita eſſe debet illorum Beatorum, quàm ea, quæ hîc ducitur. At uitioſum eſt nunc cibum uel concubitum ob ſolam oblectationem, ac nõ alterum petere corporis ſuſtentandi, alterum prolis ſubſtituendæ gratia: natura enim his in rebus, quæ neceſſitas uitæ huius requirit, uoluptatem immiſit, ut hac illecti agamus quæcunque agenda ſunt in talibus, non autem ea nos agere uoluit, ut uoluptuemur. Et ut ſummatim dicam harum rerum actio non inſtituta fuit propter uoluptatem, ſed uoluptas propter actionem. Itaque temperantiæ uirtus in his elucet, qui abſtinent ab eſcis & uenereis, nec plus appetunt quàm quantùm fas ratioq́ue permittit, quòd ſi ita abſtinemus tanquam hæc altero in ſæculo habituri copioſius & paratius, iam nulla eſſet uirtus temperantia, uel non eſſet ſyncera uirtus ſi quidem hac ratione & impudica caſtitas, & guloſa eſſent ieiunia. Et de his quidem ſatis. Vellem datam mihi fuiſſe longiorem temporis moram perſcrutarer omnes quæſtionum ſinus, diſcuterem libenter ſingula & pro uiribus explicarem. Nunc miſſa facio, ne abuti uidear aurium ueſtrarum facilitate. Multa enim iam dicta ſunt, uidendumq́ue, ne tædio ſit orationis prolixitas, ſed quicunque hæc & talia quædam (incidunt, ut uerè fatear, in quæſtionibus plurima) ſcire expetit, ne in errorem dilabatur, aut hæreſim, ne'ue animum ſuum in rebus leuioribus agnitum ad hæc excutienda minorem incaſſum delaſſet: Theologos cenſeo adeat, qui nimis acri ſtudio hæc ſibi inueſtiganda duxerunt, quibus etiam multa diuinitus innocuerunt. Non enim hæc tanta humani ingenij luce perſpici poſſunt, & tam multa ambiguè & obſcurè in ſacris literis elata ſunt, ut non mediocrem curam, diligentiamq́ue requirant. Atque ego haud ſum neſcius, quia initio orationis meæ dixerim omni iucunditate hunc diem eſſe celebrandum, quin multi domum reuerſi obruant ſe uino & epulis, præſertim quòd tam diu à carnium eſu abſtinuerunt, atque ita accipiant ſe iucundè uixiſſe, perinde atque illi, qui quum ornatè intellexerint procedendum eſſe feſto die, auro atque purpura nunc fulgent, quaſi uerò magnum ſit ornari eo, quo & ſimulachra manufacta teguntur, & parietes ueſtiuntur. Verus eſt enim hominis ornatus uirtutum quidam decor, qui in animis poſitus non niſi animo cerni poteſt. Vtinam mortalium oculis pateret, non tam hunc externum & aduentitium quæreremus nitorem, quem & ſi ego non aſpernor, in uiris præſertim ſummæ dignita-

tis, uberioris fortunæ, attamen intelligendum eſt, ſi tam ſacrato die mundi lautiq́ue corpore eſſe debemus, id in animis multò potius requiri. Nunc etiam priores illos appello & rogo ne me exiſtiment uentris & gutturis patrocinium ſuſcepiſſe: & ſi iucundè dixerim modo eſſe uiuendum: intelligo enim iucunditatem eſſe ſuauem quandam animi motionem, nihil ſanè ad corporis ſenſus attinentem, quam lætitiam & gaudium & uoluptatem apello, propriè an ſecus, nihil ad nos, neque ad hoc tempus: Grammatici uiderint, quorum eſt ſuperbiſſimum, ne dicam uentoſiſſimum iudicium, qui ne tam bono quidem die à litibus abſtinuerunt: illud inter ſe certantes, an Paſcha uel phaſe dici debeat, quum tamen apertè diuina ſcriptura multis locis eorum ferulas contemnat, mihi ſatis eſt, quòd uel hoc, uel illo nomine tranſitum ſignificari intelligo, ſiue quia Chriſtus de morte ad uitam tranſierit reſurgendo, ſeu ueteris feſti nomen retinere placuit, quod quum Chriſtus eſt paſſus, celebrabat Iudæorum gens ob eius temporis memoriam, quo Moſe duce Aegyptum Pharaonemq́ue fugiens medium pelagus ſiccis ueſtigijs altrinſecus retentis fluctibus perambulauit, & ad alias orbis partes penetrarit. Rex ipſe Aegyptiorum profugos inſequens eodem pelago coëuntibus rurſus aquis cum uniuerſis copijs interceptus ſæuitiæ & arrogantiæ ſuæ meritas pœnas dedit. Hieronymus autem hoc nomine ab Hebræis factum illud notatum putat, quòd quum Angelus Domini percuteret primogenita Aegyptiorum, uidens tinctas agni ſanguine Iſraëlitarum fores, eos pertranſierit, nec unà cum cæteris percuſſerit, hoc cauſſam nomini dediſſe ille autumat, quod ſacræ quoque nos docent literæ. Habuiſtis per quadrageſimale hoc tempus, quod iam effluxit, diuini uerbi concionatores, homines & religione & ſacra doctrina imbutos, qui ſæpius detonarunt, & aduerſus multorum delicta uelut enſe ſtricto infrenduerunt, ego nihil huiuſmodi nunc facere meditor, audebo tamen uos ardentes, ut ſpero, ad ueram uiuendi normam & rectum uirtutis iter adhortari pro frequenti conſuetudine horum temporum, quibus multi inueniuntur nihil facere & omnia præcipere. Etenim ſi homines muneris huius tuendi gratia natos eſſe & in lucem editos conſtat, ut Deum toto pectore diligant, ueriſſimum bonorum omnium fontem; cur non id implemus, quum id fieri noſtra interſit? & eò magis, quòd ab illo ad hanc præclaram uim amoris excitati ſumus, qui noſtri cauſſa carnem induerit, uerſatus ſit in terris, & aræ crucis ſe ut hoſtiam obtulerit, peccataq́ue gentis ſuſtulerit. Si nos tam mirè dilexit Deus, cur nos malumus amare mundum? ſi amare piget, ſaltem perſpecto illius in nos amoris igne libeat redamare. Ille ſalutem nobis dedit, ſemel cum uniuerſis, quum humanum genus peccato originis oblitum, & Dæmonum conſtrictum cathenis ſupplicio uulneribusq́ue ſuis redemit. Poſtea ſingulis ſæpius atque adeò nuper, quum peccantes, & diuina illius mandata contemnentes, quia ingemuimus, & confeſſi ſumus, reſpexit in gratiamq́ue recepit, neque illorum, quæ

impiè admiſimus memorem fore pollicetur, atque adeò non memorem, ut cœlum etiam daturus ſit. Si pergimus lædere, ſi redemptos adhuc peccare iuuat, quæ tanta improbitatis, turpitudinis, inconſtantiæ poterit eſſe defenſio? Etiam ne cœlum ab illo oblatum recuſamus? O' cœca mortalium pectora. O' Dæmonum artem. Cœlum inquam & antiquam illam ac beatam patriam pãdentem iam ultro limina, & ad ſe ſe uocantem ſpernimus; & his falſis, caducis, mortalibus bonis inhæremus. Nonne etiam hodierno die Chriſtus animi noſtri tecta ſui præſentia luceque inuiſere dignatus eſt, hoſpitemque ſe nobis præbuit? hoſpitem dico? imò & in epulum ſe ipſum dedit. Rem ſanè nouam, atque omnibus ſæculis inauditam: matres pleræque filios, quos in utero laborantes enixæ ſunt, non ſuis, ſed aliarum nutricum uberibus tradunt alendos. Non ſic Dei filius, non ſic, ſed quos ipſe in baptiſmo genuit ſibi filios, hos proprio paſcit corpore & ſanguine, ut eos ſibi quàm maximè coagmentaret. Non illum mouerunt ſordes peccatorum noſtrorum: uenit antea cum peccatoribus mortali in corpore manducare, nunc immortalis factus uenit à peccatoribus manducari. Atqui ita uenit manducari, ut ſit idem conuiua & conuiuium: comedens, & comeſtus, comedit nanque is cibus epulatorem ſuum: & non ſe illi, ſed illum ſibi aſſimilem reddit. Hoc eſt purum & immaculatum corpus, quod ſummæ illius diuinitatis eſt particeps, quod in terris agens multa edidit miranda, quod humanum antea mortuum genus uiuificauit, quod inferorum ora abſtruxit, & cœlorum ianuam fidelibus reſerauit. Quanto igitur munere affecti ſumus, quòd id nobis in cibum præbuit? Iam uerò, quòd à mortuis reſurrexit, quid aliud facit, quã quòd monet, ut nos itidem à uitijs reſurgamus. Videte quàm inter hæc non multùm interſit, & ſi non eſt mei propoſiti conferre cauſſas, ſed ille impijs aduerſus patibulum corpore ſuſtinuit; nos grauiorem animorum mortem induimus à uero bono auerſi. Ille exanguis mandatur tumulo, ſatellitibus circunſeſſus armatiſque cuſtodibus. Nos grauitate uitiorum inferno addicti, ab impia Dæmonum multitudine obſeſſi tenemur. Vnũ remedium ſalutis, quod Paulus ad Romanos ſcribens, præcepit, ut omni ueteri nequitia reiecta nouum hominem induamus, & unà cum Chriſto reſurgamus. Antea terrena & mortalia cogitabamus, nunc diuina meditemur, & in diuinis ſemper ſimus, quamque mentem ambitio inflauerat; odium efferauerat, luxuria coinquinauerat, hæc eadem caſtitati, patientiæ, humilitatique dedatur. Incontinens erat aliquis, nunc eſt pudicus: Auarus, nunc eſt miſericors: Inflatus, nunc humilis: Truculentus, nunc manſuetus. Hic facta eſt reſurrectio, illius ſcilicet futuræ præuia. Sed ita reſurgere conemur, ut nunquam poſt hac cadamus, ideſt peccemus: Stipendia enim peccati mors. Si reſurgemus à peccatorum morte, immortalis ſit hæc reſurrectio, quemadmodum & Chriſtus ad immortalitatem reſurrexit, & noſtris quoque in corporibus immortalis futura eſt reſurrectio. Vbi audimus ab Apoſtolo nouum hominem

induendum, intelligamus multam illic uitæ mutationem magnamque
innouationem requiri. Ego ab obſequio ſui ipſius, indulgentiaque di-
ſcedatur. Seruiamus Paradiſi gloriæ, denique nihil æſtimemus anti-
quius rectitudine & ſanctitate uitæ. Sic imis relictis ſupera petemus. Sic
reſurgenti Chriſto aſſociabimur. Sic illo nouiſſimo die corpora, iampri-
dem poſita humique demandata, mira ſpecie pulchritudineque decora-
ta reducemus. Immortales toti effecti ſumus diuino munere, ſiue animos
ſpectare libeat, ſiue corpora, & utrique parti immenſæ dotes additæ,
quicquid autē ægri & mali acciderit, id culpa acciderit, propterea quòd
iniuſtus terrenorum commodorum amor fœdaque corporis uoluptas ſui
ſcabie illexerint, noſque haud repugnantes duxerint ac deprauarint.
Aliis gentibus & nationibus ignaris diuiuæ legis, nec reſpicientibus in
tanta præmia, quid'uis dicere & facere, facilius conceditur; nec miran-
dum ſi poſtmodum contingent iis triſtia, quibus extra eccleſiam ſtātibus
non eſt ſalus. Populum uerò Chriſti aberrare fas non eſt, quem Dei ſa-
pientia inſtruxit, nec præcipitari ad inſera decet, cui ſupernæ regiæ fores
patent. Vos autem, qui huc conueniſtis, quos nam dicam? Num ani-
mantia rationis expertia? Mentiar. Barbaros? qui poſſum in hac urbe ge
nitos? at infideles? contumelioſum eſſet ita uocare. Contra habetis ſum
mas, ut opinor, gratias Deo, quòd homines genuerit, quòd in Italia, quòd
in fide Chriſti: ſed quid refert, ſi deterius infidelibus, imprudentius Bar
baris, immanius beluis uitam agitamus, nec cogitamus quàm fœdum,
iniquumque ſit homines natura genitos inhumanos ſcelere inueniri, &
fideles Baptiſmo effectos ingenio eſſe infideles, & in Italia natos præter le
ges fasque agere, & Chriſtiani demum nomine retento Chriſto opere re
ſignaſſe. Reſurgamus ergo à uitiorum ſepulchro quot quot peccatores ſu
mus, atque ita duplicis reſurrectionis diem feſtum agitabimus: unius,
quæ in animis noſtris, alterius, quæ in beatiſſimo Chriſti obtigerit corpo
re, bina hæc erunt gaudia, fient trina cogitantibus, quòd reſurrectionem
hanc animorum noſtrorum illa poſtmodum glorio ſa corporum ſequetur,
quæ in extremis mundi huius ruinis, æterno illi & ſpecioſo cœleſti trium
pho animos corporaque ſimul conſecrabit; & quia perfectiſſima illa erit
reſurrectio, unicus tantùm eius feſtus dies, ſed perpetuus agetur. Sed iam
ceſſandum eſt, finisque orationi noſtræ imponendus, ſi prius pauca quæ-
dam, quaſi de fama mea dixero. nam ſi antiqui Oratores ingenio maxi-
mo præditi, uſu & exercitatione robuſti, & ad forenſis dictionis genus pe
nè facti, quum morralium cauſſas agerent, ſæpe metu exalbuerunt, atque
omnibus artubus contremuerunt. Ego, qui non tanta eram peritia, & qui
diuina, & quæ in diuinis erant maxima, tractare inſtituebam, iuſtius com
moueri debebam, & de rei ipſius euentu animo pendere, ne temere tan-
tam cauſſam, quantam nemo unquam antea populari oratione attigit, in
greſſus uiderer; niſi fortaſſe magis confidere potui, quòd non ut ueteres
illi cupiditate laudis, aut alicuius pecunia aut gratia adductus, huc uerba

factūrus

facturus proceſſi:ſed quia & pietati meæ & religioni ueſtræ conuenire credidi, ſi quam materiam huius diei celebritas requirebat,hanc ipſe oratione exponerem, auribusque ueſtris infunderem. Nec me tamen eius latebat profunditas & amplitudo, ſed hoc, quod terrebat, ne tantum munus ſuſciperem, idem, ſi ſuſceptum minus commodè expleſſem, ſpem ueniæ pollicebatur: quod enim magis uenia dignum,quàm ingentia complecti uoluiſſe & nequiuiſſe? Eſt etiam in honeſtis rebus eiſdem magnis conatus probabilis, quamuis ad ſummum non perueniatur,nec ſanè tam læto tempore in tanta animorum ueſtrorum hilaritate quicquam infauſti, ac ſiniſtri à uobis mihi fuerat metuendum, quod etiam re ipſa ſum expertus. Vobis enim magnæ agendæ, maiores etiam habendæ gratiæ, quòd quam diu uolui & potui dicere, me ipſum benignè & diligenter audiſtis. Quæ dicendi poteſtas ſi ſæpius fieret doctoribus uiris, meliora noſceremus, quàm nunc noſcimus: animoſque noſtros facilius à uitiorum labe teneremus.

MARCI ANTONII
NATTAE ASTENSIS,
De fuga ſæculi & religionis ſtudio,
SEV DE CHARITATE DEI,
Ad nouitium monachum.
LIBER.

QVVM humanæ uitæ curſus bipertito findatur, alijs humana, alijs diuina tractantibus, quorum unum in turba fit, frequentiaq́ue populorum, alterum ſoli tudo perſequitur, non poſſum iudicio tuo no n exi miè gaudere: qui id poſterius uitæ genus ſequutus es, quod & ſalubrius, & fructuoſius & portuoſius, & quod (ut uerè dicã) dignitate & amplitudine meri torũ maximè antecellit. Nam Ciſtercienſis ordinis Monachus effectus reiecto retrorſum cũ ornatu uano delitijsq́; fallacibus ſæculo, iure contempſiſti mortalia, quando immortalitati eras natus: iure affectas cœleſtia, poſtquam terrena tibi non debentur. Quòd ſi in ſæculo elucerent iuſtitia, pietas, fides, religio, continentia, liberalitas, fortitudo, reliquæ uirtutes, laudabile foret te humanis relictis ad diuina con tuliſſe. Nunc eò fœlicior, quòd offuſis undique tenebris, dominante latè uitiorum turba, non prudenter tantùm optima ſuſcepiſſe, ſed etiam hæc quæ ſunt peſſima ac prope deplorata, diffugiſſe uideris: qua enim in ciui tate, qua in gente uideas probitati, induſtriæ, pudori, rectis artibus relictum eſſe locum? Non'ne ambitio, ſcelera, fraudes, atque doli uirtutum præmia occupauerunt? quàm immenſam uideas hodie feruere in princi pibus quibuſdam auaritiam? nec ſolùm ut ſua tenaciſſimè retineant, ita ut nuſquam ullum liberalitatis ueſtigium appareat, quod tamen ipſum quoquo modo concedi poſſit, ſed etiam prædonum in modum rapiunt, quæ poſſunt. Illud facilius toleratu, quòd quæ non poſſunt, fœdo affectu concupiſcunt. Quid non erit illis uenale, penès quos officia omnia & ma giſtratus appenſo palàm auro diſtribuuntur. Si Principes tales, quid de comitatu ſperandum eſt? aurum enim ubi imperarit, nunqnam ægre fer ret, ſi in eius curia argentum iudicabit. At crudelitas quanta? Non'ne offenſo

offenſo qualibet de cauſſa Principis animo carceres, cathenæ, tormenta ſonant? exilium imminet & publicatio bonorum? Quid de eccleſiarum dicam paſtoribus, quos in ſuis ouibus nihil deceret, niſi paſcua & cubilia meditari, at nonnullos uideas, qui præter lac & lanam in ipſis nihil quærunt: ſed clericorum quoque reperiuntur plures, qui non mediocriter ſtudent numiſmati, nec mirum, admonet crucis imago, quam deuotè complectuntur: eccleſia capere aurum dicitur, non ut teneat, ſed ut eroget, honeſta ſanctio: quid enim honeſtius eſſe poteſt ea lege, quæ clericum iubeat moderato uictu contentum, reliqua in egentium uſum conferre? hanc legem amplectebantur, antiquitus penè omnes, ut non lex illorum hominum eſſe uideretur, ſed temporum, quid nunc? ualet hæc lex penès quoſdam, quos ut in magna laude pono, ſic improbo eos, qui ſacras opes uel cuſtodiunt tenaciter, uel abſumunt turpiter, Hæc quæ dicta ſunt de Pincipibus urbium & eccleſiarum paſtoribus & reliquis Sacerdotibus, non de omnibus dicta intelligi uolo, ſed de quibuſdam duntaxat, ſicut poſui: nec ea de cauſſa ordines inſector, licèt cupiam eos, qui delinquūt ad monitos emendari, cur autem inſecter? Stultum eſt enim ob quorundam delicta totos ordines ſumma ratione inſtitutos exterminari uelle. Non etiam de me quiſquam conqueri poteſt, ſi generaliter uitia carpo: nam generalis ſermo neminem tangit, niſi eum, qui de ſe prius fateatur, & talem ſe eſſe agnoſcat, quod quum fecerit, conuenit ipſi meliora ſectari, non alium accuſare: Denique (ut dicam cum Poëta quodam)

Hunc ſeruare modum noſtri nouere libelli,
Parcere perſonis, dicere de uitijs.

Sed iam iſtis omiſſis ſpectemus reliquos. Vos uos appello Virgunculæ, quæ in teneris adhuc annis crinem fingitis & uultum, & oculorum flagrantiam circunfertis, & libertate ſermonum congaudetis, quæ hæc cura placendi alienis uiris? Cur non pudicos mores potius perſequimini, qui magis placerent incorruptis animis? ſed uos eos non geritis incorruptos, nec habitat in uobis uirgineum pectus, ideo pudorem proieciſti, & ſignificatis inuitas & nolentes pati caſtitatem. Has, quæ inceſtos amores de tenero meditantur ungui, quiſquam credat maritis iura thori intemerata ſeruare? Erat matrum officium imbuere filias optimis & caſtiſſimis moribus: hoc enim non ſolùm eis profuiſſet, uerùm etiam uiris, quibus nupſiſſent: nec ſolùm uiris, ſed etiam liberis, quoniam fieri uix poteſt, ut iuſta ſoboles degeneret à uirtute parentum. Nunc per quot gradus ruina deuoluitur, dum illæ teneræ adhuc & ſequaces ad omnem fingentis habitum malè inſtituuntur. Multa tunc peccant, & hinc magis progrediente ætate, ubi matrimonio fuerint copulatæ. Non illis lex dicta eſt ulla, nec maritus unus, nam eum, qui legitimo nodo copulatus fuerat, uos fide pacta matronæ deſtituitis. Aut enim pretio palàm dato ſuperatis, aut clanculum imponitis, aut in eodem hæſitantem luto contemmnitis. Vidi non nullas fœcundiores calices uiris ſedulò propinare, quo illos uino deponerent,

rent, & putres oculos ad arbitrium illuderent. Ludus nunc uidetur Virgines conſtruprare, adulterijs nuptas inquinare, quoniam tam crebrò patrantur, ut hæc quodammodo licere exiſtimentur, peccantium multitudo peccandi licentiam ſubminiſtrauit. Vtrum deteſtabilius nudum ambulare, an ſtupra & adulteria committere? nemo dubitat, quin hoc illo peius, & tamen ſponte audet nemo nudus ambulare ignominiam ueritus: ſtupra uerò & adulteria committere audent omnes, nec audent modò, uerùm etiam exoptant. Vnde hæc uarietas? niſi quia conſuetudo nuditatem corporum non admittit, recipit autem ſtupra & adulteria, quæ adeò in quotidiano ſunt more, ut penè pudeat ea non admiſiſſe. Et de his quidem, quæ cum fœminis geruntur, minor querela, ſed maiora portenta ubi mares mutuos in amplexus inardeſcunt, quum inter ipſos nullam natura corporum copulam eſſe uoluiſſet. O' miſeram puberum illorum conditionem, qui maſculi nati fœmineæ ſortis patiuntur uices, & peragunt nihilominus ſecundum id etiam, quod nati ſunt, quomodo hos appellem neſcio, niſi quod ambiguum quiddam in illis cerno. Sunt penès Grammaticos nomina, quæ illi incerti uocant generis, propterea quòd maſculinum & fœmininum ſuſcipiant genus, ſic iſti inter homines in incerto ponendi uidentur genere; utraque ſede proſtantes, & utrobique uerſatiles, dum & auerſi maribus ſuccumbere & aduerſi fœminis incumbere norunt, nec dum tamen ad extremum uenit libidinis ſcabies, quum alia ſuperſint impudicitiæ exempla, tetriora quidem & turpiora, quàm ut pudenti lingua liceat nuncupare. Sed ne diutius ſingulis nimis immorantes prolixiorem edamus tractatum, tendamus ad reliqua. Volo enim iam ſcire, quibus nam artibus diuitiæ comparentur. Licitum eſt iure ciuili contrahentibus ſe inuicem circunuenire, & quod pluris ſit, minoris emere, & quod minoris, pluris uendere: num id tamen officium boni uiri eſt? minimè, imò ne leges quidem id permittunt, ſi calliditate quis & dolo alterius deceptus fuerit, quæ præterea hæc eſt peruerſitas non agere, quod probetur, captare tantùm, ſi in aliquo humanæ leges ocij conſeruandi cauſſa conniueat. Decebat quidem hominem uel hoc ipſo, quòd homo eſſet, non inferre alteri homini iacturam; nolle quicquam iniuſtè in ſe nec in alium admittere: ſed (O' nimis acrem, nimiſque uiolentam diuitiarum cupiditatem, imò uerius. O' nimis ſtultam diuitiarum admirationem) Vix reperies iſta tempeſtate, qui contrahentem ſecum nolit ferri præcipitem, imò qui non in errorem ſi poſſit impellat, nihil iam in hominum commertiis bona fide geritur, nec quid æquum bonumq́ue uelit, ſpectetur; ſed quid in præſens utile apparet, quiſque augere queat rem familiarem. Non pudet humanæ ſocietatis iura diuinaſq́ue ſimul leges uiolare: id naſcitur omne ex immodica (ut dixi) diuitiarum admiratione. nec mirum ſi quicunque conſtituerunt ſibi ſolùm illum finem, ut plurimùm habeant, nihil deinceps referre putant unde habeant. Dicitur mercatorum explorata eſſe fides, attamen

quam

quàm multa iſti inculcant mendacia lucelli ſui cauſſa. Si quid appendendum eſt & metiendum, ut in eo ipſo fallunt? Hæc fraudem & fallaciarum germina in tantam eunt latitudinem, ut per ſingula diſcurri nequeat. Quis enim ſingula hominum & artificia & negocia memorarit, etiam ſi mille corda cum totidem linguis habeat? omnibus, qui arripere nequeunt, antiquiſſima ſemper cura fuit fallere: ſi qui autem rapere poſſunt, minus curant callida commenta. Ergo, aut ui, aut fraude res geritur, præterquàm à fœneratore. Nam hic non fallit: non enim diſſimulat improbum ſe quæſtum petere, ſed profitetur, ac ne diſſimulans quidem lateret, uim autem nullo modo adhibet, ut qui de mutuo dando ſolcat rogari, ac ultrò peti, & tamen ob fœnus magnam ad ſe ſe trahit pecuniam, fit celeriter multarum ædium & plurium fundorum dominus. Non locatur nunc quidem argentum mutuum fœnore palàm, uerùm huiuſmodi contractus, ut nihil, aut non multùm differant à fœnore. Emptio, conductio, depoſitum celebrantur, atque inter hæc tam præclara naturæ nomina, dum aliud uerbis agi uidetur, grauiores re ipſa uſuræ extorquentur, & egentium facultates miſerorumque abſorbentur. Ita lepidè ſe rem quærere putant, quaſi uſurarum nomen ac non factum ipſum ſit deteſtabile: quærunt etiam prouidi uiri, qua ratione uſuræ prohibitæ: non enim æquum erat illorum iudicio. Si Euangelica lex præcipit, ſi delapſus in terris Deus illud edidit ueritatis oraculum, gratuitum fieri pecuniæ mutuum oportere: quid quæris amplius? non tanta te cohibet auctoritas, rationem magis flagitas. Quid ergo? tu te hominem arbitraris, qui ex alterius hominis neceſſitate tam auidè prædaris? quantò illud æquius, recipe quod dediſti, nihil amplius, & beneficium tuum incolume maneat. Quòd ſi non tam, quid humanitas ſuadeat, quàm quid natura poſtulet conſiderandum eſt, iſto acquirendi modo non minus natura uiolatur, quàm humanitas: non enim natura nummus nummum parit, ac ne ob id quidem inductus, ut pater fieret, ſed ut commutaretur pro rebus, & pretium eſſet omniũ diſtrahendorum. Multæ prohibendi cauſſæ, ſed haud ſcio, an maxima illa ſit & iuſtiſſima, quòd pecuniæ uſus ſub fœnore menſtruo uel annuo non ſubleuat, ſed atterit potius inopiam. Itaque ubi ornatum aliquem patrimonio uideris uſuris ſe ſubieciſſe, (licet enim uidere quotidie plurimos,) inſuſurrare ei id potes, quod Flaccus in amatorem detorſit. Ah miſer quanta laboras Caribdi, res omnis abit à ſe exulatum, non ad lenonẽ, (ut Plautinus ille conqueritur adoleſcentulus,) ſed ad auarũ diuitem. An leue auaritiæ crimen ducam, cuius nomine rei capitalis diuino in foro damnamur? Quodque Apoſtolus Paulus non inferiori loco & ordine inter peccata duxit, ut plerique uulgari ſenſu, ſed altius ille incedens oppoſuit primo præcepto decalogi, quo alienos habere Deos uetamur, dum auaritiam idolorum aſtruit eſſe ſeruitutem. nam quod quiſque amat uehementius, plenoque animi affectu, id illi eſt Deus, præcipuè autem illo ſermone uidetur Apoſtolus notare eos, qui-

bus non uſus placet nummorum, ſed forma, nam qui ſignata numiſmata, qui monetata æra altius animo ſuo inſeruit, quaſi religio ſit illis carere, quid aliud quàm idola, ideſt, ſimulachra & ſculptilia uenarari credendus eſt? quemadmodum autem idolatra non audet idolum ſuum tangere, nec mulctatum eum capite aut aliquo membro uidere uult, ſed eius potius cultum exaggerare conatur: ſic nonnulli ubi ſemel æra ſignata arcis incluſerunt tanquam idola auaritiæ ſuæ, non audent deinceps manus inijcere, ut utantur; nec imminuere audent ea, ſed ſumma addita aſſiduè augere moliuntur. Iam uerò quid nephanda pecuniæ cupiditas pariat, longum eſſet memorare, & fortaſſe ſuperfluum, quis enim uberrimam mali meſſem de huius cupiditatis ſemine ſurgentem neſcit? Quo enim proditiones ſpectant? quo latrocinia? Quo iniuſta iudicia? Quid porrò ſibi ſiccæ & uenena uolunt? Quid teſtamentorum ſuppoſitiones? Quid falſa teſtimonia? nempe cogit in hæc mortalia pectora auri ſacra fames, ut Poëta dixit, quæ ſi nulla eſſet iſtis temporibus, ne crimina quidem eſſent illa, quæ paſſim uigent: effecit hæc ueſana plus habendi libido malis cuncta replens, ut ciuitates nihil ad habitandum ſolitudine ſint meliores. Decreueram de furto tacere, ſed commouit me quino capite prodiens monſtrum: Primum eſt furtum ſimplex, quod eſt paupertatis cuiuſdam & indigentiæ. Proximus huic decus & titulus ſummatum peculatus, ſequitur durius longè & grauius ſacrilegium, quartus paſtoralis ipſe abigeatus, ad extremum plagiatus, ut non ſit mediocriter mirandum, uel dolendum potius uni improbæ rei tot nomina, tot gradus, tot capita addita, atque inuenta fuiſſe. Faciunt hæc, ut ſibi proſint, ſed num prodeſſe eſt ſe ipſos perdere, & in extrema dimittere ſupplicia? Quid enim ait Euangelium? Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Horret animus hanc tractare ſententiam, & hunc uerſare dicendo locum. Nam ſi in ignem mittetur ſterilitas, quid ſibi ſperet rapacitas? ſi ſic ardebunt, qui deſides nullum fructum extulerint mortalibus, quid recipient, qui proximis damna & pauperiem per fraudes intulerint? Si iudicium ſine miſericordia reddetur in illos, qui non fecerint miſericordiam, quid erit eis, qui fecerint & ſæuitiam? Si maledicti uocabuntur extremo iudicij die, qui eſurientem non aluerint, qua aſperitate notabuntur, qui maleficio ipſi & ſcelere paſcuntur? Si in æternum ire ignem iubentur, qui nudum non ueſtiuerint, quomodo: qui ueſtitum nudauerint excipientur? Hæc cogitat nemo uel uanè chartis Euangelij illita credunt. Itaque ſi ullo unquam ſæculo, hoc certè magna prædandi cupiditas humanis pectoribus inſedit. Nonnulli illud afferunt pro excuſatione. ſe parum quid rapuiſſe, quaſi uerò uoluntas non ſit in crimine. Nemo modica contentus eſt præda, ſed eam nihilominus intercipit, ne fruſtra maiorem expectet: quicunque inuadit æs alterius, libentius aurum & argentum diriperet, ſi poſſit. Spolians latro uiatorem pauperem quantò auidius graſſeretur in diuitem, ſi eius ſibi fiat copia? Quæ deinceps

deinceps eſt hæc excuſatio accuſatione digna?Ita ne uerò diluitur crimen non ex propria innocentia, ſed ſi oſtendatur modicitas delicti, & dicatur alios peiora feciſſe?Rectè ſancti & religioſi uiri admonent à leuibus cauendum eſſe peccatis: nam ſi leue etiam peccatum ſit, non tamen nullum; leuè quippè comparatione dicitur grauioris, atque haud ſcio an leue dici poſſit, quod contra diuina præcepta admiſſum animam interimit, æternisq; tradit incendijs.Ita enim quod interdicitur,tranſgredi mors eſt,ſicuti facere,quod iubetur eſt uita. Viſu & guſtatu nihil uidetur eſſe leuius aut inanius. Veruntamen ille primus generis noſtri parens in ſublimi cōſtitutus Paradiſi ſede, quia uetita guſtauit, in hæc ima detruſus, ſeque & poſteritatem totam magnis incommodis affecit. Vxor uerò Loth, quia reſpexit unde uetebatur, uerſa eſt in ſalis ſtatuam. Non igitur tam ponderandum eſt quantum ſit, quod præcipitur, quàm quantus ſit, qui præcipit, & ita intelligetur præceptum nullum, quamuis minimum neglectui habendum. Nondum opere completur ſcelus, & iam animus de cogitatione fit reus: quòd ſi cogitatio tenetur in crimine, quid ubi uel modicum additur opus, dicendum? quicunque fratri dixerit, fatuè, damnatur de ſententia Saluatoris. Si ſermo non eſt innoxius, quomodo ſecurus quiſpiam impellet manu alterum, & de loco detrudet? quantò minus licebit colaphum incutere? quantò adhuc minus ungue cutem lacerare? & quum hæc, quæ uidentur eſſe leuia, atrociter puniantur, quid fiet grauioribus, quæ paſſim admitti à ſingulis conquerebar? At ſi priuatis peccatur in domibus, reſpublica ſaltem commodè adminiſtratur. Age, expedi, qui ciuitatum ſtatus, quæ forma rerum publicarum. Nulla Italiæ ciuitas, quæ in factiones non ſit ſecta duas, quarum uera pudet referre nomina: ſed perinde res eſt, ac ſi alteri albos ſe dicerent, alteri nigros diſcretionis notandæ cauſſa. Eſſet bonorum ciuium illud agere, ut patria opibus firma, copijs locuples, laude glorioſa, uirtute eſſet honeſta. Iſti uerò triſtiſſimis contentionibus & grauiſſimis odijs inter ſe affligantur, & alteri alteris ſupereſſe cupiunt, ut queant arbitrio ſuo res ducere, nec certamina iſta æquitate ulla, ſed funeribus exilioque multorum ſæpius diiudicantur. Nam qui armis plus pollent, ex aduerſarijs alios necant, tanquam nimis tardante lethi neceſſitate, alios expellunt profugosque eſſe iubent, tanquam anguſtus ibi ſit ad manendum locus, atque ita ſummam rerum tenentes libertate populis erepta licentiam facinorum omnium fautoribus ſuis tradunt. Vidi quandoque in ora aliqua factionem alteram eiectam,quid facerem non habebam; ingemui tamen, carebat nobilis urbs magna nobilium parte, carebat populoſa ciuitas magna popularium manu, hoc qui è rep. factum dicunt, illud quoque dicant fieri ex uſu nauis, ut dextrum ſiniſtrumque remigum latus inter ſe concertent, utrum ipſorum remis impellere nauigium debeat, quaſi cōmodius agatur alterutris eiectis; & non ſi in remigando conſpirarint. At qui tantùm prodeſſe concordiam, quantùm obeſſe diſcordiam dictū

eſt ſæpius, & forſitan ab omnibus cognoſcitur. Illud tantùm dicam breuiter, melius eſſe paruæ ciuitati, quæ concordes habeat ciuium animos, quàm magnæ, quæ diſcordijs agitetur: illa enim creſcet aſſiduè, & è parua fiet magna; hæc imminuetur in dies, & è magna uertetur in paruam. Illa ſufficiet ciuibus, hæc deficiet. Quodam tempore Athenienſes, qui tunc Principes erant terræ Græciæ, ciuilibus ſeditionibus & domeſticis malis afflictabantur. Venit ad eos Leo quidam Bizantius à ciuitate miſſus, Philoſophus (ut aiunt) egregius, cuius tamen corpus nimia adipe mirum in modum exuberauerat. Itaque ubi ſuggeſtum conſcendiſſet legationis exponendæ cauſſa, mirari primùm populus formam hominis tam obeſi, & in tantùm dilatati, poſtea tacitè cum gaudio ſpectare, tandem cachinnos tollere, quo animaduerſo, ille, quid eſt inquit Athenienſes? quid ridetis? An quòd in hoc homine tantam corporis copiam uidetis? at qui domi uxorem habeo bis tanto corpulentiorem, quàm ego ſim, cōcordes tamen lectulus unus ambos capit, diſcordes, ne domus quidē tota. Parum ne declarauit uir prudens in tempore coniunctis animis quælibet grata & magna, diſiunctis ingrata omnia & irrita fore: at tantùm hoc diſcordiarum malū, quod efficit anguſta quæcunque, etiam quæ latiſſima ſunt, reperire nunc eſt undique in ciuitatibus. Quid hæc bella à Carolo & Franciſco potentiſſimis Regibus iandudum ſuſcepta, nec dum confecta, quam calamilatem, perniciem, miſeriam, tum ſingulis, tum uniuerſis non intulerunt? Credo uidiſſe Deum ſcelera delictaque noſtra, & uelle, ut poſterior quæque hora antecedente ſic calamitoſior. Tunc irarum nubes collectæ ab his, quos modò memoraui regibus, in hac Italiæ parte diſciſſæ ſunt, & increpuerunt hybernum. Etenim uaſtati agri, urbes direptæ, ædificia incenſa, fana ſpoliata, uirgines ingenuique pueri uiolati, alij uitam pretio redemerunt, plures gladió finierunt; uidit hæc ætas tot mala, ut ludus uideatur fuiſſe ſuperiorum temporum calamitas, & ſi plura quis dixerit, adhuc tamen ſupereſſe ſibi ſentiet orationem, uincit omnem ſermonem procellæ magnitudo. Hac miſeranda bellorum ſorte, quæ iam per tot annos uiſceribus inſedit, huius ciſalpinæ Galliæ pulchritudo deformata eſt, fœcunditas exhauſta, robur exciſum. Non agam argumentis, ſed ut in iudicijs ſolemus, teſtes citabo. Teſtes igitur ſententiarum mearum Mediolanum, Papia, Alexandria, Nouaria, Aſta, Comum, urbes olim florentiſſimæ, nunc penè urbium cadauera: Videmus proſtratas paſſim domos, uacuas ciuium uias, incultos horrere agros, feracium camporum deſertas latitudines, rara ſtabula, pauca pecora temerè oberrantia & agreſtium inopiam. Superfudêre ſe quondam Italiæ, tum uariæ, tum feræ gentes ab extremo orbis cardine reuulſæ, quæ per multarum ſibi urbium excidia has ſedes parauere. Si reuiuiſcerent tempora illa perpeſſi, ſimilem ferè nunc Italiæ ſquallorem agnoſcerent. Illud uerò egregium, quod bello aliquando ex his oris depulſo & tranſalpes immiſſo, ualida peſtis conſequuta eſt, quæ plures extinxit, nec pepercit his, quibus bel-

lum

lium pepercerat. Supereſt annonæ penuria; quæ minimè defuit, quæ res ſanè indicat tantos uitiorum adoleuiſſe morbos his in regionibus, ut ad illós obterendos non ſufficeret unum hoſtium genus, ſed plures fuerint diuerſo in genere immittendi: ruunt omnia, ut ruant peccata, quæ tamen in plurimis, non niſi cum uita extinguuntur, nulla ex pœna emendatio, imò quaſi ex calamitatibus malitia hominum prouocetur, creſcit quotidie, quod puniatur. Denique nihil mitigat malatiam noſtram, nondum tot flagellis meliores effici poſſumus, magis autem nolumus: Non defuerunt, nec deſunt quidam uiri ſancti, qui populos quotidie admoneant in concionibus, & exhortentur, ut ſe à ſceleribus reuocent, & continentiæ, iuſtitiæ, pietati, reliquisque uirtutis tradant partibus, ſed non audiuntur. Illi uerò contempti ingemiſcunt: quorum ſanè gemitus Deum pulſat, qui ſtatim prouolans contemptores legatorum ſuorum corripit acerbius immiſſis triſtibus, nec aliter agitur, quàm ubi pedagogus nihil proficiens ad monitionibus in puero uocat nutritium, uel patrem, qui deinceps ſeuerius puerum aggreditur, & docet illum malo ſuo, quanti ſit padagogo non parere. Ergo egregiè ipſe & ſapienter feciſſe putaris; quòd ut tantam hãc ſcabiem & colluuionem morum ac temporum uitares, in monaſterij clauſtra declinaris: laudarem etiam, ſi feruidas arenas, ſcopuloſas rupes, denſiſſima nemora uaſtæ & ſpacioſæ ſolitudinis perſequutus eſſes, ne hæc, quæ fiunt quæque impendent, uidere uel audire cogaris: quanquam altior quædam (ut arbitror) ratio mentem impulit tuam, ut te totum monaſticæ uitæ mancipares. Illud enim inſtitutum eſt tuum; ut humana ſepoſita ratione Angelicam uitam duceres in terris, ideſt quantùm fieri poſſet te à corpore ſagregares, mentisque acie Deo copulares. Etenim Philoſophi ipſi profitentur ſapientem, ſi liceat totam uitam in contemplatione poſiturum. Nam reliqua, quæ ſibi uendicant homines, ſunt illis penè cum mutis animantibus & rationis expertibus communia, in quibus ſi non uirtutes ueræ & ſolidæ, inſunt tamen ſimulachra quædam uirtutum, ut in Leonibus magnanimitatis, in Elephantis prudentiæ, in apibus ciuilis ſocietatis, in turturibus uolucribusque quibuſdam temperantiæ. Quis non miretur feras, dum longioris inopiæ metu eſcas recondunt, & latibula parant in plures exitus diſparentia uitandi periculi cauſſa? at ubi inter ſe ipſas dimicant diſſidio hoſtili, non'ne norunt ſua tela? norunt diſſidentium partes? nec ſua tantùm callent commoda, uerùm etiam hoſtium aduerſa? ſciunt occaſiones legere & temporum & locorum, per quæ aduerſarius facillimè uim patiatur. Denique negabimus ſimile aliquid rationis illis ineſſe, quæ ipſos homines inſequentes uarijs ſæpius artibus illudunt. Sed hoc intereſt, quòd anima tota beluarum proiecta ad corporis ſenſus affectu quodam cœco ducitur impellente tãtummodo natura ad uitam tuendam & propagandam, & ad alia quædam famulantia uitæ officia. At hominis mens per ſe tota erigitur, quemadmodum & corpus, cuius non eget aſſiduè inſtrumento, ut placita, & concupita ſpeculetur, quin potius elu-

ctatur

ctatur cum ſenſibus ipſis & naturæ corporis repugnat. Itaque hoc propriũ uidetur hominis frui mentis acie, quàm diutiſſimè, quæ ſola diuina eſt in nobis. Sed ad quid, & quomodo hoc proprio noſtro bono utemur? Venit enim in mentem Anaxagoræ, qui Solis uidendi cauſſa natum ſe dixit. Inflarunt alij reſonantius, qui ſe in hanc uitam ueniſſe aſſerebant, ut totius mundi ſpectaculum caperent, eiusque & quæ in eo eſſent, uias, progreſſus, rationes non ignorarent. Hæcque primorum Philoſophorum erat prouincia, ut perſpicerent unde quæque orirentur, quoue recederent, ſtudioseque ſiderum traiectiones, magnitudines, interualla notabant, & quæ Poëta ait decantata in conuiuio, hæc perſequebantur.

Vnde tremor terris, qua ui maria alta tumeſcant
Obicibus ruptis, rurſusque in ſe ipſa reſidant.
Quid tantùm oceano properent ſe tingere ſoles
Hyberni, uel quæ tardis mora noctibus obſtet.

Laudandi ſunt omnino antiquiſſimi illi ſapientes, qui Philoſophandi uiam nullius antea ueſtigijs impreſſam cæteris aperuerunt, non tamẽ perſpexiſſe uidentur totum id, quod perſpiciendum erat: nam quum conſtans rerum ordo perennisque earum uiciſſitudo admonere poſſet, non hæc fortuitò nata, ſed arte quadam & ſapientia perfecta, alterum illum mundum, qui in mente ſedebat artificis, ut meliorem iſto & digniorem contemplari potius & magis celebrare debuerunt. Deinde cogitandum erat, ſi hæc tanta, quantus ille, qui fecit, quoniam nemo artifex eſt, qui non ſimulachris ſuis & operibus ſit longè præſtantior. His gradibus peruenire ad Deum potuerunt, ſine quo manca eſt omnis cognitio ignorato rerum Auctore & Moderatore. Nam ubi res iam apparet, & uenit in medium, non ſolùm quærendum eſt quomodo facta ſit, ſed primùm quis fecerit, deinde quare & quorum cauſſa fecerit. Tum illud eſt poſtremum, ut quæratur quomodo: cauſſa enim, quæ reſpicit facientem, & cur quod que fiat, præcedit dignitate & tempore eam, quæ circa materiam uerſatur & formam. Res perinde ſe habet, quantùm ad iſtos Philoſophos attinet, ac ſi quiſpiam in ſolitudine aliqua inter nemora & arenas ſub dio diutius educatus nunquam domum uidiſſet, oſtenſa deinde ſibi maxima & ornatiſſima domo cum miniſtris plurimis uarij generis & artificij, quales ſolẽt eſſe Principum & Regum domus, exiſtimet, ſe ſcientiam domus tenere, propterea quòd ſciat domum illam è cæmentis, lignis, lapidibus, auro, marmore compactam: & eius domus membra alia eſſe rotunda, alia quadrata, alia oblonga, alia triangulata. Sed cui non apparet hunc magna ignoratione domus teneri, ſi hæc duntaxat ſciat? neſciat autem, quo conſilio conſtructa ſit domus, quis conſtruxerit, uel conſtruendam mandauerit, quis præſideat domui, quis regat familiam, quis illic cuncta diſponit, & pro arbitrio quæcunque conuertit, hæc inueſtiganda ſunt omnia & pernoſcenda ei, qui ſcientiam domus profitetur, turpis autem eſt ignoratio ſi neſcit, & turpior adhuc ſi adeò neſcit, ut quum uideat illic homines &

iumenta

iumenta certis fungi miniſterijs, certis quoque locis & temporibus pute illa caſu fieri, & nulli domino ſeruire. Eiuſdem ignorationis rei tenentur Philoſophi, qui illud modò nouerunt mundum hunc elementis quatuor conſtare, & quid ſola, quidq́ue ſibi ipſis commixta efficiant, tenuerunt: ſed præſidem mundi & rectorem Deum non intellexerunt, qui hæc tanta, tamq́ue mirifica opera, prouidentia excogitauit, uirtute conſtituit, ratione perfecit, nunc eadem ſpiritu ſuſtentat, poteſtate moderatur. Adeò autem non intellexerunt, ut uel hæc ab æterno ſic ſtetiſſe credant, uel nata fortuitò. Mundanum hoc (inquiunt) opus magnum atque præclarum; fateor, ſed multò tamen maior & præſtantior, qui condidit & moderatur; quæ ſunt igitur partes meæ? hæ, ut opinor, non ut opus ipſum tantùm ſequar & admirer, ſed illud magis, ut artificem ipſum, qui infinitis partibus dignitate, præſtantia, uirtute cuncta antecedit; præſertim quum opus hoc, quod admirantur cum eximia ſignificatione erga homines beneuolentiæ procrearit. Illud quanti eſt, quod regit, ſuſtinet, portat, moderatur? An parua res eſt regere & moderari? non in domo certè (ut aliquid de his minoribus inducam) ac ne in nauigio quidem. Num ſi iſti Philoſophi nauigarent, nauem tantùm amplecterentur, propterea quòd ſummo eſſet artificio fabricata, ac non potius humana ingenia unde illa ortum feciſſet. Quid ſi ſecundum curſum tenuiſſent? remotiſſimas gentes adiuiſſent? ſpectaculum multarum magnarumq́ue rerum cœpiſſent? tunc in honore nauem haberent, quod illius ornamentis nauigaſſent, tanquam nunquam animaduertere potuiſſent, quis fuiſſet ille, qui quietè ſedens medios inter fluctus clauum temperaſſet, rectam nauem præbuiſſet: id fecerit Poëta is potius, qui in exilium actus à Cæſare ſummis attollit præconijs nauem, qua deuectus ponti ſubijt oſtia: nihil ingeniis hominum aut operæ tribuit, cui omnia erant tribuenda, ſed Poëtis concedi quidlibet poteſt, quorum unum eſt opus hominum aures canendo mulcere. Iſti autem ſapientiæ ſtudium profeſſi turpiter aberrarunt, dum mundano affiguntur operi eo dimiſſo, qui nutu temperat, qui uerbo portat omnia, cui ſoli reuerentia omnis & gratia debetur. Quanquam tenuiter nimis mihi nunc agere uidear, qui Deum uniuerſa regentem comparem rectoribus domus uel nauigii: nam paterfamilias, qui in domo regit pars eſt familiæ, cuius eſt caput; ſimiliter gubernator nauis pars eſt nauigantium: non enim extra nauem poſitus moderatur. Iſti ergo rebus his continentur, quibus præſident, Deus autem nulla pars eſt mundani operis, ita continet omnia, ut non contineatur; ita intra res eſt totus, ut extra eas etiam ſit totus: nullo includitur rerum factarum ordine, ſed ſupra mundum eſt, & ſupra omnia, quæ condita ſunt: nec uno tantùm contrario differt à reliquis rebus, quòd hæc creata, ipſe increatus, ſed aliis plurimis: nam hæc mutabilia, ille immutabilis, hæc finita, ille infinitus, hæc temporalia, ille æternus, hæc compoſita & multiplicia, ille incompoſitus & ſimplex; quomodo igitur dici poteſt iſtos Philoſophos

cœpiſſe rerum notitiam ignorato eo, qui non dico pluris eſt, quàm reliqua omnia, ſed qui ſolus uerè eſt omnia: nam cætera quodammodo non ſunt, ſi illi comparentur, à quo effigiem ſuam & ſpeciem ſumpſerunt, ſicut pictus homo quodammodo non eſt, ſi pingenti comparetur, uel ei cuius imaginem præfert. Etenim quum recipiant creata omnia motum, finem, tempus, mixtionem, non poteſt eorum natura, niſi manca eſſe, debilis, impura, imperfecta, quæ ſi aliquibus magna uiſa eſt, id contigit ignoratione eius, quod uerè eſt magnum, uelut argentum uideatur magni inter metalla eſſe momenti ei, qui ignorat aurum: at prolato auro eiusque ſplendore & pretio perſpecto nonne uile quiddam argentum exiſtimabit? Similiter lunæ & reliquorum fulgor aſtrorum potuit magnum quid nobis uideri, ſi candentiſſimus ſolis orbis perpetuò latuiſſet, nunc iſta ad illum collata ſplendorem omnem ſuum, & quicquid antea dignitatis & gratiæ habuerant, amittunt. Sed iam miſſos Philoſophos faciamus, à ueritatis documentis alienos, aduerſus quos longius & ualidius inſtituerem certamen, ſi ſtarent, ac non iampridem fugati campo ceſſiſſent. Nunc ad te unum mea tendit oratio, qui ſtemmata familiæ tuæ ampliſſimæ tanquam magnam ignobilitatem, & florentes diuitias, quibus abundabas, tāquā ſummā paupertatē contēpſiſti, quò nobilior fieres uirtute, & ditior morū ſanctitate: quæritur enim illud in primis in eo, qui ſe religioni addixerit, uitæq; monaſticæ, ut quantū humana patitur imbecillitas, Deū mente ſequatur, huic totis uiribus hæreat, totis uiſceribus diligat. Hoc ut aſſequatur, cogitandū quanta Dei ſit maieſtas, uirtus, præſtantia, dignitas, potentia, qua de re nūc aliquid breuiter perſtrinxi; nam plura dici potuerūt uberius. Sed nihil æquè prodeſt ad inflammandum diuino amore pectus, quàm ſi crebrius & attentius cogitemus, contemplemurque, quanta ille munificentia, largitate, bonitate tractarit humanum genus. Noſtri cauſſa ſupernè cœlum extendit, Solem & Lunam & tot flammantes ſiderum oculos accendit: terram ſolidauit, aërem tenuauit: mare diffudit, immotas quatuor anni temporibus leges dedit. Iam uerò animalia omnia ſiue ea repant, ſiue gradiantur, ſiue natent, ſiue uolitent, uſibus ſubſeruiunt noſtris: nam uel eorum carnibus ueſcimur, uel ueſtimur uelleribus, uel dorſo uehimur, uel medemur morbis de ipſorum membris, uel uenatu corpus exercemus. Quid de arboribus dicam? quarum nulla eſt, quæ uel non cibos ſuppeditet, uel umbram, uel odorem, uel liquorem, uel materiam ad ignem, aut fabricam. Idem ſermo maneat de herbis, quæ opitulantur remedijs contra morbos, & pabulo contra famem. His additi flores colore & odore præcipui ad uoluptatem & ornatum, nec nō & gemmarum auri & argenti nitor. Hæc quum ad humanos uſus parauerit & protulerit ſummus ille parens, nonne eum ſummo generis noſtri amore teneri dicemus? At ipſum hominem, cuius cauſſa reliqua condita, quantis muneribus inſtruxit & ditauit? Mitto præſtantiam formæ uniuerſi corporis, partium ſingularum, oris articulatum & diſtinctum ſonum,

fabulatri-

fabulatricemque linguam. Illud quanti eſt, quòd homini mentem dedit, qua & cogitare, & ratiocinari, & uiſa effingere, & ſpecies rerum percipere, & reminiſci ualeret, in quibus elucet ſimilitudo eius, qui dedit. Cur ad id proceſſit? non enim homo conferre aliquid poteſt Deo, quo ſit ille beatior, ſed bonitas eius diffluebat. Excutiat quilibet diligenter cauſſam ortus ſui, hoc eſt unde habeat hoc ipſum, quod homo ſit, & prodierit animal mente pollens, & uideat, ſi inuenerit aliam cauſſam præter hanc, quam dixi diuinæ bonitatis, ſed non inueniet: nam hactenus, quicunque aliquid aliud dixerunt, ridicula dicere uiſi ſunt. Bonus igitur erat Deus, nemo autem bonus eius ipſius boni, quod in ipſo eſt, inuidet alteri, ſed commune facere paratus, hoc ille commotus effigiem ſuam nobis impreſſit, mentiſque ornauit lumine, quo ſanè munere non aliud potuit eſſe præſtantius. Quid enim tantùm eſt in terris, quod cum humanis animis conferri queat? quorum ea uis eſt & potentia, ut præſentia intelligant, præterita meminerint, præuideant futura, quorum in reliqua animantia luce illa diuina orbata cadere nihil poteſt. Multarum quidem rerum ſenſus nuntios habemus & miniſtros, ſed cunctorum arbiter animus, qui qualia ſint, & quomodo ſe habeant, quæ ſenſus accipiunt & renuntiant, diiudicat adeò, ut eos ſæpius coarguat ſalſitatis. Nam ſolem ipum iudicat infinitis partibus eſſe ampliorem, quàm uideatur, cuius etiam radiata ſpecies & rotunda uideri pulchra non poſſet, niſi pulchritudinis antea notas quaſdam & leges comprehenſas animo perceptaſque teneremus: ſed reliquas quoque eius efficientias, quas annuo ille curſu conficit, cognouimus. Reliqua animantia ſplendorem uident ſolis, ſentiunt calorem; ſed quis præter hominem noſcit, quòd ſol ſit? quis perſpicit quantam utilitatem & gratiam rebus afferat? hæc luna eſt; quis uultum huius mutabilem breuiſſimumque curſum explorauit? Hoc eſt cœlum; quis circuitum eius, ortuſque cœleſtium ſignorum atque obitus contemplatur? hoc eſt mare; quis nauigandi rationes in eo inuenit? hæc eſt terra, quis cultui & ſationi aptam animaduertit? hic eſt ignis, quis eum infinitis uſibus applicauit? Hæc omnia nonne à ratione, quæ diuinitus nobis collata fuit, profecta fuere? affinitas igitur & cognatio quodammodo nobis contracta eſt cum Deo propter rationis præſtantiam, quam ille hominibus non inuidit, quod quum ita ſit, quomodo tantam Dei bonitatem præterire poſſumus negligendo, ac non inducimur potius redamare colendo? Quid, quod idem uoluit humanæ mentis clauſtra libertate, firmare, quam nec ferrum, nec ignis, nec Dæmon ullus, nec Angelus diuellerent, uinci, inflecti, detorqueri hominis uoluntas, niſi à ſe non poteſt: ſola ſui arbitrium tenet & moderationem, nullis neceſſitatis uinculis aſtricta, omni nexu ſoluta. non cogit ad aliquid immenſus ille pater, ſed hominem in manu reliquit ſua, quò rectè factis propoſita iure eſſent præmia, & ſupplicia peccatis. Hic iterum recurrit affluētia diuinæ bonitatis, quæ nuda hominis delectatur uoluntate, quā idem

primo excitauit, deinde ope ſua comitatur, nam ubi ad opus arrectos uidet, præſtò eſt, adiuuat, nec deſerit impigrè laborante, ſed ſtatim auxiliaturus occurrit. Ipſe enim Deus caſſæ uoluntatis ex alto miſeratus affectum impartitur uim hominibus cœleſtem, & in alijs quidem diſtillat, quorum ſcilicet perexigua in rectis operibus uoluntas, at quorum dilatatum propoſitum, in his pleno gurgite redundant fluenta uerarum magnarumque uirtutum de cœlo ubertim diffuſa, ita ut non ipſis ſolis ſufficiant, ſed ad alios quoque nec finitimos modò, ſed etiam longinquos perueniant; ſed non quemadmodum in re gerenda uoluntas eſt à nobis, perfectio operis à Deo, ſic quum peruenitur ad ferendum præmium, uoluntas dicitur eſſe noſtra, opus alienum, ſed ſuſcipimus à Deo pro utroque præmium, ideſt pro uoluntate bona & opere bono, quia præſidium ille ſuum nobis non imputat, nec improperat, quod dedit, ſed perinde coronat in nobis ſua munera, ac ſi noſtra eſſent merita. Eum igitur, qui tam longè fluit in muneribus & præmijs, hoc eſt in tribuedo & retribuendo, qua proſequi beneuolentia oportet, ſi modò ingratitudinis culpam effugere decreuimus? non enim ſi referre gratias non poſſumus (nam non eget noſtri ille, ſed nos illius) ideo non conuenit non habere, quas poſſumus, & non aliquas amoris uices rependere. Amat nos Deus, præuenit beneficijs, prouocat ad amandum, tum his, quæ dedit muneribus tum maioribus alijs, quæ daturus eſt: cur in amore non reſpondeamus? præſertim, quàm id non illi, ſed nobis profuturum ſit: nec hoc etiam ille appetat ſua cauſſa, ſed noſtra: ipſe enim ſummum eſt bonum, nullius egens, cui uno tantùm amoris nodo copulari poſſumus. nam amor ipſe præſertim uehemens & flagrans tantæ eſt potentiæ, ut animam appetentem, in rem, quæ appetatur, ualidiſſimè inducat: & ita connectit, ut penè cum amato amans unum atque idem efficiatur. Coniunctio igitur eſt hominis ad Deum, quæ hìc amoris ui fieri incipit, poſtmodum in cœlo perficietur, quum iam non in ænigmate illum, ſed ſicut eſt, ſpectabimus: non erit illud bonum Dei, ſed hominis ſic ſpeculantis, ſicut nec bonum eſt lucis, ſed oculi, quòd oculus eam uidet, nec bonum eſt fontis, ſi quis de fonte biberit, ſed bibentis. Ergo Deus uel hoc, quod iubet ſe præ omnibus diligi, maximè oſtendit, quòd nos diligit, quum dilectione noſtra nihil illi, ſed nobis omne bonum acquiratur. Eſt enim ille huiuſmodi, ut præcepta ſua ad noſtram quietem, ſalutem, gloriam componat, ac ne ſua quidem, quæ à nobis proficiſcuntur, in ſuum uſum conuertit. Non dubito quin ſuperiora omnia crebrò meditata atque uentilata, qua decet animi pietate, excitent in nobis amoris flammam erga Deum, quẽ cognoſcimus beneficiorum teſtimonijs magnam erga nos amoris uim & copiam profudiſſe: nam quemadmodum ignis igne, ſic amore amor concipitur. Quòd ſi patrem colere, uenerari, diligere denique debet filius, non ſolùm quia genuit, uerùm etiam quia multùm amat, quantò magis à nobis amandus eſt Deus, qui nos tam ſummo amore dilexit, etiam an-

tequam eſſemus? Nec dum tamen proloquuti ſumus, quod primum eſſe debuit, quemadmodum mortalem hominis naturam ſuſcipere uoluit ſalutis noſtræ cauſſa, qua in re æſtus quidam diuini amoris erga homines oſtenditur, quòd altitudo illa & immenſitas ad infima hæc noſtra & anguſta uenerit, ita ut eſſe id uellet, quod nos ſumus. Ita'ne uerò ad humana deſcendit Deus? Quid in cauſſa? nihil habeo, niſi, quod illud quæſiuit, ut homo aſcenderet ad dinina. Videbat humanum genus regno cœleſti depulſum, illuc reuocare eos uoluit uerbo, exemplo, morte denique ſua. Deus homo factus eſt, magnum uidetur. An magnum, quia durum, ſed exiſtima, quod amabat, & nihil amanti durum, quid deinde? Factus ille homo, ſic inter homines uerſatus eſt, ut unus de multis: nam nullo ditior fuit, aut potentior, attamen præcepta ſalutis aperuit, regnum cœlorum docuit: myſteria legis ueteris impleuit. Poſtremò ut labem humanæ genti inditam deleret, ſe in cruciatus ſponte dedit. At quos cruciatus? Reuolue quæſo animo ſpeciem Domini morientis. Aſpice confixas manus utrinque ſtillantes cruore. Aſpice terebratos pedes, quos beati rigat ſanguinis unda. Aſpice cruentum pectoris latus immiti apertum cuſpide: quomodo autem tanta & tam tetra mortis imago inuaſit fontem uitæ? horret ſpinea uallatum caput corona, defluit feſſa ceruix, ſquallent regiæ genæ, arent diuina labia, reliqua corporis nudata membra liuent flagellis. Hæc cur ſuſcepta, niſi ardore humanæ ſalutis? hunc ne obſecro ardorem exiſtimas leuem fuiſſe? an uerò tantùm, ut dicendo nequeat explicari? quis enim pater filio dedit unquam tale, ut culpam eius fluuio ſanguinis luere uellet? Hic non iam ſua Deus, ſed ſe ipſum pro nobis impendit. Omnia illa ſupplicia debebantur nobis, quæ in ſe recepit. Quis non exiſtimet ferrea illorum eſſe pectora, quos ſacer ille cruor tanto ardore profuſus commouere nequit ad amorem Domini, qui tanta pro ſe tulerit? Etenim ſi friges, rimare perforatum Chriſti latus, & tantæ pietatis pectus ingredere, & quum uideris totis uiſceribus & præcordiis ardere humanæ gentis ſalutem, illius appulſu caleſces. Magnum beneficium eſt, quòd creauit nos Deus, mauis, quòd redemit, non ſolùm quia naſcimur ſine ſenſu, conſeruamur cum uoluptate, ut inclitus ait Orator, ſed quia naſcentibus uitā tribuit, redemptis beatam uitam. Hîc nosmet ipſos nobis tradidit, illic ſe ipſum dabit: hîc militia eſt, illic militiæ præmium. Quòd ſi homo debet ſe totū Deo, quia ipſum fecerit. Quid addet pro eo, quòd refecerit. Non enim tam facilè refectus, quàm factus, fecit illud uerbo Deus, ſicut reliqua omnia: ſed in reficiendo multa dixit, atque adeò geſſit, & eò deuentum, ut dura plurima & acerba perferret. Magni igitur exiſtimandum refectionis beneficium, tum quia per ſe ſummum eſt, tum quia ſumma erga hominis Dei charitate profuſum: hoc tam præclaro redemptionis munere humanam naturam non modò extulit ille iacentem, uerùm etiam amplificauit, cuius eſſe pretium uoluit & præmium. Non Angelos & Archangelos (inquit Apo-

 ſtolus)

ſtolus) ſed humanam naturam apprehendit, in quo duo maxima fecit,&
quòd ipſe in imam humilitatem ſe detruſit, & hominem ad ſummam ſu-
blimitatem euexit: Eſt enim ipſe caput omnium fidelium, quod ſanè ca-
put tantùm eſt, ut ſupra omnia excelſa longo interuallo collocatum ſe-
deat ad dexteram parentis; & illud omnes Angelicæ turmæ uenerentur.
Quamobrem quæ tanta illa erit ignauia ſi tantùm caput negligimus, ac
non in ipſum potius totis amoris uiribus feramur? Non debet autem ui-
deri redemptionis beneficium minus, propterea quòd redempti cum uni
uerſis ſumus: nam non ideo minor contingit ſalus, nec æquum eſt alio-
rum ſaluti inuidere: quanquam (ut egregie ait Chryſoſtomus in com-
mentarijs ad Galatas), non recuſaſſet Chriſtus eadem perferre, uel ſi u-
nus tantùm eſſet redimendus, pari namque charitatis iure ſingulos am-
plectitur, quo uniuerſos, neminem negligit, cuius rei argumentum præ-
bet ouis illa de Euangelio, quæ à nonaginta nouem aberrarat: hanc uni-
cam non contempſit paſtor bonus, ſed quæſiuit, inuenit, & inuentam
gaudens collo imponit,& ad paſcua ſua reportauit. Et ſubdit Saluator ſi-
militudine hac propoſita, nolle patrem cœleſtem, ut uel unus de puſillis
pereat. Victima quidem pro tota oblata eſt natura,& ſufficiebat omnibus
ſeruandis, ſed tamen non eſt uſui omnibus, ſed ijs tantùm, qui credunt,
& uitam puram, integram, piamque proſequuntur. Sed non modò quum
blanditur muneribus & allicit pollicitationibus Deus, uerùm etiã quum
minatur, terret, iraſcitur, percutit, amor in cauſſa: quoniam cupit eſſe ſal
uos. Nos illum ſæpius offendimus peccatis obuoluti, & quiduis potius,
quàm ſanctiſſima eius mandata implentes. Auerſamur uocantem. Ille
quemadmodum feruidi amatores ſolent, qui & ſi contemnuntur ab his,
quos diligunt, permanent tamen, nec ab amore recedunt, conatur de-
uios ad ſe retrahere. Itaque benigno frequenter afflatu mentem commo-
uet, ut redeamus, ſæpe etiam peccandi occaſiones ſurripit, nec his conten
tus mittit ſanctos uiros ueluti legatos, qui increpat, moneant, minentur,
& demum adhortentur, ut præteritorum pœnitentiam agamus, & in po-
ſterum melius uiuamus. Quòd ſi hæc deſpicimus omnia, ne ſic quidem
deſiſtit, ſed flagella admouet, ſi forſitan in his reſipiſcamus. Non nun-
quam, ut amans nimio æſtu percitus conqueritur, merita proponens ſua,
quò duritiem flectat noſtram, & ad mutuum amorem impellat, quale il-
lud Micheæ ore prolatum aduerſus Hebræum populum. Popule meus
quid feci tibi? aut in quo te contriſtaui? Reſponde mihi. Num quia e-
duxi de terra Aegypti, & de domo ſeruitutis liberaui? & reliqua, quæ ſe-
quuntur. Terroris autem uerba ſunt plurima: ueluti quum de omni ocio
ſo uerbo reddendam rationem dicit: & ei, qui uel fatuum fratrem appel-
larit, gehennam proponit. Iuſtum autem terret, quum acerbiſſimi fœne-
ratoris more ſortem ſe ab eo cum uſuris exacturum minatur; propoſita ſi-
militudine ſerui illius, cui talentum fuerat commiſſum, idque defode-
rat. Diuites uerò quomodo percutit? dum ait, Facilius eſſe camelum ingre

di per foramen acus, quàm diuitem in regnum cœlorum: dum illos duos ueluti contrarijs ex partibus introducit, epulonem diuitem, & mendicum Lazarum, & quid in uita & poſt mortem utrique euenerit, deſcribit. Horribiles ſermones, attamen ſalutis noſtræ cauſſa ſuſcepti ne præcipites eamus. Nemo poteſt dicere ſe non cohortatum, non præmonitum, non bene comminatum fuiſſe. Subſeruit gehenna quodammodo humanæ ſaluti, dum pleriq́ue eius metu temerarias frœnant cupiditates, & ad ipſum ſalutis auctorem reuertuntur. Multùm ualet in humanis animis cōminatio: multùm ſuppliciorū terror: multùm illa admonitio: hîc eſt fouea ſerua, ne incidas. Quū cuperet Deus ſaluam fore Niniuem, miſit Ionam, qui eius euerſionem prædicaret. Hoc Niuitæ audito mutarunt ueſtem, fleuerunt & ieiunarunt, conuerſi ſunt ad Dominum, & non perierunt: tantarum fuit uirium illa prædictio. Ex quo intelligi etiam poteſt quàm ſolicitè cuncta tentet Deus peccantium gratia, nolens eos perire: & de terroris quidem uerbis hæc dicta ſint, quæ certè ab amore proficiſcuntur. nam ne pater quidem filio ſemper blāditur, ſed ſi uidet ruentem, terret & minatur; & ubi his nil proficit, uirgæ quoque non parcit. Illa ſunt uerba ſolantia, quòd quicunque dederit in nomine eius calicem aquæ frigidæ, recipiet mercedem. Credo quòd magis recipiet mercedem dans calidam, ubi lignorum ſumptus accedit: quantò adhuc amplius quoties quis non de flumine aut puteo, ſed de penu aut arca dederit. Illud etiam non parùm oblectare poteſt, quòd ſi dimiſſerimus peccata fratribus, noſtra quoque ſe nobis dimiſſurum pollicetur. Et quòd ſi quis fratrem conuerterit ad ſalutem, utriuſque animam ſaluabit. Hæc omnia ut dicat & faciat Deus, impellit amor, qui non iccirco in partes ſcinditur, quia ad plures deferatur. Fertur enim totus in ſingulos, quos genuit: nam mortales parentes, ſi unicum habent filium, amant acrius tanquam cordis ſui oculū; ſi alter additur, ut duo ſint, iam ueluti bipertita cura amant minus ſingulos: ſi quatuor erunt, multò etiam minus, ſin alicui quinquaginta contingant liberi, ueluti Priamo & Danao, tunc neceſſe eſt tenuari amorem tot riuulis diductum: & hæc quidem mortalibus contingunt, qui aliundè capiunt amorem, Deus autem ipſe amor eſt. Si igitur frangi, ſcindi, diuidi Deus poteſt, eadem opera & amor eius poteſt, quod quoniam nephas eſt dictu, ſequitur, ut unumquenque quem diligit, toto amore foueat: at immenſo quidem ſi toto, quoniam & ipſe immenſus eſt. Adde quòd hunc tantum amorem non negociorum occupatio interpellat, non requies, non ſomnus, floret ſemper, uigetq́ue nec unquam ueluti fatigatus remittitur. O diuine amor, quem ſemel iure complexi nunquam dimittamus. Tu cuncta de nihilio creaſti. Tu fœdera pacis mundo ſeruas. Sine te res ipſæ ſubſiſtere nequeunt. Magna hæc, ſed illa maiora, quòd Deum homini copulare, quòd ſupplicijs tradere, quòd cruci affigere potuiſti. Effluis tu quidem liberè de fonte diuini arbitrij, ſed eo impetu & tàm copioſè fluxiſti, ut torrentis in morem ui quadam rapi uidearis. Hæc & talia quæ-

dam

dam mi pater curricula erũt meditationum tuarum, cum his habitantem pernoctantemq́ue curis ciuitas omnis colemus. Vt enim miſeros & infœlices dicimus, quos aut libido mulieris, aut ambitio honorum, aut pecuniæ cupiditas incendit: Sic fœlices illi, quorum præcordia Chriſti amor præacuto iaculo uulnerauit, hi nihil animi ſui cauſſa gerunt, ſed omnia referunt ad nutum diuinæ uoluntatis, quam quocunque trahat, aut retrahat ſequuntur; quod etiam mortalium amicitiæ pariunt, ut nulla ſit diſtractio, ſed ſumma ſit & omnis inter duos plures'ue mutuò amantes conſiliorum, uoluntatum, ſtudiorumq́ue conſenſio. Etenim mulier flagrans amore uiri ſic mores, opinor, temperaret ſuos, quemadmodum ſe illi poſſe probare confideret, ne ſi offendat, diuortio excludatur: ſic animus hominis erga Deum ſuccenſus, omnia perſequitur, quæ illum uelle arbitratur, ne ſi ſecus fecerit, diuinus ipſum fauor deſerat, non diuitias quærit, quibus affluens ornetur, non opes appetit, ut colatur à multis, non gloriam, ut à cunctis laudetur, non honores, ut præter cæteros conſpiciatur, non corporis uoluptates, ut per eas diſſolutè lætetur. uident ſanctiſſimi uiri maioris eſſe uirtutis talia contemnere quàm quærere, præſertim quum illa & ſi non ſemper, at ſæpius, quod ſi non ſæpius, at certè plerunque ſunt inſtrumenta uitiorum. Cauentq; illud in primis, ne uberior ille & uehementior erga Deum perceptus amor uitietur, ſi uel paululum in hos riuulos humanorum commodorum diffluere cœperit, quinimo maiorem adhibentes cautionem, quũ præſentium rerum illecebris & ſpecie ſenſus deliniri poſſe uiderentur. Optimum factu uiſum eſt ſæculo relicto, intra monaſteriorum ſepta ſe ſe concludere, ſicut ipſe feciſti: aut eorum uitam uaſtitati ſolitudiniq́ue terrarum mandare, quod ueterum Monachorum inſtitutum fuit. Sic ne ſi illa quidem uiderent, facilè eis poſſe carere intelligebant. Eſt enim ferè tota oculorum libido. Corpus reſtabat, quod neque abijcere, neque relinquere ualerent, quippe, quod ſit animi ipſius ueluti uas quoddam & receptaculum. Illud ergo, quia inſolens eſſe poteſt & petulans in carnis motu, ieiunijs, uerberibus, uigilijs, frigore, æſtu, & alijs crucis partibus frangunt, ut tam malè habitum affectumq́ue corpuſculum, uix audeat inſultare, & ſibi quicquam molle ac delicatum depoſcere: quemadmodum enim Tarquinius priſcus, quum capitolium ſummo Ioui conſecrare uellet, multitudine Deorum repletum, concedentibus tum cæteris dijs Ioui, Terminus & Iuuentus de loco migrare nollent, poſtquam eijcere illinc non potuit, ſimulachra eorum depreſſit & obſcurauit, ut uix apparerent: eadem ratio eſt iſtorum, qui mentem cõſecrant Deo tanquam templum, ut quos eijcere nequeũt motus carnis, turpes & laſciuos, hos comprimant, deijciant, obſcurent, & quodammodo extinguant. Si quis (inquit Saluator) uult uenire poſt me, tollat crucem ſuam & ſequatur me. Suam (inquit) noli dicere quorundam more, Chriſtus mortuus eſt pro me: nihil mihi ſupereſt agendum: poſſum quomodocunque uiuam, conſequi uitam æternam, Fallax

ſpes; nam propria quoque crux unicuique tollenda, qui in partibus uelit eſſe Chriſti: quod ipſum quoque Paulus admonet. Quicunque (inquit) Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum uitiis & concupiſcentijs ſuis. Dic dic illud. Chriſtus mei cauſſa mortuus eſt, & ego pro illo mori debeo. Chriſtus quæcunque mei cauſſa dixit, fecit, pertulit. Ego quoque ut uicem reddam, omnia illius cauſſa dicere, facere, perferre debeo. Duæ cruces: una Chriſti, communis electorum omnium: altera uniuſcuiuſque propria: iunge duas has cruces, & quæ crux Chriſti eſt, fiet tua: & quæ tua eſt, fiet Chriſti. Hæc una ſanctorum uirorum eſt prouincia, hic totus mentis eorum cardo uerſatur, ut cohibitis peculiaribus, domeſticisque affectibus, omne ipſorum uelle & nolle ad diuini ductus regulam referatur. Iſtud eſt enim humanos ſenſus deponere, diuinos induere. Quòd ſi orationibus precibusque infinitis, multoque fletu profuſo & ipſius Dei benignitate & miſeratione aſſequantur, quæ tanta calamitas, tanta laborum uis mentem eorum poterit à propoſito reuocare? quin cruciari, uri, torqueri Dei cauſſa optabunt, ut in tali certamine fortitudinis, patientiæ, conſtantiæ palmā referant: ſed & quæcunq; accident illis incōmoda, & aduerſa (cui autem non accidunt?) hæc ſibi importata diuinitus arbitrātur, tanquā tentamenta uirtutū, quò indies proficiant, uel ut luant in ſæculo pœnas admiſſorum, quas alia in parte, alio in tempore duriores haurire erat neceſſe. Hinc læſi iracundia non efferuntur, quin oſoribus ſuis potius opera benignè faciunt, non irritantes peccantium nequitiam, ſed piè magis ſubleuantes, & ad pœnitentiæ fructum, ſi fieri poſſit, adducentes. Quòd ſi etiam ingrati erunt hi, in quos beneficia maxima contulerint, adeò non ægreferent, ut etiam noua impendere non deſinant, quòd ſi ægrè, diceret his Deus: Si fratres ueſtros, quos ut ſimulachra quædam mentis meæ ſpirantia effinxi, quorum etiam ſcelera cruce deleui, ut ſpem caperent cœleſtis hæreditatis potiundæ, uos illos re, oopera, conſilio iuuiſtis, mercedem laborum & benefactorum ueſtrorum ab hominibus expetentes: quid uobis leuius? Sin mea cauſſa omnia, nihil illorum feciſtis, ego me uobis gratum uel gratiſſimum potius præbebo. An ego beneficiis, liberalitateque uincor, qui tanta & tam multa antequam rogarer dilargitus ſum uobis? plurima etiam & maiora (niſi uos non uultis deſides capere) daturus. Qualem in me ingratitudinem, qualem paupertatem denotaſtis? quoniam me dimiſſo beneficiorū ueſtrorum gratiam ab alijs repetitis, ac non à me potius, qui illa impendi per uos uolui, & uniuerſa hæc nomina cum uſuris de me exigere. Mea certè dona influunt uberrimè in ſingulos homines, & dum hic in ſæculo agunt, & ubi illud reliquerunt. Hæc cœleſtis eſſet parentis oratio, qua pro beneficijs in homine hominum genus collatis à ſe cuncta expectari iuberet. Illud enim intelligendum eſt, ſecundum Deum diligendum eſſe proximum, ſicut nos met ipſos. Proximi autem appellatio hic homines quoſcunque complectitur, propterea quod exiſtimandum eſt non eſſe alienos,

lienos, ſed ueluti neceſſitudine quadam coniunctos eos, qui nobiſcum eiuſdem rationis ſunt participes, eandem incolunt terram, eiſdem terræ ueſcuntur frugibus, eundem habent dominum, eaſdem cœperunt leges, & ad eadem bona inuitantur. Non igitur iactandum illud Comici. Quis tu es? Quis mihi es? proximus ſum ego met mihi. Imò nos eſſe proximos oportet quibuſcunq; eiuſdem naturæ cōſortibus Dei cauſſa, qui obliquè quodammodo ex humanis actionibus uidetur referre emolumentum, quum rationali animanti, quo ille præcipuè delectatur, auxiliamur, quod aliquando poſſumus, & non nocemus, quod ſemper poſſumus. Homines ille uehementer amat, quos & condidit, & redemit, & quorum cauſſa omnia hæc molitus eſt. Itaque uult unumquenque noſtrûm in dilectione cuiuſque ſecum concurrere. Hinc ille ad Petrum eccleſiæ principem. Si me amas, paſce oues meas. Imitatur eos, qui uehementi tanguntur amoris affectu erga quempiam, dicuntque pro eo ad alium. Si hunc diligis, me ipſum diligis: quicquid huic auxilij tuleris, mihi tuleris. Ergo id agendum, ut quancunque poſſumus opem proximo feramus. Illa ſunt magna, in quibus præter cæteros addicti Deo locupletes exercentur, ueſtire pauperem in nuditate, alere in fame, ſuſcipere in peregrinatione, eximere in captiuitate, fugienti latibulum, cœco ducatum, debili ſubuentionem præſtare. Terræ quoque ueluti fidæ parentis gemio inhumatum hominis cadauer condere, non in poſtremis miſericordiæ partibus ducitur, poſtquam abijt ille, qui ſui ipſius curam gerebat. Eſt autem adeò præſtans figura humani corporis, quæ quondā domicilium ingenio præbuit, ut non conueniat expoſitam feris uolucribuſque pabulum præſtare. De huiuſmodi operibus Paulus Apoſtolus quum loqueretur, uſibus inquit, ſanctorum communicantes: ita enim dictum ab Apoſtolo, ueluti talibus uiris non deceat, quaſi indigentibus ſtipem præbere, ſed cum illis cenſum quodammodo habere debeamus communem. Deinde addidit, hoſpitalitatem ſectantes, quaſi non ſatis ſit hoſpites ad ſe uenientes colligere, niſi etiam ſolicito animo undique perquirantur, & tanquā fugientes apprehendantur. Tantùm ille requirit in fidelibus miſericordiæ affectum. Nonnulli in ueteri lege patres, dum hoſpitalitatem undique ſectantur, nullum prætereuntes uiatorem, inciderunt in Angelos humana uelatos ſpecie, & eos inſcij hoſpitio exceperunt: fœlici ſanè caſu, nam perinde contigit ipſis ac piſcatoribus ſolet, qui & ſi piſcium duntaxat gratia rectè iaciunt, nunquam tamen aurum extrahunt & alia prætioſa. Sed hæc, ut dixi magna: Illa maiora, quæ non ex arca, ſed ingenio eruuntur, iccirco magis ad plures pertinere poſſunt, ſolari afflictum, dubitanti fidele conſilium dare, errantem in uia peccatorum dirigere ad portum ſalutis, hortari, monere, impellere, minari, agere deniqueomnia, & uerbo, & opere, & exemplo, ut homines contemptis terreſtribus iſtis & corruptibilibus bonis, deſertaque uitiorum ſemita, hæreant diuinis iuſſionibus, & uitæ æternæ deſiderio teneantur. Etenim ſi

ſolemus non amicum modò diligere, ſed etiam omnia, quæ illius ſunt, & ea præcipuè, quibus ille magis gaudet; Deus, qui à nobis eximiè amandus eſt, nihil tam in rebus ſuis ducit & habet, quàm humanos animos ueluti ſigilla & ſimulachra ſuæ mentis. Quid in his appetit? Illud ſcilicet, ut uitam exigant in omni innocentia & ſanctitate ad ſe ipſum conuerſi. Hæc ſunt uirentia paſcua, quæ ille gregi ſuo proponit. Humanos ergo curare animos, & prouidere ne pereant, ne ſcabie malæ conſcientiæ premantur, ne uitiorum ut luporum inuadat in illos multitudo, ne Dæmones ouile Eccleſiæ obambulantes nocturnorum inſtar furum crudeliter corripiant, domumque ſuam abducant, ueri & ſancti Paſtoris munus eſt; & uiri amantis Deum. Maius demum opus, homines collapſos ad æternam conuertere ſalutem, quàm cœlos erigere ruentes, quia hominum gratia cœli conditi, & cœlorum conditor, ut ſalutem hominibus daret, in dura multa & grauia ſe ſe ipſum demiſit: hæc imitatio diuini operis ſalutem hominibus miniſtrare, quicunque Deum amant, cupiunt eos quoque, quos ille amat, fieri ſaluos: huiuſque rei gratia, nullam operam, nullum laborem recuſant. unicum eſt præceptum amoris ut diligatur Deus: illud ſecundum, quod huic eſt ſimile, ut diligatur proximus, ex hoc ſuperiore fluit, illius cauſſa & origo in primo eſt. Denique hæc eſt ſumma mandatorum, tenentem caput, reliqua membra conſeruare. Magna legum caterua, magna uirtutum, ſed hæc omnia una Dei & proximi charitas includit. Si hæc tenetur, omnes leges ſuperfluunt, ſi deſeritur, nullæ leges ſatis eſſe poſſunt, hæc ſi aderit uirtus, nihil deeſſe de reliquis uirtutibus: ſin abfuerit, nihil chorus cæterarum uirtutum poterit prodeſſe. Hinc Apoſtolus Paulus, quum contra carnis opera fructum ſpiritus commendaret, fructus inquit, ſpiritus charitas eſt, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, fides, manſuetudo, continentia, caſtitas. Ecce quomodo Architectus eccleſiæ in fructu ſpiritus poſuit charitatem, idque à capite, quoniam ab illo reliqua religata penderent. Idem Apoſtolus adeò affectus hominum uoluit ſibi ipſis eſſe inuicem connexos, ut iubeat flere cum flentibus, & gaudere cum gaudentibus. Quamobrem ſi quem uiderimus uirtutibus ornatum, aut honoribus auctum, congratulandam illi fuerit & hilaritatis ſigna oſtendenda: Sin afflictum calamitate pro ſceleribus etiam ſuis, ingemiſcendum, quòd talem promeritus fuerit pœnam ſubleuandusque alloquio & conſilio & dolore animi noſtri, omniſq; miſericordiæ affectus impendendus, & illi quodammodo collaborandum. Hoc enim depoſcit charitas, lætari uerò in aliorum pœnis inhumanum eſt, & odioſum, & prouocans diuinam contra ſe ultionem. nam Dominus quoque mortalis iuſto puniens ſupplicio ſeruum, ſi conſeruorum alium quempiam uiderit in riſum effuſum, indignatur, & in illum iram transfert & uerbera. Et quoniam cœpi perfectam uiuendi formulam inducere, quam quicunque ſequetur, nuſquam (ut opinor) aberrabit, illud etiam addam, oportere confidere diuinis pollicitationibus, & be-

ne animatum ſperare de magnis præmijs in illa mundi arce capiendis, atque ita fortiter cum perfecto atque abſoluto uirtutum munere iter uitæ arreptum decurrere, Operæpretium eſt itidem odiſſe uitia, nam quantò magis ea quis oderit, eò uehementius uirtutis bonum è regione poſitum adamabit. Nec exiſtimandum eſt minus peccata diſplicere Deo, quòd ſerius ea punit, quia quò ſerius, eò durius, propterea quòd neglexerit peccator pœnitere, quanquam non poteſt dici id fieri ſerò, quod bene & ordine fit: ratis enim cuncta aguntur ordinibus in illa æternitate diuini conſilij, quod uſque eo uoluit redundare, unde iuſtitiæ ſatisfieret, ut filium ſuum Vnigenitum terris immitteret, qui culpam à prima radice con tractam, quam nemo hominum poſſet eluere, ipſe humanam indutus car nem fluuio ſanguinis aboleret. En iterum dico: (non enim tanta res ſatis pro dignitate dici poteſt) magna uis charitatis effuſa eſt, quum inita fuit ratio pellendi Dæmonum Tyrannidem, & à laqueo peccati expediendi humanum genus: detinebamur à fœdiſſimo hoſte captiui omnes, peccato, ueluti prœlio ſuperati. Benedictus Deus, qui nos priſtinæ reſtituit incolumitati, ſed quibus conſiliis, quo genere telorum pugnatum eſt? quibus artibus & dolis? Nullo ne ſtratagemate in capiendo hoſte uſus Imperator noſter? Ille diuinitatem ſuam ſub humana ſpecie occultauit, tum ualidum illum & atrocem crucis fuſtem bellator accerimus tanquam equum conſcendit: ſpineam coronam ueluti galeam indutus, illi non inermi modo, ſed & confixa manu multo cruciatu ferendo auſpicio ſuæ deitatis Dæmones pepulit, imperioque orbis denudauit, ſibi mortem hauſit, nobis uitæ clauſtra patefecit; ut difficilè ſit de impietate eorum, prout cauſſa poſtulat, dicere, qui ubertatem amoris tantam de ſtipite crucis manantem percipere nō curant. Hæc & alia plura eodem pertinentia ſæpius retractans in hanc cogitationem deducor, ut præclarè tecum actum putem, quòd monaſterii clauſtra ſubieris, ideſt contemplationi diuinorum te addixeris, idque non tibi, ſed Deo aſcribe; cuius benigno erga te flatu eò ueniſti. Nihil ille maius in terris poſuit, quàm mentem ſuo cultui deuotam & mancipatam: ut enim ſi muliercula quædā ancillari fungens miniſterio, Cæſari connubio iungeretur, efficeretur Auguſta non ſui merito, ſed uiri, & in illo culmine conſtituta radiis corruſcans maritalibus immenſum gauderet: ſic humana mens per ſe minus potens ſublata ueluti quibuſdam pennis diuinarum meditationum, ubi uinculo charitatis ſummo illi & æterno bono ueluti ſponſo cuidam iuncta fuerit: tanta in dignitate locatur, quantùm nunquam uidimus, tanta perfunditur uoluptate, quantùm percipi poſſe nuſquam ſuſpicati ſumus. Monachatus (crede mihi) præſtat antiquitate ordinibus quibuſcunq; religionis ergo inſtitutis, exceptis clericis, hunc primum inter Chriſtianos inuenit neceſſitas fugiendi infidelium ſæuitiam, mox utilitas oblectatioque celebrauit, Nihil enim animo puro contemplatione dulcius, contemplationis autem ſolitudo eſt comes, uel nutrix potius. Secedebant ueteres illi

Chriſtianæ

Chriſtianæ pietatis ſtudioſi, & in ſyluis atque inter ſpelæa ferarum, (ut inquit ille) uitam agitabant, ut contemplationi liberius uacarent nullo interpellante, arbitrantes in turbis & hominum frequentia Deum minus inueniri poſſe, nec temerè à ſolitudine illa in urbes remigrabant, niſi, ut in urbibus eandem facerent ſolitudinem, ideſt multos in idem uitæ traherent inſtitutum, & in eaſdem arenas antraque perducerent. Et hæc quidem in Aegypto Syriaque olim fiebant. Nunc penès nos Monachi in urbibus & agris paſſim occurrunt, quorum qui ſunt probatiſſimi, captant ſilentia nemorum & tectorum, ut ibidem obeant contemplandi munus uacuo animo atque ſoluto, quod ſanè múnus, qui negligit inter Monachos Monachus, non eſt in officio, & huic timendum, ne in deteriora prolabatur. Nam qui præſtantiam, dignitatem, uitutem, bonitatem Dei non contemplatur, is naturam diuinam non intelliget, nec quid ualeat, uelit'ue Deus cognoſcet, nam ſicut non uideas id, in quod oculorum aciem non direxeris, ſic nec intelligas, niſi in res ipſas, quæ ad intelligendum præſtò ſunt, mentis aciem infixeris. Quod ſi non intelligit, ne amat quidem: eſt enim principium & fons amandi cognitio, quum incognita impoſſibile ſit appetere. Ergo ſi Deum non amauerit Monachus, quid potius in amore ſequetur? quandoquidem ea uis eſt animi, ut ſine appetitu nequeat ſubſiſtere, mihi uidetur, quòd amabit tunc ſe ipſum obſequiosè & indulgenter, ſenſuúmque motus ſequetur: quæ res generat omnem intemperantiam & cupiditatem, ex quibus uitia & peccata naſcuntur. Neceſſe igitur ſi peccata deuitare uelit Deumque pernoſcere, contemplationem, ut colat, ſine qua illa eſſe non poſſunt, eiusq; omiſſionem turpem, indecoram, flagitioſam eſſe, putet. hoc propoſitum Monachi uel ſolum, uel præcipuum mentis iungere aſpectum ſæpiſſimè cum ſumma illa & ineffabili luce, quod ſanè ſuauiſſimum eſt pabulum, ſed nec ullam inuenies rationem melioris uitæ: quid enim præſtabilius, quàm humana delinquentem ſectari diuina? Quid magis lucroſum, quàm reiectis terrenis inhærere cœleſtibus? ſi ſpectaculum mundi, & rerum, quæ in eo uoluuntur, ita detinuit Philoſophos, ut pro eo abijcerēt quaſcunque corporis uoluptates, & ſimul externa omnia commoda deſererent, hac una capti ſcientiæ dulcedine: quid faciendum his, qui Deum omnis fœlicitatis, beatitudinis, bonitatis auctorem ſequuntur? Quicunque ergo te à tali contemplandi munere auocant, quod multos facere uideo propinquos tuos, ij te à uero perpetuoque bono auocant, ad quod te contemplatio deducit. Si negant, ſimiliter faciunt, ac ſi quem fodere & iacere fundamenta prohibeant; & dicant ſe illi tecti poteſtatem non abſtuliſſe. Proponunt nobilitatem & diuitias, quibus florebas, quaſi tu ſolus diues & nobilis, ſæculi perfuga ad religionis caſtra deuolaris: aut turpe ſit tali uiro cingulum Chriſti ſuſcepiſſe, eaque res maculam afferat generi tuo; aut quaſi parum compertum eſſet hæc ornamenta diuitiarum & nobilitatis, quæ gloriolam in uulgus redolent, non fuiſſe multis cauſ-

ſas ad interitum potiusquàm ad ſalutem. At enim concedere dicunt, ut Chriſto ſeruias in ſæculo manens, hæc ratio, quæ pro ſuis utuntur partibus, aduerſus ipſos conuertitur: nam quum de re conueniat, ideſt de ſeruitute Chriſti, cui te addictum eſſe, paciuntur: quæ tamen ſeruitus quolibet regno eſt potior, minus honeſtè poſſunt de conditione ſeruiendi recuſare, præſertim quum in ſæculo poſitus uix id poſſes. Multa enim hîc impediunt, multa reuocant à ſancto propoſito: plura uidere contingit, uel audire, quæ laceſſunt ſenſus ad ſpem improbæ cupiditatis. Nunc ſolitarius effectus & ſilentio humana tranſmittens, nihil uidens, audiens'ue eorum, quæ in ſæculo geruntur, frueris animi placidiſſima pace, quæ te ad maieſtatis Dominum crucifixum deducere poteſt, cuius imaginem induis quodammodo, ubi te ſæculo nudum mortuumq́ue præbes. Omnis tibi prærepta peccandi materia in his, quæ ad ſenſus ſpectant: non fœminam uides, non pecuniam tractas, non litigas, nõ conuitia audis, non emis, non uendis, nõ locas, non conducis, non permutas, non præcario rogas, non rogaris, demũ nemo tibi quicquã exhibet negocij, nec tu alteri faceſſis, quod niſi turpium cogitationum moleſtia conflicteris Dæmonum aſtu excitata, nulla pugna maneret, quæ manet tamen, ut de inimiciſſimo, & infeſtiſſimo hoſtium genere iuſtiſſimũ agas in patria triumphum. Non enim ſolùm aduerſus carnem & ſanguinem (inquit Apoſtolus) ſed aduerſus ſpiritales nequitias nobis eſt colluctatio. & manifeſtè dictum eſt à Petro, quòd aduerſarius ueſter Diabolus circuit tanquam Leo rugiens quærens quem deuoret. Et à Satana tentatus eſt ipſe Dominus: & idem Dominus ad diſcipulos ſuos. Expetiuit uos Satanas hac nocte cribare tanquam triticum. Legimus etiam in Euangelio, Diabolum miſiſſe in cor Iudæ, ut traderet Dominum. Et in actibus Apoſtolorum dixiſſe Petrum Ananiæ. Quare tentauit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui ſancto. inſtant, urgentq́ue aſſiduè ſuadelis, ut ad aliquid pertrahant illicitum, ſed impreſſione, ui, impetu, clauſtra uoluntatis humanæ perfringere nequeunt. Formidoloſus ne hic hoſtis, an contemnendus potius? cuius omnis uis eſt in ſuadendo, qui uincere non poteſt, niſi uolentem. Illi tamen plus aſſequuntur ſi ſuaſerint, quàm ſi ui cogerent, idq́ue poſſent, quoniam ui cogens corpus, ſuadens etiam animum capit. Vigilandum igitur & acriter reſiſtendum prauis eorum ſuggeſtionibus & machinamentis, nam oberrant aſſiduè & omnes tentant aditus, ut corrumpant, & è bonis ſeruis malos, & è malis faciant deteriores. Quòd ſi ſalutem aſſequi non poſſumus, niſi per ſummam cuſtodiam & pugam, quomodo qui quæſtuoſis uacant negociationibus, quomodo qui delitijs indulgent, non oportet magis ac magis periclitari? Non inficiás tamen ierim quin ubi quiſpiam maioribus effulget uirtutibus, illum Diabolus acrius urgeat & impugnet: non enim alia ratione conuertit ſe contra Adã in Paradiſo conſtitutum, niſi quòd illum multa dignitate uidit conſpicuum. Nec tamen in hoc certamine, quod aduerſus tantam beſtiam ſuſcipitur

ſcipitur

ſcipitur, deeſt nobis Dei præſidium, imò ipſe totum bellum conficit, contentus nos ea in pugna ſtudij aliquid & laboris attuliſſe, ut habeat unde præmia tradat ampliſſima:perinde ac ſi noſtra opera totum bellum fuiſſet confectum.Non ſecus hîc fit,quàm ſi Rex aliquis cupiens filium ad triumphum perducere, ipſe totius belli curam ſuſcipiat, & omnia moderetur. Interim uelit filium cuncto exercitu ſpectante procurrere in hoſtem, & iacula quædam intorquere,ut hinc uictoriam illius faciat,iubeatque triumphare. Similiter nos uult Deus repugnare Diabolo,prompto ac ſolicito animo pro honore ſuo noſtraque ſalute,ipſe deinceps illum deiecturus & fugaturus, & nos poſtremò ueluti ſtrenuos milites ad præmia uocaturus. Præmia autem non qualia in ueteri lege,terra,lacte & melle fluens,longæua ſenectus, numeroſa ſoboles, frumenti uiniquе copia, pecudum armentorumque fœcunditas, nihil huiuſmodi, ſed adoptio in filios, cum Chriſto fraternitas, hæreditatiſque cœleſtis ſocietas,demum beatifica illa diuini conſpectus ſublimitas. Quæ ſanè tanta ſunt præmia, ut pro illis uel unico die fruendis rectè centum millium annorum labores ſuſtinerētur. Facilior autem foret uictoria, ſi hic hoſtis apertè ac non ſæpius ex inſidijs pugnaret: nam uel obtentu uirtutis ad impietatem occultè trahit,uel ſuadet contemptum minorum delictorum, ut ab eis paulatim ſerpens ad grauiora deducat. Ecce riſus immodicè effuſus leue aut nullum forſitan delictum eſſe uideatur; ſed ab immoderato riſu fit gradus ad ſcurrilitatem, à ſcurrilitate ad detractionem, à detractione ad conuitium, à conuitio ad grauiora denique crimina;quæ humanis etiam legibus atrocius puniuntur. Pleriſque caſtitatis mundicies placuit, nec malè quòd placuit, ſed quod nimium placuit; adeò,ut auſi etiam fuerint in cæteris matrimonia damnare: ſicut etiam nonnulli alij dum nimis abſtinentiam ad eſu carnium probarent, illum omnibus interdictum crediderunt. Dolere de peccatis neceſſe eſt, ſi uolumus ſalutem aſſequi; ſed non tantus debet eſſe dolor, ut ad impatientiam & diſperationem ueniæ impellat,quod multi perpeſſi ſunt, hoc aditu idolatria quoque priſcis inducta temporibus: nam dum uiri quidam magni & potētes multitudini gratioſi uiui & mortui pluſquam oporteret,honorarentur: factum eſt deinceps,ut ſimulachra eorum fingerentur, & ipſi in Deorum ordine collocarentur. Hæc omnia antiqui ſerpentis uerſutia contigerunt, quam tu, ut opinor, uitabis. Ipſe pauca hæc ex multis exempli cauſſa memoraui, ut tu deinceps toto genere perſpecto de his, quæ ad te pertinent, particulatim cogitares. Scio de bello aduerſus Dæmones, deque eorum fraudibus plurimam haberi à ueſtris orationem.Perſuadeo mihi te in hoc tuo Tyrocinio nondum prauas animi cupiditates fregiſſe atque extinxiſſe: fieri non poteſt, quin uehementius impugneris recordatione, præſertim prioris uitæ & antiquarũ delitiarum. Sed reſiſtendum eſt acriter, & quemadmodum hi, qui Hieroſolymæ muros ſub Dario inſtaurabant, una manu opus faciebant, altera telum geſtabant, quo irruentes hoſtes propulſarent, Sic & tibi faciendum

dum utrunque, ut aduerſus uitioſas cupiditates pugnes, & in diuinis exerceâris. Non enim omnia iniuſta & infeſta ſuggerit Diabolus, ſed multa illorum à nobis proficiſcuntur: hoc ipſe (ut opinor) ſentis: non tot infrugiſeras & nocentes educat herbas tellus, quot & quantas concipit humana mens noxias & peſtiferas cogitationes: quæ in ipſo ſemine elidendæ ſunt, ne quid deinceps deterius contingat. Verùm ut redeam ad id, quod in hoc meo ſermone fuit propoſitum, poſtquam oſtenſum fuit Chriſto omnino eſſe ſeruiendum, rectè id uitæ genus à te delectum dico, quod præſtantiſſimè id efficere ac præſtare poteſt. Nam, quum quilibet hoc unum proponere ſibi debeat, ueluti ultimum actionum ſuarum finem, ut Deum toto pectore, totisque uiribus diligat, & eadem dilectione ferueat in proximum propter Deum: tu ut iſtud melius conſequerere, non ſolùm tibi præcepta legis, uerùm etiam conſilia euangelica ſeruanda putaſti. Præcepta ſunt, ſine quibus non contingit illa dilectio: conſilia, cum quibus tutius & perfectius contingit. Quantò enim magis cæterarum rerum imminuitur cupiditas, tãtò feruentius fertur affectus in Deum, & in illum quem is ſummè diligit proximum. Nec aliò ſanè ſpectant aſſiduæ lectiones, crebræ uigiliæ, continuata ieiunia, nuditas corporis, durum cubile, extrema paupertas, niſi ut contemptis terreſtribus bonis ſola amentur cœleſtia: caſtitas non præcipitur, ſed ſuadetur: appete coniugium, minus amaueris Deum, melius igitur abijcere, quoniam (ut inquit Apoſtolus) Qui ſine uxore eſt, ſolicitus eſt, quæ ſunt Dei, quomodo placeat Deo: qui autem cum uxore eſt, ſolicitus eſt, quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori. Idem maneat de honoribus, diuitijs, delitijsque omnibus ſermo, ut qui hæc perſequantur, neceſſe ſit eis minus amare diuina. Si cui propoſita eſſet una corporis ualetudo ſecunda, huic profectò neceſſariò ſumendus cibus: nam ſine eo non contingeret ea, quam exoptat ualetudo. Quid ſi idem appetat frui pleniori ualetudine, & in ea cogitet firmius permanere? huic ſcilicet obſeruanda ſunt plurima, quæ illi medicinæ ars ſuggeret. nam nõ quemlibet cibum ſumet, ſed non niſi eum, qui iuſſus fuerit, & certas exercitationes corporis præſtitutis temporibus ſuſcipiet, & alia aget, quæ periti artis iniunxerint. Hæc ad te refero, qui in diligendo uitæ genere, non quæſiſti neceſsaria, ſed quæ eſſent meliora. Nam ſi ſatis fuiſſet tibi amare qualitercunque Deum, poteras domi manens, tuisque perfruens opibus, præcepta legis ſeruare, quæ in medium propoſita ſunt omnibus. Sin autem cogitaſti firmius & feruidius, atque adeò fœlicius amare, tibi non ſolùm ſeruanda ſunt, quæ imperantur neceſſariò quibuſlibet, ſed ea etiam, quæ paucis ſuaderi poſſunt aſſumenda, ut uoti compos reddaris. Relinquenda domus, deſtituendi affines, ſermo familiarium deſerendus, diuitiæ repudiandæ, honores ablegandi, nihil de connubio meditandum. Si uis perfectus eſſe (inquit Saluator ad eum, qui ſe cuncta legis mandata impleſſe iactauerat) Vade & uende, quæ habes omnia. Cur, ut habeam mihi pretium? Non: ſed

da pauperibus. Durum id quidem, ſed nondum hoc ſatis: ſubiicit enim: ueni, & ſequere me: qua uia? qua ego ſcilicet gradior, patientiæ, paupertatis, caſtitatis, humilitatis. Denique, ut hunc concludam locum. Si id, quod alto animo exaggeratoque feciſti contemptis ampliſſimis opibus & reiectis, uiderem à te leuitate iuuenili & ardore inconſulto ſuſceptum, hortarer tamen, ut ad quam uiuendi normam ſemel animum applicuiſſes tuum, in ea permaneres, fortiterque cuncta ferres, etiam ſi uiderentur atrocia nimis & acerba: quoniam tanta in re tuenda tibi eſſet dignitas, & conſtantiæ ſeruiendum. Nunc autem quum nihil feceris, niſi maturo iudicio, re bene explorata, cedat ueritati opinio, & querulas amicorum moleſtias iuſta animi tui iracundia repellat. Ego enim, & ſi dum nobiſcum eſſes, redderer ex conſuetudine tua lætior, & conſilio prudentior, & opera fructuoſior, denique magnam ſpem præſidiumq; rerum mearum in te uno florentiſſimo & nobiliſſimo collocaſſem, quem ſciebam amicitiæ leges, tum exactè noſſe, tum diligenter ſeruare, tamen ſic cœleſtem hæreditatem capiam, ſic Chriſto tecum frui liceat, ut tibi faueo meliora ſequuto, poſt habita ratione commodi mei, ita ut iam uitæ tuæ ſingulariter ducendæ ſpe cogitationeque delecter. Quæ enim illa aderit uirtutum caterua, dum Chriſtum conaris imitari, ueſtigioque eius affigeris? Tu noctis mediæ curriculo, tu in lucis crepuſculo, tu ad primam diei horam, ad tertiam, ad ſextam, ad nonam, tu ueſpere; tu in ipſo noctis ueſtigio diuinas laudes cœleſtis pica decantabis. Te cum Deo magis, quàm cum hominibus colloquentem rarus ſermo, crebra oratio delectabit. Hoc ſanctiſſimo orationis thure aram uirtutum, quam in tuo pectore diuino numini ſtrues, quotidie adolebis. Te longiori noctium ſpacio lectio magis quàm lectus detinebit. Tu nihil iniuria, miſericordia multùm mouebere. Tu obedientiæ iugo colla ſubmittens alterius uoluntati potius obtemperabis, quàm ſequeris tuam. Tu pauperiem colens, nihil habebis tuum, nec habere uoles, ſola locuples uirtute. Tu carnis petulantiam, tu libidinum ſtimulos ieiunijs franges, uerbere coercebis. Mirùm fuerit uidere Chriſtum in pectore tuo cubantem, nunc quietè, nunc differentem ſublimia cœlorum myſteria. Mirùm perſpicere animum tuum nauis inſtar inferius clauſum ad terrena, apertum autem à ſummo, & patentem ad cœleſtia. Quid? ubi oppreſſis corporis ſenſibus contemplari cœperis? quomodo tunc deorſum non fereris, ſed ſublimia cuncta pura mente luſtrabis? quomodo Dei aſſiſtens conſpectibus, beatificeque illius lucis radijs percuſſus, non cœleſtium illorum gaudiorum guſtum aliquem captabis? At ne hîc quidem omni uoluptate aurium oculorum'ue carebis, nam quòd ſuburbana inter prædia cellulas ueſtras tenetis, mirè uos oblectabunt lapſus auium inter frondes, & cantus, tum puriſſimi fontis ſpeculum, & immurmurans riuus, & laſciuiſſimæ arborum comæ, prataque inſuper uirentia depictis ornata floribus, ex quibus non dubito, quin uos maximè afficiant purpurei,

ſiii

qui

qui colore referunt Chriſti uulnera: poſſunt itidem ad purum candidi ſantiſſimæ Dei genitricis Mariæ admonere, quæ uita talis fuit: nam etiam dum illic fueris, retinendus animus erit in cuſtodia bonarum cogitationum, & ut inter herbas uaganti in ſingulis penè paſſibus uiperini Dæmonum allapſus timendi: Memor quid & quantùm inter ſupernas Paradiſi delitias callidiſſimus ſerpens in primos generis noſtri parentes potuerit. Sed & cœli ipſius ſiue diurnus, ſiue nocturnus conſpectus memoriam diuinæ magnificentiæ reuocare poteſt, cuius illa ipſa eſt ſedes, tot flagrantium ſiderum radiata luminibus. Denique quicquid occurrerit ſenſibus id cœleſtium myſteriorum cogitationes commouebit. Omninoque illud tenebis Cratetis Philoſophi, qui intra mentis penetralia nunquam cum homine improbo colloquendum eſſe, dicebat. Non enim amat nos Chriſtus ſemibonos, uel conſortem alium perpeti poteſt: magno nos emit, ut ſolus haberet. Itaque ubi in mentis noſtræ regno uidet qualemcunque locum Diabolo traditum, indignabundus abſcedit, & totam ditionem aduerſario relinquit. Hanc firmiſſimam habeo cauſſam, cur multi labantur Monachorum, quia per multa & uaria uagantur animo: nam ad opes, ad potentiam, ad pecuniam, uel ad alia quædam animum inflectunt: unum uerò præcipuum, ad quod cætera dirigant, non habent. Omnium autem actionum & menditationum finis tibi erit propoſitus, una res, de qua tam multa diximus, charitas ſcilicet Dei: in hanc cætera omnia reſpicient tua in hoc ueluti immobile ſignum omnes mentis diriges ſagittas. Multa uaria & diuerſa agit & tentat medicus, nec ad multa tamen, ſed ad unum reſpicit, bonam ſcilicet ualetudinem, & firmum corporis habitum. Quid Ductor exercitus, quanta parat, miſcet, aggreditur, molitur, unum & ille ſpectans, hoſtium ſcilicet uictoriam: ſic & tua multa, quæ ages, unum erit, quia uno fine clauduntur: qui autem multa agentes ab uno recedunt, inutilem exitum forſitan & peſtiferum ſortientur. Narrat Dionyſius Areopagita in libro eccleſiaſticæ hierarchiæ ritum, quem primum Chriſtianorum eccleſia ſeruabat initiandis Monachis. Inter cætera ſolenne fuiſſe ſcribit, ut ſacerdos initiandum Monaſticæ uitæ interrogaret, num uellet uitæ diuiſibili renuntiare. Hoc ego dum legerem, ſolicitus aliquandiu fui, quam uitam uocaret ille diuiſibilem: ſed tandem occurrit diuiſibilem uocari uitam, quæ per uaria funderet hominem negocia: huc illuc raperet, qualem obeunt ſæculo utentes. Sed non ſolùm diuiſibili uitæ utrum renuntiaret interrogabatur, ſed diuiſibilibus quoque cogitatibus & affectibus, id eſt, qui per diuerſa illum diſtraherent: Sic etiam tum cognoſcebatur Monacho per uaria non eſſe uagandum, ut in profeſſione Monaſticæ uitæ hoc ipſum polliceretur, quod etiam in Euangelio indicauit Saluator dum Mariam intentam contemplationi diuini uerbi plus laudat, quàm Martham ſatagentem circa frequens miniſterium. Porrò, inquit, unum eſt neceſſarium: Sed nec diuiſum hominem amat Apoſtolus, dum deterrēs à connubio in prima ad Corinthios inquit, ut proxi-

mè retuli. Qui ſine uxore eſt, ſolicitus eſt, quæ ſunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui cum uxore eſt, quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuiſus eſt. Vides qualiter homini coniugato exprobret quodammodo diuiſionem Apoſtolus quaſi amorem, quem unicè debet Deo, cum uxore partiatur. Quæ ego omnia idcirco diſſerui, & longiore ſermone protuli, quod allatum mihi erat, quàm tibi gratum eſſem facturus, ſi ſcripſiſſem ad te aliquid confirmandi animi tui cauſſa, in ſuſceptaque ſententia roborandi. Feci quod potui, lapidemque omnem ad eam rem tenendam, ut dicitur, admoui: nam initio ſermonis memoranda temporum & morum iniquitate, eò tetendi, ut docerem te monaſteriorum inclusum latibulis mala plurima & præſentia & impendentia declinaſſe. Deinde altera parte oſtendere uolui, etiam ſi bona eſſent, quæ reliquiſſes, te tamen melioribus adhæſiſſe: ſiue enim ſæculi fluctus impotens ferre animus in cœnobio, ueluti in portu quietis anchoram iecit, ſiue ad opes collatas reſpiciens, quæ magnificum te facerent poſſeſſæ: magnificentius putaſti illi decedere religionis ſtudio, utraque ratio propoſito tuo confirmando ac retinendo aptiſſima. Neque tamen ego dum Theologica illa tractarem, uolui ego riuulus tantulæ aquæ fluentis meis pelagus ueſtrum inundare, quando, quæ ipſe properanter, & ueluti prætereiens aſpexi, tu quotidie à peritiſſimis eſſes auditurus, & è libris ſumpturus, & uſu periclitaturus. Sed neſcio quomodo traxit me rerum ordo, ſerpereque cœpit longius ſermo meus, quàm putaram: & quum tam ualde delectarer ipſe in ſcribendo, putaui etiam tibi non iniucnnda fore ad legendum. Si profecimus aliquid lætabor, tollensque ad cœlum manus gratias agam immenſas cœli Domino, qui tantam uim infuderit ſcriptioni iſti, ut potuerit nutantem labentemque mentem tuam in re minimè puſilla confirmare. Sin actum eſt nihil, quoniam immorari omnino & immori propoſito decreueras melioribus certioribusque argumentis ductus: Laudabo hanc præclaram & egregiam animi tui inductionem, nec minus gaudebo, quando in amiciſſimo uiro ſatis neruorum, ſatis præſidij in ſe ipſo ad religionis ſuſceptæ cultum tuendum cognouerim.

MARCI ANTONII NATTAE ASTENSIS,

DE VITA PERFECTA ORATIO.

DICTVRVS de Monachis, illud primùm egregiæ eorum laudi aſcribo, quòd non ſermonibus ſed uita oſtendunt omnibus, qui æternam fœlicitatem adipiſci ſtudent quid agendum, quodque iter ingrediendum ſit: nam quum reijciant, quantùm fieri poteſt externa commoda, & corpus uariè affligant, quò expeditius ad uirtutis uſum habiliusque reddatur, illud ueluti in commune proponunt, magnas ſubeundas moleſtias, magnos exanclandos labores, ut ad magna fœliciaque præmia perueniatur. Non enim hos uiros Deo plenos id facturos credibile eſt, niſi facere expediret. Auſi ſunt è gentibus quidam hanc ſententiam ueluti præclarum quiddam circunferre: optimum homini eſſe non naſci, proximùm, quam citiſſimè aboleri. Videbant humanam uitam omnibus fortunæ telis eſſe obiectam: uidebant timorum ſtimulis, dolorum cruciatibus, laborum moleſtijs, libidinum facibus agitari; hinc humani generis primordia deflebant, hinc ſe materno utero tanquàm inſcribi noluerant, & abradi quamprimùm cupiebant: quæ ſententia, quàm inualida ſit uel illud indicat, quod ſibi parum conſtat: nam ſi hi, qui non naſcuntur, non ſunt, & optimum eſt illis non eſſe natos, id quod non eſt, dicunt eſſe; & (quod maius eſt) tradunt ei optimum eſſe. poſſunt ne ſibi ipſis magis repugnantia proferre? non enim intelligi datur, quomodo non dico ſummum, ſed uel paruum bonum inſit ei, qui non ſit: nam ſi ineſt, illum eſſe oportet tanquam excipientem, quod infunditur. Deinde mollis hæc & delicata ſententia nihil neruorum & roboris tribuit animis ad tolerantiam malorum, per quam uirtus humani pectoris magis explendeſcit. Ad hæc qui ſe homines natos conqueruntur, illud moleſtè ferunt ſe ſimulachra eſſe diuinæ mentis, ſe ingenio, rationeque pollere, ſibi colloquij uim, ſibi urbium ſocietatem, ſibi uariarum artium inditam diſciplinam, ſibi denique traditam uiam æternæ beatitudinis comparandæ. At ea aſpera eſt uia, ea ſcilicet gratia, ut uirtus animi prodeat, exerceatur,

nam

nam uirtus nullis tentata periculis, nullis examinata difficultatibus pondus non habet: ſed inane quiddam & caſſum eſſe, dicetur. Ergo aduerſus iſtos humani generis extinctores clamant Monachi non uoce, ſed opere, homini optimum naſci, non ſi in corporeis uoluptatibus & in omni abundantia fortunæ molliter & eneruatè uixerit, nulla interpellante aſperitate: ſed ſi ab adoleſcentia humilitatis iugum ſponte exceperit, & pietatis ſtudio multa tulerit acerba: hoc itinere perueniri ad cœleſtia præmia, quæ nulli conſtituta ſunt, niſi acri bellatori: cunctis enim mortalibus colluctandum cum fortuitis caſibus, cum uitiorum illecebris, cum antiqui ſerpentis inſidijs: quam ſanè colluctationem nemo ritè diffugiat, niſi ſi fugiendum eſt uincere, & uictorem conſpici cum fulgida corona. Hæc præclariſſima Monachorum uox, quam tacentes profundunt ad eos, qui non uerba, ſed rem inſpicere ſolent, excitare poteſt quoſlibet. (de his etiam loquor, qui à Monaſtica ratione procul abſunt,) ut moleſta difficiliaque multa, quæ humana circunfert uita, non abſque diuino nomine, non modò æquo animo excipiant, uerùm etiam parato, quaſi per hæc ſit iter ad præmia, quæ fideli cuilibet in cœleſti regno pro paruo finitoque opere, infinita immenſaque perſoluuntur. Nos etenim, qui ſæculo utimur, & ſi grauia ſæpe toleramus, non grauiora tamen, plerunque quàm Monachi, qui ieiuniorum, uigiliarum, orationum, paupertatis, afflictionis, luctus principem locum tenent: ideò etiam finita uia ſplendidam admodum & magnificam, multisque claram gemmis referent coronam. Volo autem intelligi me ſermonem habere de his, qui uerè ſunt Monachi: nam multos hodie nouimus, qui amictu, & alio externo cultu, & magna cæremoniarum frequentia Monachos uideri ſe ſtudent, quum tamen eorum more à uetere illa Monachali dignitate atque auſteritate abſint longiſſimè: horum cupiditate, auaritia, arrogantia, libidine magna legitimo illi Monachorum nomini calumnia impoſita eſt. Veruntamen ſcio, quòd ſi quis uerum Monachum proprijs obduxerit coloribus, is ſimulachrum perfectiſſimæ uitæ oſtenderit, quod bene pernoſſe pertinet ad eos etiam, qui nec propoſitum Monachi, nec inſtitutum ſequuntur: nam quum cognouerint, aperteque perſpexerint, quis ſit ille perfectiſſimus humanæ uitæ ſtatus, intelligent ſimul, quem gradum ipſi teneant: ne forſitan per inſcitiam ima pro mediis, uel media pro ſummis habeant. Accedat & illud, quod optimum quoque unuſquiſque ad imitandum ſibi debet proponere, quia fieri poteſt imitatione optimi, ut indies proficiat, & ad ſummum euadat: quòd ſi uiribus deſtituatur, ſtudiũ tamen illud tendendi ad optima laudabile eſt. at is, qui deteriora ad imitandum ſibi ſumpſit, creditur aſcendere noluiſſe, & potuiſſe forſitan altiora, ſi ea tentaſſet. Nihil enim prohibet in ſæculo agentem, ſi non in cunctis, at aliqua ſaltem ex parte, id quod in Monachorum eminet uita, æmulari. Igitur facturus operæpretium mihi uideor, ſi accuratè orationem deſcripſero, quam olim Monachum Bonifacium talibus de rebus

habuiſſe ferunt, hominem non ſanctitate modò uitæ inſignem, Deoque plenum, ſed qui etiam ſcientiarum omnium artibus nobilitatus non minus humana ſtudia, quàm diuina teneret. Is exoratus ſemel à Monachis, qui frequentes de induſtria conuenerant, ut formam cunctis uitæ melioris proponeret, quam formam inquit? cuius uitæ? nam ſi telam alterius cuiuſpiam uitæ texere uoluero, uelut principis, uel patrisfamilias, uel agricolæ, ſatis ineptè, ſi placitura alijs uobis expoſuero; ſin illius, quæ ad nos ſpectat, ſatis ſuperfluè, poſt multorum literas, quibus Monachi munia deſcripta ſunt. Neque ego ſanè uelim, aut debeo præcipere aliis, quæ & ſi ſcientia fortaſſe, moribus nondum apprehendi exemplo prius loquendum eſt cætui, deinde ubi res tulerit, ſermonibus. Tum qui aderant ſeniores, at qui (inquiunt) res nunc tulerit. Vides ipſe multis locis collapſam Monachorum diſciplinam, quæ forſitan opera nunc tua reſtitui poterit. Trahuntur innumeri ueluti torrente quodam malæ conſuetudinis ad pecuniam, & alia profeſſioni huic non ſatis apta: alij dubitant, quid expediat, nonnulli quid liceat, & quorſum ſit progrediendũ. Tu uerò legitimas illas Monachi partes nos edocueris, ut qui in his diutius fueris uerſatus, & nihil ferè aliud tota uita commentatus. Neque uerò uir omnium prudentiſſimè nos, quos charos habes, ad libros relegaueris, nulla ea cauſſa eſt, ut uelis aures noſtras, & hæc fratrum pectora nomini tuo deuotorum, uocis tuæ fructu fraudare. Primùm pauci ad libros adeunt, non omnes literarum ſtudia tractare norunt. Deinde quàm multa confuſa in quibuſdam & obſcura, & repugnantia interdum, ut ſæpe melius fuerit talia ſcripta non tetigiſſe. Tum etiam illud, quòd non tam commouent paginæ ſpiritu, & actione carentes, quàm uox & uultus ſolet ardentis in oratione & fulminantis uiri. Adiice huc, quòd ſi quid à magiſtro paulò obſcurius fuerit prolatum, uel à diſcipulo minus perceptum, demum occurrat aliquid, in quo hæreat auditor, licet adire, & percunctari, & de quibuſdam planius edoceri, & ſe ſe à dubitationum laqueis eximere: his enim omnibus opportunam operã commodat magiſter. A' libro nihil tale expectes, qui nunquã cõmutat, uocem ſed eadem ſemper dicit, nec ſi quid interrogaueris, reſpondet, non enim profert uerba, ſed uerborum imagines: quamobrem rectè dictum eſt de libris, illos mutos eſſe magiſtros, ut melius ſit quandoque ab illis recedentem, quærere alios loquentes, quantò etiam melius eloquentes: quòd ſi magiſter eloquens petendus nobis fuit, neminem te potiorem habeamus. Finge, quos nos eſſe uelis: Si ignari, doce ignaros, ſi prudentes, inflamma prudentes. Nam quod poſtea ſubieciſti exemplo uitæ prædicandum eſſe omnibus, id libenter agnoſcimus, ſed inter exempla hoc quoque, quod quærimus poſitum, prædicatio ſcilicet uocalis regni cœleſtis, quod & à Chriſto, & à cæteris magna cura ſolicitudineque munus impletum eſt: petimuſque à te, ut hoc exemplo prædicationis, quæ uiuæ uocis inſtrumento profunditur, tantam Monachorum multitu-

dinem id ſitientem atque expoſcentem erudire ne graueris. Nequaquam (inquit Bonifacius) ſic fieri oportet. Ignoſcite quæſo timiditati meæ. Vos etenim mihi onus iniungitis, quod non modò tollere, ſed uel paululum attrectare quiuis prudens perhorreſcat. Nam quum Monachalis uita apex ſit cæterarum, hanc ad ultimam ſui ſpeciem normamque redigere, quantùm eſt? ſcio ſi id poſſem, nihil pulchrius aut perfectius oſtendi ualeret. Sed & ætas ueſtra, quæ multa eſt: & ſcientia, quæ ſumma & auditorum connentus, qui futurus eſt maior, haud uulgari orationis genere tractari ſe uolent, unde antem id mihi? Itaqne petitionem hanc ueſtram comprobare nequeo: ſed ne uultus quidem mihi hic ueſter placet, qui in quibuſdam nimis deiectus, in alijs etiam eſt minax. De uultu quæror? quale autem id interpreter, quòd nniuerſi corporibus me circunſtatis, tot ualidi imbecillum ſenem, non miſſuri, ut uidetur, niſi uotis ueſtris obſequutus fuero. At indignum fratres ueſtra gloria, ſi indicta pertrahor cauſſa ad tam graue munus, nec excuſandi fiat poteſtas, & non liceat obtendere ſaltem ſeniles hos annos, qui non corporis modò, ſed animi quoque robur fregerunt. Quòd ſi cogere, uim afferre mens fuerat, miror ueteris moris oblitos, nam quum Monachos auſteriori uitæ diſciplina conſpicuos, Chriſtoqne, ut ita dixerim, fœtos Epiſcopi ad Sacerdotium uellent protrahere publicæ utilitatis gratia, ſuccinti pluribus Diaconibus & miniſtris occaſione qualibet comprehendebant, & ſumma ſolicitudine os eorum teneri iubebant, ne elabi cupientes per Chriſti nomen, ut mitterentur, adiurarent. Hæc erat forma inuitos & reluctantes ordinandi. Quanquam talibus rebus beatus Hilario frangi non ualuit, cuius iter, quum à frequentibus Paleſtinæ populis obſideretur. Vir autem ſanctus ſolitudinis amore flagraret, ubi precibus abitum non impetrauit, ad minas uerſus. Moriar inquit ante pedes ueſtros hoc loco, niſi mittitis, non diutius ſpirantem habebitis, iam iam cadaueris huius ſepulturam uobis relinquam. Hæc & talia loquens ſenex turbatiori fronte feruidas ſcipione diſcutiebat arenas: cunque cibo abſtinuiſſet uſque in diem ſeptimum: moti tanta mentis peruicacia hominem miſſum fecerunt. Hoc ego non tentaro, ſed quod imponitis negocij, humillimè potius deprecabor. Vnum illud uobis expromere poſſum deſiderium meũ: quo iam diu flagro. Vtinam ad fidei noſtræ incunabula & naſcentis ipſius eccleſiæ primordia reuolueremur, quo tempore quenquam è grege noſtro nequam inueniri uix fas erat. Diffundebatur Chriſtianum nomen per omnem ætatem, ſexum, ordinem, omnia Chriſticolæ impleuerant, urbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula, caſtra, tribus, decurias, palatium, forum, curiam: templa ſola reliquerant idolorum cultui mancipata: & tamen infinita illa multitudo omni ſtudio religioni ſeruiebat, uno fratrum nomine cenſebatur, quæ hodie ad paucos ueſtri ſimiles redacta ſunt: at præcipuum erat temporum illorum ſtudium antelucanos cœtus habere, peruigilias totarum noctium crebro duceres, non ſolùm ad

canendum

canendum Chriſto, uerùm multò magis ad collationem diſciplinæ, qui mos ſi perenniter teneri potuiſſet, non incuria & obliuione mores delapſi fuiſſent. Interrogauit aliquando Chriſtus diſcipulos, quem eſſe illum crederent, quorum unus Petrus apertè ſe indicauit. Tu es (inquit) Chriſtus filius Dei uiui. Vnum hunc ſermonem, quem extulit piſcator, tot innumeri uiri ſequuti ſunt, quem tantùm abeſt, ut mutauerint in uita, ut uitam ipſi ſuam ne mutaretur, proiecerint: nullis unquam irrogatis ſupplicijs tyranni illud delere potuerunt, quid gladios, compedes, carceres, cathenas, rotas, eculeos, caminos, ſartagines, flammas, uncos, cruces, beſtias, & mille alia commemorem? quibus adijciebantur corpora fideliũ: tenuit uerbum Petri aduerſus hæc inuictam patientiam, deque crudelitate & ſæuitia tyrannorum glorioſè triumphauit. facilius fuerat pharetram exhauriri tormentorum, quàm filium Dei non habere in ſe credentes: exquiſitior quæque crudelitas illecebra erat maior ſectæ, ubi plures cadebant impiorum manu demiſſi, illic uberior credentium exoriebatur ſeges. Etenim ſpectantium animi mouebantur, & intra unum quenq; obloquens tacita cogitatio hæc erat, niſi uero niteretur Euangelium, nunquã tot homines deuotis corporibus aſtarent: nemo profectò tam ardenti, tamque alacri animo uaderet in in mortem, niſi pro meliori uita uideret ſe moriturum. Hæc cogitabantnr, & talibus teſtibus ſignantibus, quæ dicerentur proprio cruore inducti mortales cauſſæ ſe ipſos iungebant, & qui alios miſerati fuerant cadentes, mox & ipſi eodem nomine cadebant. Magnum eſſet dicere quanto ardore illa gererentur, nam non uirilis modò, ſed infirmus ille fœmineus ſexus adeò pro fide concaluerat, ut dilaniatis corporibus Chriſtum faterentur: non acerbitate ſupplicioꝛum, non ſpe retinendæ uitæ adduci poterant, ut uocem & actionem obliquarent. Iam præclarum erat Cathecuminorum uidere conſtantiam, qui fidei candidati nondum ad eius honorem ingreſſi, pro ipſa tamen fide ad ſupplicia uolentes trahebantur. Sæua aliquis putaret illa eſſe tempora, ego uerò beata iudico, quando crebro Martyrum uictimæ feriebantur, quando cruentas illorum funerum exequias miſerando affectu Chriſti plebs proſequuta ad eccleſiam mœrens reuertebatur. Omnis tunc illa quidem multitudo lugebat, ſed omni riſu & cantu luctus ille erat fœlicior. Hic terror, hæc flamma, quæ aduerſus Chriſtianum nomen exarſerat, attulit initium Monachatui noſtro, ut de hoc etiam aliquid tanquã præteriens dicam. nam nonnulli, ut fugerent ſæuitiam illam, & ne uiderent, quæ fiebant, in ſolitudinem conceſſerunt, ſed quod primùm neceſſitas inuenit, mox utilitate rei perſpecta uoluntas celebrauit. Itaque pluribus confluentibus illuſtre Monachorum nomen redditum, mirante ſæculo auſos eſſe homines relicto omni humano cõmercio ſolitariã uitam inter feras agitare. Nam præruptas rupes, nemora, antra, arenas incolebant, & tantùm delectabat eos ſolitudo, quæ terret cæteros, ut quò horridior eſſet regio & deſertior, & minus humanis paſſibus peruia, eò li-

bentius

bentius ueniretur. Magnis erat in delicijs præterfluens riuulus uicinus tecto, qui potum præſtaret & huic iunctus palmæ ſtipes, qui folia in ueſtem, & baccas in cibum proferret. Cæterùm in ſacris hymnis & canticis & meditatione diuinorum tota ducebatur ætas, corpus erat neglectui, at acerrimo ſtudio excolebant, quod in illis cœleſte fuerat atque diuinũ. Itaque hæc uita, quæ uidebatur ferarum eſſe ſocia, quantùm tunc lucem intuebatur? quibus intererat cœlorum arcanis? & quàm ualde beato Angelorum conſortio fruebatur? Vellem ut ad initia ſermonis huius redeã, deſiderio inſpiciendæ tantæ uirtutis, uel illis me natum temporibus, uel hæc noſtra illorum eſſe ſimillima, quibus facere homines optima, quàm dicere aut audire mallebant. Quanquam non noua quidem inſtituta uituperanda ſunt, ſi quis in eis rectè permanſerit, uetera tamen iſtis antepono. Hîc quum tacuiſſet Bonifacius. Tum illi, Non eſt iſtud deſideria noſtra reſtinguere, ſed incendere: quantum antiquitantis in te eſt? quantum exemplorum? Expone igitur nobis qualia uetera illa fuerant, uel hæc noua, qualia eſſe debeant, effice ut fruamur aliquando ubertate doctrinæ tuæ. Da hoc precibus noſtris, ad quas officio iuſto impellimur, da multorum fratrum indigentiæ, da charitati Chriſti omnia grauia & dura ferendi: attẽde, quòd cõſerui Chriſti, quòd commilitones Monachatus ſumus, quorum ſalua pietate commoda reijcere haud potes. Cur igitur dicturum non polliceris? quid hæres optimè, quòd ſuſpexiſti cœlum, nam hinc tibi deſcendet auxilium, quod ſi pertinaciter nos reijcis, non afferemus tibi quidem uiolentas manus, nec te ore clauſo ad ſuggeſtum pertrahemus, illicque ad dicendum conſtituemus; ſed tamen minamur tibi ne illud fruſtra de minis dixeris, iacula orationum noſtrarum, rogabimusque proſtrati Dominum, ut te uerbere aliquo admoneat, quantum mali ſit fraterna deſideria, præſertim talia fruſtari, & forſitan tunc intelliges, quàm bellum ſit ſponte facere quod oportet, & non compulſum: nam poſt plagã ſuſcipere id uoles, quod nũc recuſas. En minæ, en tela, quibus cõficieris, niſi caueris. Ad hæc Bonifacius. Nihil eſt (inquit,) quòd miremini me in maiorũ geſta oculos mentis intendere: equidem nihil libentius facio uel ad animi requiem, ad ad fructum. Videor mihi peregregiam morum picturam cernere, ſed eam ueluti euaneſcentem uetuſtate, cuius formam non modò ijſdem coloribus reponere, ſed uel extrema lineamenta ducere, arduum puto. At enim urgetis uos, ut genus ipſum aggrediar Monaſticæ uitæ, uel quale olim fuerit, uel nunc eſſe debeat, & niſi id fecero, mihi & Deum, & Orationes, & ſpicula minitamini, quibus configar: hæc profectò uis eſt, & magna quidem, nam maiori ui utitur, qui terret animum, quàm qui manum inijcit corpori. Sed & charitatem ad me allegaſtis & commilitium Monachale, ueluti Oratores quoſdam placitos & facundos, quibus religio ſit quicquã denegare. Concedendum eſt igitur, ut opinor, & faciendum quod petitis: malo enim uoluntati obſequens ueſtræ impudentiæ notam ſubire, quòd

quòd ſupra uires onus ſuſtulerim, quàm ſi recuſaro, uideri non ſatis pius & ab humanitate alienus. Et quoniam melius eſt ſumpto ad cogitandũ ſpacio paratius dicere, diem ad eam rem commodo ueſtro ſumite: nam tunc copiam mei faciam, & loquar ut potero, ſtudioque ueſtro permotus ſenectutis meæ imbecillitatem uincam. Si ueri & perfecti Monachi uitam uiuerem, uel ſaltem tantæ laudi proximus eſſem, cupiditatibus ueſtris plenius reſponderem; & poſſem tunc apertius legitimi Monachi partes oſtendere. nunc à uobis illud petendum uidetur, ut quum rem tractare cæpero, animum tunc magis meum, quàm rem ipſam emetiamini, ſimul cogitetis me tantum munus non appetiuiſſe, ſed à uobis impoſitum ſuſtinuiſſe. Ita fiet, ut ſi quid deliquero, facilius ignoſci poſſit. Veruntamen, quoniam omnia, quæ ad Monachos ſpectant, uno ſermone explicare impoſſibile, uidendum eſt uobis, quid de illis potiſſimùm me loqui uultis. Tuum ſit arbitrium (inquiunt) de quibus loquaris, modò de magnis. At ego (inquit) de paruis, anguſtis, humilibus cogitabam, quibus tamen credo uos magnopere delectari. Quid enim tam paruum, quàm paupertas ſecum pauca ferens? quid tam anguſtum eſſe poteſt, quàm ieiunium modico ſaturum apparatu? obedientia quid humilius, quæ ſuam uoluntatem alienæ ſemper inflectit. In horum & ſimilium ſermonum ſtadio decurret eloquutio noſtra, niſi uos aliud quid cenſetis, quod quoniam annuitis, illud etiam reſpiciendum, num his quoque Deus annuat, ſine quo non modò tanta res perfici poſſet, ſed ne minimi quidem muneris ulla pars rectè attingeretur. Rectè mihi nunc uideor alium ad dicendum ſumpſiſſe diem, quia interim orationibus me ueſtris penes Deum humillimè fuſis iuuare poteritis, idque à uobis uiciſſim, ut faciatis peto; rogandus quippe eſt Dominus, ut illo die adſit, & ſacro ſpiritus afflatu ita linguam moderetur, ut ea dicantur, quibus æterna uita ſalusque animis pariatur, charitasque in illum noſtra feruentius incendatur. Non reſpiciat ille ad delicta mea, ſed ad poſtulata ueſtra: nam & ſi ego idignus, qui de tanta re loquar, uos tamen forſitan non indigni ob tantum ſtudium, qui audiatis. Nec mirum (ut opinor) fuerit, ſi orantibus uobis aliquid tunc proficerem dicendo, detque mihi ille uim cotis, quæ & ſi inhabilis ſit ipſa ad ſecandum, habile tamen ferrum ad ſectionem reddit. Antea terrebatis me orationibus ueſtris, & earum mihi iacula minabimini, niſi obſequerer. Nunc poſtquam obſequor, nulla cauſſa eſt, quin iiſdem protegar armis, quibus antea, ut aduerſarius petebar, nam quantum his ualeatis iam profeſſi eſtis, niſi forſitan cupitis magis lædere, quàm iuuare, & ultrices tantùm copias, non etiam auxiliatrices habetis. His ultrò citroque iactatis, quum prædeſtinatæ dictionis fama, ut fit, percrebuiſſet, rumorque celebris Bonifacij nomen circunferret, de quo certi erant homines ætatis non modò ſuæ, ſed multò ſuperioris Monachos cunctis laudibus anteire, dubij utrum ſanctior, an doctior accidit, ut plurima Monachorum turba ex omnibus ordinibus, ex omni

in prouincia confluerent in diui Secundi delubrum Calendis Septembribus. Eo die ferunt Bonifacium magna quædam & pulchra de Monaſticæ genere uitæ diſſeruiſſe, quæ nos à quibuſdam, qui interfuerunt Monachis ſtudioſè excepta, ſi non iiſdem uerbis, at paribus ſententiis tranſpoſuimus, ut nihil grauiorum rerum præteritum appareat: nihil non ſuo ordine relatum. Aſſerebant enim, qui hæc nobis tradiderunt Bonifacii uerba, quamuis longo poſt interuallo, eorum adhuc auribus inſonare, uultum loquentis & geſtus omnes adhuc in oculis eſſe, quò fit, ut uberius illum & ardentius multò & explanatius dixiſſe putem. Nos ſicut potuimus iiſdem ueſtigiis inſtitimus, nolentes orationem pluribus profuturam perire: quod profectò accidere neceſſe erat, niſi literarum monumentis cuſtodita ab obliuionis interitu uindicetur. Ergo quum editiore loco Bonifacius conſediſſet ingenti Monachorum auditorio circunfuſo, oratione de more præmiſſa, magna auiditate audiendi, magnoque omnium ſilentio illum in hunc ferè modum loquutum accepimus. INTER magna & multa admirabilia ſumma Dei bonitate indulgentiaque mortalibus conceſſa uirtus principem & excellentem locum tenet, ut nemo unquam tanta & tàm incredibili floruerit facultate dicendi, qui omnes eius laudes pleno ſatis ore potuerit enarrare; ſi quidem uirtus illa eſt, quæ ſicut nominis ſui ſono indicat, omnia uertit in tutum. Hæc humanarum mentium meritum, animorum iubar, ſancti propoſiti neruus atque robur iubet repudiatis illecebris uoluptatum unumquenque tendere, quo ſpirante Deo uocatur: hæc eum, quem inſederit, ad ingentia facta perducit, nec uires animi remolleſcere ſinit. Hæc cœlo demiſſa beatitudinem non huius ſæculi, ſed ipſius cœleſtis regni donat ſuis cultoribus: & ducem ſe præſtat ad eam uitam, quæ mortem omnem noſtram abſorbet. Quid autem melius, aut elegantius cuiquam hac in uita contingere poteſt, quàm ſi rectè ſuo fungatur munere? id autem à uirtute petendum. Virtus enim hominis (ut iſti aſſerunt naturalium rerum inueſtigatores) nihil eſt aliud, quàm habitus quidam, quo homo bonus eſt, & opus ſuum rectè perficit, atque abſoluit: ſicut nanque oculus bonus eſt ſua ipſius uirtute, efficiturque per eam, ut bene uideamus, ſic humanus animus bonus eſt ſua ipſius uirtute, efficiturque per eam, ut bene uiuamus idest iuſtè, rectè, officioſè. Itaque hortor ego uos dilectiſſimi fratres, ut hanc amicam uobis & familiarem reddatis, huic ſtudeatis: nullum præterfluat tempus ſine ualida atque forti uirtutis tractatione. Quod ſi diligentius explorare uoluerimus, qui ſimus ipſi, unde uenerimus, quò tendamus, ne tum quidem liquidò apparebit mediocri uirtute nos contentos eſſe debere. Cur enim Monaſtica clauſtra adiuimus? Cur ſolitariam hanc ſtationem captauimus? Cur ſocietati & collegio ſanctorum fratrum intexi uoluimus? Cur religioſam induti ueſtem? Cur illa tria ſolemnia uota profeſſi? ſi ueluti plebs & uulgus hominum uiuimus, ſi nihil aut non multùm uitæ merito diſtare ab his cogitamus, quos ſæculi fluctus &

exundantium negociorum turbines excipiunt atque exercent. Alia illorum, alia noſtra ratio eſt. Illi mortalium operum procurationē ſuſcipientes ſatis habent aduerſus uitia uirtute duce ſuperiores euadere. Nos impigro magis gradu uirtutem ſequentes, poſtquàm diuinis tantùm inſiſtere uoluimus, non uitia tantùm atterere, ſed etiam ab omni affectuum terrenorum contagione animum expedire debemus: oportet nos, quamuis in carne locatos, carnis oppugnare naturam, ut quiduis potius, quàm homines uideamur, non honorum ſplendorem, non laudum præconia affectare, non odore, non ſapore, non tactu, non pulchritudine corporum capi, ludos, ioca, conuiuia, ſamiliaritates deſerere: ad omnia denique ſuauia & iucunda, quæ mundus effert, animo eſſe lapideo. At qui uidemus nobis terras, nobis maria, nobis ſolem, uniuerſamque aſtrorum choream inſeruire. Quid ergo? quum cœleſtium natura nobis ſuggerat famulatum, terrenis abſtinebimus? & hæc blanda & ſpecioſa, quæ circunſtant undique tanquàm non ſint, inimica manu repellemus? Sed uidendum eſt, ne ſecundum inferiorem hominis partem, quæ tenera admodum & mollis eſt, hæc & dicantur & cogitentur: nam excitato homine, qua parte arduus eſt totus, ideſt uirtus reſedit, quæ eo pluris eſt, quò plura contemnit. nunquam profectò præſentium rerum ſpecie deliniti cauſſam noſtram deſeremus, nec ſit tamen quin uideam, quàm difficilè ſit hos motus, quos natura aſſiduè ſuggerit exuere. Illud etiam difficilius mores deponere, quos alio uitæ genere aſſuefacti aluimus, qui robuſtiorem habent uim & tenaciorem, quàm natura, propter priſtinam familiaritatem. Difficilia hæc atque adeò difficillima, negat nemo, ueruntamen quò durior fortiorque aduerſarius, & quò armis munitior, & quò uiolentius laceſſit, ubi ſumma uirtute & fortitudine repellitur, uictoriam lætiorem facit, & ſplendidiorem coronam capiti uictoris intexit. Ergo paupertati ſummum honorem habebimus, cuius cuſtodiæ ſolemni nos uoto mancipauimus. Alij molibus iactis & effoſis montibus terras æquoribus, æquora terris inſerant, erectiſque pyramidum faſtigiis uſque ad ſidera, humum cœlo imputent, ueluti naturæ domini: nihil ſanè hæc ad nos, qui comperto tenemus Monachum non experimentis, ſed detrimentis potentiæ creſcere. ſatis habet Chriſti famulus, ſi cutis nuditatē uili tegmine ueſtiat, & famem qualicunque cibo ſoletur: nihil aliud quærendum. quid ita? quia turpe eſt, non modò impium charitatē mentis ſemel Chriſto deſponſam, ad hæc inferiora detorquere. Ita ne uerò portionem affectuum noſtrorum ponet ſæculum cum Chriſto? quid poſtea? eundum ne ſuerit ad arbitros communi diuidundo? negatis. Scilicet dignitatis cauſſa partitor erit Chriſtus, & quum ex poſſeſſione affectuum noſtrorum modicum ſibi quid ſumpſerit, reliquum ſæculo dependet. O temporum deflendam miſeriam, pudet dicere, dicendum eſt tamen. uideo ex grege noſtro nonnullos diffiſis cordibus ac in diuerſa diductis, qui ubi paululum religioni operam impenderint, mox reliquis temporibus

honores ambiunt,uel pecuniæ ſtudent. Hos ubi ad aram acceſſerint diuinorum ſacramentorum, litare dixerim Domino ſemicordes. Hos puto dimidiatam uotorum ſuorum hoſtiam adducere: at holocauſtum ideſt totum & integrum cor hominis depoſcit ille cui obtulimus, & ægreferet partim ſibi, partim opibus humanis tradi, quas prior ipſe reiecit. Miſeri profectò,qui in paupertatis domo ante nudati ora crucifixi diuitijs obuoluuntur, religionem etiam improbæ cupiditati prætexentes, tanquam pium ſit Monachos pecunia abundare: at huc ſecularium ferri uota uirorum, quis neſcit? quæ ſi pariter Monachi proſequuntur, non ſæculum deſeruiſſe illos,ſed uerius commutaſſe dicemus. Ita enim accidit,ut qui ſæculi copijs de relictis nudi & expediti ad monaſteria cõfugerant Chriſto nudo militaturi, mox ueluti nuditatis pudeat, omnibus ſæculi molibus opprimi ſe uelint, oppreſſique lætentur. Ego ſi quantùm Chriſtus,quantùm cæteri ſanctiſſimi uiri paupertati tribuerint, explicare uoluero, uix hic dies ſermoni ſufficiet, certè plurimùm tribuerunt,nec tamen facilè inueniuntur, qui ſequantur. Fateor enim me aſſiduè pauperes quæſiuiſſe, ut me illis coniungerem, nec tamen adeò multos inueniſſe. Veruntamen quoniam infiniti ſunt undique pauperes, non in monaſterijs modò; ſed in urbibus, uereor ne quiſpiam uidens me in tanta pauperum turba pauperem quærere ſtomachetur; niſi prius expreſſero, quem ego pauperem amo, & quem inter ipſos pauperes quæro. Illum ego quæro pauperem, qui diuitias in paupertate non appetat,ſed ipſam paupertatem animo amplectatur: rarus hic occurrit, nec facilè inuenitur: nam reliqui fortuna pauperes,animo ſunt diuites,quos totos dies noctesque id agere uideas, ut rem quærant, licèt eorum propoſitum euentus ſæpe deſtituat. at in ſæculo talia agitari, ubi mercatores & negociatores conceduntur, non eſt mirandum, ſed quicunque in monaſterijs inhiant diuitiis nihil reueriti monaſticam ſanctitatem alieniſſimam profeſſione à talibus; ii proculdubio abiiciendi ſunt, quòd & in ſe ipſos crimine,& in alios peccant exemplo. Scio olim nonnullos Aegypti, Syriæque Monachos fuiſſe, ut nunc loquimur, proprietarios, nec mirùm: nam nec tunc in commune omnes uiuebant, ut ex uita Hilarionis patet inuiſentis ſingula Monachorum habitacula; quorum aliquod, niſi habuiſſent propria, non eſſet inter exempla illud relatum de duobus Monachis, parco altero, altero liberali. Itaque uidentur habuiſſe quidam illorum domos, agellos, uineta, hortulos, hos fateor fuiſſe Monachos, ſed minores tamen Monachos, ſi animum quoque adiecerunt terrenis iſtis poſſeſſionibus. Nihil tale Antonius, nihil Macarii, nihil is, de quomodo memini Hilario, nihil illi alii plurimi, qui hoc unum habebant opus fiſcellas texere, non ut diuites eſſent, ſed ut uacuum ab orationibus tempus honeſta aliqua ratione tranſigerent. Illos uerò prædiorum poſſeſſores laudari non comperio; quibus quid tum licuerit, quid'ue profecerint, uiderint ipſi. Nobis ne ſi uelimus quidem id conceditur, qui paupertatis cuſtodiam uoto profeſſi ſumus. Nihil priuatim

uatim prædiorum capere & retinere poteſtis: in commune diuites eſtote ſicut Apoſtolici quondam uiri, quibus commune magnum & uberrimũ prædium erat ipſe Deus, hoc de prædio immenſas cœleſtium bonorum fruges metebant. Auſus eſt Hieronymus de clericis loquens dicere non poſſe habere eos partem domini, qui quicquam haberent præter dominum, quod ſi accipimus, quid fiet his Monachis, qui ita dominum habere uolunt, ut per eum habeant cætera; rogantur à Deo diuitiæ, quaſi ipſius Dei poſſeſſio parum locuples ſit. Hæc & alia quædam non audeo uobis impingere, qui adeſtis, quos equidem opinor pro ingenii rectitudine à turpi lucro auerſos. Veruntamen, qui à peccatis maximis, quæ liquidò peruidentur, declinare ſcitis, ne leuioribus in rebus capiamini prouidete. Moneo prædicoque, ne in cellulis ueſtris auro quicquam illitum, aut purpura tinctum, aut ebore terſum teneatis, nihil habere uelitis uel materia uel arte rarum. Eliciunt retenta hæc & aſſiduè ſpectata amores noſtros, impediuntque quantumlibet leuia & modica eſſe uideantur, ne tota animi libertate æternæ illius pulchritudinis contemplationi ſeruiamus. Scio quoſdam maximas copias & diuitias, plurimaque alia ornamenta, quibus affluebant, abieciſſe, ad monaſteria uerſos. Arſennicos quoſdam & Pammachios intueri te diceres, qui è ſummis uitæ delitijs ad Chriſti duritiem deſcenderant. Animaduerſum eſt deinceps minutarum rerum amore percuſſos, uerbi cauſſa liberculi cuiuſpiam, aut picturæ, aut ſtragulæ ueſtis, & cæterorum talium, propterea quòd illis cultioribus utebantur, quàm quantum oporteret. Quid eſt hoc? Tu mihi extructos diuitiarum montes contemnis, deinde per arenulas auri guttas ſectaris, nihil hoc omnino habet conſequentiæ, nihil rationis, ut grandia præteruolans puſillis hærere debeat. Veruntamen propter imbecillitatem humani ingenii puſilla etiam amoueamus, quæ paulò libentius ſpectantium oculos detinerent. Itaque ſi me audire uolueritis, puri erunt cellularum ueſtrarum parietes, puræ imagines, purum grabatum, purum oratorium, omnia rudia & uilia exiguo ære parata, ſine amittendi metu, ſine furtiuæ manus pauore, illudque etiam rationis habebitis, præſidio ſæpius uel ad uitam, uel ad ualetudinem tuendam neceſſariò carendum eſſe, idque ubi contigerit, magni muneris loco ducendum. Magna laus & præclara nulla rerũ iniquitate permotos ad diuinæ bonitatis obſequium armatiores inueniri. Tales Chriſtus milites peramans cogitur eoſdem affluentia diuinarum uirtutum ditare. An licuit Flacco illud iactare.

Quanto quiſque ſibi plura negauerit.
A Diis plura feret.

Chriſtianus uir religioni addictus non exiſtimauerit bene nudum atque inopem eſſe oportere, qui ſe tegere atque ornare Chriſto uelit? qui enim unquam bonorum è grege noſtro aliter ſenſerunt ſiue docti, ſiue adeò indocti? Quanquam illud Doctorum gratia non ſupprimo, licere illis ſupellectili librorum abundare ad ſuum & aliorum uſum; reliqua alta pau-

perie inundentur. Nudos (dicendum eſt ſæpius) nudos facultatibus bonorum eſſe oportet, quia hoc modo, & eum, quem diligimus, gratius imitamur, & eum, quem metuimus, facilius uincimus. Quid enim crucis nobis exhibent uexilla, niſi nudum Chriſtum, quem ſuis inſequi ueſtigiis debemus. & quid magis horret Diabolus, quoniam ipſe rebus exteris nudus inuenitur, quàm ſi uidet cum æque nudo ſibi fore luctamen: nam ſi quem in ueſte apprehenderit alicuius terrenæ cupiditatis, tunc facilè deiecturum confidit. Fœlix igitur paupertas, per quam & hoſtiles inſidiæ uitãtur, & cœleſtes diuitiæ comparantur. At corpori quid faciemus altiſſimũ caſtitatis propoſitum proteruis motibus inuadenti? Non enim ſicut externarum rerum pompam & delitias diffugere ualemus, ad nuda & inania monaſterii habitacula, ueluti ad cautes & ſaxa exilii quodam iure delati: ſic pari ratione corpus deſerere poſſumus, quod hominem, dum homo eſt, ſecum trahit. Num manus forſitan ſibi met inijcienda? & mors aſciſcenda extra ordinem nullo propoſito? nam ſi animum de corporis ſtatione extrudere properamus, ne ſordibus obuoluatur, aut impudicitiæ, aut auaritiæ, quid aſſequimur tamen? quum & ſi antea purè ſe inſtituiſſet, hoc ipſo tamen, quod malo exit more, ſordeſcit. Rectiſſimè dictum eſt non oportere de uitæ huius ſtatione diſcedere, niſi quum legitima poteſtas, quæ huc immiſerat, reuocarit. Sunt iſta, uerumtamen nihil prohibet habitantem in corpore frangere petulantiam carnis, & frœnare furorem ſatellitis huius libidinoſiſſimæ. At arma expetimus, quibus frangamus, ſeu frœnum iniiciamus: magnum prœlium, durum ineundum certamen, cum atroci hoſte res eſt: qui medullis uiſceribusque penitus incluſus ſenſus intimos titillat omnes; delinimentis & illecebris miris cum omni ſuauitate affluentibus: & ecce tetra & impura inuadit imago uoluptatum, quæ præter oculos animæ feruntur trepidantis ne feriatur, uel ſcutum præbeto, quò iacula hæc laſciuiæ repellantur. An ego dilectiſſimi uelim nudos uos & inermes obiicere certamini? Nempe arma Chriſti milites quæritis, rectè quæritis, pugnare uultis cum impuro aduerſario; ſtrenuè uultis, cupitis acerrimum hoſtem debellare, glorioſè cupitis: ſed quas armorum petam officinas? quæ præcepta dem. pugnandi? quam ſpem porrigam uincendi? ſi libido luxuriæ ea eſſet, quæ iacula ferri acie munita intorqueret: ego ſcuta uobis ærea comparaſſem, galeasque tremulo cono inſignes capitibus ueſtris indidiſſem. Nũc quũ laſciuis & mollibus pugnat iaculis, uos ex aduerſo duritiem uictus & aſperitatem opponite: nam & cilitia induenda nobis, & ieiunia continuatis menſibus ducenda, & flagra inferenda, algoris & æſtus iniquitas ſubeunda: præſtat eſſe uiros, ut arma hæc pondere grauia, tractatu aſpera aduerſus inſolentiam tam nequam hoſtis expedire ualeatis: hac ratione clauus clauo retundendus, depoſcit ſæculi delitias caro, ſicuti eius ingenium fert, ego illam inter Chriſti ſpineta pertraxero, uerbere laniaro, ... ieiunio-

ieiuniorum languoribus afflixero, peſſimis modis accipiam, tum demum frontem mihi audeat tollere meretriciam, doleat continentiæ caro; ne arrideat luxuriæ: in tantum tamen doleat, ne opprimantur uires illius, ſed frœnentur: hoc enim tantùm quæritur luxuriæ fluxa ſubſtringere: quemadmodum citharam citharædo, nauem nauclero, bigam aurigæ: ſic carnem animi imperio ſubditam eſſe oportet. Quid ſi illud præcipio ac mando, ut mulierum conſortia declinetis? (non enim poſſum dicere fugiatis, ne ſpeciem animantis huius deteſtari uideamini) num ab inſtitutis patrum uidebor longius abire? quorum pleroſque ſolitudini addictos ſcimus, ne muliebrem quidem pallam ſpectare uoluiſſe, tantus illos caſtitatis Zelus momorderat. Vellem adeſſent matronæ ciuitatis. Illis meo iure præciperem, ut Monachos ad ſe crebrò commeantes repellerent. at ſancti ſunt uiri, ſermone forſitan & amictu, nam opere, qui credere poſſumus? quoniam qui ſanctitati ſtudent, quantùm licet ac fas eſt, fœmineas formas deuitant: memores iam pridem fuiſſe dictum, quod urit fœmina uidendo, ergo ut ab igne cauent, ne cum eis commorentur diu: nam quemadmodum ignis non tàm lædit tactu, quàm mora, ſic muliebris forma uix offendat, niſi oculum figas, & hæreas aſpectu, & multo detineas ſermone. aliud eſt enim colloqui fœminas paucis ſemel, aut iterum pro delati negocij facultate, aliud frequenter inuiſere, & teneras apud aures longis ambagibus ſonitare. Licet (inquiunt) rectis oculis fœminas intueri, & nihilominus animo cœcum eſſe ad libidinem: lubrica oratio, quæ multos ſæpe fefellit, quum putarent animi libidinem extinxiſſe, quæ fuerat conſopita. remoueantur ergo oculi ab illici uultu quantùm fieri poteſt, ne dormiens animi libido excitetur: ualidius tentatura rationis uires, quò diutius quieuit, nec de oculis tantum præceptum ſit, ſed de reliquis quoque corporis partibus, ut illis alter ſexus ignotiſſimus ſit uoce, tactu, loquutione. ſcimus ſanctiſſimos uiros dixiſſe, atque adeò ſcriptum reliquiſſe, inter cauſſas, quibus interdictum eſt fœminis, ne Dei uerbum publicè prædicarent, illam quoque iuſtam, quòd earum ſermo inflammaret: quantò hi magis priuata colloqula leuioribus de rebus cum fœminis ſumpta improbarent: & quantò dicerent periculoſiora? Quid de tactu dicam? Reprehenſum ab Abbate Monachum teneo, qui aduentantem mulierem collata dexrra excepiſſet, quum ille excuſans diceret ſanctam fœminam, ſanctiores (inquit) eritis ſeiuncti, quàm copulati. Vides terram & aquam elementa duo, pulchra ſpecie, uſu iucunda, commiſce paululum utraque, lutum creant, & nihil tum his inquinatius. Arſennium Abbatem inſignem ſanctitatis nomine uirum conſpicata nobilis genere mulier inſequuta eſt, ut colloqueretur, & cum homini ſanè improuisò incidiſſet, conturbatus ille dicere incipientem uerſis paſſibus dereliquit, clamare à tergo & uociferari mulier ut conſiſteret, uelle Deũ rogari. Tum ille, Libens inquit rogabo Deum, ne te poſthac uideam, ne ue meminerim te mihi unquam cohæſiſſe, ſic Peon Antonij diſcipulus,

lus, multis à ſorore fatigatus precibus, ut ſe graui morbo affectam inuiſeret, clauſis oculis tanquam feneſtris quibuſdam foras ferentibus illuc duci uoluit à puero, ne dum iret, rediret, alicuius muliebris illecebræ occurſu caperetur. Nos, qui omnibus horis muliebri oculos conſpectui damus, nihil tale timemus: ac ueteres illi patres. cur? an quia minus uirtute ualemus? Nolite poſthac mirari audientes plurimorum fratrum lapſus. Paulus Apoſtolus dixit. Fugite fornicationem: nos non fugimus ex Apoſtoli præcepto, ſed cominus pugnamus aduerſus carnis libidinem, qua in pugna plures cadunt, quum alij fugiendo ſuperiores euadant: magnam (mihi credite) fratres res iſta recipit cautionem, ut pudicitia, ueluti ſub ſigno gemma infracta teneatur. Ille neſcio quis in comœdia ſenex, qui theſaurum domi condiderat, ubi cum uicino fabulans in uia audiſſet quaſi ferri crepitum, nam forſitan operarij à quodam cōducti hortum in proximo fodiebant, exanimatus intus ſe recipit, inſpecturus, an res ſalua ſit: ſic uobis non minori ſolertia excitanda mens, ubi quid blandum cogitationibus ueſtris inſonuerit, ne lenocinia uoluptatum ſubrepant, ueluti ſuffoſis cuniculis ad extrahendum Monaſticæ continentiæ opes: nam regredi tūc intra nos ipſos oportet citiſſimè, & breuis ſaltem ille ſermo proferendus, quis hic fodicat? hei mihi ſi diripior. Diuites ſæculi ægrè ferunt uerſari egenos in ſuis domibus, illoſque, quantùm poſſunt, abigunt, non quòd pro comperto habeant furis animo eos uenire, ſed tamen quia egeſtas ſuſpitioſa eſt, propendent animo in eam partem, quæ cautior eſt: ſic & uobis non minus ſuſpecta eſſe debent mulierum ora, ne alliciant ad ſe, & prædentur diuinum illud propoſitum caſtitatis, itaque expellenda procul. Nos itidem ſi puerum diſtricto aſtantem gladio uideamus, ſtatim accurrimus, & uel reluctanti gladium extorquemus de manibus, etiam ſi nondum uulneratum cernamus, cogitantes quàm facilè poſſit uulnerari; denuntiamuſque ſub mutu uerberum, ne poſthac illum attingat. Congruentiori ratione idem ſeruabitur ubi Monachum intentum uidebimus muliebri pulchritudini: nam ſtatim acclamandum, & curandum, ut deſiſtat, neue iterum attrectet: quoniam non leue periculum eſt, ne uulneretur, mentemq; tumultu repleat, & per oculos adulteria concipiat. Nec dicat mihi ille, non ſum uulneratus adhuc, nam præterquam id incertum eſt, nec facilè credi poſſit atteſtationi tuæ, ego id non ſpecto, an uulnus acceperis, ſed quàm in procliui ſis, ut accipias: non enim extra humanam naturam aleamque es conſtitutus: non tam mendicitas diuitijs ingeſtis incenditur, quàm libido diuerſitate ſexus animaduerſa inflammatur. Aſpera ſit licèt & ferrea Monachi uita, tamen tam ſe rectè mentis ueſtigiis lubricam proſternit carnis uoluptas, ut uix à lapſu defendatur, ne dum forinſecus occaſiones quærendæ ſunt, quò procliuius ruamus: hac in re, (ſi me conſiliario utis uutis) tuta etiam pertimeſcetis. Vberibus ocij turpia cogitationum ali dicunt, ideo ne uacua mens ſibi quicquam fingat illorum,

uobis

uobis intentius aliquid operis ſemper fuerit moliendnm. Præceptum eſt Sapientis in Eccleſiaſte,ut opinor,ſeruos in opere habendos,ne ocio corrumpantur. Vtile & egregium præceptum, quod uobis quoque ſeruandum eſt. Et ne forſitan aliquis ueſtrum dicat ſe excuſans,& cæteros: quid hoc ad me? Monachus ſum; ſeruum non habeo. Imò tu quoque habes, & hi omnes: an non tibi ſicut omnibus corpus eſt traditum? hoc tuum ſeruum eſſe dico, huius enim ſeruitio utimur ſub animi dominatu, hic peſſimus fuerit ſeruus, ſi delicatè uixerit & ociosè: ergo labore & opere aſſiduè terendus,ne uacet turpibus cogitationibus, ne fœdum corporum complexum, ut naturale quoddam bonum aſciſcens, corrumpatur, uel te potius dominum ſuum corrumpat.Sed de caſtitate hactenus:hæc enim ſecundo loco reſedit, quam ſolemniter religioſam ingreſſuri uitam nuncupauimus. Supereſt obedientiæ uotum, quod germana quadam ſocietate rectè antecedentibus copulatur: nam poſtquam externarum rerum magnificentiam ornatumque deſpeximus,item & ſenſuum ſuaues iucundasque motiones afflximus, reſtat modò, ut liberum mentis noſtræ arbitrium ſummittamus.Horum unum paupertatis, alterum caſtitatis tuendæ cura dedit: reliquum obedientiæ ſuſceptio præſtabit. Appetit unuſquiſque naturæ impulſu excelſus præſtansque uideri, ad imperandum magis,quàm parendum paratus. Et quoniam libertas eſt poſſe in his plurimùm, quæ decet poſſe, hac libertate uehementer omnes gaudent, ſententiamque ſuam & operam unuſquiſque cupit admirabilem uideri, & cæteris præferri; ſed hæc agant liberi. Nos ſeruitium Chriſti ſumus, nobis erepta uoluntas, & in alienam ditionem collata. Quid enim elegantius; quid ornatius dici,aut cogitari poteſt? Quæris de me num uelim concionari ad populum, num declamare aduerſus hæreſim quandam, num præſtò eſſe proximo opem meam imploranti; num aliquo iter habere. Reſpondeo: præſulem meum ſciſcitator quid uelim. Tu ergo quid uelis ignoras: & alius eſt mihi adeundus pro te? Ita inquam. An ille arcana tui cordis nouit? minimè, ſed quod uult ille, efficio, ut ipſe uelim: nã poſtquam ſemel dedi me in manus præſulis mei,& cum tanta obedientia illi me ſuppoſui, cum quanta lutum ſubeſt figulo, cera fictori,quacunque ille ducit, ſequor; nec alias imagines reddo, quàm quas illa manus mihi impreſſit. O obedientiam præclariſſimam uirtutum omnium, quæ tuo utero larga demittis ſanctiſſimæ humilitatis fluenta. Tu Monachum doces iudicia propria extinguere, maiorum cedere præceptis impellis, ut ſe proſternat deiiciatque omnibus, nihil ſe ſcire, nihil intelligere arbitretur, niſi aliundè acceptum ac traditum. Nunquam qui ad quamlibet rem ſibi demandatam obtemperandum exiſtimauerit, & ſe alienis neruis, ut lignum mobile ducendum putauerit. uana tolletur ambitionis aura, nunquam ſua magnifaciet, nunquam de principatu contendet. In fratres quoſlibet humillimorum impenſam conferet officiorum, maiores colet, æquales uerebitur: eos, quos infra ſe poſitos credet, (uix tamen

tamen credet) altiori honore proſequetur. Porrò quum liber ſis, ſubijcere te alterius poteſtati, & formam ſerui induere propter Deum, quid aliud eſt, quàm eum imitari, qui quum omnium Dominus eſſet exaniniens ſe habitum ſerui ſumpſit, & obediens factus eſt uſque ad mortem, mortem autem crucis. quod ſi tam glorioſum exemplum non moueret, tamen illud urgeret, quòd nullus hominum cœtus, nulla ſocietas, nulla reſp. nulla domus conſiſtere poteſt, niſi maioribus pareatur. Quamobrem aut diſſoluenda monaſterii ideſt Monachorum habitacula, aut ſi retinentur, obedientiæ iugo colla ſubmittenda, & cogitandum, quòd non modo inter omnes, ſed ſupra omnes congruit Monachis humilitatem ordinemque ſeruare. Spectabit igitur Monachus in cunctis ad præfectum ſuum, & tam ſe ei docilem præbuerit & ſequacem, ut uel breuiſſimo nutu ab eo gubernetur, eat, maneat, redeat, uigilet, pſallat, ſacrificet, comedat, lauet arbitratu Abbatis ſui, nihil horum à ſe impetret, neque tamen omni uo luntate Monachum penitus denudamus, ne animalis ritu agi putetur; ſed eum hac præcipua & excellenti uoluntate armamus, qua toto animi affectu in Dei amorem feratur. Vita noſtra per ſingula ducitur momenta: non enim eſt tota ſimul, ſed eam totam ſimul obtulimus quodammodo Deo, ubi pollicitatione ſolemni nos aſtrinximus, quòd in hoc omni uiuendi ſpacio reliquis præteritis ei ſoli ſeruiemus, ipſum quæremus, ipſi hærebimus, ipſi amoris uinculo innectemur. Hic eſt ille amor, qui finis eſt actionum omnium & cogitationum noſtrarum, tria hæc, paupertas, caſtitas, obedientia, ideo ſuſcipiuntur, ut hunc amorem foueant, nutriant, excitent, corroborent. nam ubi externas res, corporis ſenſus, mentis arbitrium, nos denique metipſos abijcimus, negligimus, abiuramus, unus tantùm relinquitur, qui ametur Deus, fortius in hunc uidetur amor noſter ruere, quo in aliorum curam ueluti riuulis quibuſdam minus deducitur: ſed totus ſimul & conglobatus in illum rapitur, uel nos potius rapit. tunc enim ueluti extra nos facti iungimur mente ei, quem tam ardenter amamus, & in quo quodammodo uiuimus: nullum maius uinculum, quàm uoluntarius amor, præſertim ſi uehemens fuerit & incitatus. Quòd ſi diu erſorum ſolicitabit turba negotiorum, elangueſcet ille & diſſipatæ animi uires ſegnius ad diuina conſurgent. In quo qantus eſt nonnullorum error, qui in monaſteris non tantùm ſuas, ſed alienas etiam partes obeunt; non ſatis habent uerſari intra fines muneris deſtinati, ſed ſolicitudine exeunt in prouincias alienæ ſortis, uariiſque negociorum anfractibus animum ſponte addicunt, quaſi ſine illis nihil rectè geratur. Sciſcitantur, auent audire, uel de legato quopiam an corradi potuerit ab hæredibus, quomodo & quorum opera exactum, cui oneri tollendo contributum. De communium præterea prædiorum cultura, de fructuum diſpenſandorum ratione infinita eſt quæſtio. nec uerò clauſtris tautùm hæc cura clauditur monaſticis, ſed proruens ad urbana exit ciuium multorum negocia, detrimenta interim non leuia ſu-

ſcipit diuinæ charitatis flamma. Vobis ſi quicquam proficere cogitatis, maxima ſolitudinis & ſilentij cura ineſſe debet; quæ duo pariunt orationem, non hanc quidem orationem, quam pſallendo fundimus, collectis ex ordine uerbis, & animaduertentes, ne quid prætereatur: ſed illam inquam orationem, qua compreſſis corporeis ſenſibus attollimur ſpiritu principiq́ue illi ueritati copulamur. Dicite obſecro, non linguæ, non pedum frœnare uultis officia, oberrare iuuat, ubi libet greſſibus & ſermonibus, & quomodo intenti familiaritatibus hominum & locorum diuinæ hærere poterimus neceſſitudini orationibus perenniter fundendis? Sunt qui uel, ut placeant, uel ut animum relaxent, obuios quoſque detinent profluis uerborum agminibus, ridicula iacere ſtudent, atque hunc morem, (proh dolor) plurimi iam damno profectus noſtri aſciuimus. habet ipſa lingua facillimum motum, quum in udo ſit poſita & ueluti in lubrico, ideo initio motus eius compeſcendus, quia ſemel incitata ſtare neſcit. Nihil autem tàm facilè mentis emollit neruos, quàm hæc ſermonis proluuies, nihil æquè ſolit rigorem Monaſticæ diſciplinæ, quàm hæc incitata linguæ uolubilitas, quæ itidem peccatorum comes eſt. hinc multorum perit profectus, ut non ſentiatur, adeò ſuaui ueneno capiuntur. Alij ſunt quidem ex alio quodam imperitorum ordine, qui frequentiſſimè urbem permeant, uel ſi nihil aliud poſſunt, ſaltem ſingula monaſteriorum loca hirundinis more luſtrant quotidie, uerentes, ne ſi uni hæreant cellulæ anguſtiſſimæ totos dies ac noctes, illis obiiciatur, quòd incolant uiuentes ſepulchrum. Eſt omnino uiuacis hominis corpus mobile non uno loco circunſcribere, ſed quid menti fiat, quæ gyris illis & erroribus capta uariis cogitationum formis illudetur? excurret ad ſpectatas ſpecies, quarum implicabitur ardore: hoc quum agetur, quæ uincula innectentur circunfluæ menti? qui clauus erit iſte, qui fluctuantis animæ motus cœleſtibus cogitationibus affiget? Quæremus etiã cur ueteres patres orationibus innixi tam familiariter Deo aſiſterent, ueluti cœli iam municipes, ac non cogitabimus illos ſilentio & ſolitudini addictos ſolis ſe inſeruiſſe diuinis. nam quum ſqualida & uaſta capeſſerent eremi loca, garrulum forſitan propter fontem incolebant, non ipſi garruli erant, feras per patula curſitantes forſitan ſpectabant: non ipſi curſuram exercebant, raros homines ad ſe uenientes quamprimùm dimittebant, non ipſi ultrò multorum amicitiam appetebant.

Rarus ſermo illis, & magna libido tacendi.

Si quando loquendum erat, loquebantur de ara crucis, de cœleſtis Hieroſolimæ diuitijs, de ſummi regis beneficentia, de bello aduerſus Diabolum, deq́ue eius inſidijs; demum de talibus, quibus ipſi unà cum auditoribus proficerent ad pietatem: quædam etiam de ſcripturis ſanctis ſibi ipſis inuicem proponebant & audiebant: eorum autem, quæ gerebantur in urbibus, magna ipſos obliuio ſeu potius ignoratio tenebat. Quid plura? à rebus externis, à corporis cura auerterant ſe ipſos, animũ

totum

totum ab omni mundi fuligine purum deterſumque in unum effundebat Deum ueræ uitæ, fontem, æternorum bonorum auctorem, hunc quærebant, cum hoc conſiſtere cupiebant. Ergo ſimul ac collibuiſſet, mentem illic affigebat, nihil erat negocij ſpiritu ſublato perſequi eum, quem unicè diligebant: non ſatis habebant tenebras effugiſſe ſæcularium rerum, ſi ſtarent in crepuſculo, & ueluti ſub dubia luce nimboſi cœli, ſed toto die & plena diuinitatis luce perfrui cupiebant, quantùm tamen hîc conſequi datur. Eadem nobis ratio tenenda, eadem ueſtigia perſequenda; ſi quid Monachi profeſſione digniſſimum eſt, implere auemus. Non eremum quidem perſequuti ſumus ac illi, tamen perfectione ſanctorum operum non longè à talibus uiris, ſi uolumus, recedemus. Pythagoras maximam ſilentij curam habuit: nam ſectatores ſuos tacere in quinquennium, poſtea non niſi neceſſariò, nec pluribus, quàm quot opus eſſet, loqui iubebat. Illud etiam erat in præceptis, ut intus manerent Aegypti ſacerdotes (ut Hieronymus refert ueteres ſequutus auctores) nunquã è templo diſcedebant, ſed illic aſſiduè commentabantur, rerum cauſſas & ſiderum rationem inquirentes. hoc quum illi facerent humanæ ſapientiæ ſtudio, quid nobis faciendum eſt, qui infinitam Dei ſapientiam apprehendere cogitamus, uerbo uirtutis ſuæ omnia portantem? Num tamen diſtractos uelim uos uidere aſſiduè, ſilere ſemper, prodire nunquã? minimè, ſed ad tempeſtatum rationem uelim uos actiones ueſtras tanquam nauigia moderari, quod ipſe eremicolæ, de quibus antea dixi, factitarunt. Etenim unuſquiſque intra ſe ſic agat, ac loquatur. Ego monaſteriis conditus, quò urbis oculos diffugiam, introrſus tamen adhuc recedens monaſterijs itidem latebo, at prodibo in apertum conſpicuus omnibus, ubi animarum ſalus & fraterna charitas depopoſcerit, ſocietatem hanc ingreſſus ſum inſtitutam, ut ad Dei opera unanimes confluamus, tali tempore dilapſo mecum ero, ſolitariæque uitæ amabundus. Linguam teneo ueluti cymbalum & æs tinniens, quò perſonem diuinas in laudes, cauebo ne ſacrum hoc inſtrumentum ad prophana transducam. Hæc ſeruemus fratres, ut cuſtoditis officiorum uicibus conditi & aperti, ſoli & ſociati, loquaces & ſilentes inueniamur, atque hanc quidem pulcherrimam ducemus morum concordiam in tam diſſona actionum uarietate. Cupimus omnes quantùm in hac uita fieri poteſt Deum uidere: meminerimus dictum eſſe. Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum uidebunt. Cor igitur ab omni inquinamento uitiorum, & omni ſæcularium rerum deſiderio mundandum: & ubi id adepti ſuffragante Domino fuerimus, nondum ab opere ceſſandum, ſed id agendum, ut mundities retineatur. Nemo tam eſt mundus, quin adhuc cum mundum uidere uelim: hoc non iam præterita reſpiciens dico, ſed metuens futurum. Veluti ſi æream ſtatuam ab omni ærugine deterſam & iam ſplendidam ſpectarem, hortarer adhuc ſtatuæ dominum, uideret ne ſtatua ærugino ſa ſit. Et dicente illo ſe ſtatuam ab omni ærugine nuper mundaſſe & iam

fulgere: reſponderem me non monere de ærugine, quam iam abſterſiſſet, ſed de ea, quæ intus latens erumpet in poſterum, ſi deſes fuerit, & diligentia in abſtergendo defuerit. Similiter non deſino uos monere, ut ſi abſterſa ſunt omnia inquinamenta omnesque ſordes, ne ea res deſidiam uobis pariat, ſed excitet diligentiam: aſſiduè nanque purgandum cor, purumque ab omni rerum ſæcularium appetitione reddendum, & proſpiciendum omnino, ne qua deinceps mala illinc cupiditas erumpat. Volo dicere aliquid amplius. Non ſatis eſt Monacho accepta & parta bona tueri & retinere, niſi ſtudeat augere, & cumulare aliis maioribus, pergat ire quotidie (ut dicitur) de uirtute in uirtutem, ſi dixerit, ſufficit, actum de illo eſt. Etenim humana mens, uoluntas, cogitatio, uarias ſemper recipit morum agitationes, uno loco conſiſtere nequit: non domum, non hoſpitium inuenit ullum commorandi, ſed in mortali uitæ huius ſemita, ueluti perpetui curſoris fungitur uice. Itaque ubi non tendit ad optima, ad peſſima contendit; ubi non progreditur, retrograditur; ubi non proficit, deficit; denique deſinit eſſe bonus, dum negligit fieri melior; ſemper autem fieri melior poteſt, quum nullus finis futurus ſit inſequendi ſummum illud bonum, quod & ipſum ſine fine eſt: quum ad ulteriora tendentibus contiuuò oſtendatur, quod adiici prioribus poſſit. Hoc Apoſtolus ſentit Paulus, dum nos iubet, non retro reſpicere, ſed aſſiduè in anteriora ire: ac ne mirandum quidem id accidicere Monacho, quod omnibus contingit artificibus. Iſti nanque ſi parumper ceſſant ab opere, deteriores fiunt artifices, atque omnia eorum retro labuntur.

Non aliter, quam qui aduerſo uix flumine lembum
Remigijs ſubigit, ſi brachia fortè remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alueus amni.

Vt quidam Poëta cecinit. Hinc illa pictoris uox, quæ poſtmodum in prouerbium uenit, ſe nunquam ſine linea diem duxiſſe. Quamobrem uigilandum eſt ſemper nobis fratres, & intento undique animo circunſpiciendum, ab oratione non modò ceſſandum, ſed feruidus quotidie inſiſtendum; quoniam maximus ille Monachorum hoſtis Diabolus nunquam ſomnum capit, ſemper eò tendit, ut Monachum de propoſito uel gradu deijciat: non enim ille primo tentat ab oratione abducere, ſed ſuggerit, ut remiſius oremus, deinde ubi id ſuaſit, tum illud, ut minus frequenter atque ita paulatim Monachum carpit, ut parua uel nulla cura tangatur diuini operis: & ad extremum Monachum eſſe non ſinat. Nouit quòd ubi Monaſticæ diſciplinæ rigor uel paululum ſoluitur, humana ſibi indulget imbecillitas, & aſſiduè labitur longius, in deterioraque imprudens prouehitur: ideo tentat primò leuiter, mox grauius, & iam inclinatos in grauiſſimam demum ruinam impellit. O peſſimum hoſtem omni animi prouiſione repellendum, niſi forſitan timendum non putatis, quia oculis corporeis non uidetur, at ea de cauſſa magis eſt formidoloſus, quia præuiſum hoſtem facilè erat cauere. Is autem hoſtis, non modò non conſpicitur,

tur, ſed etiam ſub amici perſona fallens, & ueluti partium noſtrarum fautor doloſa ſæpius ſuggerit conſilia ad perniciem trahentia: cuius documentum præbere poteſt commnnis omnium parens Adam, quem ſub melioris ſpei obtentu decepit, & ab his, quæ in manibus erant bonis detruſit. Non'ne etiam pietatis ſpecie Ieptam induxit, ut propriam filiam immolaret, nephariumque illud ſacrificium Domino offerret. Alium impulit quendam, ut manu tangeret arcam ruenti ſimilem: alium ut ſacrificaret potius, quàm quòd cœleſti oraculo iubebatur, impleret. Videte quanto cum hoſte ſit certamen, qui & improuiſus & ex inſidijs ſalutem noſtrã petit, atque ita ex inſidijs, ut non inſidiari ſæpius, ſed auxiliari credatur. Sed quorſum hæc tam multa de Monachi uita? ut admoneamur ſcilicet officij noſtri, quod ſi præſtiterimus, rectiſſimè erit, ſin aliter, peſpicuum eſt quid euenturum ſit: ut mihi non ſit nunc neceſſe triſtè aliquid dicere uel ominari: uulgus hominum religioſos nos uocat, non quò ſæculares uiri plures piè uiuentes non ſint ipſi quoque religioſi, ſed id commune nomen attributum nobis, qui religionis ſtudium præter cæteros profeſſi ſumus, & in eo ipſo nos oportet excellere. quòd ſi irreligioſè uiuimus contra id, quod profitemur, & monaſticæ uitæ fert inſtitutum, quanto odio digni ſumus? qui non in re leui, ſed maximè graui, non uni aut alteri, ſed cunctis penè ciuibus, non ſermone, ſed factis, non ſemel aut iterum, ſed per omnem uitam mentimur. Meritò quis nos magis auerſetur, quàm in ſæculo peccantes: illi enim magis ſtant in lubrico. Nobis diuino munere ſuppeditata ſunt omnia, quæ à peccatis retrahant, & ad ſanctitatem uitæ pertrahant. Nos nanque ſæculi negocijs deſertis in tenui uictu & cultu uitam agitamus, quotidie diuinas literas tractamus, ſacros pſalmos reſonamus, exempla ſanctorum ſpectamus, & quod maius omnibus, Deo patri hoſtiam illam placentem quotidie ſacrificamus. Si hanc ſanctitatis aram, ſi hanc ſacram militiam, ſi hanc ſtationem atque uigiliam ab Imperatore cœleſti creditam nobis atque commendatam impiè uiuendo prodimus, quæ turpitudo maior? quod ſupplicium tanta turpitudine dignũ inueniri poteſt? Hactenus aſpera quadam & rigida uia progredientes tanquàm inter dumeta iter fecimus, dum Monachi uitam plenam laboribus & ærumnis depinximus: quamobrem uereor ne multos magni incœpti & diuinarum rerum pertæſos animus deſtituat, ueluti ingreſſi uitã fuerint omnis ſuauitatis expertem. Quid faciam? ſoler ne uos? & fluctuantibus in ſalo tranquillam littoris ſtationem oſtentem? Magnum hoc ſpeduci quietis & dulcedinis ſibi parandæ, hoc laborum moleſtiam, hoc curam mentis leuare poteſt, quid ergo? credemus fratres ſanctiſſimorum uirorum uitam nulla conditam dulcedine amarulenta omnia experiri? Scilicet doctus ille uir & eloquens, ex diſciplinæ cuiuſpiam tractatione & ex meditatione dicendi, ſuauiter animum eius commoueri ſentiet, ut reliquas oblectationes rerum & temporum reſpuat: delinitus una uoluptate ſtudiorum liberalium, Monachum, qui diſcluſus corpore Deum apprehenderit

hend erit ſolius animi ſenſibus, nullos iucunditatis fructus perſpicere di-
cemus ? An circi & ſcenæ gaudia, ut magna celebrabuntur propter ſpecta-
cula ferarum, gladiatorum, fabularum, & multiplicium aliorum certami
num . In ipſo diuinitatis ſpectaculo, quod mera effundit gaudiorum fluen
ta, nihil prægustabimus nectaris illius, quod poſt mortem plenius & abū-
dantius hauriemus . Quæro etiam quid deterius in homine? quæ feculen
tior ſit pars ? Corpus inquies, ergo corpote ſentiuntur magnæ ſæpius uo-
luptates . In animo uerò ideſt nobiliſſima hominis parte non longè ma-
iora uerſari exiſtimabimus gaudia , quum ſecedit ille in loca pura frui-
turque ſedibus ſacris . Vt enim Initio conuerſionis magnum ineundum
ſit ſæpius certamen aduerſus ſæculi carniſque illecebras, ingemiſcendum
que ſit frequenter, ac flendum , clamandum orationibus ante Ieſu pedes
humillimè effuſis , tamen ubi paululum aſſuefacti huius generis pugnæ
terrena neglexerimus , ſerpereque cœpit cœleſtium amor , tunc non par-
ua ſtillabit dulcedo ob præſentiam æterni numinis : nam profuſis exulta-
bunt gaudijs, quorum purificata mens cæteris contemptis ardenter Deo
inhæſerit . ſicut enim qui terrenas ſequuntur uoluptates , dulciores ſua-
uioreſque percipiunt illas , præualido corpore , quàm infirmo , ſic cuius
purgatior erit mens ab omni aſperitate & ſorde ſæcularium rerum leuiga
ta, effuſo in ſe magis diuino bono uehementius gaudebit . An inſuauem
arbitrer illius uitam, qui quotidie fruitur contemplatione uerorum æter-
norumque bonorum ? tantùm abeſt, ut ſit inſuauis, ut nulla maior huma-
na in uita contingere poſſit ſuauitas ; rectius crederetur ineſſe faſtidium il
lic quàm ullum mœrorem : quanquam ne faſtidere quidem quiſquam il-
la bona poſſit : ita enim faciant, ut deſiderium ſui aſſiduè relinquant. Qua
in re quantùm differant à ſæculi bonis animaduerti poteſt. nam ſæculi bo
na in propatulò poſita, mortalium uota ſui ſpecie irritantia , ubi poſſeſſa
fuerint & pertractata, mox ſordeſcunt, languidiore tenentur affectu, quàm
quo quæruntur: anguſtiora ſentiuntur, quàm ut affectus humanos explere
queant . contrà accidit his, quæ ſolo mentis intuitu capiuntur bonis, nam
hæc recondita ſunt quodammodo & latent , nec obuia humanis affecti-
bus eos ſtatim laceſſunt, ſed difficulter inſpiciuntur, difficilius etiam quæ
runtur : at ubi parta fuerint & poſſidentur, dulciora in dies & maiora ſen-
tiuntur: ſola homine digna exiſtimantur, ſola ſaturant , ſola dum haben-
tur, adhuc habendi magis deſiderio torquent. Sed quò obuertere ſe poſ-
ſunt ſancti uiri, ut non illis læta omnia occurrant, atque iucunda . Num
ſolitudo eremi, aut monaſteriorum amara fuerit illis, qui Chriſti, Mariæ,
Angelorum colloquio quotidie fruuntur ? qui non ſunt putandi eo loci
degere, quo corporibus locati, ſed quo mentem intenderunt ? Num pau
pertas humana conterreat diuites cœleſtium bonorum ? Num ieiunia di
uino paſtu ſaturos ? Num ueſtimentorum ſquallor clariſſima uirtutum lu
ce fulgentes ? Sed quid hæc commemoro ? quum gloriæ ducant ſibi , ſi
pro religione ſtantes probro & dedecore fuerint operti: dulcedini, ſi Chri

ſti cauſſa acerba tolerauerint. Nihil æquè quondam peramabant ſancti uiri, quàm patientiam corporum exercere, & oſtendere populis per uulnera, dolores, & acerbam mortem, uerum id eſſe, quod prædicabant. Obſtupeſcebant homines uidentes eos ſtudioſè in illa ruere ſupplicia, quod paſſim tamen initio naſcentis Eccleſiæ fiebat, quia ſacro afflati furore ueluti ebrii ferebantur, ut potè, qui totas diuinæ charitatis lagenas ebiberant, atque exſiccarant: parum uidebatur, ſi mors non eſſet in pœnis, niſi etiam mortis eſſet illis crudelitas in delitiis. quanta cupiditate Apoſtolorum Principem Petrum crucem excepiſſe credendum, Domini membris prius ornatam? Quanta Germanum Petri Andream? qui ueritus ne populi miſericordia deſcenderet de ſpecioſiſſimo illo & pulcherrimo pœnarum trophæo exorauit Dominum,ut inter illa ſupplicia expiraret. quid Ioannes uirginitatis flore inſignis, Apoſtolatu nobilis, & Euangelij præconio ſublimis, num feruentis olei lacum expauit? num deprecatus eſt ſupplicij genus acerbiſſimum? quanuis fortis Chriſti athleta ingurgitatus illic non aduſtus, ſed unctus emerſerit. uos tamen in illo & reliquis, qui ad ſupplicia delati præſidio cœleſti ueniam acceperunt, non plagas aut uulnera numerate, ſed mentem appendite ad duriſſima quæque paratam: nam hoc etiam ægreferebatur à plurimis, quod cupientibus perpeti ueſanam tormentorum libidinem non licebat. Illi præ martyrij decore influere quaſlibet pœnas aduerſus ſe optabant, principum indulgentiam deteſtabantur. Videbant ſibi nihil eripi poſſe à Dei cauſſa ſeiunctum: erant enim Chriſti mancipia, quæ ſi ferro,uel quouis alio peſtifero cruciata perdebantur,Chriſto perdebantur,id eſt inueniebantur. Facit hoc omnino uehemens amor, ut hominem non ſinat ſui ipſius eſſe, ſed eius, quod amatur. Nihil ſic amans inſpiciat aliud, niſi quid uelit amatus nulla ſui ipſius habita ratione.Hæc perſequitur, hæc curat, hæc amplectitur ſola, tanquam non in ſe ipſo, ſed in illo uiuat. Hoc non diſſimulans Paulus dicebat. Viuo iam non ego, uiuit uerò in me Chriſtus. & hoc idem in alijs impletum fuiſſe oſtendit, dum ad Coloſſenſes ſcribens inquit. Mortui enim eſtis, & uita ueſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. & ad eadem Corinthios cohortatur, ad quos iterum ſcribens,illud protulit. Pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, ut qui uiuunt,non iam ſibi uiuant, ſed ei, qui pro ipſis mortuus eſt Chriſtus & reſurrexit. Ignatius Antiochenæ Eccleſiæ tertius poſt Petrum rector,quum ſub Traiano principe damnatus eſſet ad beſtias,& ea de cauſſa Romam uinctus traheretur, ſcripſit in itinere epiſtolam peregregiam ad Romanos,cuius uerba ad ea, quæ nunc agimus pertinentia, quoniam digna uiſa ſunt tanto uiro,digna ſacræ mentis ardore, digna Chriſtiani nominis triumpho, memomoriæ mandaui. Ad hunc enim modum loquutus eſt. De Syria uſque ad Romam pugno ad beſtias die nocteque ligatus cum decem Leopardis, ideſt militibus, qui cuſtodiunt, quibus & cum benefecerim, peiores fiunt. Iniquitas autem eorum mea doctrina eſt, ſed non iccirco iuſtificatus ſum.

Vtinam

Vtinam fruar beſtijs, quæ mihi ſunt præparatæ, quas oro ueloces eſſe mihi ad interitum, & ad ſupplicia, & allici ad comedendum me, ne ſicut ad aliorum Martyrum non audeant corpus accedere: quod ſi uenire noluerint, ego nim faciam, ego urgeam, ut deuoret. Ignoſcite mihi filioli, quid mihi profit, ego ſcio, nunc incipio Chriſti eſſe diſcipulus, nihil de his, quæ uidentur deſiderans, ut IESVM inueniam: ignis, crux, beſtiæ, confractio oſſium, membrorum diuiſio, & totius corporis contritio, & tormenta Diaboli in me ueniant, tantùm Chriſto ut fruar. Hoc Ignatiano ſermone fratres nihil ne deprehenditis de ardore patiendi ſanctorum uirorum ad Chriſti dilecti ora per ſupplicia commeare cupientium? atque ille quidem ſic ſcribebat: at ubi ad rem uentum eſt, non ferociter minus leonibus ſe exhibuit inanibus, quàm loquutus fuerat, quorum rugitu præ accepto, Frumentum Chriſti (inquit) ſum, dentibus beſtiarum molar, ut mundum farinæ in me ſit. Faciebant hæc & his ſimilia, qui regebant eccleſias, quorum propoſitum inferioris etiam ordinis uiri inſequebantur: Frequentes enim erant, qui pro Chriſto animam effundere cupiebant, ſed & multa Monachorum millia, ut de noſtris quoque dicam, eadem tulerunt, quum ne ſolitudo quidem aliquando à percuſſorum furore tuta eſſet. Vt ſemel finiam, infinita eſt copia Martyrum, & digna quidem Imperatore Chriſto ſpōte ſe ſe pro eius nomine & gloria deuouentium, quibus quum amara dulcia uiderentur, ipſa dulcia quanta fuiſſe creditis? Credunt homines, ſi piè iuſtèque uixerint, ſe ingentia immortalitatis præmia percepturos, ſed credunt: nullo enim ſenſu id nouerunt. Sperant in regno cœleſti maximam beatitudinis copiam præſtò futuram: ſperant ferrei, uel ſtulti potius uidetur abdicare uiuentem ſibi præſentia bona, & futura ſperare poſt uitam. Itaque tentationis huius pondere ſæpe curuatur animus: rurſus ſacrarum ſcripturarum auctoritate & Spiritusſancti aura crebeſcente ſuſtolitur. At ſi interrogabis eos, qui puri ab omni contagione terrenæ ſordis mentis aciem in ſuperna intenderunt, diuinamque illam lucem intuiti ſunt, quid ſentiant de præmijs cœleſtibus, de gloria ſanctorum, ne tantulum quidem dubitationis penès ſe ſuboriri dicent, quin ueriſſima ſint, quæ in fide traduntur: clamabunt ſe ſpiritu euectos beatitudinem illam, & ſi non plenè, nec inuolucris reiectis, attamen utcunque uidiſſe, nec uidiſſe tantùm, ſed breui quandoque oſculo exoſculatos fuiſſe, mox huc regreſſos, quòd corporum ſtatio, cui fuerant aſſignati, diuturniorem moram non ferret. hæc ſanctorum ſecuritas talibus oppignorata muneribus quantam alacritatis uim, quantum ſecundæ auræ flatum rectiſſimis ſtudijs adijcere poteſt? Etenim penès cæteros rudis & informis fides, at penès hos fixa eſt & optimè delineata, iuſtamque effigiem tenet. Quod ſi oportet ſummatim & cum contemptu inuidiæ uerum liberè dicere, omnis mortalium fœlicitas, ſi cum hac conferatur, quæ puris percipitur animis in contemplatione cœleſtis boni, ſumma infœlicitas dici poteſt; omnia, quæ

ſuauitatē

ſuauitate prima ſunt ſenſibus, luctu & miſeria pleniſſima ſunt, ſi cum hac ueniant in contentionem. Nullius ingenium, cogitatio, eloquentia explicare poteſt, quantus & quàm purus, quanque ſuauis ſit riſus animæ illius, quæ cœlum ſibi promiſſum luſtrans, quotidie diuinæ lucis radijs perfunditur. Ille quiſquis eſt eo raptus, ſenſit ſibi aliquid plus homine contigiſſe: magna quædam ſpeculatur, magnis fruitur delitijs, à quibus relapſus in hæc noſtratia, luget quidem de tanto deſcenſu, ſed ſpe tamen interim delectatur magnifica, quòd nec cuiquam alteri uidet longiorem in hac uita moram, ſed iam iamque exeundum, & ad illa ſuprema gaudia, quæ prægustarat ſibi ueniendum, & egregium arbitratur in æternam illam fœlicemque curiam non ut hoſpitem & aduenam receptum tunc iri, ſed ut notum iam & familiarem. Quid? quòd qui perfectioris uitæ culmen aſcenderunt, circa ſe tranquilla cernunt omnia, quæ ſunt apud alios turbulentiſſima? Non enim teneras carnis cupiditates iam temperantiæ ui reprimunt, ſed illas penitus obliuiſcuntur. non ſupra dolorum & periculorum metum animum agunt, ſed omnino quid metus ſit, neſciunt. non ſuperbiam, non arrogantiam, non auaritiam, non inuidentiam frangunt, ſed uitiorum iſtorum uim ab his multis antea prælijs debellatam iam non nouerunt. non affectus ad uirtutes impellunt, ſed à uirtutibus impelluntur ad affectus: non iam ſub lege degunt, ſed ipſi lex uitæ efficiuntur. Iuuat nunc illud exclamare Poëticum.

O Monachum pretioſa quies, ò gaudia ſolis
Nota piis, dulcis furor, incorrupta uoluptas.
Ambroſiæque Deum menſæ, quis talia cernens
Regibus inuidiat, uel quæ meliora ſequetur?

Eia agite fratres excitemus ſomno diſcuſſo uirtutem mentis, & ſurſum ſpectantes eijciamus affectus, qui deorſum ferunt, ſolum IESVM ſpectemus fontem dulcedinis & ſuauitatis, huic ſeruiamus uni, cui militant creata omnia, imò qui ea creauit, huius aures fletu, gemitu, ſuſpirijs circunſonemus, donec miſericordia excitus ſe totum medullis oſſibusque noſtris infuderit. An ſi illi animam nudam obiecerimus, nihil ſæcularium affectuum tollentem, non reſpiciat? non tegat, aut ueſtiat? non cœleſtium bonorum diuitiis, non ſe ipſo ditabit? non adeò efferus & immanis eſt Deus iſte, non tam miſerorum precibus infeſtus, non tam optimorum uotorum auerſator. Illum ſalutis, illum fœlicitatis noſtræ cura tenet. Aſpicite aſpicite crucem illam clariſſimum pietatis clementiæque ſuæ monumentum, qua de ſede flagrantiſſimi amoris, ſi facem intorſerit mutuo corda noſtra torrentem, quid præclarius? quid glorioſius? quid lætius? Etenim tunc, quanuis terris hærebimus corporeum induti tegmen, quadam tamen ex parte beatitudo cœleſtis uoluptasque ſequetur, quæ plena fuerit, ubi nos poſito corporis huius uelamine domicilio exceperit ſuo diuina ſapientia, ne-

que, ut nunc uelatam, ſed nudam ſe nobis ſpectandam contrectandamque præbebit, dulciſſima illo tempore inundabunt undique gaudiorum mella, tenebræ tunc luce, labor quiete, ſeruitus libertate mutabuntur.

MARCI

MARCI ANTONII NATTAE ASTENSIS, DE POËTIS LIBER.

SAEPE numero mecum agitaui, num de Poetarum laudibus aliquid literis mandarem. Nam ſi id facerem, laborem meum reprehenſoribus non cariturũ arbitrabar. Sunt enim quidam, qui infimam & leuiſſimam omnium artiũ Poeticam arbitrantur. Propterea quòd deliniendis rantùm auribus nata & inuenta ſit. Alii parum utilem prædicant, quia inuentis iam rebus utitur. Nam ſiue Poeta carmen condat de diuinis, ſiue de naturalibns, ſiue de moralibus, hæc ab artificibus aliis petat, neceſſe eſt: à ſua hoc tantùm habet arte, ut ea ad numerum & certam pedum compoſitionem loquatur. Veruntamen quum hæc, quæ contra poeſim afferuntur, conſidero, in eam ſententiam diſceſſi, ut exiſtimarem bonos Poetas non eſſe ſua laude, quæ ſemper magna fuit, priuandos. Quis enim tam rudis & ignarus rerum omnium, qui non intelligat humanos animos uehementius carmine concitari? Quis tam fero atque immani ingenio, tam è ſaxo dolatus, ut non moueatur Poetarum cantu? quomodo porrò dicitur Orpheus primæuos illos mortales è ſyluis ad urbes, è ferino uictu ad ciuilem tranſtuliſſe? nonne carmine? nam Poetam fuiſſe conſtat, ut potè muſa matre natum: ſacraque Bacchi ex Aegypto in Græciam attuliſſe, & his homines intiaſſe. Tres Poetas Theologos extitiſſe longè ante Troianum excidium proditum eſt: hunc ſcilicet Orpheum, Linum, & Muſeum; qui ideo Theologi dicti ſunt, quòd canerent laudes Deorum; & ad diuinum cultum rudes tum & feros homines inducerent: & hortarentur omnes una intra mœnia coire, & legibus certis uiuere. Illud etiam uenerabiliores facit Poetas; quòd afflatu diuino correpti infundendis carminibus putantur: hinc dicebat unus ex illis:

> Eſt Deus in nobis, agitante caleſcimus illo,
> Impetus hic ſacræ ſemina mentis habet.

Cæterarum rerum ſtudia & arte & doctrina & præceptis quibuſdam con-

ſtant, ſoli Poetæ non cura fiunt, ſed natura prodeunt, nec humano adiuti labore; ſed diuino correpti furore excitatur. Habere numen creditum eſt illos, nec niſi cœleſti ſpiritu afflatos in uerſum urgeri. Hinc ſibi uatum nomen uendicarunt, quo nomine etiam origo carminis commonſtratur. nam metri inuentum eſt eorum, qui primi mortalibus oracula futurorum euentorum canebant: ante hos non erat carmen, illi numero uerſuque fata Regum populorumque euoluebant, ſic Sybillas, ſic Pythiam Delphicam, ſic alios Deos ueteres oraculis ſuis uentura prædixiſſe accepimus. Imitata eſt furioſam tranquilla ſapientia, nam quicunque philoſophandi ianuam cæteris aperuerunt, Philoſophiæ dogmata uerſibus profeſſi ſunt, Parmenides, Zenophanes, Empedocles, & apud nos Lucretius. Præcepta etiam uitæ quidam uerſibus tradiderunt: quoniam, quòd numero & ad conſonantiam quãdam ordinatam procedit, libentius diſcitur, & fidelius retinetur. Vitia quoque temporum Poetæ notauerunt: inde Satyræ initium duxerunt, quo in opere latini ſoli floruerunt. Non igitur ortus carminis humilis, non nuper inuentus, non uſus eius mediocris, ſed uetuſtus & in magnis ſemper rebus ſublimibusq; uerſatus. Hæc omnia diſertiſſimè complexus eſt Horatius in arte oſtendens poematis initium & creſcentem progreſſum. Iuuat carmina ipſa ſubiicere, ut oſtendatur quantùm carminis dignitas ualeat ad rem demonſtrandam, & quàm facilè in auditorum animos influat. Ille igitur ſic cecinit.

Sylueſtreis homines ſacer, interpresque Deórum
Cœdibus, & ui ctu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tigreis, rapidosque Leones:
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere ſono teſtudinis, & prece blanda
Ducere quò uellet. fuit hæc ſapientia quondam
Publica priuatis ſecernere, ſacra profanis,
Concubitu prohibere uago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.
Sic honor, & nomen diuinis uatibus, atque
Carminibus uenit, poſt hos inſignis Homerus
Tyrthæusque mareis animos in Martia bella
Verſibus exacuit. dictæ per carmina ſortes,
Et uitæ monſtrata uia eſt, & gratia Regum
Pieriis tentata modis.

Sed quid mirum Regum gratiam Pieriis tentatam fuiſſe modis? quum ipſe Deus Omnipotens laudes ſuas & nominis gloriam carminibus celebrari uoluerit: & ſpiritum ſuum ſacrum canentibus infuderit. Etenim, ut Arator ait, qui Apoſtolorum geſta perſequutus eſt carmine.

Metrica res ſacris non eſt incognita libris,
Nam pſalmos plyrici compoſuere pedes,

Exame-

Exametris conſtare ſonis in origine linguæ
Hieremiæ luctus, Iob quoque dicta ferunt,

Quanta autem ſit carminis dignitas, uel ex eo indicari uidetur, quòd nemo (quantum mea fert opinio) ſoluta oratione uteretur, ſi aſſiduè uerſus fundere poſſet, & idoneos haberet auditores, niſi fortaſſe ex nimia ſui excellentia ſatietatem & faſtidium procreet affluens uerſuum effuſio. certè ipſa ſoluta oratio, licèt non ſit numerus, gaudet tamen eſſe numeroſa: & ita ea magni & præſtantes Oratores uſi ſunt, non mulcendarum auriũ tantùm cauſſa, ſed quia uehementius pellunt & feriunt animos, quæ numeroſè, quàm quæ temerè, & ut accidit, dicuntur: idq́ue propter cognationem quandã, quã humanus habet cũ numeris animus, adeò, ut qui buſdã animus numerus dicatur. Naturale eſt autem ſimilibus excitati, diſſimilibus lãguere. At auctoritas Poetarum quanta? Mihi ſemper excellens fuiſſe uidetur, quod uel illud indicat, quòd magni ſapientesq́; uiri, quũ ipſi Poetæ eſſe nolent, Poetarum tamen carmina ſcriptis ſuis inſeruerunt. Apoſtolus Paulus diuinorum aſſertor myſteriorum; in hac eius magniloquentia adducit uerſiculos Græcorum Poetarum, & penès Athenienſes in Areopago Arati uerſum protulit. Plato & Ariſtoteles ſummi Philoſophiæ uertices quoties Homeri & aliorum Poetarum citant carmina ad comprobationem ſententiæ ſuæ? Quid dicam de Hieronymo & Auguſtino, & aliis ſanctarum literarum interpretibus? Nonne idem factitarunt quominus mirãdum eſt ueteres Iuriſcõſultos in eorum reſponſis & diſceptationibus ſæpius uſos Poetarum teſtimoniis. De honore autem, quem reges habuerunt Poetis (quoniã de hoc Horatius admonuit) plura poſſẽ cõmemorare. Sed è pluribus pauca dixiſſe ſufficiet. Euripidem inſignem tragicum Poetam Archelao Macedonum Regi chariſſimum fuiſſe cõſtat, qui, quum fortè periiſſet diſcerptus noctu (ut aiunt) à canibus, oſſa Pellam domicilium Regium iuſſu Regis tranſlata ſunt: & quum Athenienſes ſæpius per Legatos petiuiſſent, ut ſibi ciuis ſui reliquias in patriam referre liceret, eorum preces repudiauit. Menandrum in comico ſocco magnum ab Aegypti & Macedoniæ Regibus ſæpius per Legatos & claſſe petitum fuiſſe, teſtatur Plinius. Scipio Africanus, qui cognomento ſuo tertiam orbis partem à ſe deuictam declarat, tanti fecit Q. Ennium Poetam, ut eius ſtatuam ſepulchro ſuo imponi mandarit. Homero autem mortuo tantùm honoris tribuiſſe Alexandrum accepimus, ut eum ſub puluino ſemper haberet: nec in bello lectionem eius intermitteret. Idem quum uidiſſet nuntium quendam ad ſe feſtinabundum accedere magna (ut uidebatur) cum lætitia: quid (inquit) renuntiaturus es? An Homerum reuixiſſe? Inuenerat inter ſpolia Regis Darii arculam materia & opere pretioſiſſimam, & diſceptantibus amicis, cui nam rei eſſe uſui poſſit. Tum ille. Donetur (inquit) Homeri uoluminibus. Notiſſimaq́ue eius uox ad Achillis tumulum. O fortunate, qui laudis tuæ præconem Homerum habuiſti. Idem iam antea in direptione Thœbarum Pindari familiæ tectis

que

que ob Poetæ honorem pepercerat. Virgilio & Varo Latinis Poetis multa tribuiſſe Auguſtum Cæſarem, illud ex Horatio oſtendit, dum in epiſtola ad eundem ſcribit.

At neque dedecorant tua de ſe iudicia, atque
Munera: quæ multa dantis cum laude tulerunt:
Dilecti tibi Virgilius, Varusque Poetæ.

De Varo quantus fuerit in carmine iudicare non poſſumus, quoniam hodie nihil eius extat. Virgilium autem doctiſſimum Poetarum noſtrorum & elegantiſſimum nouimus, quem ſic dilexit Auguſtus, ut quum ille teſtamento cauiſſet Aeneiden ſuam cremari ueluti rem imperfectam, eam magis Auguſtus uiuere uoluerit contempto Poetæ præcepto, contempta que legum auctoritate, quæ defunctorum uoluntates impleri iubet. Silium etiam & Statium inſignes Poetas à Domitiano ad ſummos honores prouectos fuiſſe non ambigitur. Denique Romæ Poetas ſummo in honore fuiſſe, illud non leue eſt argumentum, quòd Muſarum templum in urbe antiquitus extructum fuit, magnoque in cultu habitum, exiſtimatumque eos agreſtiore fuiſſe animo, qui à Muſarum conſortijs tanquàm à gratijs abeſſent. Collegium Poetarum in urbe inſtitutum auctor eſt Valerius, qua in re illud memoriæ prodidit. C. Cæſarem dictatorem in illud collegium cooptari uoluiſſe, & fuiſſe Accium Poetam, qui uenienti Cæſari in collegium nunquam aſſurrexerit, quum ſe in arte ſuperiorem eſſe confideret, & in illo conuentu non opes, ſed ingenium ſpectari putarent oportere. Sed quid hæc? quum non modò Reges & Imperatores Poetas ornauerint, & carminium ſtudia adamauerint: uerùm etiam carminibus pangendis aliquando incubuerint, ſicut de hoc Auguſto, Nerone, Nerua Adriano, multiſque alijs accepimus. Cur autem Reges & cæteri ſummates uiri non in honore haberent Poetas, quorum carminibus uidebant eorum geſta celebrari, nemo ferè eſt, qui gloriæ amore non tangatur, qui non expetat memoriam ſui nominis fore diuturnam. Ornarunt ipſi Poetas, ſed ab illis ipſi quoque uiciſſim ornati ſunt. Nam (ut inquit quidam)

Non magis expreſſi uultus per Ahenea ſigna;
Quàm per uatis opus mores animique uirorum
Clarorum apparent.

Quot & quales uiros, & quàm ætate ſua glorioſos uetuſtas obruiſſet, niſi eorum memoriam à temporis iniuria, Poetarū ſedulitas eripuiſſet. Aeterna eſſe debebant, quæ ſummo labore geſſerant & induſtria: Sed quid fieri poteſt?

Tempus edax rerum, tuque inuidioſa uetuſtas.
Omnia conſumitis, uitiataque dentibus æui
Paulatim lenta conſumitis omnia morte.

Acceſſere Poetæ, qui immortalitatem geſtis ſommorum uirorum pollicerentur, eandem ſcilicet, quam ſibi ipſis & carminibus ſuis promittebant, hinc illud natum eſt.

Fortunati

Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies unquam memori uos eximet æuo,

Operis quoque ſui æternitatem prædicat Ouidius.

Iamq́ue opus exigi, quod nec Iouis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere uetuſtas.

Et reliqua, quæ ſequuntur. Eodem impetu fertur Horatius

Exegi monumentum ære perennius,
Regali ſitu pyramidum altius,
Quod non imber edax, non aquilo impotens,
Poſſit diruere, aut innumerabilis
Annorum ſeries & fuga temporum.

Neque uerò Poetas ita commendo, ut omnia eorum uera eſſe dicam, fabulis delectantur plerunque, ſed fabuloſa pro fabuloſis habenda ſunt uel potius cur ea ficta fuerint inquirendum, & ad ueritatem (ſi fieri poteſt) res redigenda: qua in re Palephatus operam ſuam præſtitit. Legendi etiam cum delectu, ſi qua contraria bonis moribus uel religioni aſſerunt, & putare eos more hominum peccaſſe, uel temporibus, quibus nati ſunt ſeruiſſe, dum Deorum furta & flagitia commemorant: rectè Plutarchus, qui Poetas ex urbe bene inſtituta non expulit, ſed quemadmodum audire oporteat, oſtendit libro ſuper ea re edito. non enim cenſuit genus totum repudiandum propter quoſdam, qui in plerisque fœde lapſi ſunt, quum in poteſtate noſtra ſit, quicquid in eis utile eſt amplecti, mala autem repudiare. Demum ſi Poeſis ab omni peccato ſit pura, cur non admittatur? hoc an ſit talis, iudicet non tam Grammaticus, quàm Philoſophus. Meo autem iudicio. Si Poeſis fuerit non effœminans animos, ſed uirilis, ſi non laſciua, ſed caſta, ſi non uitijs fauens, ſed acuens ad uirtutem, hæc utilis etiam eſſe poterit reipub. Platonicæ, quam ille ſeueriſſimam in libris ſuis ſibi ipſi confinxit. Eos autem, qui minoris faciunt Poeſim, propterea quòd rebus iam inuentis utatur, latet ſe magnam laudem tribuere Poetis. Nam ut utatur Poeta rebus iam inuentis: attamen ea altiori ſtylo & magnificentiore & iucundiore portat. Plerunque etiam uberiore, eadem tractat, quæ alii tradiderunt, ſed non eodem modo & forma. Tenens ſummam rei ab illis traditam alio utitur uerborum genere, diuerſis ſententiis, & nouis dicendi figuris, denique ingenioſè cuncta illuminat, hæc non parua ſunt, niſi forſitan parua exiſtimetur laus boni Architecti, & ſtatuarii: nam hi Artifices materia utuntur alibi importata, ſed forma eſt ab illis, quod pretium rebus facit. Addunt etiam iidem obtrectatores Poeticen parũ eccleſiæ Dei utilẽ, obliti hymnos ſacros, qui numeris & ordine pedum conſtant, inter Sacerdotes cantari. Cur? niſi, ut attollatur animus facilius ad diuinorum contemplationem. Videmus etiam inter miſſarum ſolemnia carmina quoque recitari, in quibus de industria elaboratur, ut par ſit membrorum menſura, & clauſulæ ſimiliter cadant, atque deſinant, quæ conſectaria uel ſequelas uulgo uocant, quod

poſteriora

poſteriora prioribus in fine uocum conſonent, & quodammodo ſequantur. Veteres quoque Ethnici choros inſtituebant, qui ſacros canerent hymnos, ubi placare Deos, uel ab his ſibi concedi aliquid cupiebant. Quo circa ab inſigni Poeta in laudem Poetices illud prolatum fuit.

Caſtis cum pueris ignara puella mariti,
Diſceret unde preces, uatem ni muſa dediſſet?
Poſcit opem chorus, & præſentia numina ſentit,
Cœleſtes implorat aquas docta prece blandus,
Auertit morbos, metuenda pericula pellit,
Impetrat & pacem, & locupletem frugibus annum,
Carmine Dij ſuperi placantur, carmine manes.

Næ igitur inutilis fuerit poetice, ſi tanta à Dijs impetrare potuit. Sed & illud quoque ſpectandum eſt. Multi multa ſcripſere uerſibus non dico de leuibus, ſed grauibus. Opianus de piſcibus, Macer de herbis, Aratus de ſideribus. Scripſit Georgicas Heſiodus, & eius imitatione penès nos Virgilius. In re medica infinitum eſſet dicere quot & quales uiri morborum remedia uerſibus proſequuti ſunt. Non uideo ſi hæc, quum ſoluta oratione proferuntur, ſunt utilia eccleſiæ, cur inutilia reddantur addito numero, & uberiore uerborum fluxu ornatu. At iucunda ſunt, non ideo tamen fit, quin etiam proficua ſint, iucunditatem autem proficuam, & in inuidiam, & iniuſtum odium uocare, cuius tandem eſt prudentiæ? quum id, quod delectat, non ſolùm teneat & docilem reddat, ſed etiam nutriat magis atque paſcat. Adde quòd Oratori quoque Poetarum lectionem plurimum conferre ueteres exiſtimauerunt, quòd ab ijs & in rebus ſpiritus, & in uerbis ſublimitas, & in affectibus motus omnis, & in perſonis decor peteretur. Illud certè uidebant uim Poetarum eſſe uehementiorem, quem enim unquam Oratorem audiuimus, ſic ualuiſſe acerbitate ſermonis, ut inimicos ad laqueum & ſui ipſius necem impulerit? quemadmodum de Archilocho, & Hipponacte proditum eſt. Quod ſi tantùm Poeſis poteſt ad perniciem, quantùm ei ad ſalutem (ſi uelit) licebit. Dicam autem nunc unde ſit, quòd quidam clamoſius inſurgunt in Poetas: nam ſtomachantur in eos, uel quòd elati hoc Poetæ nomine ambulant inflatius, quaſi omnia teneant, quum pauca admodum ſciant: uel quòd turpia, flagitioſa, fœda carminibus ſuis intexunt, uel quòd mali Poetæ, uerbis & ſententijs parum ualidi, aut non ſeruantes metri legem, quos ſæcli incommoda Catullus nũcupat, hos ego Poetas laudare nec poſſum, nec debeo; imò nota cenſoria inurendos dico, & interdicendum, ne quid ſcribant. Tantùm autem abeſt, ut hos Poetas nuncupem, ut ne eos quidem Poetarum digner nomine, qui exiliter ſcribant: nam ſe hoc quidem uocat nomine Horatius, quòd humili ſermonum ſtylo utatur.

Neque enim concludere uerſum
Dixeris eſſe ſatis: Neque ſi quis ſcribat, uti nos,
Sermoni propriora, putes hunc eſſe Poetam.

Ingenium,

Ingenium, cui ſit, cui mens diuinior, atque os
Magna ſonaturum, des nominis huius honorem

Quæritur in bono Poeta, ut ſententijs ſit egregius, uerbis nitidus, tranſlationibus magnificus, figuris iucundus, grandis & canorus carmine, & ita plerunque eſſe debet. Variat tamen ſæpius aptans ſe rebus, quas tractandas deſumpſit. Vt enim mundi huius facies non una eſt, ſed uaria, nam cœlum oſtentat, mare, ſidera, terras: hîc uallibus depreſſus eſt, illic collibus ſupinus: alibi planicie diſtentus, hirſutus ſyluis, nitidu floribus, excultus gramine, ſquallidus atenis: aridus ſcopulis, liquidus fluminibus riuis, lacubus: denique diuerſis conſtat partibus, & hæc ei uarietas conciliat gratiam & decorem. Similiter Poeſis uaria eſt, & multiplex, nunc familiaris eſt lectori quotidiano utens ſermone, nunc elata incedit altiſſonis uocibus, nunc breui tendit ire circuitu, nunc latiſſimè expatiatur, nunc maguo fertur impetu torrentis in morem, nunc placidius fluit, blanditur, terret, minatur, inuidiam, amorem, odium concitat, & quemcunque animi affectum res poſtulat, inducit, & ut ille inquit, Modò me Thebis, modò ponit Athenis. Nec tantùm ſeparatis agit hæc partibus, ſed interdum ſimul pulchrè commiſcet, hæc omnia quid plura? nòn hæc Poeſis, ſed pictura loquens uideri poteſt, hæc & ſi illi ſunt communia cum oratione ſoluta, tamen hoc habet Poeſis propium, quod eadem magnificentius dicuntur, & illuminatius, & tranſlatis uerbis audacius: habetque hoc Poeta admirabile, quòd quum ſit numero deuinctus, eadem tamen ornamenta perſequitur, quæ ab Oratote adhibentur, tantùm altitudine præſtet unus altero, ùt Poeta quaſi equo inuehi, Orator pedeſtri ſermone uti dicatur. Oderunt etiam nonnulli Poetas, quaſi maledicùm genus, ut potè, qui non parcant perſonis, ſed nominatim quoſlibet carpant. Sint quidam Poetæ tales, ſed plures ſunt boni, quorum carmina ab omni obtrectandi ſtudio pura ſunt: non igitur hos illorum cauſſa odiſſe debemus, & fatuum eſt putare omnes Poetas iiſdem gaudere. Carpere in uniuerſum uitia hominum & temporum conceſſum eſt, non autem in hunc uel illum ſuſpitiones uel crimina ingerere: iniuſtum id enim & periculoſum: iniuſtum, quia non debet quicquam alteri obijci, ubi non liceat iudicio ſe defendere & crimen refutare. Periculoſum, quia læſi carmine quandoque ſe ipſos manu ulciſcuntur. Illi autem pro re leuiſſima uerborum, grauiſſimas luunt pœnas. Notum illud Alcibiadis, qui Eupolim Poetam, à quo notatus fuerat in comœdia, nauigantem adeptus, in mare deiecit. Quum penès Romanos Neuius Poeta in Metellos recitaſſet in ſcena uerſiculum huiuſmodi.

Fato Metelli Romæ fiunt conſules.

Reſpondit ei Q. Metellus, qui tùm fortè Conſul fuit, alteto ſenario.

Dabunt malum Metelli Neuio Poetæ.

Is etiam Neuius in Scipionem Aphricanum inuectus eſt. Demùm ob maledicentiam in Principes Romanos à Triũ uiris in uincula coniectus eſt,

& in carcere aliquandiu habitauit: ubi fabulas etiam aliquot ſcripſiſſe dicitur. Poſſem huius ſuperiotis ætatis exempla alia inferre, quibus oſtenditur, quòd qui pulſarunt alios carmine, ipſos deinde uerberibus & uulneribus pulſatos fuiſſe. Sed omitto, quia facile eſt culibet, qui ſanis modò ſit moribus, ab hac maledicendi ſcabie temperare. Etenim maledictis certare cum infimo, ſordidum : cum pari, anceps : cum ſuperiore, furioſum. Solent, qui de artificibus quibuſdam conſcribunt, memorare eos, qui in arte claruerunt. Sic oratores memorat Cicero, pictores Plinius, grammaticos Suetonius, eccleſiaſticos ſcriptores Hieronymus noſter: quem ſequutus Gennadius poſtea alios addidit. Similiter commemorandum nunc eſſet, qui & quales olim Poetæ fuerint, & quibus floruerint temporibus, & quale carminis genus ſectati ſunt. Sed quoniam de Poetis latinis id factum eſt ab alijs diligenter, iccirco tanquàm præuentus quieſco, nec ſanè qui hoc ignorauerit, multam faciat iacturam, ſed ſi neminem eorum legerit, aut imitari neglexerit. Illud forſitan deterrebit aliquos ne uelint fabricandis carminibus incumbere, quod

Mediocribus eſſe Poetis
Non homines, non dii, non conceſſere columnæ.
Vt gratas inter menſas ſymphonia diſcors,
Et craſſum unguentum, & Sardo cum melle papauer
Offendunt, poterat duci, quia cœna ſine iſtis,
Sic animis natum, inuentumque poëma iuuandis
Si paulum ſummo diſceſſit, uergit ad imum.

Ego uerò ſatis eſſe cenſeo proximos eſſe primis, ſed proximos non longo interuallo : qua in re opus eſt natura & ſtudio, quæ duo ſunt : utrunque adeſſe debet, alterum eorum non ſufficit, nam, ut inquit Idem Horatius, qui mediocritatem in Poetis improbat.

Ego nec ſtudium ſine diuite uena.
Nec rude quid proſit uideo ingenium: alterius ſic
Altera poſcit opem res, & coniurat amice.

Magna certè res eſt Poeſis, magnum opus, in quo duo maxima concurrere debent, quibus omnia conſtant, ars ſcilicet & natura: ſed natura primas fert partes, ars ſecundas : nam & ars ipſa quoque ſtudet naturam imitari. Non inficior, quin adeſſe oporteat ſtudium, diligentiam, aſſiduas uigilias, operis amorem : Sed iſta parum afferunt in Poeſi, niſi naturæ etiam beneficio adſit ingenium uelox, potens, acutum, diues imaginibus, & inuentionibus præclaris, muſis denique amicum, & ad numeros propenſum, ita, ut carmen quodammodo ſponte fluat. Tale quid fuit in Homero Poetarum Principe : cuius ea animi fuit altitudo, ut nec diuitias, nec honores, nec opes, nec alias ſenſuum illecebras quæreret, ſed cuncta negligeret præ uno carminis fabricandi atque canendi ſtudio: inde tale prodiit opus, in quod cæteri mortales perſpicerent, ueluti omni numero abſolutiſſimum ſignum, nec imitari ualerent. Hoc oſtendit Homerum

ſacro

ſacro furore fuiſſe percitum, quòd neglectis omnibus ſuis utilitatibus ſoli Muſarum ſtudiis incumberet: quod optimè uidit Plato in Phedro, qui hoc facit furoris genus laudabile, quo Poetarum mentes rapiuntur. Negat ſine hoc furore poſſe ualidam Poeſim conſiſtere, quicunque illo remoto humanæ fidens prudentiæ poeticas pulſarit fores, inanem reuerti: furorem autem uocat commotionem uehementiorem mentis à Deo profectam, qua animi neglectis inferioribus ad ſuperna rapiuntur, & altius efferuntur: quod Poetis contingere uidemus, quibus pęnè ſolis conceditur.

Currus & equos, facieſque Deorum
Inſpicere: & qualis rutulum confundat Erynnis.

Et talia quædam mirifica, quæ eorum carminibus memorantur. Itaq; meritò dixi ab initio Poetas laudandos & uenerandos eſſe, tanquam diuino afflatos Spiritu, & ueluti artificum genus quoddam non humano ſtudio effictum, ſed de cœlo delapſum. Fatendum eſt autem uerſus eos, quos olim Fauni, uateſque canebant, ut Cicero inquit, ruditer fuiſſe compoſitos: erant autem pleraque eorum ad religionem pertinentia; & diù permanſerunt, quia mutare non licebat: deinde, ut humana ferè omnia à paruis progreſſa initijs incrementum ſuſcipiunt, cultior proceſſit Poeticus uerſus, demùm ad eam maieſtatem & elegantiam peruenit, quam hodie intuemur. Eia agite ò iuuenes, quibus literarum ſtudia cordi ſunt, Poetas diligenter legite & euoluite, & ſi quis è uobis affluit ocio, & ingenio polleat poetico, carmen quoque amabile condat, delecta materia, in qua dignum ſit elaborari: hoc enim & ſpectantibus afferet utilitatem, nec aliis modò, ſed ipſi quoque artifici iucunditatem. Nam ſi quæ arte efficiuntur, delectant artificem, eiuſdem quoque laudis Poetica maximè eſt particeps. O dulcem illum furorem, quo impellimur in muſarum ſacra adyta O incorruptam uoluptatem. O gaudia his tantùm nota, qui experiuntur. Quis tam inſanus uel ferreus, ut te ò ſummum mentium Poetica decus uituperare audeat? quis non potius ſummis attollere debeat laudibus? Tu Regum & populorum geſta canis. Tu cœlum penetras, & ad Omnipotentis uſque Dei ſolium pertingis. Tu multorum memoriam in longum æuum prorogas. Te uetuſtam origine: utilitate frequentem, iucunditate aſſiduam, omnes, qui non agreſti, ſed urbano ſunt ingenio continuè uenerantur.

MARCI ANTONII
NATTAE ASTENSIS,
IN METRA SVA POETICA
PROOEMIVM.

SCIO antiquiſſimos illos & probatiſſimos uiros, qui & maiorum rerum procurationem ſuſcipere & grauiſſima quæque literis comittere audebant, ſolitos nonnunquam ad poeticen deſcendere, & uerſus ducere, non quòd affectarent laudem dictandi carminis, ſicut hi, qui principem tali in re operam ſumentes, poetas ſe & haberi & dici cupiebant. Verùm qnoniam non in ocio ocium querebant, ſed oblata quiete ſuauiſſimam ingenij agitationem meditabantur; inuitati metri elegantia & uenuſtate eò ſe transferebant: & nunc uerſu amores ſuos decantabant, aut quemlibet alium animi affectum exprimebant, interdum laudes ſummorum uirorum attingere, & poſcente materia graue aliquod carmen deducere nitebantur. Fortaſſe quiſpiam arbitrabitur oratoriam loquutionem & poeticam diuerſæ cuiuſdam eſſe facultatis. Iccirco unum atque eundem hominem non æquè bene utranque tractare poſſe. Ego contra uideo pleroſq; & in hac et in illa facultate excelluiſſe: nec apud ſublimes Latinos tantùm et Græcos, quorum et ditior eſt ſermo, & affluentior, & rebus omnibus beatior; ſed & apud noſtros in hac infima quotidiana uulgarique lingua, nec excelluiſſe olim tantùm, ſed & hodie excellere, nec id mirum uideri debet. Nam ſi agri alias alio tempore fruges efferre poſſunt, ſi eædem arbores, ubi ſe induerint in diuerſa pomorum genera, multiplices fructus edunt: Cur non hominis ingenium, quo & illa efficiuntur, uaria ex ſe gignet in ſtudijs? & multiplicia? & deſtincta? Me certè iuuat quum perſpicio doctrinarum opera ex ingeniorum adytis eruta, nunc lege metri conſtricta in orbem circumagi, & certis gradibus inſiſtere, nunc ſoluta & ueluti numerorum exuta compedibus liberius excurrere, & quò ferat impetus uagari: quorum unum oratoris eſt, alterum poetæ, utrunque autem eiuſdem hominis, qui utroque ſtudio teneatur. Ac ſi uerum uel dicere uel audire poſſumus, finitima admodum & coniuncta eſt & cognata poeſis orationi. Nam & uerbo-

uerborum ſuppellex ferè eadem, & ſententiarum idem reperietur ornatus: diſtant uerò, quòd oratio libertate pedum diffuſior non niſi delectu adhibito in ſermonem deſcendit. At poeſis conſtricta numerorum modo licentius ſupergreditur: & pro arbitrio magis uerba contorquet, nec tàm apta deligit, quàm iucunda conquirit. Quorſum hæc? ut intelligatur me imitatione ſummorum uirorum aliquando idem feciſſe: Ego enim iuuenis adhuc, Poetis euoluendis admodum intentus fui: mouebat me carminis dignitas & uenuſtas, quæ penès bonos poetas Græcos & Latinos ſumma eſt. Nec mirum uideri debet, ſi ut multi, & ætatis feruore & calentibus adhuc Poetarũ ſtudijs adductus ſum, ut tentarem quid in eo genere poſſem. Itaque ſi proſæ faciendæ magis forſitan idoneus eſſem, tamen ad hæc Poetica conuerſus, ubi per ocium licuiſſet, commoui me plerunque heroico gradu, & ad numerum aptè uerba ceciderunt. Accedente poſtmodum grauiore ætate & negociorum multitudine retroceſſi: neque nunc iam ſenex huiuſmodi aliquid meditor: non quòd Poeticen contemnerem, de cuius laudibus quandoque ſcripſi, ſed quòd grauiora ſtudia, aliaque ad uitæ cultum neceſſaria nullum carminibus locum reliquerunt. Attamen quæcunque olim luſi, nunc palàm facere decreui, quia nonnullis eodem poetico furore correptis placere poſſe, exiſtimaui. Natura enim affert, ut ijs, qui eodem morbo collaborant, & ſimiliter mouentur, faueamus. Cæterum illud Virgilianum ſi dixero.

Et me fecere Poetam
Pierides, ſunt & mihi carmina.

Arrogans uideretur. Ego enim ferias addixi lucernas iuris ciuilis ſciētiæ, nullus unquam me ab hac dies, nulla uox remorata eſt, quod ex reſponſorum libris, quos edidi, ex magiſtratibus, quos geſſi & gero, ſatis elucet. Poetam dici non mereor, nec affecto, ſicut nec affectaret ille ſe pictorem uocari, qui unum aut alterum, aut tertium opus effinxiſſet; quanuis abſolutiſſimè id peregiſſet. Et quoniam ſuperius facta eſt mentio Pieridum, quæ alio nomine Muſæ uocantur, poſſem de Muſis poſtquam ſermo nobis eas obtulit, & de carminibus agitur, plura dicere. Nam & de origine earum quæritur, & de nominibus, & de numero, deq́ue earum duce Apolline, & quomodo antiquitas eaſdem uelut Deas quaſdam poeſis & cãtus ſtudioſis uoluit præſidere: ſed prætereo, quoniam res longiorem depoſceret orationem. Illud non omitto, Muſarum nomen non ſolùm pro cantu, ſed etiam pro humanitate, doctrina, & literarum ſtudio accipi, nam rudes & illiteratos homines, nullum cum Muſis habere commerciũ, uel à Muſis auerſi dicuntur: Sed ſcientia pollere Muſas quarumlibet rerum atque memoria, uel illud indicat: quod finxit ipſas Antiquitas Iouis & Mnemoſynes eſſe filias. Hinc eas etiam Mnemoſynas ideſt memorias uocat Auſonius, & Iouem ſcientiſſimum eſſe tradit Homerus: ob idq́ue, quòd plura ſciret quàm fratres, ait regnum cœleſte obtinuiſſe. Et Virgilius in inuocatione Muſarum illud protulit.

Et meminiſtis enim diuæ & memorare poteſtis.

Ego uerò ſi in hoc uerſuum meorum opuſculo aduoco Muſas in auxiliū carminis (ſicubi inueniar id feciſſe) non ſuperſtitione gentium eas adeſſe uelut Deas quaſdam cupio, quas conſtat (ſi aliquando fuerunt) mortales fœminas fuiſſe, tùm canere ſolitas, tùm in aliis eruditas: ſed ingenium, ſcientiam, eloquentiam, memoriam aduoco, quæ ab unico uero Deo proficiſcuntur, qui ſolus Pater eſt luminum. Hoc etiam ſedulò caui, ne qua laſciua, turpia, impudica, fœda carminibus meis immiſcerem, quod etiam apud gentes improbatum eſt, quæ hac ratione mihi uidentur Muſas finxiſſe Virgines, quòd deceret Poetam pium eſſe, & caſtum & pudentem, & quaſi Virginali uerecundia, ab omni immunditie & corruptione procul. Scite igitur Lucianus: penès quem Cupido cum matre colloquens, & ueluti Imperii ſui reddens rationem, aſſerit ſe Muſas à ſuis iaculis intactas relinquere, propterea quòd modeſtiam earum, grauitatemque, & aſſiduam ſimul magnarum rerum meditationem reuereatur, & mira inſuper cantus dulcedine mulceatur. Prudenter etiam Virgilius, qui quum infauſtum illum Aeneæ & Didonis cogreſſum deſcriberet, illud tantum attulit.

Speluncam Dido, dux & Troia nus eandem
Deueniunt.

Vlterius progredi noluit, reliquum malens ſuſpitionibus noſtris relinquere, quàm ipſe dicere, & fœditatem aliquam legentium oculis ingerere. Sed de his ſatis, & fortaſſis nimis multa. Non enim ſoluta oratione uagari propoſitum fuit, ſed metra Poetica afferre, quod genus literarum iucundius eſſe ſolet.

De Mago.

QVI naturæ cauſas arcanaq; cœli
Mente agitas, nec ſcire nequis, te docte precari
Cogor, opemque tuam dubiis expoſcere rebus,
Adſis, quidq; petam (nec erit mora longa) docebo.
Carmina ſi cœlo ſpargantur dira ſereno.
Heu uideas toto gradientes aëre nimbos,
Tum ferruginea cœlum ſubtexitur umbra,
Impiaque æternam ſperant ſibi ſæcula noctem,
Ipſe diem luce incendens, clarusque coruſcis
Phœbus equis, tegitur caput atra nube; polumque
Inficit, & magicos haud uult ſpectare ſuſurros.
Nec meliora intempeſta ſub nocte feruntur,
Sidera nulla micant flammis, tum candida Phœbe
Lumine læta, uomens fraternos cornibus ignes

Theſſalica

Theſſalica cœlo ad terras traducitur arte,
Atque ita carminibus rerum natura nouatur.
Stare amnes, uiridesque ſolo decedere ſyluas,
Et uideas toto gradientes æquore montes.
Deque ſuis alios ſegetes diſcedere in agros,
Excitosque imis manes uolitare ſepulchris.
Neu uates finxiſſe putes, Aegyptia quondam
Tonſa (quis hoc credat, niſi ſacra uolumina ferrent,
Aſtruerentque fidem) ſerpentis ſiſtitur ore,
Tergaque conuoluit ſquamoſa ac ſibila mouit,
Quæ uis uerborum tanta eſt? cur Dæmones inſtant
Humano generi, atque oculis illudere certant?
Et uitiare artus audent, & uertere mentes?
Redde iſtis cauſas, terrent me monſtra magorum
Chare Pater, ſic ſis ſanctorum in cœtibus ingens,
Sic tua ſe ſubdat præcordia ad intima Chriſtus,

Hilario.

DIGNA recenſeri præclare imitamina uitæ,
Perpetuo digni celebrari carmine patres,
Qui recti meritis tranarunt æthera, quique
Infudere diem cœca caligine merſis,
Grandia ſed magnis poſt commemoranda Poetis
Prætereo, Aonio uixi procul amne, nec inter
Aſpicio nigros hederam mihi ſerpere crines,
Quicquid erit, ſpacio circum breuiore uagari
Fert animus, nec multiuagos trahet orbita curſus
Tu Princeps, Tu purpureis da lora quadrigis,
Carpere iter iubeas, mox feſſos excipe currus.
Nobis Aſtenſi eſt genitus Hylario terra
Corpore fuſus humi tacita, ſed mente petebat
Aethera, congreſſusque Dei, & conſortia nota
Sanctorum: Hinc pectus placido ſuccenſus amore,
Hinc ſperare audax, æternæ & fidere uitæ.
Ergo ubi mortales rurſum deuectus in auras,
Ingentique ſuper labentia pectora motu
Excutit, arrexitque comas, & lumina cœlo,
Fata canit, moresque & uitæ incommoda uoluit.
Ora ardent uatis, nec iam mortalia uerba
Et maiore ſono atque anguſtis faucibus afflans.
Tum terræ affixos homines ſuſtollit in altum,

Et

Et patriæ reddit ciues, cœloq́ue reponit,
Hunc inquit Solem Deus edidit, aſtraq́; , & omnem
Ornatum flammæ, quanto præfulgidus ille
Hos lucis fundens radios ; quod cernitur omne
Ipſe creat, templique ſui Deus ipſe ſacerdos.
Aeternas animas dedit, & calcare iubemur
Hoc mortale ſolum, flammantiaque aſtra tueri,
Namq́; abiecit humi pecus omne in gramina tendēs,
Aſt hominem arrexit, cœli, qui pabula ſemper
Carperet, atque ſui ſignauit lumine uultus.
Quin etiam proprio mortalem ſanguine culpam
Abluit, & mortis uictor cœli alta recluſit,
Aereaque aduerſæ confregit limina portæ
Omnipotens, pudeat rurſus peccaſſe redemptos
Mortales, ultroque uocantem auertere Olympum.
Hæc patria : hæ nobis ſedes, hinc ducimus ortum.
Huc repetit, cunctoſque accerſit ſacra Dei lex :
Degeneres ne iuuat ſpirare ? hoc uincite Ciues,
Hoc prohibite, nefas, æui ſit cura futuri.
Ingenium in nobis uiget, & cœleſtis origo,
Quam fœdare malum eſt, ſed nos haut ducimur iſtis,
Non amor ipſe Dei cordi eſt, non fulgida uirtus,
Sed ſcelera atra regūt, quæ nā hæc? fraudesq́; rapinæq́;
Iræque, inſidiæque, oculorum & multa libido.
Blanda tenent, quæ prima malus ſibi ſuaſuerit ardor.
Exclamare iuuat mihi nunc, quod Perſius olim,
O' curuæ in terris animæ, & cœleſtium inanes.
Fœlices, quibus alma datur mandata tueri,
Qui mente affixi ſuperis, fratrumq́ue ſaluti
Corpora proiecere, & inanis ſæcula curæ,
Non epulæ, nec amor ueſanus torquet habendi,
Paſcuntur baccas, in potum, fluminis hauſtus
Sufficit, intextum tegmen dabit ardua palma,
Oblectant uarijs halantes floribus horti,
Et quæ prole grauis frondoſa attollitur arbos,
Purior eletroque cadens per deuia Riuus,
Hinc uolucres lapſu per frondea tecta canoro.
O' ſecura quies, non diuitias alienas
Expectant, quibus alma ſuas natura miniſtrat.
Neu ſegnes iaceant, molli fallentia lino
Retia, uel calathos agreſti uimine nectunt,
Septenasq́ue die dulci modulamine laudes
Ore canunt, niuei tanquam inter ſydera cicni,

 Et

Et uideas tendentem aliquem de more ſupinas
Ad cœlum palmas, non ullos ducere geſtus
Inflexa ceruice, putes è marmore ſignum.
Tantus amor, tanta eſt orandi gratia diuos.
Hæc primi monachi fecere, atque inde minores,
Quis ſyluæ hoſpicium,& ſquallentes puluere campi,
Rupis & abſciſſæ ſilices,colleſque maligni,
Soli etenim ductare auſi procul urbibus æuum,
Et turbam fugere, & toto ſe auertere ſeclo,
Ipſe ego quid potius complectar & inſequar ultro?
Talibus en fateor multùm mea pectora flecti,
Moribus exemploque uirum ſpeculoque teneri,
Vos miſeri, quò uota trahunt? quo'ue impulit auri
Regnorumque ſitis? quò uentris prona uoluptas?
Ille ſui famam ſuccedens nominis, atris
Hinc facibus tinctus cædemque ac bella miniſtrat,
Huic mercis cura, & mendaci callidus ore
Rem parat: Ille uorat, cenſumque in uiſcera mergit,
Hic gemmis radians ſordet mox numine uerſo,
Iudicis at ſupplex odit reus ora uerendi,
Multis occulto creſcit res fœnore, multis
Ambitio, atque aurum locupletes præſtat honores,
Conductique reis uendunt periuria teſtes.
Vrit amor, torquent niueæ laudata puellæ
Pectora, porrectæque manus, oculique micantes,
Heu heu, quòd formæ capti labentis amore,
Delectant terreni artus moribundaque membra,
Et pecudum ritu commiſto corpore fœdus
Coniugij, & certæ prolis confundimus ortum.
Aſt ubi digreſſus membris calor oſſa reliquit,
Tartara habent, cœli fulgentis trudimur oris.
Num ſaturare queunt mortalia? quæ ſitis auri
Expletur? pacem'ue dabit, quæ copia rerum?
Sola quia Deus eſt, atque alti regia cœli.
Hæc uates (neque enim grauior ſpes ulla ſalutis)
Humano generi uoluit noctesque diesque,
Nunc placidè incendit, dictis nunc carpit amaris
Poſt hæc fata canit, uenturi haud inſcius æui,
Spirantiſque Dei perfuſus lumine uultum.

Veris tempora.

VIDIMVS O'Princeps læta inter pocula uatem
Egregium & clarum meritis,qui tempora lauro
Velatus, fulgens oſtro, & teſtudinis aureæ
Intentans neruos, tales dabat ore loquelas,
Impulſasque ſono cunctorum arrexerat aures.
Fugit hyems, redeunt primæui tempora floris,
Purior orta dies campis, auræque tepentes
Aſpirant: uiridi tellus ſe gramina ueſtit:
Nudatæque ferunt ſyluæ iam frondis honorem,
Iam gemmas trudit palmes, iam falce premendus,
Et duræ facies terræ renouatur aratro.
Nec non denſa comis arbos umbracula tendit,
Lilia nunc commiſta roſis, uiolæque leguntur
Pallentes, nunc puppe ſecant immobile marmor,
Ecce autem gracili modulatus arundine carmen
Hirſitus paſtor niueas agit ante capellas,
Ille per dumos pendent de rupibus altis
Arbuta tondentes, & concita flumina potant,
Cum Sol altus agit cutrum, nec dum imminet undis,
Sub noctem nam cogit oues, numerumque reducit
Dux gregis, innixus baculo, uel ſtipite querno,
Nec minus interea cœlo uolat ales aperto
Huc illuc pennis trepidantibus, & modo cantus
Ore premit dulces; modo ludit in æthera giris,
Nunc fingit nidos, aut natis colligit eſcam,
Ac propriis ut certa forent ſignanda diebus,
Ipſe Deum genitor deſcripſit quatuor annum
Partibus, & iuſſit ſua per ueſtigia uerti,
Vndique ſe tollunt pubenti ſemina uere:
Fundit humus latè flores, mox ſtringit ariſtas
Torrida, proque ſuis gratatur frugibus aeſtas.
Nec pater Autumnus non fœtu exuberat anni,
Poma manu carpunt, & lectas collibus uuas
Agricolæ exportant, nec non corilosque nuceſque
Caſtaneasque ferunt ſyluis, iuſtiſſima donec
Ipſa ſibi reparat uires iam feſſa ferendo
Tellus, & gelidis requiſcat ſepta pruinis.

Nympha-

Nympharum chorus.

CARMINA ſcribentem mirabere, & ocia molli
Ducentem uerſu, at ludo, mentem'q; reflecto
Intentam', & dicor magnorum exempla ſecutus:
Nec me adeò hinc cupio ſpectari, ullos'ue laceſſo
Aonios uates, niſi quid magno ore ſonandum,
Ingentemque tuæ laudis conuoluere molem
Expediat, toto tunc ducam carmina nixu
Altius inſurgens, maioreque numine fultus,
Primus ego ſolemne tuum per carmina nomen
Audebo celebrare, ſacrisque intexere chartis.
Primus ad Aſtra feram radiantia, nec tibi nulla
Aut leuis ingenio quæretur gloria noſtro.
Te memorant ſacris ſtudiis atque artibus auctum
Ingenuis, belloque ferunt præſtare gerendo,
Seu ſit opus gladio niti, ſeu uertere fraudes,
Adde quòd egregias urbes, pelagoque potentes
Imperio frœnas, quid Gallica pectora dicam
Pulſa? quid Heluetium immitem, mortique paratum,
Erectumque manu bina de gente trophæum.
Vim diuinam animi, atque ardentia facta nepotum
Quicunque accipiet, mirabitur, inclyta dicet
Sæcula, quæ genuere uirum. Sublimis in oſtro
Ipſe mihi uideor medias incedere gentes,
Atque tuis dare per populos ſpectacula rebus,
Conueniunt celebres, captant mira auribus acta,
Oraque uerſa uirûm pendent dicentis ab ore.
Interea tenui ſectabor carmine rura
Paſtorum, & celſa pendentes rupe capellas,
Et liquidos gregibus fontes & gramina riuis
Sufficiam, lætisque intexam uitibus ulmos,
Pabula læta canam; aut Veneris memorabimus ignes,
Scilicet & cœlo & terris uis regnat amoris
Sponte ſua: Cedunt uolucres; armenta, feræque,
Humanique animi pudor & reuerentia morum,
Cur non & gracili complectar carmine Nymphas,
Quis nemora & rupes & ſtagna liquentia curæ,
Nam uidi, greſſusque Diarum ſæpè ſequutus,
Quasque fauere uelim, nunc compellabimus ultro.
Princeps. quæ fandi doctiſsima cymodocea,

Cui notæ herbarum uires, quæ ſidera ſeruat:
Tum præſtans citharæ neruis atque arte canendi
Melpomene; hæc delecta Deo, qui tempora uoluit,
Scire uetuſta poteſt: nec eam ſua ſæcula fallunt,
Mores, & ſtudia, & & populos, & prœlia nouit,
Sæcula, progeniesque uirûm, atque exordia mundi.
Niſæe, Spioque, ligeaque, Phillodoceque,
Ornatu ſimiles, diuerſo at lumine formæ,
Et ſuccinta manu ſpargens haſtilia Xantho
Venatrix, ludensque Opis laſciua ſub undis,
Quæ placida ſub fronte nigrantes torquet ocellos,
Lidia, & effuſæ partu Leſprotides uno,
Par facies, par forma: parique cupidine florum,
Altera ſed tedas iam dudum experta iugales,
Cydippe, & Drymo, & Clymene maturior æuo,
Atque ornata comam lauro uiridante Thalia,
Aſtaque pulchra, ſed ante alias pulcherrima phyrne
Flauentas proiecta comas per candida colla,
Ceu Sol cum ſpargit radios, modo contrahit alta
Nube premens, talis ſi in nodum colligit aurum,
Ore flagrans roſeo nymphas ſupereminet omnes
Arrecta ceruice, uomunt & lumina flammas
Sidereas, frontique aſpirat mollior aura,
Iuncta choro Dryadum, qualis cum clara cadentes
Excipiens ſtellas tenebris aurora fugatis
Emicat, effunditque iubar toto aurea cœlo,
Auro intertexto molli uelantur amictu
Membra decora Deæ, celeri nunc concita carpit
Arua fuga, aut gradiens florentes poterit herbas,
Denſis tecta comis altæ nunc arboris, & nunc
Dulcè canit uitreæ conſiſtens margine fontis,
Atque aliquis iuuenum magno ſuccenſus amore
Inſequitur, nymphæque legit ueſtigia, donec
Conditur in tenebras cœlum ſurgentibus aſtris.
Nec tamen in noctem requieſcit pectore. Fœlix
Qui neſcit flammas, uixitque ignotus amori.

Epitaphium.

Epitaphium.

NVPER agros luſtrans ferali inducta cupreſſo
Marmora conſpicio, acceſſi, cauſamq; locumq;
Admirans noſco,atq;oculos per ſingula uoluo.
Non ego phœbeus uates,nec carmina fundo
Muſarum auxilio, ſed ſi Princeps mihi ſolus
Ipſe aderis, referam tumulo,quæ lecta notaui,
Et fortaſſe feram nonnullum in carmine nomen:
Nanq; ferunt fama Aſinium Hieronymo Adurno
Extincto ingenti, uitali & lumine functo,
Poſt luctum & gemitus, poſtquam feralia duxit,
Poſt conſanguineis quam ſtruxit manibus uram,
Multa quidem,ſed & hæc trepida tunc mente loquutũ,
Suſpenſumque fuit tumulo poſt nobile carmen.
Eloquar? an tanta hæc tacitus memoranda relinquam?
Interitu nam cuncta tuo cecidiſſe feruntur
Magnanime Heroum, uix ſol immittere flammas,
Vix fulgêre polo mortalibus aſtra uidentur,
Occidis ante diem, uiridique extinctus in æuo,
Redditus heu ſerò patriæ, quam funere linquis
Feſtino, quæ nam ciues fortuna reuiſet?
Heus Genua ingenti luctu concuſſa, quid ultra
Inuenies, quod ames? quis tanta laude ſuperbam
Afficiet poſthac? quo te iactabis alumno?
Tecta gemunt, mæſtis onerati uocibus agri,
Nunc fora uaſta ſilent, legumque examina pendeat,
Nec quicquam incuſat ſuperos generoſa iuuentus,
Flent mæſti,muſſantque patres,ſquallere uideres
Templa Deûm, & nullis ornatas torquibus aras,
Vndoſumque ſonat latè mare,& æquora fundo
Sollicitat, fluctuque fremens petit aſtra tumenti,
Et fera uentorum rabies immurmurat auræ.
Cuncta rapis moriens ſolatia: quid tua uirtus?
Quid noſtræ ualuere preces? fata obuia duras
Exercent leges, dolor undique tollitur ater,
Te bello Inſubres durum genus, almaq; Manto,
Roma ſacerdotum domus, & Ferraria luxit,
Quique undas colit Hadriacas,Arnique fluenta.
Non ego cuncta loquor: uires iniuria luctus
Debilitat, nec habet neruos nunc copia fandi,

Nec

Nec ſublime queunt uates inducere carmen:
Tu tamen interea cum Dijs fœliciter æuum
Exigis, & clari famam uirtutibus imples
Nominis, æternum tua quod poſt fata relinquis,
Martis eras ſpecimen, nec non Parnaſia Laurus
Grata tibi, poteras dicendo inuertere mentes,
Atque armare manus, mox ſoluere pectoris iras,
Te ſummus coluit paſtor, Rex magnus amauit,
Et datus Auguſtas ſapiens Orator ad aures.
Quid memorem, ut Latii uindex arma undique regum
Excieris, ſuperas Alpes, amnesque ruentes,
Aeratas ducens acies, dum frigida torpet
Bruma gelu, & medijs canum caput exerit aruis.
Iam uero inſignes pugnas partosque Triumphos,
Mox ſqualenti auro effingam, uel marmore leui,
Et faciam plenos ſpumanti ſanguine riuos,
Fuſaque per campos immania corpora ferro.
Ipſum inſtare manu, ruere agmina barbara retro,
Conuerſoque fugam tentare per æquora tergo:
Tum uinctæ ſtabunt gentes, tum denique fundens
Purpureum ore iubar currum ſublimis habebis:
Et circum auratis ludens uictoria pennis,
Innumerique uirum plauſus; ſuccedere tectis
Incipiet pompa hæc decoris, tunc protinus æra
Verbere pulſa ſonum uacuas diſpergere in auras
Sublimem incipient, ſimul ore infrendet aheno
Machina fixa rotis, gaudebunt pectora matrum.
Hæc excuſſa dabo molli ſpirantia forma:
Inſtituamque pios celebri certamine ludos
Ad tumulum, fuluum ponens uictoribus aurum,
Et niueum Mironis ebur, laurum'que uirentem,
Hi curſu, aſt alij luctando, cœſtibus illi
Decernent; & equis belli ſimulacra ciebunt,
Inque tuas ibunt certatim carmina laudes
Egregij uates: ſed enim uenerabilis aræ
Frondenti inſiſtens, magnis de more ſacerdos
Libabit diuis, huic pura in ueſte miniſtri
Sacra canent, crebris ſcindentibus aëra flammis.
O qui mortales linquens nunc aurea calcas
Sidera cœli, ades, & nos omine reſpice dextro.

In Natale

In Natale Domini.

Si uatem diuina licet conſcribere, dextræ
Chriſte faue, & celſo ſurget tibi pagina uerſu,
In'que tui aduentum & geniti cunabula tota
Mente ferar, non iam molles euoluere luſus
Addecet, aut uacuis dare mentibus Herculis acta,
Seu Martis Venerisque dolos, Troiæque labores
Infandos, & quæ perhibent mendacia graij,
Ipſe crucem dextra geſtans fœlicis oliuæ
Sacra canam, per ſancta pedem myſteria ferre
Incipiam, & ſummo mens aſpirabit olympo,
Floreat almus ager latè dum auguſta canentur,
Et ſileant maria, & murmur uos ponite uenti
Immodicum, Auratoque magis Sol luceat ore.
Ordiar à Maria. Hæbreæ hæc fœmina pubis
Inſignis Regi ſuperûm ſe addixerat alto,
Et placuit pietate & uirginatis honore,
Non aurum, nec opes, ſceptrum, imperium'ue petebat,
Aſt humiles uoluit curas ſublimia temnens,
Templum auguſtum ingens ſolymis, idq; omnibus unû
Iudæa de gente uiris fulgebat in auro,
(Clarum opus) argentique micabant lumine ualuæ,
Sed multo pecudum tellus perfuſa cruore,
Hæc domus alta Dei, nanque hic & uerba precantum
Accipere, & dare proiectis oracla ſolebat;
Et ſacris aderat, iuſtiſque in tempore uotis;
Hic ancilla Dei iam tum puerilibus annis
Aſſuerat, famulamque dabat, longe intima cordis
Flagrabant, pietaſque operis ſuccenderat ignem,
Sæpe dies, dum mente Deo coniungitur, ibat,
Vltima labentis uoluuntur tempora ſecli,
Quum Deus affectans hominum fulcire ruinam,
Collapſumque genus miſeratus, inania cœli
Atria dum luſtrat, ſubit illi dedecus ingens,
Serpentiſque doli, uulguſque, quod exulat oris
Innocuum patrijs, & gens fraudata triumpho,
Hæc delere parans ſepſit ſe Virginis aluo
Immenſus, tulit illa utero, quem geſſerat olim
Corde Deum, & nomen genitricis filia cœpit,
Ilia nec intacti labefecit clauſtra pudoris,

Quamuis iuncta toro, mater ſine ſeminis hauſtu
Facta, uoluptatis motu non tabuit atro,
Senſit onus nullum, nulloque excuſſa dolore
Virgo uterum, mox quem peperit reuerenter adorat,
Admiran ſiubat effuſum radioſque micantes,
Et pueri formam lucem ſub nocte cientem.
At non marmoreis ſubſiſtunt tecta columnis,
Non auro effulgent poſtes, aut ære politæ,
Nec puer effultus generoſo uellere ſerum,
Sed ſtabula alta domus, iacet in fœnilibus infans,
Afflatu fotus bouis & ſociatus aſello.
Quis pompam inſanam credat? dominator olympi
Dum ſtudium damnaret opum, ſic uenit egenus.
Ecce manus, (neque enim ſuperi miracula condi
Tanta ſinunt) paſtorum adit, & mox regis honores
Impartit puero propter iumenta cubanti;
Angelicusq; ſuper pictis exercitus alis
Obſtrepuit, pro pace bonis mortalibus orta,
O Nox, læta trahis, quæ poſt te ſecula, ſalue.
Cuius in aduentu ſolemnia priſca fatiſcunt,
Et trepidant delubra, & partu Virginis horrent,
Quin etiam fixo radians ſtella aurea crine
Barbara corda uirum trahet, & ueſtigia ducet,
Signa ſed immenſo data quis miretur olympo?
Cætera mota loco? naturæ hic uertitur ordo,
Factus homo Deus eſt; & Virgo fœmina mater
Prædicta implentur uatum, tum manibus imis
Lætitia affulſit ſperant ſibi tradier aſtra,
Credo equidem, dabitur patefactum limen olympi
Cernere, & excuſſos ærato è cardine poſtes,
Nec longum ſanctorum animæ loca tetra coletis,
En Deus in terris genitricis fuſus in ulnis,
Qui mortale genus collapſum ad ſidera tollet,
Iſte dabit noua ſecla puer, dominabitur oris
Omnibus, ipſe feret ueſtigia ſicca per undas,
Rurſus, agent animæ ſe in corpora, languida ſurgent
Membra operi, tantum imperij fert ille; tenebris
Qui demum exactis uitæ aurea dogmata condet,
Vexilloque ſuæ depellet triſtia mortis,

In paſſionem

In paſsionem eiuſdem.

QVVM ſubit illa dies, quà uaſti rector olympi
Sponte ſua incubuit fato, turbæ'que furentis
Verbera ſuſtinuit, luſus, iram'q; minas'que,
Affixus'que cruci, gemitus tunc tollitur imo
Corde, rigant mœſtum lachrymarum flumina pectus.
Nanque parens primus dia in regione locatus,
Quæ patribus quondam Paradiſi nomine dicta eſt,
Illic uer lætum, campos quoque purior æther
Excipit, & fulgent æquantia ſidera Phœbum,
Flumina lactis eunt, pendent de ſentibus uuæ
Purpureæ, duræ'que ferunt mella humida quercus,
Tum Zephyri pennis mulcentes lenibus auras,
Fuſaque per campos uitreæ uada limpida fontis,
Hoſpitijs uolucres paſſim frondentibus ora
Soluere, condenſis'que pecus colludere ſyluis,
Ipſe inter tantos pater ut deductus honores;
Qui fuerat tenues, è limo arrectus ad auras,
(Nec mora longa fuit) fregit mandata uerenda,
Serpentis'que dolo, monitu'que (heu) coniugis auſus
Carpere poma manu, & uetito guſtare palato,
Auſus, & ad ſuperos reditum crudelis ademit,
Nam noua poſteritas traxit contagia fraudis,
Auditæ è ſummo uoces, tum uiſa moueri
Ima ſoli, & foribus conſtridere limina uerſis,
Mœret opem implorans patrijs gens exul ab oris,
Nemo hominum æthereos cœli conſcenderat axes.
Ille amor, illa Dei pietas haud fabilis ulli
Soluere triſte nephas parat, & ſe deuouet aræ,
O nos ignaros rerum, acceptæ'que ſalutis
Immemores: Nobis Deus in mortalia fuſus
Membra, polos aperit, uitæ'que beatius æuum,
Ipſe, ſed heu moritur fato confectus acerbo.
Ecquis erit uates, triſtes, qui euoluere caſus
Sufficiat, quamuis hederæ pallentis honore
Tempora nexa gerat, magno'que ſit ore, ſano'que
Non'ne uides torto laceratum uerbere corpus?
Liuentes'que genas? Tibi enim tibi maxima regum
Vallatum ſpinis caput, & diadema cruentum
Impoſitum, uiridi mox fixus ſtipite, nudus
Tolleris, atque lacer gemina inter crimina pendes,

Ecce pedes, ſparſæ'que manus de uulnere fœdo
Sanguineas ſpargunt guttas, & liquitur atra
Tabe cruor, patet auſoniæ quoque cuſpidus ictu
Pectus, & effundit fluuium miſtum'que cruorem.
Quin etiam oblata eſt ori (ne triſtia deſint)
Spongia felle tumens, noſtram at ſitit illa ſalutem.
Prætereo quæ uerba pio tunc fuderit ore,
Diſtractos comites ac cætera tranſeo geſta,
Quæ uulgata nimis, terras'que immiſſa per omnes.
Qualis eras ah Virgo parens, quum infanda uideres
Supplicia, & quanto præcordia concita luctu,
Feſſa iaces. Nunc prona crucem moritura tenebas,
Sanguineum captans ſtillantem è ſtipite rorem.
Vt'que olim cecinit ſenior, transfixit acuto
Pectus amans gladio, atque imis dolor oſſibus ardet,
Martyrium immenſum ſine ſanguine, tollite luctum,
Atque piæ matris moueant tormenta dolor'que.
Tempore quamquam illo ſublimia corpora mundi
Haud commota parum, luctus quoque ſigna dedere
Immoriente Deo. cæca caligine Phœbus
Abdiderat ſe ſe, & Lunæ tum expalluit orbis,
Illa etiam (ut quidam perhibent) quum tota decoro
Fulgeret uultu, uiſa eſt ſe iungere fratri,
Inſolitas'que uias carpſit (miſerabile dictu)
Hinc lux omnis abit, tenebræ'que ſequuntur inertes.
Aeternam'que ſibi metuit gens impia noctem.
Summa'que terrarum inſolito concuſſa tremore
Aequora, nutabant ſyluæ colles'que ſupini,
Et uada ſalſa, amnes fluuio inuexere ſalubri,
Tum uererum ſimulacra uirum iam corpore functa
Longum uiſa queri, & ſquallentes promere uultus,
Oſſa'que ſanctorum ruptis errare ſepulchris,
Obſtrepere horrendum uetus ara, & ſcindere uelum
Humanos fletus referam? quin plurima circum
Agmina funduntur diuum, qui nuntia portant
Summa leues, Olli lachrymis ficta ora rigabant,
Affuſi'que cient alarum uerbere planctus,
Ferreus eſt, qui non tacita pietate mouetur
Nec Chriſtus pater eſt illi, nec rite fidelis,
Ipſe crucis lignum complectar, & oſcula figam
Vulneribus, quæ fulgentis cœli atria pandunt,
Ipſe dabo ſupplex fletum, & miſerebor amantis,
Nam fluuio antiquum crimen lauit ille cruoris,

Ante

Ante tamen legis mandata edixerat, ante
Tradiderat ſe ipſum menſæ, ritumq́ue ſacraret.
Solus ego? at potius multorum hæc pectora tangunt.
Atque aliquis ſpectans crucifixum talibus infit,
Chriſte decus cœli faueas adſisq́ue precanti,
Morte tua uiuo, tuaq́ue hæc per uulnera ſeruor,
Sed delicta premunt, proprius quæ conficit error
Corruptus blandis, ignoſce, dabisq́ue ſalutem
Ecce iterum nobis, bonitas tua fertur in hoſtes,
Et lapſos reuocare ſolet, te conſequor ultro,
Nec ſi uita mihi pro te ponenda, relinquam.

In Reſurrectionem.

NVNC ſpirare Deum incipio, nunc pectus anhelum
Feruet, & immenſum iam concipit æthera mente,
Illuxit'q; comæ, labra & ſacer ignis aduſſit,
Ne polluta darem, aut ſqualentia carmine ferrem
Iam mihi neſcio quid uideor ſublime tueri,
Quæ nam hæc pompa frequens? Chriſtus rediuiuus ab orco
Ecce uenit, fulget'que ſuo poſt funera uati.
Impoſitum tumulo eſt corpus, ſed mortis acerbæ
Depoſitum non præda fuit, nunc uenit in auras.
Aſpicio uolucres diuos, quibus ignea flagrant
Lumina, & albenti corpus uelatur amictu,
Anteuolant, pennis'que ſecant fulgentibus auras,
Pars pedibus plaudit choreas, pars carmina neruis
Elicit, ac dulci non ceſſant pſallere cantu,
Lætitia'que fremunt, & ouant Oſanna canentes
Vt'que aliquis clara præfatur uoce, reſurgit,
Alleluia ſonant ſocij læto ore ſequuti.
Ecce latro, qui ſorte cruci tunc fixus atroci,
Nunc circum radiis undantia tempora uoluit,
Hunc delicta uidens Chriſtus ſua ſe'que fatentem
Hanc'que fidem admirans, dextra conuerſus ad illum,
Mecum hodie luſtrabis ait magna atria cœli.
Sed nunc ſigna præunt fœlicia, cerno coronam
Inſignem ſpinis, rutilum uomit illa nitorem,
Non iam pœna, ſed extat honos, tot ab ignibus ardet,
Non Bacchus dedit, ipſe Deus ſibi texuit orbem.
Tum terni claui, & ſplendenti lancea ferro
Emicat; his Chriſtus mortalia damna rependit.
Auditum, ſitio, circum dum ſpongia fertur,

Verberaque inſonuere ſacro perfuſa cruore,
Et iam ſeraphici graditur decus ordinis ingens,
Quæ ardet rubro, & iactatis calfacit alis;
Candenti ſimilis ferro, quod tingitur unda,
Qualis ubi oſtendit terris ſe martius ardor,
Dum rutilos ſpargit radios, iactatque cruentas
Ore faces, turbant urbes, tunc Cæſar anhelat
Sæuus in arma magis, bellumque exſuſcitat ardens,
Italiæque procul detrudit finibus hoſtem,
Haud ſecus igneſcens flammis tunc Angelus ibat.
Flecto genu, fert ille humero uenerabile lignum,
Ingentemque crucem tollit. Hæc Dæmonas arcet
Hæc ſibi colla Ducum & populorum ingentia facta
Sternet, & à Gadibus latè extolletur ad Indos,
Et qua ſol oriens, & qua ambit littora Nereus,
Supplicium ſeruorum olim, nunc nobile ſignum,
Fœlix tam dulci, quæ ſtrata eſt pondere, & aulæ
Aetheriæ regnum fœlix, quæ retulit arbos.
Gloria quanta Dei, quam ſecum & triſtia portant,
Ipſe crucem pœnamque ſuam ueſtiuit honore.
Currus adeſt fulgens, recto temone rotiſque
Volucribus, biiugique fremunt ad fræna leones,
Nuntius humanæ pacis miſſæque ſalutis
Gabriel hos flectit, magnique auriga triumphi,
Et modo frœna premens gemmantes explicat alas,
Nunc curſu campis quatit afflans naribus ignem,
Iamque ducis formam uideo fulgere, nouumque
Eructare diem, & lucem ſuccreſcere cœlo,
Argumentum ingens fandi. Nam à morte recepit
Se Ieſus, uictorque uenit, ſtat cominus axis.
Ille habet oſſa ſua & neruos, membriſque cohæret,
Et terrena animam paſſim per uiſcera fundit,
Oſtentatque pedes, fixaſque ad uulnera palmas,
Nec non confoſſum latus exuit, illa ſalutis
Pignora quum tueor, dulces mittentia flammas,
Non mihi frigus habet pectus, non cura fatigat,
Pace fruor, mentique uigor ſuccreſcit in horas,
Haud aliter, quàm quum ſub luce cadentibus aſtris
Carpere ſi qua roſas uirgo uelit, illa iacere
Vda uidet folia, & concluſo hæc orbe teneri,
Aſt ubi purpureis aurora inuecta quadrigis
Imminet, aſſurgunt paulùm, ſpectantque ſupinæ,
Tunc & hiant, funduntque comam, patulumque decorem

Ad

Ad ſolis fingunt radios, color enitet ollis
Aureus, atque rubent latè: Tum candida Virgo
Poſtibus occiduas diuum fixura corollas
Vngue legit, gratis complentur odoribus auræ.
At quæ ſectentur uolucrem læta agmina currum,
Qui, cœlum & terram torques Deus, hiſcere uatem
Da pater, atque faue, tuus O nunc ſpiritus afflet,
Perque means hominis pectus diuerberet auras.
Poſt hac pulſa dabo meliori carmina plectro,
Si uictrix patria, & ciues ſpolia ampla referrent,
Tunc ego geſta ducum, ac mauortia dicere facta
Aggrediar, fuſum'que canam ſub mœnibus hoſtem,
Rapta'que ſigna manu, poſtrata'que cœdibus arma,
Et quod quiſque uirûm dextra ſit fortiter auſus,
Conſilio'ue bonus, ſeu iuuit callidus aſtu,
Ipſa oculis expoſta palàm ſpectata'que uirtus
Attollit ſe ſe, & numeroſe uatibus ultro
Funditur, haud paruo ore canunt, ſed protinus afflant
Pectoribus immenſa, & carmen ducitur ardens:
Ingenii anguſtis iaceam quum finibus, at tunc
Aſſurgam, & uerſus mihi fas tractare ſonantes.
Nec minus ingrediar magni ſi Cæſaris acta,
Verba'que ad auguſtas tranſmittam feruidus aures,
Tum mihi Pieridum ſtabit chorus omnis, & ultra
Quàm ſolet, effundent fluuium Lymphas'que loquaces,
Dum pectus cœleſte uiri & ſacra ora uidebunt.
Nunc diuina mihi cantata eſt carmine proles,
Res immenſa quidem & quæ uiribus altior exit,
Ingenii Deus, & uenæ miſerebitur orbæ,
Sed ſequar, approperans terris iam ſiſtere puppim.
Princeps ille parens, dulcis quem cœpit imago
Arboris, huius enim pendebant uertice mala
Aurea, & in nitido fragrantia molliter horto:
Quæ pater ut mandit, ſyluis diſcluſus opacis,
Impactus'que ſolo eſt imo, loca lumine caſſa
Incoluit moriens magna cum prole nepotum.
Pœna grauis nulli, at luctus gemitus'que ſonabant,
Quod denſæ claudant tenebræ: ſpes inclyta cœli
Torſerat egregias animas, lucis'que cupido,
Succedunt alacres nunc rapti ad luminis auras,
Nam Chriſtus ſua mox poſt funera fregit auernum,
Tartareas'que domos, ſanctos'que è carcere patres
Eripit, & ſpolia iſta refert præclara parenti,

En Abel, hic pingues uitulos mactabat ad aras,
Fraternum hinc ſubijt mucronem,& uulnere inundans
Se fœdant, terramq́ue ignaramſanguinis ante,
Atque à cœde uirûm puram, fit uictima fratris.
Pampinea quis nam hic redimitus tempora fronde?
En ades ipſe Noas nobis, ut uitifer almus,
Lætitiæ uiniq́ue pater,nam uerius ipſe
Diceres inuentor uitis, populisq́ue dediſti
Diffundant quo corda mero.Tu lignea fabre
Tecta facis, longaq́ue omnem tegis abiete carnem,
Semina uenturi ſecli & primordia ſeruas,
Ne defecta nouo tellus ſegneſceret ortu,
Mitia conduntur lateri pecuaria puppis,
Magnorumq́ue cubant illic ſtabula armentorum,
Et uarias uolucrum pennas includis eodem:
Haud mora, ſubductis deſcendere nubibus imbres,
Immergiq́ue uadis terram & fluitare profundo,
Cætera diſpereunt,tumidis Arca innatat undis,
Anguſtoq́ue ruens tecto diffunditur imber,
Tum pater ipſe Abraam Cananæis ſedibus, auctor
Inguinis excæſi, cui ſpes eſt credita prolis
Egregiæ, hinc ſceptro ſtellarum inſigne ferebat,
Flammarumq́ue globos, ſublatis cornibus ibat
Dux populi Moſes rubri trans littora ponti,
Fulgidior ſpecie, potuit ſpectaſſe ſupinis
Collibus ora Dei, contraq́ue attollere frontem,
Vadit & effulgens, cui cura infixa ſacrorum
Araon, & ſancti cuſtodia credita templi,
Hic Dauid, Ezechiel, fuſuſq́ue in litore Ionas,
Et Daniel,uiridis ſacrum,quem fecerat ætas.
Quiq́ue Deo uates Chriſtum ſpirante loquuti,
Et quicunque habilis uitam ultro effudit in armis,
Dum patriam ſeruare ſtudent legemq́ue receptam,
Omnibus his radiis cinguntur tempora puris.
Quò feror? unde oculis ſpecto Gedeona nitentem?
Qui licèt exiguus numero, magni agminis inſtar
Iuſſa Dei ſecum trahit in certamina Martis,
Non ualidæ hunc acies ſiſtunt,non crebra morantur
Tela uirum, furit atque metit quæq́ue obuia ferro,
Ille oculis ac fronte minax, dum feruidus urget
Hoſtis iter, tenuit fugientia lumina ſolis,
Affixus manet, & cœlo non protinus errat,
Effulgetq́ue duci Phœbus ſtans ore coruſco,

Ergo

Ergo non uictis obſcura in nocte latebra
Profuit, aut ſpecubus poſſunt ſe condere cœcis,
Horrentes'ue petunt ſyluas, prærutaque ſummis
Saxa iugis, pendunt pœnas cœſi undique campis,
Non Iſac, Iacobque abſunt, non illa nepotum
Progenies, tribubus fecit, quæ nomina certis,
Et qui pro ſacris tulerunt mala fortiter aris,
Quique ſuos quondam tenuit moriturus agellos,
Quin Ioachim propius uideo, Ioſephque beatum
Coniuge, flumineaque habitantem rupe Ioannem,
Spargeret ut populos undis dextraque ruentes,
Ah decuſſa uiro ceruix, proſcindit acerbo
Dum regale nephas odio, nunc omine uerſo
Aureus incedens duplicem fert fronte coronam.
Quis Iob, Heliamque libens, magnum'que Heliſeum
Tranſeat, audacem Iudam bello'que potentem,
Sanſonis quoque uim & non exuperabile robur,
Inuictos'que alios dextra aut probitate uerendos,
Sed citius quis ſumma polo, quæ ſydera fulgent,
Et fluctus maris, & campis numerabit ariſtas,
Nomina, quàm poſſit percurrere cuncta uirorum
Qui ueniunt, ſancti'que premunt ueſtigia currus.
Sic modò Chriſtus ouans ſacra comitante caterua
Ad Matrem ingreditur uictor, dein ſcandet olympum
(Arrident'que ultro dura olim limina) poſtquam
Phœbeus terris decies quater arſerit orbis.

Gratiarum actio.

IAM lux immenſo ſurgens albeſcere cœlo
Cœperat, atq; ſolo tenebras abſterſerat udas,
Quũ uarijs uolucres mulcentes uocibus auras
Huc illuc pennis ludunt, quum forte iuuencus
Expectat iuga, qui glebas inuertit aratro,
Et quum paſtor oues depellere cogitat, & qum
Dux aciem mouet, & Zephyris ſigna aurea mandat.
Tum pius Euadnes deſerti littoris oras
Ingreditur, tollens'que manus, ut ſurgere ſolem:
Purpureas'que uidet cœlo diffundere flammas,
Iſtis ora modis ſenior ſublimia ſoluit.
Sol (ait) æterni ſæcli, qui lumina ductas
Huius, quem ſpecto: Trinea, qui luce refulges

Vnicus,

Vnicus, exaudi; nunquam tua ſancta precari
Numina ſegnis ero, miris'que attollere uerbis.
Nam quod homo, cœli'que domos, quod ſpecto ſupinus,
Et quod ſpiro, tuum eſt: per te'que animantia bruta
Parent, & reliqua in famulatum tradita mentis,
Adde quòd arbitrio motus conuertimus omnes:
Ingenij'que facem, atque animi lucem ipſe dediſti;
Et ſimulachra tuæ (maius) mihi mentis inuſta,
Idem animo ualeo, ac membrorum robore firmus,
Munere quippe tuo, nec id eſt ſatis. Aliger unus
Præſidet è diuis cuſtos fidus'que miniſter,
Dæmones expellit procul, atque incommoda trudit:
Incendens'que animum recti ac uirtutis amore.
Quid quum peccaſſem, ac factis tua iuſſa proteruis
Fœdaſſem infœlix? num uindice protinus ira
Vſus es, aut dirum fulmen iaculatus in hoſtem?
Cunctatus placidè indulges mihi tempora flendi,
Correctus placeo non perditus, orba ſalute
Dextra tui nunquam eſt: quam tendis ſponte iacenti.
Nonne utero includi, ac mortalia membra ſubire
Dignatus? ſed enim poſt illa egreſſus ad auras
Pauper eras, non ſceptra tenes, regni'que coronam
Inſignem, alta fuit pietas pro diuite cultu:
Hac duce confixus: metuenda'que funera paſſus:
Me me ſeruaſti moriens, ego ſanguinis hæres
Effuſi, & partæ conſors ſine tempore uitæ.
Tu mihi pollicitus regnum immortale, meis'que
(Si quicquam potui, aut geſſi pro tempore dignum,
Non ego ſum tanti) affulſit tua gratia rebus,
His ego muneribus tantis doniſque petitus
Quas poſſum ſoluo grates, nec in omnia uitæ
Tempora non laudandus eris multum'que canendus,
Et pater & genitus, ſacri quoque ſpiritus oris,
Omnipotens Deus, & ſolus uaſti arbiter orbis,
Hæc repetam aſſiduè, & memori de pectore fundam,
Atque ideo gratus, gratum quòd me facis ipſe.

Exultatio Poëta de ſe ipſo.

FORTE pruinoſo dum paſcua rure peragrat
Edalus, ipſe ſibi carmen cantabat, & ornos
Aſpexi rigidum uati incuruare cacumen.
Ille autem ſacro tales dabat ore loquelas.
En ego iam ingredior maturi roboris annos,
Et mihi iam ſenis nent diuæ ſtamina luſtris,
(Sic fortuna ſinat) ſtudijs florentibus aptus
Inueniar, mentiſque immoto robore præſtans.
Non ſuperare amnem nando, non ſpicula dextra
Spargere, non ſæuo concurrere cominus hoſti,
Aut ſtudium fuit uſque feras agitare latentes,
Sed me Pieridum chorus, & reuerentia mouit
Numinis Aonij, ſuſpenſaque crinibus ingens
Laurus, & æternos manſurum nomen in annos,
Attractumque ſono uulgus grauiore canentis.
Hæc ſequor, hæc uitæ pretio tenuiſſe iuuabit.
O' patria, & qui non fruſtra genuere parentes,
Nomina chara feram radiantia ad aſtra, neque ullis
Gloria ueſtra locis ullo'ue tacebitur æuo.
Ecce rapi uideor populo plaudente per urbes
Purpureis inuectus equis, hic ſparget odoras
Fama roſas latè, huc illucque per ora uolabit
Quid quum lecta uirum mulcedo pectora dictis?
Suſpenſamque traham cantu per compita pubem?
Si qua fides uati eſt, celebrabimur inde, feretque
Inſignes Muſa hæc etiam num frigida laudes.
Sic poſtquam terris denſæ incubuere tenebræ,
Nocturnus cœcis ætherque inuoluitur umbris,
Mane polo nitidum lumen diffunditur, una
Emicat aurora, & roſeum iubar excutit ore,
Auratoque diem ſuccendens crine coruſcat.

In funere Herculis Aſinarij.

MVSAE funeris carminibus grauem
Intentate ſonum, tollite laudibus
Ad cœlum meritis Herculem Aſinium,
Illum, qui cupiens ætheris ardui
Vindis explicuit lœtum animam ſuis,

Saxo

Saxo hoc deſtituit corporeum decus,
Nunc uirtus, pietas, iuſtitia, & fides
Deſertæ fugiunt ſæcla nocentia,
Quis linguam poterat ſoluere dulcius?
Quis frœnare loco? quæ ſcelerum tuba
Inclamare? ſed (heu flebile) concidit
Aetatis ſpecimen, lux & inertior
Cœli luce grauem deſtituit uirum,
Telum mortis atræ ſi fugeres minax
Fruſtra lenis eras, pacis & arbiter,
Et fruſtra pretium nobile temporum.
Te rupes & agri, ſylua'que cognita
Venatu aſſiduo, te tanager gemit
Multum flumineis uortibus tumens,
Nec non te lacero perſequitur ſinu
Coniunx haud placiti nominis immemor,
Luctus indocilis ponere flumina,
Nil mortalibus eſt perpetuò datum,
Mutantur'que uices, ſors regit aſpera,
Vitæ (quid facias?) it uolucris dies,
Donec morte ruat. Deſine fletibus
Vxor, compoſiti per cineres uiri,
Conſtantem'que parum per querimoniam.
Nam quum iam gelidos umbra reliquerit
Artus, ipſa fugit iuſſa, nec acriter
Inclamata gradum fert cupidum retro.
Quid fit, quò redeat? non gemitus ualet,
Non prodeſt oculorum irriguus dolor,
Diſcerptæ'ue genæ, non laceri ſinus.
Incaſſum quid agis te miſerum in modum,
Orato requiem, pacem & amabilem
Diuum, ſi ſapias, ordine manibus.

Oratio ad Deum.

O Pater ingenite & uaſti regnator olympi.
Omnipotens, æuo'que prior, uita omnium & ordo,
Cuncta uidens, & cuncta mouens, & cuncta gubernans,
Immortalis, & altitonans, lux maxima rerum.
Cœlicolum'que quies, ſemen quoque ſeminis, atque
Radicum radix, uerbo ſolo omnia portans.
Atque creans, numeros cunctos & pondera noſcens.

Principium ſine fine: patens, obſcurus & idem.
Tu iubar æternum, radiantia lumina Phœbi
Noctiuagumque globum lunæ, ſtellasque creaſti,
Et placidum pecus, atque immania terga ferarum,
Tum facili uolucres mulcentes aërea cantu,
Gramina camporum, & ſaltus, Syluasque uirentes.
Fontesque, fluuiosque, & amantem litora pontum,
Te mortale genus pauet omne, & iuſſa ſequuntur
Inferni, ſuperi'que chori. Tu Regibus altis
Imponis leges, & res miſeraris inanes,
En ego qui fictus ſum per te, protinus (ut fas)
Te peto, te'que uoco, fragilis, miſer, atque caducus,
Heu heu, quàm multo te offedi crimine, quàm non
Seruaui mandata, tuæ nec fœdera legis.
Inde fluens lacrymis, ad te mitiſſime rerum
Flecto oculos, tendo'que manus, miſerere precantis.
Maior nanque tua eſt bonitas, quàm cri mina noſtra,
Si non peccarent homines, non parcere poſſes,
Luceret'que minus Clementia, ſis rogo lenis.
Deliqui, indomitam rapuerunt plurima méntem,
Et quoniam ſine te nil poſſumus, annue uotis.
Da Pater, ut uitæ fallacia gaudia u item,
Hoſtis & antiqui inſidias, fraudesque, dolosque,
Speque, fideque ſacra tenear, tua iuſſa capeſſam,
Me'que tui ſacro perfuſum lumine uultus
Solare, & fer opem dextrā magnæ atque potentis.
Te ſolum inſpiciam, ſitiam, uenerer'que, colam'que.

Imitatio Virgiliana.

LVCINAM extinxit mors improba, luximus omnes,
Hæc fuerat thalamis nupta Bibalde tuis,
Vt flos langueſcit moriens ſuccisſus aratro,
Languida'que ut ponit colla papauer humi,
Si pluuiam ingentem ſenſit: ſic forma puellæ
Fluxit, ſic roſeus concidit ore nitor.

In Iaſonem Orantem.

QVOD mare, quod cœlum, quæ neſcit Iaſona tellus?
Gloria ſumma uiri, dum legum ænigmata ſoluit,
Nec minor oris adeſt uirtus & gloria fandi,
Aſpice, ut eloquio fluat, ut demulceat aures,
Surge uetus Roma, & Priſcorum turba Quiritum,
Iam'que redi quando in lucem Cicero nouus erit.

Epitaphium in Iaſonem Mainum Iuriſcon. Mediolanenſem.

IVRIS & eloquij fulſit ſapientia quondam
Sed non ſub tumulo condita Maine tuo.
Nam u'eluti in labris fulſit ſapientia quondam,
Sic nunc in libris emicat illa tuis.

De Cæſare.

EFFIGIEM gadibus magni quum forte uideret
Cæſar Alexandri, gemitum dedit, heu miſerum me
Qui nihil (inquit) ago natu iam grandis, at iſte
Quot domuit terras, quot'ue æquora floridus annis.

Verſus emendati ad pietatem facientes.

HVC me fœlici deſcendere iuſſit olympo,
Hic me non uno uulnere fixit amor,
Fecit amor, caput ut ſpinarum ſcinderet orbis,
Pectus ut hauriret lancea, fecit amor.
Solus amor de me potuit perferre triumphum,
Ille pedes clauis fixit, & ille manus,
Si cupis ergo animi mihi ſigna rependere grati,
Dilige: pro tantis ſat mihi ſolus amor.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

12 ?

Digitized by Google

SANTIN
Restauro
73